

ISSN 2029 –7130

KOLPINGO KOLEGIJA

KOLPING UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

**IŠŠŪKIAI IR SOCIALINĖ ATSAKOMYBĖ
VERSLE**

*CHALLENGES AND SOCIAL RESPONSIBILITY IN
BUSINESS*

**Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų
medžiaga**
International Applied Research Conference Proceedings

Kaunas, 2022

KONFERENCIJOS MOKSLINIS KOMITETAS

Pirmininkas

Prof. dr. Daiva Beržinskienė-Juozainienė, Kolpingo kolegija

Nariai:

Prof. dr. Sigrid A. Bathke, Landshuto taikomųjų mokslų universitetas, Vokietija

Prof. dr. Nijolė Petronėlė Večkienė, Trečiojo amžiaus universitetas

Doc. dr. Rūta Meištė, Utenos kolegija

Doc. dr. Regina Navickienė, Kolpingo kolegija

Dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė, Kolpingo kolegija

CONFERENCE SCIENTIFIC COMMITTEE

Chairman

Prof. dr. Daiva Beržinskienė-Juozainienė, Kolping University of Applied Sciences

Members:

Prof. dr. Sigrid A. Bathke, Landshut University of Applied Sciences, Germany

Prof dr. Nijolė Petronėlė Večkienė, University of the Third Age

Doc. dr. Rūta Meištė, Utena University of Applied Sciences

Doc. dr. Regina Navickienė, Kolping University of Applied Sciences

Dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė, Kolping University of Applied Sciences

KONFERENCIJOS ORGANIZACINIS KOMITETAS

Pirmininkė

Dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė, Kolpingo kolegijos direktorė

Nariai:

Evelina Darulienė, Socialinės gerovės centro vadovė, Kolpingo kolegija

Gintarė Milčė, Patirtinio mokymosi centro koordinatorė, Kolpingo kolegija

Dalia Gineitienė, Tarptautinių ryšių vadybininkė, Kolpingo kolegija

Renata Butkutė, Direktorės padėjėja (sekretorė), Kolpingo kolegija

Juozas Stočkus, Kompiuterių tinklo administratorius, Kolpingo kolegija

THE ORGANIZING COMMITTEE

Chairman

Dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė, Director of Kolping University of Applied Sciences

Members:

Evelina Darulienė, Head of Social Welfare Center, Kolping University of Applied Sciences

Gintarė Milčė, Experiential Learning Center Coordinator, Kolping University of Applied Sciences

Dalia Gineitienė, International Relations Coordinator, Kolping University of Applied Sciences

Renata Butkutė, Assitant Director (Secretary), Kolping University of Applied Sciences

Juozas Stočkus, IT Administrator, Kolping University of Applied Sciences

Straipsniai įvertinti mokslinio komiteto narių. Autorių tekstų kalba ir stilius neredaguoti.

Papers were selected and reviewed by the members of Conference Scientific Committee

© Kolpingo kolegija, 2022

IŽANGA

Kolpingo kolegija savo veiklą grindžia krikščioniškais vertybėmis, akcentuodama socialinį įsipareigojimą ir socialiai atsakingą požiūrį į bendruomenę ir visą kūriniją. Žmogus - socialinė būtybė, nešanti atsakomybę už save patį, aplinkinius ir aplinką. Pagrindinis Kolpingo kolegijos kultūros bruožas – didelis dėmesys ir pagarba asmenybei, bendruomeniškumo puoselėjimui, nuolatinė pagalba formuojant krikščioniškasias moralines nuostatas ir kaupiant vidinį potencialą šalies socialinės ir ekonominės aplinkos humanizavimui.

Palaimintasis Adolfas Kolpingas yra pasakęs: „Krikščionių bendrija sudaro tokią pat visumą kaip ir šeima, kurios nariai skleidžia vienas kitam ypatingą meilę, visokeriopai vieni kitiems padeda ir paskatina vieni kitus“. Akivaizdu, bendruomenės atlieka visaverčio socialinio partnerio vaidmenį dalyvaudamos sprendžiant šalies ekonomines, socialines, politines, kultūrinės, aplinkosaugines ir kitas darnaus vystymosi problemas. Pastaraisiais metais pasaulio ir Lietuvos bendruomenės susidūrė ne su vienu iššūkiu. Vykstančio karo ir pandemijos laikas mokė ir vis dar moko bendruomenes būti šalia skausmo, nevilties, būti lankstesnėmis, ieškoti naujų būdų padėti ir teikti pagalbą. Bendruomenė yra pagrindinis visuomenės gyvenimo kokybės socialinis junginys, užtikrinantis racionalų daugelio socialinių funkcijų veikimą, vystantis socialinį-psichologinį žmogaus amžių, palaikantis socializacijos procesą.

Šiame leidinyje pristatomos jaunimo patirtys bendruomenės veiklų kontekste, iššūkiai ugdant bendruomeniškumą, pateikti praktiniai eko sąmoningumo skatinimo bendruomenėse, bendruomeniškumo skatinimo per savanorystę pavyzdžiai, vertinama negalią turinčių asmenų įtrauktis į darnaus vystymosi veiklas.

Dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė
Kolpingo kolegijos direktorė

Prof. dr. Daiva Beržinskienė-Juozaiienė
Kolpingo kolegijos direktorės pavaduotoja
akademinei veiklai

INTRODUCTION

Kolping University of Applied Sciences bases its activities on Christian values, emphasizing social commitment and a socially responsible approach to the community and the whole creation. A person is a social being who bears responsibility for himself, for others and for the environment. The main feature of the Kolping University of Applied Sciences culture is great attention and respect to the individual, fostering communality, constant help in forming Christian moral attitudes and accumulating internal potential for humanizing the social and economic environment of the country.

Blessed Adolf Kolping said: "The Christian community forms the same whole as a family, whose members spread special love to each other, help and encourage each other in every possible way." Obviously, communities play the role of a full-fledged social partner by participating in solving the country's economic, social, political, cultural, environmental and other sustainable development problems. In recent years, the communities of the world and Lithuania have faced many challenges. The time of ongoing war and pandemic taught and still teaches communities to be close to pain, despair, to be more flexible, to find new ways to help and provide assistance. The community is the main social unit of the quality of society's life, which ensures the rational functioning of many social functions, develops the social-psychological age of a person, and supports the process of socialization.

This publication presents the experiences of young people in the context of community activities, challenges in developing community spirit, practical examples of promoting eco-awareness in communities, promoting community spirit through volunteering, and evaluating the involvement of persons with disabilities in sustainable development activities

Dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė,
Director
of Kolping University of Applied Sciences

Prof. dr. Daiva Beržinskienė-Juozaiienė
Kolpingo kolegijos direktorės pavaduotoja
akademinei veiklai

TURINYS / CONTENTS

1	Ričardas Kliminskas <i>LINKS BETWEEN ECOTOURISM AND OTHER ALTERNATIVE TYPES OF TOURISM</i> <i>EKOTURIZMO IR KITŲ ALTERNATYVIŲ TURIZMO RŪŠIŲ SĄSAJOS</i>	6
2	Giedrė Svirbutaitė-Krutkienė, Kęstutis Kazlauskas, Živilė Gomienė <i>SKAITMENINĖ LOGISTIKOS PROCESŲ ATEITIS: LIETUVOS PERSPEKTYVA</i> <i>THE DIGITAL FUTURE OF LOGISTICS PROCESSES: LITHUANIAN PERSPECTIVE</i>	15
3	PhD. Ganga P Sreenivasan, dr. M. Hilaria Soundari <i>DIGITAL TRANSFORMATION FOR DECENTRALIZED COMMUNITY PLANNING IN INDIA</i> <i>SKAITMENINĖ DECENTRALIZUOTOS BENDUOMENĖS PLANAVIMO TRANSFORMACIJA INDIJOJE</i>	29
4	Margarita Išoraitė, Daiva Aktas <i>STUDENTŲ NUOMONĖS APIE BENDRUOMENIŠKUMO SKATINIMĄ PER SAVANORYSTĘ VILNIAUS KOLEGIJOJE TYRIMAS</i> <i>PROMOTION OF COMMUNITY THROUGH VOLUNTEERING FROM THE VIEW OF STUDENTS OF VILNAIUS UNIVERSITY APPLIED SCIENCES</i>	40
5	Jurgita Paulavičienė, Kasparas Valenta <i>DIRBTINIO INTELEKTO STRATEGIJA, ATEITIES VIZIJA, ĮGYVENDINIMAS</i> <i>ARTIFICIAL INTELLIGENCE STRATEGY, VISION FOR THE FUTURE, IMPLEMENTATION</i>	55
6	Nijolė Bankauskienė, Ramunė Masaitytė, Kristina Karosevičienė <i>X UNIVERSITETO SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS PIRMAKURSIŲ NUOMONĖ APIE PRIEŽASTIS RENKANTIS PROFESIJĄ (2014) IR VEIKLOS REALYBĘ (2022)</i> <i>X UNIVERSITY'S SOCIAL PEDAGOGY COURSES 'OPINION IN CHOOSING THE PROFESSION AND THE CURRENT REALITY OF ACTIVITIES</i>	65
7	Lilija Kryževičienė <i>BŪSIMŲJŲ IKIMOKYKLINIO UGDYMO MOKYTOJŲ PASIRENGIMAS VAIKŲ EKOLOGINĖS KULTŪROS UGDYMU</i> <i>PREPARATION OF FUTURE PRE-SCHOOL TEACHERS FOR THE EDUCATION OF CHILDREN'S ECOLOGICAL CULTURE</i>	75
8	Danutė Klokmanienė, Loreta Klokmanienė, Audronė Rimkuviėnė <i>PSYCHOSOCIAL PROBLEMS OF DOMESTIC VIOLENCE</i> <i>PSICHOSOCIALINĖS SMURTINIO GYVENIMO PROBLEMOS</i>	83
9	Dr. Zita Malcienė, Inesa Vietienė <i>BENDRUOMENĖS NARIŲ BENDRADARBIAVIMO GALIMYBĖS KULTŪRINĖS VEIKLOS KONTEKSTE</i> <i>OPPORTUNITIES FOR COOPERATION BETWEEN MEMBERS OF THE COMMUNITY IN THE CONTEXT OF CULTURAL ACTIVITIES</i>	91
10	Svajonė Rainienė <i>SAVANORYSTĖS POVEIKIS ASMENINĖS IR VISUOMENĖS GEROVĖS UŽTIKRINIMO KONTEKSTE</i> <i>THE EFFECT OF VOLUNTEERING IN THE CONTEXT OF IMPROVING INDIVIDUAL AND SOCIETAL WELFARE</i>	101

- 11 **Dr. Regina Navickienė, dr. Rūta Meištė**
PROGRESSING THE SUSTAINABILITY APPROACH: APPLICATION OF THE PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE TOURISM SECTOR 109
DARNAUS POŽIŪRIO VEIKIMAS: DARNIOS PLĖTROS PRINCIPŲ TAIKYMAS TURIZMO SEKTORIJE
- 12 **Daiva Deimantaitė-Gedmintienė**
STUDENTS INFLUENCE OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING MOTIVATION ON EMPLOYMENT 119
STUDENTŲ MOTYVACIJA MOKYTIŠ UŽSIENIO KALBOS ĮSIDARBINIMUI
- 13 **Iveta Varnagirytė-Kabašinskienė, Romėna Tilindytė, Erika Pervainytė**
EDUKACINIŲ VEIKLŲ REIKŠMĖ VIETOVĖS DARNUMO VYSTYMUI: KAUNO MARIJŲ REGIONINIO PARKO PAVYZDYS 128
IMPORTANCE OF EDUCATIONAL ACTIVITIES FOR THE DEVELOPMENT OF LOCAL SUSTAINABILITY: AN EXAMPLE OF KAUNAS MARIOS REGIONAL PARK
- 14 **Viktorija Geštautienė**
BENDRUOMENIŠKUMO UGDYMO RAIŠKA ĮGYVENDINANT PREVENCINIUS PROJEKTUS MOKYKLOJE 135
THE EXPRESSION OF COMMUNITY IMPLEMENTATION PREVENTIVE PROJECTS AT SCHOOL
- 15 **Marius Brazdauskas**
DARNIŲJŲ KOMPETENCIJŲ PLĖTRA AUKŠTOSIOSE MOKYKLOSE: PEDAGOGINIŲ GAIRIŲ TEORINIS MODELIAVIMAS 141
ADVANCING SUSTAINABILITY COMPETENCES IN HIGHER EDUCATION: THEORETICAL MODELLING OF PEDAGOGICAL GUIDELINES
- 16 **Katharina Gapp-Schmeling, Juri Horst**
EVALUATING CONCEPTS OF LOCAL HEAT SUPPLY SYSTEMS USING SUSTAINABILITY INDICATORS 148
VIETINIŲ ŠILUMOS TIEKIMO SISTEMŲ SĄVOKŲ VERTINIMAS, NAUDOJANT TVARUMO RODIKLIUS
- 17 **Gabrielė Bartnikaitė, Daiva Beržinskienė-Juozainienė**
EKOLOGINIO TURIZMO PLĖTROS GALIMYBĖS MARIJAMPOLĖS SAVIVALDYBĖJE 155
OPPORTUNITIES FOR ECOLOGICAL TOURISM DEVELOPMENT IN MARIJAMPOLE MUNICIPALITY
- 18 **Leda Norgialienė, konsultantė dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė**
PSICHOSOCIALINĖS PAGALBOS POREIKIS STUDENTAMS, DERINANT DARBĄ, ŠEIMOS GYVENIMĄ IR STUDIJAS 168
THE NEED FOR PSYCHOSOCIAL ASSISTANCE FOR STUDENTS, RECONCILING WORK, FAMILY LIFE AND STUDIES

LINKS BETWEEN ECOTOURISM AND OTHER ALTERNATIVE TYPES OF TOURISM

RIČARDAS KLIMINSKAS

Kolping University of Applied Sciences, Kaunas

ANNOTATION

The aim of the article is to analyze the links of the principles of ecotourism with other types of alternative tourism and the links between the constructivist approach and alternative tourism activities. Objectives: to present the concept and principles of ecotourism; to discuss other types of alternative tourism; to define a constructive approach to activities; to analyze the links of alternative tourism types in the aspects of the principles of ecotourism and a constructive approach to activities. A qualitative research strategy and analysis of scientific literature and qualitative content analysis methods applied. The links between the principles of ecotourism and other types of alternative tourism in the most general sense established but the expression of interfaces in different subtypes of alternative tourism may be a different and requires a separate study. The links between alternative types of tourism with a constructive approach to activities were identified through the nature of alternative tourism activities: responsible, experiential, participatory, emotional, creative, interpretive, slow, voluntary, authentic, cheerful, emotional and the fundamental constructivist statements: travelers' are treated as socially motivated individuals; application of personal experience, cooperation and solving problems with other actors of the activities; application of active strategies, methods and personal interpretive, creative, joyful involvement in tourist activities; enabling to use empowering educational environment enriched with ICT.

Keywords. *Ecotourism, principles of ecotourism, types of alternative tourism, constructive attitude to activities.*

INTRODUCTION

Ecotourism is one of the integrated, interdisciplinary types of alternative tourism, which combines tourism and ecology. Ecotourism concept and principals studied by Barkauskienė & Snieška, 2013; McGahey, 2012; Merce, Peť, Petroman, Milin, 2017; Wood, 2002 and other researchers.

Alternative tourism types analyzed by Jampolskienė, 2008; Kinderis, 2010; Šebová, Pompuřová, Albertová, 2020; Văduva, Marin, Petroman, 2021; Văduva, 2021) and other authors.

Ecotourism principals, such as economic and social benefits for the local population; education; knowledge of nature and culture; conservation of natural resources and ethical management are especially important for other alternative tourism types too. A problematic question raised – what principles of ecotourism are satisfied with by the other types of alternative tourism?

From the other side, ecotourism and other alternative tourism types of activities became more creative, interactive, and interpretive. Another relevant question is raised, what are the links between alternative types of tourism and the constructivist approach to activities?

Novelty of the paper – the links of alternative types of tourism with the principles of ecotourism and the links between the constructivist approach and alternative tourism activities revealed.

The object of the article is the links between types of alternative tourism.

The problem of the article defined by questions:

- what links ecotourism has with other types of alternative tourism in terms of ecotourism principles.

- what are the links between the constructivist approach and alternative tourism activities.

Research aim – to analyze the links between ecotourism principles and other alternative types of tourism and the links between the constructivist approach and alternative tourism activities.

Research tasks:

1. To present the concept and principles of ecotourism.
2. To discuss other types and subtypes of alternative tourism.
3. To analyze the links between ecotourism principles and other alternative types of tourism.
4. To analyze the links between the constructivist approach and alternative tourism activities.

Research methodology. In this study a qualitative research strategy applied by using scientific literature analyses and qualitative content analyses methods. The most important diagnostic blocks of ecotourism principals and other alternative types of tourism were formed from different studies and research questions. Groups of sentences and paragraphs indicating a certain diagnostic variable, were considered data for the analysis of the links, between ecotourism principles and other types of alternative tourism and a constructive approach to activities. Content analyses was carried out by finding shortened units /codes of values of analytical parts (Granehein, Lundman, 2004; Kliminskas, 2009; Žydzūnaitė, Sabaliauskas, 2017). To substantiate the results of the study, comparison, interpretation, systematization, interpretation and generalization of research material were used also.

Ecotourism Concept and Principles

There are few similar definitions of ecotourism. Ecotourism – “A trip to semi-natural areas to understand the natural and cultural history of the place visited, taking care of the integrity of the ecosystem; providing economical opportunities to allow the preservation of natural resources, benefiting the local population “(The European Environment Agency, 2022). Ecotourism – responsible travel to natural areas that conserves the environment, sustains the wellbeing of the local people, and involves interpretation and education (The International Ecotourism Society, 2022). In this study is used the widest definition of ecotourim, consisting of ecological, economical, social, cultural aspects (Stefanica and Vlavian-Gurmeza, 2010).

From the above definitions of ecotourism, the relevant principles that must followed by ecotourists are reduce the impact on nature; to create an understanding and respect for nature and culture; experience positive emotions both as a visitor and give them to the local resident; create sources of financial benefit for the local population; encourage a reaction from the political, natural, social climate of the local country; support international human rights and labor agreements.

Those who implement, participate in and market ecotourism activities should adopt the following ecotourism principles: minimize physical, social, behavioral, and psychological impacts; build environmental and cultural awareness and respect; provide positive experiences for both visitors and hosts; provide direct financial benefits for conservation; generate financial benefits for both local people and private industry; deliver memorable interpretative experiences to visitors that help raise sensitivity to host countries’ political, environmental, and social climates; design, construct and operate minimal impact facilities; recognize the rights and spiritual beliefs of the Indigenous People in your community and work in partnership with them to create empowerment (The International Ecotourism Society (TIES), 2022).

By McGahey (2012), the ecotourism principals are: economic and social benefits for the local population; education, knowledge of nature and culture; conservation of natural resources and ethical management.

Wood (2002) distinguishes nine principles of ecotourism:

- reduce the negative impact on nature and culture.
- educate travelers on the importance of nature conservation.

- emphasize the importance of responsible business.
- direct income to the preservation of natural and protected areas.
- highlight the benefits of regional tourism by dividing it into zones.
- promote the use of environmental and social studies, as well as long-term monitoring programs, to assess and reduce potential impacts.
- endeavor to maximize the economic benefits for the host country, local businesses and communities, especially for people living in a protected and natural environment.
- to ensure that the development of tourism does not go beyond the social and environmental boundaries of change, as defined by researchers together with the local population.
- rely on infrastructure developed in harmony with the environment for the preservation of native plants and wildlife and which merges with the natural cultural environment.

Those principals additionally emphasize the importance of the educational side – educate travelers on the importance of nature conservation, and ecotourism business responsibility.

According to Barkauskienė & Snieška (2013), ecotourism is a fast growing sector in the world tourism industry, because it can be regarded as one of the best approaches to promote sustainable development and be helpful by developing local economy, society and also by conserving environment. Ecotourism offers opportunities for experiences in nature that lead to a better understanding, appreciation and enjoyment of discovering and preserving local nature and traditional culture for both visitors and the local community (Merce, Peř, Petroman, Milin, 2017).

Summing up the presented principles of ecotourism, ecotourism is not only the preservation of natural resources, ensuring a sustainable and beneficial economy for the community, but it also includes a broader, educational, and cognitive concept of the environment. With an emphasis on enriching personal experiences and environmental awareness through interpretation, ecotourism promotes greater understanding and appreciation for nature, local society, and culture.

Because ecotourism is one of the alternative types of tourism, it is necessary to discuss other types of alternative tourism.

Other Types of Alternative Tourism

The concept “alternative tourism“ refers to types of tourism which try to avoid negative social, cultural and environmental effects and is the opposite of hard tourism (practiced on a large scale for economic reasons) (Vāduva, Marin, Petroman, 2021). Alternative tourism – combination of tourist products or individual tourist services, which described as people touring places and things other than usual tourist attractions. Thus, it involves uncrowded locations and non-peak holiday seasons. Characterized by individual activities and tourists’ desire to experience local culture and environment. Alternative tourism is an individual experience, you can plan and create your experience according to your own preference, in contrast to mass tourism, where your tour typically planned by someone else.

Alternative tourism categorized into three interconnected groups: cultural tourism, nature-based tourism, and adventure tourism. Adventure tours, eco tours, thematic tours and other small-scale tourist activities are examples of alternative tourism forms. Alternative tourism supports rural communities and facilitate the development of infrastructure in these areas. This also is as nature-friendly tourism since a limited number of people means a limited amount of garbage and damage.

By Jampolskienė (2008), the most important types of alternative tourism are: cultural tourism; social tourism; ecotourism; rural tourism; health tourism; urban tourism.

Vāduva, Marin, Petroman (2021) analysed alternative tourism sub-types by using six criteria: search for originality; the desire to be different from other tourists; new tourist destination and location; specialized tour operators; the nature and quality of the relationship with the local environment. They devided alternative tourism into the following sub-types: ecotourism, convivial ecotourism, adapted tourism, adequate tourism, authentic tourism, community tourism, controlled tourism, sustainable tourism, fair tourism, ecological tourism, endogenous tourism, tourism integrated, participatory tourism, “for the poor” tourism, responsible tourism, soft tourism, solidarity tourism, green tourism, volunteer tourism.

In table 1 you can see modified classification of alternative tourism types (subtypes) from different sources divided into three groups:

- first by the purpose of travel,
- second by content (subtypes),
- third by the nature of tourism activities (table 1).

Such division let us better understand alternative tourism types (subtypes) classification links with activities implementations theories (for example Social Constructivist Theory).

Creativity, by using culture as creative process, can support the effort of tourist destinations to become unique and to transform cultural tourism into creative tourism (Vāduva, 2021).

Table 1

Classification of alternative tourism types (subtypes)

(Modified by the author and based on Banevičius, 2016; Jampolskienė, 2008; Kinderis, 2010; Dictionary of Tourism Terms, 2009; Vāduva, Marin, Petroman, 2021; Vāduva, 2021.

Types (subtypes) of alternative tourism		
By purpose	By content	By the nature of tourism activities
Ecotourism	Ecotourism (soft, hard); geo-tourism; green, ecological, wildlife, natural-cultural tourism.	Adequate, emotional, educational, responsible, integrate, controlled, authentic, sustainable, honest, adapted, adequate, participatory, experiential, fun, slow, convivial, creative, exotic.
Cultural tourism	Rural; city; industrial; urban; slow; landscape; architecture; cultural, voluntary, heritage and historical sites; exhibitions; festivals; ethnic; gastronomy; folk art; cinema; folklore; military heritage; industrial heritage; living history; religious; cemeteries; pilgrimage; culinary; artistic heritage (urban centers, museums, archaeological sites); literary; cultural parks and science, solidarity.	
Adventure and other hobbies tourism	Health; medicine; passive; sports; hobbies; the future; space; safari, photo session; endogenous; customized; social; "for the poor"; business; Arctic; skies; Antarctic; water; cars; motorcycles; bicycles; the jungle; mountains; caves; ornithological; farm; hikers; virtual.	

As says Vāduva, Marin, Petroman (2021) the division of the types of alternative tourism can be done according to criteria such as attractions, accommodation and motivation also.

Summing up the alternative types (subtypes) of tourism we can say, that alternative tourism is characterized by an experience of host cultures, the maintenance of traditional values and societies, individual, independent or small group activities, slow, controlled and regulated development, small scale and using philosophy related with ecological conservation of energy and water, training and employment of guides specializing in environmental exploration, using ecological transport. All alternative tourism types (subtypes) share the same criteria: search for originality; the desire to be different from other tourists; new tourist destination and location; specialized tour operators; the nature and quality of the relationship with the local environment.

Results of the Analysis of the Links Between Ecotourism Principles and Other Alternative Types of Tourism

What are the links between ecotourism principals and other alternative tourism types? For solving this research question the detailed principles of ecotourism (Wood, 2002); TIES, 2022; McGahey, 2012) shortened to codes, expressing the essence of principles. Five main codes emerged from the analysis of the detailed principals of ecotourism: knowledge of nature and culture; education; conservation of natural resources; benefits for countries, regions, communities and population; ethical management and responsibility. Thus, the number of ecotourism principles decreased from 8-9 to 5 when applying content analysis (table 2).

Table 2

Principles of ecotourism

(Adopted author by Wood, 2002; International Ecotourism Community (TIES), 2022; McGahey, 2012)

Principles of ecotourism		
Wood (2002)	TIES (2022)	Abbreviated value unit/code
<ol style="list-style-type: none"> 1. Reduce the negative impact on nature and culture. 2. Educate travelers on the importance of nature conservation. 3. Emphasize the importance of responsible business. 4. Direct income to the preservation of natural and protected areas. 5. Highlight the benefits of regional tourism by dividing it into zones. 6. Promote the use of environmental and social studies, as well as long-term monitoring programmers, to assess and reduce potential impacts. 7. To strive to increase the economic benefits for the host country, local businesses, and communities, especially for people living close to a protected and natural environment. 8. To ensure that the development of tourism does not go beyond the social and environmental boundaries of change, as defined by researchers together with the local population. 9. Rely on infrastructure, developed in harmony with the environment for the preservation of native plants and wildlife and which merges with the natural cultural environment. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Minimize physical, social, behavioral, and psychological impacts. 2. Build environmental and cultural awareness and respect. 3. Provide positive experiences for both visitors and hosts. 4. Provide direct financial benefits for conservation. 5. Generate financial benefits for both local people and private industry. 6. Deliver memorable interpretative experiences to visitors that help raise sensitivity to host countries' political, environmental, and social climates. 7. Design, construct and operate low-impact facilities. 8. Recognize the rights and spiritual beliefs of the Indigenous People in your community and work in partnership with them to create empowerment. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Knowledge of nature and culture</i> 2. <i>Education</i> 3. <i>Conservation of natural resources</i> 4. <i>Benefits for countries, regions, communities, and population</i> 5. <i>Ethical management and responsibility</i>

Those abbreviated value units were used to compare alternative tourism criteria with principals of ecotourism (table 3).

“Education” principal connected with two criteria of alternative tourism: “search for originality and desire to differ from other tourists” and “desire to stand out from other tourists” because without education it is difficult to become exceptional, educated, wealthy personality motivated to choose original alternative tourism activities (table 3).

Table 3

Comparison of alternative tourism criteria and principles of ecotourism

Criteria for alternative tourism	Principles of ecotourism
Search for originality and desire to differ from other tourists	Education
The desire to stand out from other tourists	
Tourist destination exotic, undiscovered, unexplored, new, innovative, primitive	Knowledge of nature and culture
Specialized tour operators with an "alternative" philosophy	Ethical governance and responsibility
Adaptation of a certain type of accommodation or classical accommodation formula	Benefits for regional communities, populations
Nature and quality of the relationship with the local environment	Conservation of natural resources

“Knowledge of nature and culture,” related with criteria “Tourist destination exotic, undiscovered, unexplored, new, innovative, primitive,” because for alternative tourism activities

selected unexplored tourist destinations by seeking to enrich yourself with new natural and cultural experience (table 3).

“Ethical governance and responsibility”, related with criteria “Specialized tour operators with an “alternative” philosophy” – the nature and quality of the relationship with the local environment – progressive planned, controlled, extended by the local community in partnership with developers, respecting natural and human ecosystems (Vāduva, Marin, Petroman, 2021). Very important responsibility of non-profit organizations or travel agencies and tour operators not only for services provides but for developing partnership with local people, institutions and communities (table 3).

“Benefits for regional communities, populations” mainly related with criteria “Adaptation of a certain type of accommodation or classical accommodation formula,” because accommodation in homes of locals or in ecological housing or in cottages, family hotels, holiday villages, camps provided significant benefits for local populations and offering new jobs (table 3).

“Conservation of natural resources”, related with criteria “Nature and quality of the relationship with the local environment,” because an application of progressive development planning, controlled, extended by the local community in partnership with developers, respecting natural and human ecosystems and following economic principles regarding the use of essential resources, contributes to conservation of natural resources (table 3).

In summary it can be said, that there are links between the principles of ecotourism and alternative types of ecotourism by alternative tourism criteria. Of course, the links of the principles of ecotourism with the types of alternative tourism emerges in the most general sense, and its expression in different subtypes is different and requires a separate study.

Results of the Analysis of the Links Between the Constructive Approach to Alternative Tourism Activities

The second research question – what are the links between the constructivist approach and alternative tourism activities, demands to present the main Social Constructivist Theory principles first of all. Social constructivism which focuses on the role of social environment and social relationships on the process of individual knowledge construction and acknowledges individual role in cognition has established itself as a most acceptable form of constructivist philosophy as the basis for tourist activities.

By Kliminskas (2009), the fundamental constructivist statements, related with social constructivism are:

1. “Learners treated as social and socially motivated individuals.
2. Teaching/learning is active, autonomous and subjective process of cognition which is not,

however, independent from teachers, school, family, friends, other social factors and their context.

3. Teaching/learning is of social nature, as best learning take place when information is exchanged among learners, when they cooperate and solve problems together.

4. Constructivist teaching/learning is related with individual and group activities; active teaching/learning methods are most appropriate for organizing these activities.

5. Teaching/learning is related to changes in learner’s personal experience is a necessary condition of constructivist learning.

6. Learning implies the need for Information and Communications Technology (ICT)-equipped and learning-oriented and empowering educational environment, related to learners’ individual learning environments, databases, expert systems.” (Kliminskas, 2009, p.11.

In this case, tourist activities are treated as learning process (from the tourist perspectives) and teaching (from guides and others tourism activities organizers perspectives).

Possible links between alternative tourism types by purpose, by nature of tourism activities and modified constructivist view statements: travelers’ are treated as socially motivated individuals; application of personal experience, cooperation and solving problems with other actors of the activities; application of active strategies, methods, and personal interpretive, creative, joyful

involvement in tourist activities; enabling to use empowering educational environment enriched with ICT presented in table 4.

Table 4
Links Between Alternative Tourism Types by Purpose, by Nature of Tourism Activities and Modified Constructivist View Statements

Alternative tourism types (subtypes)		Modified Constructivist View Statements			
By purpose	By nature of tourist activities	1	2	3	4
Ecotourism	Adequate, emotional, educational, responsible, integrate, controlled, authentic, sustainable, honest, adapted, adequate, participatory, experiential, fun, slow, convivial, creative, exotic	Travelers' are treated as socially motivated individuals	Application of personal experience, cooperation and solving problems with other actors of the activities	Application of active strategies, methods, and personal interpretive, creative, joyful involvement in tourist activities	Enabling to use empowering educational environment enriched with ICT
Cultural tourism					
Adventure and other hobbies tourism					

By Vāduva (2021), tourists are now looking for alternative forms of tourism based on knowledge and skills, in other areas of the region than until now, far from the traditional cultural heritage, areas they visit both for their creative atmosphere and for doing creative activities. Creativity and application of ICT can support the effort of tourist destinations to become unique and to transform cultural tourism into creative tourism (table 4).

By Šebová, Pompurová, Albertová, (2020), an experience tourism as a diversion form mass tourism is becoming increasingly relevant. If the destination wants to be competitive, the must to offer to visitor's unforgettable authentic experience, especially for adventure, sports, cultural, gastronomic, rural tourism. The tours, added with various interactive elements, videos or games makes them instructive, engaging, exciting (table 4).

With an emphasis on enriching subjective experiences and environmental awareness through interpretation, ecotourism promotes greater understanding and appreciation for nature, local society, and culture (TIES, 2022).

By the Merce, Peř, Petroman, Tiberiu, Milin (2017), ecotourism products attract those tourists who want to enter the interaction with the natural environment and, to varying degrees, want broadening the knowledge, understanding, appreciation and enjoyment (table 4).

"In recent years, tourism has seen a shift from tangible tourism resources (associated with global culture) to intangible tourism resources (associated with local culture). Among them we highlight: Atmosphere, Creativity, Identity, Image, Media, Stories and Lifesty (Vāduva, 2021, p. 264).

Summarizing what has been discussed above can be said, that ecotourism, cultural and adventure and other hobbies tourism attract motivated, responsible tourists who want to enter the interaction with the natural environment and local culture or experience adventure and enjoyment, broadening the knowledge, understanding by nature of tourist activities, mentioned in table 4, are directly linked with the fundamental constructivist statements.

CONCLUSSIONS

1. Ecotourism is defined as responsible travel to natural areas, respecting the environment, local culture, socially and economically supporting the well-being of local people, creating knowledge and understanding through interpretation and education of all those involved. The general principles of ecotourism are knowledge of nature and culture; education; conservation of natural resources; benefits for countries, regions, communities and population; ethical management and responsibility.

2. There are many different alternative tourism types and subtypes, depending on the purpose and nature of the activity. Three types can be distinguished by the purpose of alternative tourism activities: ecotourism; cultural tourism; adventure and other hobby tourism. By the nature of the activity, alternative tourism can be responsible, sustainable, adequate, experiential, creative, voluntary, emotional, integrated, honest, solidarity, authentic, entertaining, participatory, controlled, slow, educational.
3. The links between the principals of ecotourism and other alternative types of tourism established in the most general sense. The expression of links in different alternative tourism subtypes can be different and requires a separate study.
4. The links of a constructive approach to alternative tourism activities identified through the nature of alternative tourism activities: responsible, experiential, participatory, emotional, creative, interpretive, slow, voluntary, authentic, cheerful, emotional, controlled and are directly related with the fundamental constructivist statements: travelers' are socially motivated individuals; application of personal experience, cooperation and solving problems with other actors of the activities; application of active strategies, methods and personal (interpretive, creative, joyful) involvement in tourist activities; enabling to use empowering educational environment enriched with ICT.

REFERENCES

1. Banevičius, Š. (2016). Inovacinių medicinos turizmo pokyčių alternatyvų atranka. ISSN 2029-9370 (Print), ISSN 2351-6542 (Online). *Regional Formation and Development Studies*, No. 3 (20), p. 20-32. Klaipėda University. DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rfds.v20i3.1341>.
2. Barkauskienė, K. & Snieška, V. (2013). Ecotourism as an integral part of sustainable tourism development. *Ekonomika ir vadyba*, Vol. 18, no. 3, 449-456.
3. Graneheim, U., H., Lundman, B. (2004). Qualitative Content Analysis in Nursing Research: procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, no. 24, p. 105-112.
4. Jampolskienė, A. 2008. Alternatyvus turizmo vystymo kryptys Lietuvoje. Magistro darbas. Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius.
5. Kinderis, R. (2010). Socialinio turizmo, kaip alternatyvios turizmo formos, adaptacija Europoje. Profesinės studijos: teorija ir praktika, Nr. 6, 99-106.
6. Kliminskas, R. (2009). Constructivist Approach Towards Implementation Conditions of a School-Levels *Curriculum*. Summary of Doctoral Dissertation. Kaunas University of Technology: Kaunas. UDK 373.51 (043).
7. McGahey S., (2012) The Ethics, Obligations, And Stakeholders of Ecotourism Marketing, *Intelektinė Ekonomika, Intellectual Economics* (2012) p. 75–88.
8. Merce, I, I, Peť, E; Petroman, I; Milin, I, A; (2017). The Principles of Ecotourism - Indicator for the Development of Ecotourism Destinations. Proceedings of the International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM. 2017, Vol. 17 Issue 5-4, p. 979-983. 5p. DOI: 10.5593/sgem2017/51. EBSCO Publishing.
9. The European Environment Agency. [žiūrėta 2022.03.09]. Prieiga per internetą, <https://www.eea.europa.eu/help/glossary/eea-glossary/ecotourism>.
10. The International Ecotourism Society. (2022). What is Ecotourism. [Žiūrėta 2022-02-25]. Prieiga per internetą, <https://ecotourism.org/>.
11. Šebová, E, Pompurová, K, Albertová, A. (2020). Experience Tourism a Diversion form Mass Tourism. *Tourism & Its Impacts on Society*. 2020, Issue 15, p. 209-217. EBSCO Publishing.
12. Turizmo terminų žodynas (2009). Valstybinis turizmo departamentas prie Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, ISBN 978-5-420-01644-2.

13. Stefanica, M. & Vlavian-Gurmeza, M. (2010). Ecotourism – model of sustainable tourist development. *Studies and Scientific Researches - Economic Edition*, 15, 480-486.
14. Vāduva L., Marin, D., Petroman, C. (2021). Alternative Forms of Tourism, Concepts and Classification. *Lucrări Științifice, Seria i*, vol. xxiii (3), 268-274.
15. Vāduva, L. (2021). Alternative Tourism Business Opportunities. *Agricultural. Lucrari Științifice Seria I, Management Agricol*. 2021, Vol. 23 Issue 3, p. 262-267, Database: Business Source Ultimate. EBSCO Publishing.
16. Wood, M. E. (2002). Ecotourism: principles, practices & policies for sustainability. United Nations Environment Programme Division of Technology, Industry and Economics: The International Ecotourism Society. Retrieved from: <http://www.pnuma.org/industria/documentos/Ecotourism1.pdf>.
17. Žydzūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017) *Kokybiniai tyrimai*. Principai ir metodai. Vilnius, Vaga.

EKOTURIZMO IR KITŲ ALTERNATYVIŲ TURIZMO RŪŠIŲ ŠAŠAJOS

RIČARDAS KLIMINSKAS
Kolpingo kolegija, Kaunas

ANOTACIJA

Straipsnio tikslas – išanalizuoti ekoturizmo principų sąsajas su kitų rūšių alternatyviu turizmu ir konstruktyvistinio požiūrio sąsajas su alternatyviojo turizmo veiklomis. Uždaviniai: pristatyti ekoturizmo koncepciją ir principus; aptarti kitų rūšių alternatyvų turizmą; apibrėžti konstruktyvistinį požiūrį į veiklą; išanalizuoti alternatyvių turizmo rūšių sąsajas ekoturizmo principų ir konstruktyvistinio požiūrio į veiklą aspektais. Darbe taikoma kokybinių tyrimų strategija, mokslinės literatūros analizės ir kokybinės turinio analizės metodai. Išanalizavus tyrimo duomenis nustatytos sąsajos tarp ekoturizmo ir kitų rūšių alternatyvaus turizmo principų bendriausia prasme, tačiau sąsajų raiška skirtinguose alternatyvaus turizmo potipiuose gali būti skirtinga ir reikalauja atskiro tyrimo. Ryšiai tarp alternatyvių turizmo rūšių ir konstruktyvistinio požiūrio į veiklą buvo nustatyti per alternatyvios turizmo veiklos pobūdį: atsakingas, patirtinis, dalyvaujamasis, emocinis, kūrybinis, interpretacinis, lėtas, savanoriškas, autentiškas, linksmas, emociškas ir per pagrindinius konstruktyvistinius teiginius: keliautojų socialinė motyvacija; asmeninės patirties taikymas, bendradarbiavimas ir problemų sprendimas kartu su kitais; aktyvių strategijų, metodų taikymas ir asmeninis interpretacinis, kūrybinis, džiaugsmingas dalyvavimo turizmo veikloje; naudojimas įgalinančia edukacine aplinka praturtinta infomacinėmis komunikacinėmis technologijomis.

Raktiniai žodžiai. *Ekoturizmas, ekoturizmo principai, alternatyvaus turizmo rūšys, konstruktyvistinis požiūris į veiklą.*

**SKAITMENINĖ LOGISTIKOS PROCESŲ ATEITIS:
LIETUVOS PERSPEKTYVA**

GIEDRĖ SVIRBUTAITĖ-KRUTKIENĖ, KĘSTUTIS KAZLAUKAS, ŽIVILĖ GOMIENĖ
Vilniaus Kolegija

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjama skaitmenizacijos samprata ir reikšmė logistikos procesuose, apžvelgiamos esminės Europos Sąjungos skaitmenizacijos iniciatyvos bei pateikiamos galimos skaitmeninės logistikos procesų ateities perspektyvos. Įrodyta, kad skaitmenizacija yra svarbi logistikos ir transportavimo procesų tendencija paprastai susijusi su daugybe lūkesčių, apimančių sąnaudų mažinimą, aplinkos ir socialinių (pavyzdžiui, darbo sąlygų, saugumo) tobulinimą, skaidrumo užtikrinimą. Iš kitos pusės, nuolatiniai pokyčiai sukuria logistikos iššūkius ir įvairias rizikas, prie kurių turi prisitaikyti logistikos procesai. Straipsnyje pateikiama Lietuvos atvejo analizė - siekiant tinkamai įvertinti skaitmenizacijos keliamus iššūkius bei įtaką Lietuvos logistikos sektoriui, atliktas ekspertų interviu. Tyrimo rezultatų analizė įrodė potencialias logistikos ir transporto sektoriaus skaitmenizacijos galimybes, kurios apima aptartavimo kokybės gerinimą, tvarumo skatinimą, technologinę pažangą, efektyvesnę žmogiškųjų resursų panaudojimą bei išteklių taupymą. Taip pat tyrimo rezultatai įrodė ir potencialias rizikas, susijusias su investicijų poreikiu, resursų švaistymu, saugumu (pavyzdžiui, duomenų nutekimu) bei kainų vartotojams augimu. Straipsnyje taip pat naudojami aprašomasis analitinis, mokslinės literatūros šaltinių, dokumentų analizės bei sintezės metodai.

Raktiniai žodžiai: *logistika, skaitmenizacija, eFTI, Lietuva, tvarumas*

ĮVADAS

Sparti naujų technologijų raida atveria duris jų taikymui ir verčia verslo subjektus transformuotis, siekiant išlaikyti ar pagerinti savo konkurencinę padėtį. Nauji rinkos dalyviai, išaugę klientų lūkesčiai ir didesnio efektyvumo poreikis skatina įmones prisitaikyti nuolat besikeičiančioje technologinėje pasaulinės prekybos aplinkoje. Logistika nėra išimtis. Demonstruodama greičiausius augimo tempus tarp pramonės šakų visame pasaulyje, ji turi labiau nei bet kada prisitaikyti prie pakitusių verslo sąlygų ir surasti reikalingus technologinius sprendimus. Skaitmenizacija keičia logistikos sektorių iš esmės - atsižvelgdama į vis reiklesnius vartotojus, ji tampa lankstesne, greitesne ir patikimesne, suranda inovatyvius logistikos procesų sprendimus, leidžiančius patenkinti esamus klientų poreikius ir lūkesčius.

Skaitmeninės transformacijos sąvoka apima naujų technologijų diegimą visose įmonės veiklos srityse, siekiant pagerinti jos efektyvumą. Kitaip tariant, skaitmenizacija - tai bet kokio verslo konvertavimas į skaitmeninį formatą, kuomet pramonėje vykstantys procesai paverčiami skaitmenine forma, panaudojant turimus skaitmeninius metodus ir technologijas. Taigi, skaitmenizavimas logistikoje yra naujų skaitmeninių galimybių integravimas tokiose srityse kaip sandėliavimas, užsakymų paruošimas ir transportavimas. Technologijų pagalba taip pat naudojama automatizuotame ir išmanaus įmonės dokumentų valdymo ir jos procedūrų ar darbo eigos organizavime. Skaitmeninė transformacija, ypač logistikos procesų sujungimas į vientisą tinklą, suteikia daugiau skaidrumo santykiuose su tiekėjais ir produktų platintojais - efektyvesnį tiekimo grandinės valdymą. Neišvengiamai kyla klausimas - su kokiais iššūkiais susiduria įmonės skaitmeninės transformacijos metu ir kokias kliūtis tenka įveikti? Atsižvelgiant į tai, formuluojamas **darbo tikslas** – įvertinti skaitmeninės transformacijos įtaką logistikos sektoriui. Užbrėžtam tikslui pasiekti keliami **uždaviniai**:

1. remiantis moksline literatūra, apibrėžti skaitmenizacijos sampratą ir reikšmę logistikos procesams;
2. apžvelgti pagrindines Europos Sąjungos skaitmenizacijos iniciatyvas;

3. atlikti Lietuvos atvejo analizę, identifikuojant pagrindines grėsmes bei galimybes, kurias potencialiai gali sukurti skaitmenizacija;
4. suformuoti galimas skaitmeninės logistikos procesų ateities perspektyvas.

Straipsnyje naudojami ekspertų interviu, aprašomasis analitinis, mokslinės literatūros šaltinių, dokumentų analizės bei sintezės **metodai**.

Skaitmenizacijos samprata ir reikšmė logistikos procesuose

Šiuo metu daugelis verslo subjektų yra ant skaitmeninės transformacijos slenkščio arba jį jau peržengė. Ypatingai logistikos ir tiekimo grandinės valdymo sektoriuje skaitmenizacija įgyja vis didesnę strateginę reikšmę verslui, nes daro įtaką nusistovėjusioms paradigmoms, verslo modeliams ir pramonės riboms (Herold ir kt., 2021). Vis daugiau įmonių skiria išteklių, kad išnaudotų skaitmenines galimybes, kurios gali pakeisti visuomenę, ekonomiką ir pačias organizacijas.

Mes susiduriame su ketvirtąja pramonės revoliucija (pramonė 4.0), kurios metu daugiau nei 2,5 milijardo galutinių vartotojų prisijungia prie interneto mobiliųjų technologijų dėka. Tai reiškia, kad jie gali perduoti informaciją apie savo poreikius ir norus tiekimo grandinėje, kur daiktų internetu (*angl. Internet of Things, IoT*) sujungtos mašinos ir įrenginiai juos naudoja pirkimų ir gamybos procesams organizuoti. Toksai radikalus tradicinių gamybos procesų pavertimas išmaniaisiais procesais, valdomais savikontrolės mechanizmų – pagrindinis pramonės 4.0 tikslas (Cichosz, 2018). Ketvirtoji pramonės revoliucija teigia, kad sistemingas skaitmenizacijos ir skaitmeninio technologijų integravimas į pramonės įmonių gamybos ir logistikos procesus padidins našumą ir (arba) sumažins sąnaudas, todėl prisidės prie ilgalaikio augimo ir tvaraus konkurencinio pranašumo užtikrinimo (Woschank ir kt., 2021).

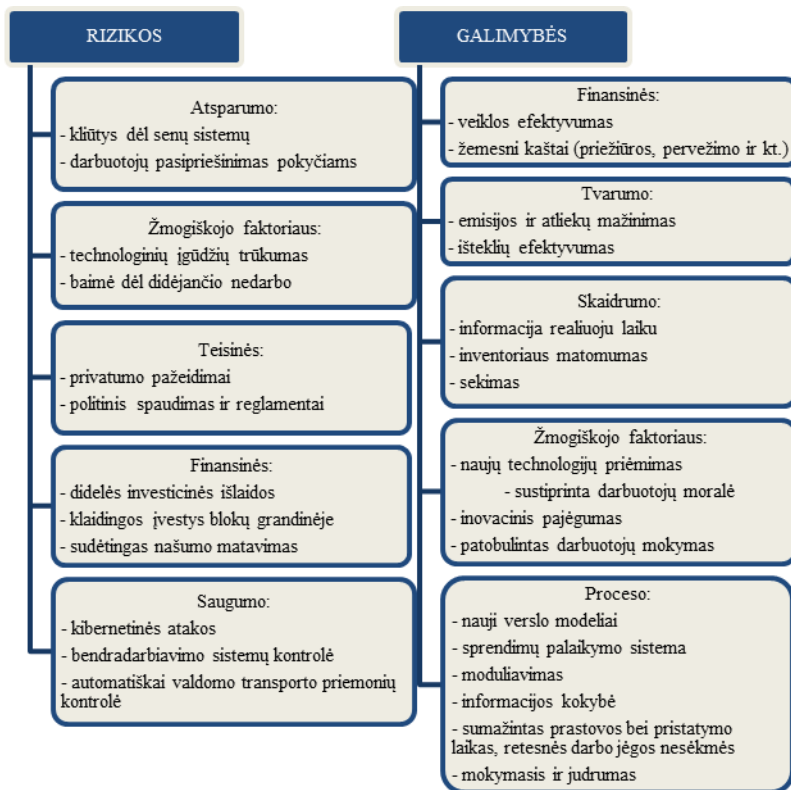
Sąvoka „skaitmenizacija“ šiuo metu neturi vienareikšmiško apibrėžimo, tačiau pats skaitmenizacijos ar skaitmeninės transformacijos fenomenas egzistuoja ir yra pradėtas įgyvendinti daugelyje įmonių. Mokslinėje bendruomenėje skaitmenizacija įprastai suprantama kaip daugelio įdiegtų skaitmeninių inovacijų įtakoje atsirandančių efektų derinys, dėl kurio formuojasi naujos ekonomikos struktūros, naujos verslo praktikos, naujos vertybės ir įsitikinimai verslo aplinkoje (Korchagina ir kt., 2020). Paprastai kiekviena įmonė savaip interpretuoja skaitmenizacijos esmę ir veiklos turinį skaitmeninei verslo transformacijai.

Autoriai Brennen and Kreiss bei Ritter and Pedersen skaitmenizaciją apibrėžia kaip naujų technologijų panaudojimą su procesais siekiant įgyti konkurencinį pranašumą ir potencialą transformuoti logistikos ir tiekimo grandinės sektorių (Herold ir kt., 2021). Anwar (2019) skaitmenizaciją apibrėžia kaip skaitmeninių ar kompiuterinių technologijų pritaikymą organizacijoje ar pramonėje. Anot autoriaus, skaitmenizacija – tai nuoseklus suskaitmenintos veiklos organizacijoje ar pramonėje grupavimas, siekiant supaprastinti ir pagerinti organizacijos ar pramonės efektyvumą ir našumą. S. Adams verslo skaitmeninę transformaciją apibūdina kaip esamos įmonės pakeitimą, siekiant efektyviai aprūpinti esamus ir potencialius vartotojus naujais ar patobulintais gaminamais produktais, paslaugomis ar jų kompleksu (Korchagina ir kt., 2020). Taigi nepaisant apibrėžimų įvairovės, galima teigti, kad skaitmenizacija logistikoje sietina su skaitmeninių produktų ir paslaugų pritaikymu bei naujų technologijų diegimu.

Sėkminga skaitmeninė transformacija yra susijusi su keturiais pagrindiniais veiksniais: aiškias proceso apibrėžimais, apibrėžtais įgyvendinimo žingsniais, žmonių mokymais ir diegimo proceso standartizavimu (Cuence ir kt., 2020). Analizuojant technologinius aplinkos pokyčius ir jų įtaką logistikos paslaugų sektoriaus įmonių inovatyvumui, verta atkreipti dėmesį į du dalykus: visų pirma, logistikos paslaugų teikėjai, reaguodami į kylančias išmaniausias gamyklas ir pramonę 4.0, naudodamiesi technologinėmis ir procesų naujovėmis, turi perkelti logistiką į aukštesnį logistikos procesų integracijos ir efektyvumo lygį, dažnai įvardijamą kaip logistika 4.0 (Paprocki, 2017). Antra, keičiasi jėgų pusiausvyra logistikos paslaugų sektoriuje. Į konkurenciją dėl klientų įsijungia nauji technologijų žaidėjai su savo novatoriškais verslo modeliais. Iš vienos pusės, šie procesai kelia grėsmę, galinčią sužlugdyti pramonę, nors iš kitos pusės jie gali būti traktuojami ir kaip galimybė sustiprinti pramonės bei jos dalyvių novatoriškumą (Cichosz, 2018).

Markov ir Vitliemov (2020) atliko tyrimą (logistikos sektoriaus ir tiekimo grandinės ekspertų apklausa), kuriuo siekė nustatyti didžiausius iššūkius, susijusius su skaitmenizacija ir skaitmeninių technologijų diegimu. Tyrimo rezultatai atskleidė didžiausias rizikas: kibernetinės atakos, kurios per prie interneto prijungtas surinkimo linijas gali nutraukti gamybos procesus; neteisingi duomenys blokų grandinės (angl. *blockchain*) portaluose, dėl kurių gali padidėti išlaidos, taip pat gali būti nutekinti konfidencialūs duomenys. Taip pat autoriai pabrėžia, kad autonominių transporto priemonių ir robotų naudojimas gali pakeisti darbuotojus. Kai kurios rankinės veiklos bus pakeistos mašinomis dėl efektyvumo, saugumo ir kokybės problemų. Todėl daugelis darbuotojų bijo prarasti savo darbą vykstant skaitmenizacijos procesams, kurie gali neigiamai veikti darbuotojų motyvaciją ir sukelti pasipriešinimą pokyčiams (Markov, Vitliemov, 2020).

Remdamiesi atliktais moksliniais tyrimais bei mokslinės literatūros analize, Woschank, Kaiblinger ir Miklausch (2021) identifikuoja pramonės skaitmenizacijos rizikas ir galimybes logistikos srityje, suskirstydami jas į pogrupius.

1 pav. Skaitmenizacijos grėsmės ir galimybės
(Šaltinis: sudaryta autorių pagal Woschank, Kaiblinger, Miklausch, 2021)

Taigi skaitmenizacija yra svarbi logistikos ir transportavimo procesų tendencija, paprastai susijusi su daugybe lūkesčių, apimančių sąnaudų mažinimą, aplinkos ir socialinių (pavyzdžiui, darbo sąlygų, saugumo) tobulinimą, skaidrumo užtikrinimą, tačiau neišvengiamai kelianti ir pagrįstas rizikas.

Europos Sąjungos skaitmenizacijos iniciatyvos

Krovinių vežimo efektyvumas yra labai svarbus Europos Sąjungos transporto konkurencingumui, ekonomikai ir vidaus rinkos veikimui, tuo labiau, kad kroviniinis transportas ES per pastaruosius 20 metų išaugo beveik 25 proc. ir, Europos Komisijos duomenimis, iki 2050 m. turėtų išaugti dar 50 proc. (Niestadt, 2022). Krovinių judėjimą lydi daug informacijos, kuria vis dar keičiamasi popieriniu formatu ir kuri yra didelė našta įmonėms, transporto operatoriams ir valdžios institucijoms. Vienodos teisinės sistemos, pagal kurią valdžios institucijos privalo priimti informaciją apie krovinių vežimą elektronine forma, nebuvimas ES lygmeniu, taip pat suskaidyta IT aplinka trukdo supaprastinti ir veiksmingiau bendrauti tarp transporto operatorių. Europos Komisija jau pritarė būtinybei skatinti priimti ir naudoti elektroninius transporto dokumentus daugelyje politikos iniciatyvų, pavyzdžiui, 2011 m. transporto politikos baltojoje knygoje (*angl. white paper on transport*), 2015 m. skaitmeninėje bendrosios rinkos strategijoje ar 2016–2020 m. eValdžios (*angl. eGovernment*) veiksmų plane (Niestadt, 2022). Taigi logistikos sektorius tampa vis labiau priklausomas nuo skaitmeninių sprendimų, transporto rinkoje vyksta dideli pokyčiai, kurie verčia ieškoti naujų sprendimų. Vienas iš jų yra Europos Sąjungos elektroninės krovinių vežimo informacijos reglamentas (*angl. EU Regulation on electronic freight transport information*) (toliau – eFTI).

Europos Sąjungos patvirtintas ir 2024 m. rugpjūčio mėn. įsigaliosiantis eFTI nustato teisinę sistemą, pagal kurią transporto operatoriai gali dalytis informacija su teisėsaugos institucijomis elektroniniu formatu (Osinska, Zalewski, 2021). Šiuo metu visoje Europoje naudojami skirtingi IT sprendimai keičiantis informacija apie krovinių gabenimą. Dėl šių sprendimų nesuderinamumo vairuotojai dažnai renkasi popierinius dokumentus, o tai brangus ir daug laiko reikalaujantis procesas. Štai Transporto inovacijų asociacijos atlikta analizė rodo, kad vidutiniškai vienas vairuotojas turi du CMR varžtaraščių komplektus (o praktikoje jų skaičius gali siekti net 20), kurie iš viso sudaro 55 A4 formato lapus, į kuriuos neįsiskaičiuoja papildomi dokumentai, tokie kaip sąskaitos faktūros, fitosanitariniai sertifikatai ir kt. (Lysionok, 2021). Transporto inovacijų asociacija taip pat nurodo, kad atsižvelgiant į vien Lietuvos sieną kertančių vilkikų skaičių, kas mėnesį sunaudojama apie 6 mln. lapų popieriaus įvairiems reikalavimams įforminti ir pateikti muitinei bei kitoms atsakingoms institucijoms. Tai, tik Lietuvos atveju, kasmet sudaro apie 349 tonų popieriaus arba 8376 nukirstus medžius (Lysionok, 2021).

Kaip vienoda teisinė bazė, eFTI sukurs standartus elektroninės informacijos naudojimui, o tai paskatins transporto operatorius pereiti prie skaitmeninių sprendimų (Osinska, Zalewski, 2021). Tai taip pat palengvins vykdymo darbą, sumažins laukimo laiką atliekant patikrinimus. Remiantis pateikta Europos Komisijos eFTI poveikio vertinimo analize (2018^a), skaičiuojama, kad dėl skaitmeninių formų naudojimo sumažinus administracinę naštą, logistikos operatoriai per ateinančius 20 metų sutaupys iki 27 mlrd. eurų. Taip pat tikimasi teigiamo poveikio aplinkai dėl sumažėjusios kelių transporto modalinės dalies – apskaičiuota, kad 2018–2040 metais, išmetamas CO₂ kiekis sumažės daugiau nei 1 300 tūkst. tonų, o tai atitinka apie 74 mln. eurų sąnaudų sutaupymą. Be to, nespausdinant vidutiniškai po 1–5 kiekvieno dokumento kopijų vienai siuntai, būtų sutaupoma apie 2–8 milijardus popieriaus lapų arba 180–900 tūkstančių medžių per metus.

Nepaisant to, kad tikimasi, jog reglamento įgyvendinimas pareikalautų didelių įgyvendinimo sąnaudų, alternatyva (t.y.: jokie ES reglamento) reikštų, kad nacionalinės ar vietos valdžios institucijos toliau plėtos individualias skaitmenizacijos iniciatyvas, be jokių tolesnių koordinavimo ar derinimo pastangų. Rezultatas būtų dar labiau susiskaidžiusi transporto aplinka ir daug didesnės diegimo išlaidos verslui (Europos Komisija, 2018^b). Todėl ilgalaikėje perspektyvoje, ES sprendimas laikytinas itin svarbiu reglamentu, kurio pranašumai apimtų sumažėjusią administracinę naštą, greitesnį ir tikslesnį keitimais informacija, mažesnes išlaidas, didesnį skaidrumą bei didesnę harmonizavimą tarp Europos Sąjungos valstybių narių.

Europos Komisijos vizija skaitmeninti transporto informacijos srautą visoje Europoje taikant eFTI, be jokios abejonės, yra ambicinga. Tačiau ji skirta tik informacijai, susijusiai su kroviniu, bet neapima transporto priemonės ar vairuotojo informacijos. Tuo pat ypatingai svarbu, kad valdžios institucijos šią informaciją tvarkytų kartu, siekiant užtikrinti didesnę skaidrumą, saugumą ir

veiksmingumą (Tõnts, Salum, 2021). Europos Komisijos skaičiavimu (2018^a), tikimasi, kad nacionalinės institucijos investuos į naujas IT sistemas arba pritaikys esamas. Apskaičiuota, kad valstybės institucijoms 2018–2040 m. išlaidos sudarys apie 268 mln. eurų, iš kurių 17 mln. eurų – su sprendimų tiekėjų sertifikavimu, o 251 mln. eurų – su vykdymo užtikrinimu.

eFTI ir kitos Europos Sąjungos skaitmenizacijos iniciatyvos laikytinos pokyčių jėga, kuri gali pastūmėti institucijas, organizacijas ir įmones peržengti skaitmeninės transformacijos slenkstį ir kartu sudaryti galimybę sukurti visiškai naujus produktus ir paslaugas. Reikia sutikti su Herold, Cwiklicki, Pilch ir Mikl (2021), kad skaitmenizacija „perrašo verslo ir tiekimo grandinių taisykles“.

Lietuvos situacijos analizė skaitmenizacijos vystyme

Vienas pagrindinių ir svarbiausių Lietuvos ekonomikos variklių - logistikos ir transporto sektorius, kuris yra bene labiausiai apsunkintas biurokratinėmis procedūromis ir mažiausiai skaitmenizuotas. Tai lemia, kad šio sektoriaus vystymasis ir konkurencingumas Lietuvoje stabdomas.

Nors skaitmenizacijos procesas vyksta jau gana seniai, COVID-19 pandemija privertė daugelį įmonių intensyviau diegti skaitmeninimo sprendimus, o vartotojus – naudotis el. prekybos ir elektroninėmis paslaugomis. Šias tendencijas galima įžvelgti įvairių sričių – tiek mobilumo duomenų, tiek elektroninių paslaugų ar registracijų statistikos, el. prekybos apyvartos ir kitų panašių sričių rodikliuose. Tarptautinių krovinių rinka jau po kelių metų susidurs su situacija ir turės išgyventi didelius pokyčius. Esama Lietuvos situacija pakankamai sudėtinga, kadangi šiuo metu dar praktiškai visi krovinių transportavimo dokumentai pateikiami popieriuje, tačiau naujuoju Europos Sąjungos sprendimu (Verslo žinios, 2020-11-11), nuo 2024-ųjų rugpjūčio valstybinės įstaigos turės priimti vežėjų teikiamą informaciją skaitmeniniu būdu pagal vieną bendrą formatą, kuris įsigalios visose ES šalyse.

Analizuojant, kad Lietuvoje logistikos ir transporto sektorius Lietuvoje generuoja 13 proc. BVP (Doclogix, 2021), o jo skaitmenizacijos lygis yra žemas, galime daryti prielaidą, kad šio sektoriaus efektyvumą reikia didinti, kadangi tai yra didžiulis potencialas kuriant pridėtinę vertę. Pagal BVP rodiklį Lietuva yra pirmoje vietoje Europos Sąjungoje. Logistikos ir transporto sektoriaus skaitmenizacija yra svarbi ekonomikai, ypačingai dėl šiuo metu vykstančios sparčios prekybos skaitmenizacijos ir kitų pasikeitimų sektoriuje. Šio sektoriaus klientai reikalauja skaidrumo ir realios situacijos duomenų, vykstančių tiekimo grandinėje. Todėl dar labiau skaitmenizuota logistika realaus laiko duomenimis padidintų Lietuvos prekybos bei pramonės tarptautinį konkurencingumą.

Lietuva turi nustoti galvoti tik 300 kilometrų spinduliu, ji turi mąstyti, kad yra Europos Sąjungos dalis. Logistikos ir transporto sektorius turi atitikti tris kriterijus: žalias, skaitmeninis ir transformuojantis. Praktikoje tai turi būti transformacija ne iš makulatūros į kompiuterinį (.pdf) failą ar kažkokį suskaitmenintą dokumentą, bet į duomenis. Tik duomenų pagalba mūsų logistikos ir transporto procesas gali būti efektyvus. Lietuvos informacinių ir ryšių technologijų asociacija „Infobalt“ bendradarbiaudama su Transporto inovacijų asociacija inicijavo Skaitmeninio asociacijos analitinio centro (think tank) sukūrimą, kuris siekia padidinti efektyvumą, inovacijų diegimą ir taršos mažinimą.

Transporto ir logistikos sektorius užima didelę dalį šalies ekonomikos, tačiau neišnaudoja skaitmeninių technologijų pokyčių. Analizuojant „McKinsey“ bei „Infobalt“ duomenis (Verslo žinios, 2020-11-11), galima teigti, kad jis yra tik vidutiniškai skaitmenizuotas, o nesiimant veiksmų, jis gali net prarasti konkurencingumą. Skaitmeninio transporto analitinio centro veikla teiks siūlymus valstybės institucijoms įgyvendinant transporto ir logistikos projektus, kurie palengvintų vežėjų ir vežimo objektų judumą, bei skatintų dar aukštesnę pridėtinę vertę logistikos ir transporto modeliams. Remiantis „Infobalt“ atlikta Lietuvos skaitmeninės ekonomikos apžvalga (Verslo žinios, 2020-11-11), tik 2 proc. sektoriaus įmonių yra skaitmenizavusios savo turimus resursus (tai apima darbuotojų skaitmenines kompetencijas ir technologijas, kurios vysto produktus). Tik 8,3 proc. sektoriaus įmonių savo veikloje naudoja technologijas ir tik 3,9 proc. naudojasi el. komercijos galimybėmis bei siūlo skaitmeninius produktus.

„Accenture“ tyrimų duomenimis (Verslo žinios, 2020-11-11), transporto ir logistikos sektoriui įgyvendinus skaitmenines technologijas, jų vertė EBIDA (*angl. Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization*); pelningumo kriterijus, tai pelnas prieš nusidėvėjimą, amortizacijos, palūkanų sąnaudas ir pelno mokest) kiekvienais metais galėtų augti vidutiniškai maždaug 13 proc. Europos Sąjungos tikslas skatinti narių ekonomikos atsigavimą po COVID-19 krizės, siekiant stabilizuoti ir užtikrinti ekonomikos sektorių atsparumą, investuojant į skaitmeninimą ir žalinimą. Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo fondo biudžetas yra 750 mlrd. Eurų, iš kurių bent 20 proc. ketinama skirti skaitmenizacijos investicijoms.

Analizuojant kelių transporto sritį šiuo metu nustatyta, kad skaitmeninimo lygis čia yra žemiausias, kur atsižvelgiant ir remiantis ES duomenimis (Europos Komisija, 2021) net 99 proc. naudojamų duomenų yra popieriniai. Norint keisti situaciją valstybinės įstaigos turėtų rodyti lyderystę šioje srityje. Saugų duomenų apsigėtimą tarp viešojo ir privataus sektoriaus užtikrintų sukurta teisinė ir techninė bazė, atitinkamai atliekant e.aufentifikacijos ir el. parašo sistemų integraciją.

Analizuojant logistikos ir transporto Lietuvos situaciją galima daryti prielaidą, kad skaitmenizuojant krovinio dokumentus bus išspręstos dvi didelės šio sektoriaus problemos:

- Pirma, trumpesnis krovinio kelionės laikas: šis procesas sutrumpės net keliomis valandos ar net para, kadangi šiuo metu tie patys duomenys, tokie kaip krovinio sudėtis, transporto priemonės (vilkiko) registracijos duomenys, vairuotojo identifikacija (vardas, pavardė), pakrovimo/iškrovinio (sandėlio) adresai ir kita informacija yra iš naujo suvedama rankiniu būdu ir perspaušinama daugybę kartų, o tam kad surinkti visus dokumentus vilkikų vairuotojai priversti važinėti su transporto priemone ir krovinium tarp institucijų. Pavyzdžiui, Vilniuje, kiekvieną penktadienį muitinės procedūras atlieka daugiau nei 1000 vilkikų. Šios situacijos pateikimas skaitine išraiška: kiekvienas iš vilkikų nuvažiuoja mažiausiai 30 kilometrų vien tik tam, kad įformintų dokumentus. Galima daryti išvadą, kad turime virš 30000 be reikalo nuvažiuotų kilometrų, o tai didina aplinkos taršą, spūstis bei nelaimių tikimybę.
- Antra, skaitmeniniai duomenys leis matyti tikslią krovinų judėjimo statistiką: tikslios informacijos matymas leis planuoti pasienio postų darbą, planuoti kelių remontus, aiškiai prognozuoti surenkamus mokesčius bei spūstų numatymą ir t.t. Pagal esamą dabartinę situaciją ir reikalavimus krovinį lydintys dokumentais turi būti atspausdinti. Jų dublikatus turi saugoti ir krovinio siuntėjas, ir gavėjas, ir vežėjas, ir muitinės tarpininkai. Tai kasmet sudaro tonas popieriaus ir nepaisant to, jog tai yra vertina informacija, tačiau tie duomenys nėra niekaip apdorojami. Pavyzdžiui, šiuo metu net nėra žinoma, kiek yra krovinų yra paruošta iš Lietuvos į Estiją.

Skaitmenizacija šiuo metu yra visos Europos Sąjungos kryptis. Šiam procesui skiriamas ypatingas dėmesys ir, žinoma, lėšos. Lietuva, kaip Europos Sąjungos narė, turi atsakingai priimti sprendimus ir pasinaudoti galimybėmis per skaitmenizaciją sukurti pridėtinę vertę ekonomikai. Didžiausia nauda ir skaitmenizacijos privalumai - tai skirtingos sistemos, kurios sujungs institucijas, verslus šalyje ir už jos ribų dalinantis duomenimis. Skaitmeninimas ne tik padidins transporto ir logistikos sektoriaus konkurencingumą, bet taip pat leis sumažinti taršą ir CO2 emisijas.

Tyrimo metodika

Siekiant tinkamai įvertinti skaitmenizacijos keliamus iššūkius bei įtaką Lietuvos logistikos sektoriui, buvo atliktas kokybinis tyrimas – pusiau struktūrizuotas ekspertų interviu. Skaitmenizacijos iššūkiai aktualūs ne tik verslui, tačiau reikšmingi ir viešajam sektoriui. Tyrimo interviu dalyviais buvo pasirinktos Lietuvoje veikiančios įmonės, kurios teikia logistikos paslaugas, UAB „Bunasta“ (toliau – Bunasta), UAB DHL Lietuva (toliau – DHL), UAB „Alpi Baltika“ (toliau – Alpi Baltika) bei Transporto inovacijų asociacija. Respondentais buvo pasirinkti minėtų įmonių atstovai. Tyrimo dalyviams atrinkti buvo panaudotas tikslinės atrankos metodas - tyrimo

dalyviai pasirinkti atsižvelgiant į jų per savo profesinę veiklą įgytą ilgametę patirtį, specifines įžvalgas bei aktualias žinias logistikos srityje. Kokybinio tyrimo imtis nustatyta duomenų prisotinimo principu, t.y. nauji interviu buvo imami tol, kol informacija pradėjo kartotis ir iš esmės nebeatskleidė naujų, su tyrimo tikslu susijusių aspektų.

Tyrimo rezultatų analizė

Interviu metu buvo siekiama išsiaiškinti ir įvertinti skaitmenizacijos keliamus iššūkius bei įtaką Lietuvos logistikos sektoriui. Interviu buvo fiksuojamas įrašymo technika ir transkribuojamas į kompiuterinę versiją, o gauti duomenys buvo sustruktūrizuoti ir apibendrinti.

Visų pirma, tyrimo metu buvo siekiama nustatyti kaip ekspertai vertina Lietuvos logistikos ir transporto sektoriaus skaitmenizacijos galimybes. Transporto inovacijų asociacijos ir Bunasta atstovai akcentuoja, kad visame pasaulyje transporto sektoriuje yra keliama aukšti reikalavimai, kurie susiję ne tik su puikiu aptarnavimu - greičiau pristatyti krovinį kuo žalesniu ir tvaresniu metodu. Ekspertų vertinimu, Lietuvoje transporto ir logistikos sektorius tikrai daro labai didelę įtaką šalies ūkio raidai, kuri lemia technologijų panaudojimą ir įsisavinimą. Tikimasi, kad skaitmenizacija sukurs teigiamų pokyčių: ilgoje perspektyvoje leis taupyti kaštus, prekės bus pristatomos viena diena anksčiau, o CO2 kiekis sumažės iki 30%. DHL atstovas dalinasi įžvalgomis, kad visas logistikos sektorius taps 'žalesnis' (tvaresnis) ir efektyvesnis: nebebus poreikio spausdinti, archyvuoti transporto dokumentus, tai leis taupyti laiką, taip pat žmogiškuosius resursus, o tai sukurs įmonėms ir finansinę naudą. Taip pat veiklos procesai bus atliekami greičiau – duomenys apie krovinius ir susijusi informacija bus pateikiama per susietas sistemas, taip bus pasiekiamos greičiau visos suinteresuotosios šalys, tai sukurs šalutinį rezultatą, kuris leis mažinti sektoriaus kaštus atsisakant organizacinių išlaidų. Alpi Baltika atstovas teigia ir mato naudą, kad dėl skaitmenizacijos bus „mažinama žmogiškojo faktoriaus klaidų rizika, gretėtos dokumentų "apyvartumas", trumpės jų patvirtinimo kelias, grandinė. Dėl pačios imties ir reikalingų investicijų, mažėja galimybės įsitvirtinti rinkoje ir išsilaikyti mažesniems žaidėjams. Atsiranda modernizacijos, procesų standartizavimo reikmė, kuri vėlgi sudėtingesnė mažesniems žaidėjams. Bet efektyvina didžiųjų įmonių procesus, kurios lengviau gali įgyvendinti reikalingus pokyčius ir diegimą, turėdamos dažnai tam skirtas komandas / projektų vadovas“.

Tyrimu taip pat buvo siekta išsiaiškinti potencialias rizikas įgyvendinant skaitmenizacijos procesus. Pavyzdžiui, Bunasta atstovas teigė, kad nors skaitmenizacijos įgyvendinimas atspirks ilgalaikėje perspektyvoje, tai yra ilgas ir brangus reikalas. „Skaitmenizaciją pradėti yra sunku, nes pirmąjį proceso žingsnį turi pradėti ta pardavimo proceso dalis, kuri vėliausiai pajus proceso naudą, pavyzdžiui, išvežant prekes eksportui į Angliją, Lietuvos gamintojas dažniausiai su užsakovu dirba EXW sąlygomis. Kai vilkikas yra pakraunamas, uždaroma rampa – nuo to laiko yra skaičiuojami pinigai. Iš siuntėjo perspektyvos pigiausia vairuotojui paduoti popierinį dokumentą su kuriuo vairuotojas pradeda savo kelionę per skyrius, muitinės tarpininkų įmones. Paskaičiuota, kad vidutiniškai mašina su muitinės dokumentais nuvažiuoja papildomus 52 nereikalingus kilometrus ir sugaišta iki 6,5 h laiko formalumams atlikti“. Eksperto vertinimu, egzistuoja sprendimas šiam resursų švaistymui: „Siuntėjas galėtų investuoti ir pasirūpinti, kad muitinės tarpininkui perduotų skaitmeninius duomenis; muitinės tarpininkas galėtų investuoti, kad vežėjui perduotų muitinės ir pervažimo skaitmeninius duomenis; valstybė pasirūpintų, kad kontroliojančios institucijos priimtų skaitmeninius duomenis“. Skaitmeninių duomenų apsikeitimas garantuotų daug greitesnį procedūrų atlikimą, sumažintų žmogiškųjų klaidų skaičių. „Skaitmenizacija padėtų išvengti prastovų ir tuščių kilometrų skaičiaus, kuomet vairuotojas veža popieriuką arba važiuoja jo pasiimti“. Tyrimo respondentų nuomone, didžiausią naudą pajaus vežėjai. Bus sutaupytas laikas, nuvažiuojamas mažesnis kilometrų skaičius ir taip tausojama gamta. Naudą taip pat pajus ir krovinio gavėjai. Siunčiamas kroviny su pasiekis viena diena anksčiau, nes, kaip yra žinoma, vilkiko vairuotojas gali vairuoti tik 9 valandas.

Apibendrinant ekspertų įžvalgas galima teigti, norint kad skaitmenizacijos procesas būtų vystomas, investuoti turi visi: siuntėjo verslas, muitinės tarpininkų verslas ir valstybė. Skaitmenizacijos naudą gaus ir pati valstybė, nes bus populiarinamas Lietuvos verslas bei jo

efektyvumas, ir verslo subjektai, nes dėl skaitmenizacijos bus pagreitinamas produkto pardavimo ciklas ir tai „suteiks siuntėjui patrauklumą“. Tačiau, skaitmenizacijos nauda pasijaus tik ilgalaikėje perspektyvoje. Remiantis Alpi Baltika eksperto nuomone, „*prie rizikų bendrai visada išlieka serverių, "debesų" patikimumas, apsaugos nuo įsilaužimo, duomenų nutekėjimo, paviešinimo bei sunaikinimo*“. Svarbu akcentuoti, kad tyrimo ekspertų vertinimu, vieningos sistemos įsigyjimas (naujos sistemos kompleksiskumas) ir jos eksploatavimas gali kainuoti brangiai, be to, ji turi atitikti visų suinteresuotų šalių (valstybinės institucijos, bankai, draudimas, verslas ir kt.) poreikius, o tai gali būti sunkiai įgyvendinama. DHL ekspertas pateikia pavyzdį, kad „*šiandien jūros transporte naudojami konosamentai – Bill of Lading (transporto dokumentai) yra griežtos atsakomybės ir traktuojami kaip nuosavybės dokumentai, be šių originalų dokumentų, tam tikri kroviniai negali būti perleisti pirkėjo dispozicijai. Šiuo dokumentu pardavėjas kontroliuoja pirkėjo pilną atsiskaitymą už prekes. Vieninga e-sistema, palaikanti elektroninį transporto dokumentų formatą, gali būti per lėta ir kainuoti brangiai jos vartotojams. O papildomos sąnaudos bus perkeltos pas galutinius vartotojus, per kainų augimą*“.

Apibendrinti kokybinio tyrimo rezultatai pateikiami lentelėje:

1 lentelė

Skaitmenizacijos įtaka logistikos ir transporto sektoriui
(sudaryta autorių)

Kategorija	Kriterijai
Potencialios logistikos ir transporto sektoriaus skaitmenizacijos galimybės	<ul style="list-style-type: none"> • Aptarnavimo kokybės gerinimas • Tvarumo skatinimas • Technologinė pažanga ir modernizacija • Efektyvesnis žmogiškųjų resursų panaudojimas • Išteklių taupymas
Potencialios logistikos ir transporto sektoriaus skaitmenizacijos rizikos	<ul style="list-style-type: none"> • Investicijų poreikis, ilgas atsiperkamumas • Resursų švaistymas • Saugumo rizikos (duomenų nutekėjimo, išviešinimo ir pan.) • Kainų augimas vartotojams

Apibendrinant respondentų atsakymus galima teigti, kad vienas didžiausių skaitmenizacijos iššūkių ne tik verslui, bet ir viešajam sektoriui – pridėtinės vertės sukūrimas ekonomikai. Skaitmenizuotis mažoje rinkoje pakankamai lengva. Tikimasi, kad sutaupyti kaštai duos didelę finansinę naudą, rinka taps patrauklesnė ir sumažės aplinkos tarša. Taigi, remiantis atliktu kokybiniu tyrimu galima daryti išvadą, kad skaitmenizacijos procesuose logistikos sektoriaus įmonės mato naudą tačiau įžvelgia ir rizikas, su kuriomis teks susidurti.

Skaitmeninė logistikos procesų ateities perspektyvos

Technologijos keičia pirkėjų įpročius, kaip vartoti fizines prekes ir skaitmenines paslaugas. Pasaulinė EP – elektroninė prekyba (*angl. e-commerce*) kasmet auga apie 20 % ir pardavimai, kurie peržengė 4 trilijonų USD ribą 2021 m., tikimasi, kad jie viršys 5 trilijonus USD šiais metais (statista.com). Platus pasirinkimas, konkurencingos kainos ir patogumas, ką siūlo EP, keičia mažmeninę prekybą vis spartesniu tempu ir taip pat daro įtaką B2B pirkimams. Šiandien EP dominuoja labai dideli žaidėjai, tokie kaip „Alibaba“, „Amazon“ ir „Mercado Libre“. Kadangi pardavimo rezultatai ir vartotojų skaičius auga, šios įmonės ir toliau plečia savo veiklą bei prekių asortimentą. Jos taip pat nuolat tobulina savo veikimo modelius, kai kuriais atvejais vertikalčiai integruodamos savo logistikos operacijas (Dover, 2019). EP erdvėje atsiranda netradiciniai žaidėjai. Instagram, vaizdo dalijimosi platforma, priklausanti „Facebook“, dabar suteikia galimybę milijardams vartotojų užsisakyti prekes, paspaudžiant ant skelbimų, rodomų programėlėje (Dang,

2021). Technologijomis pagrįsta revoliucija turi daug erdvės įsibėgėjimui. EP vis dar sudaro tik šeštadalį visos mažmeninės prekybos apimtys. Yra daug sektorių, kurie tik pradeda naudotis EP. Ta pati patirtis, kurią turi individualūs EP vartotojai gali būti perkelta į verslo sandorių lygmenį. Per ateinantį dešimtmetį B2B (verslas verslui) EP gali pakeisti pramoninės įrangos, automobilių atsarginių dalių ir daugelio kitų prekių pirkimą. Nebelieka kliūčių, kurios neleisėtų įmonėms pradėti EP (Khurana, 2021).

Naujos kartos trečiosios šalies pardavėjo sprendimų atsiradimas (*angl. third party vendor*) palengvina galimybę net mažoms organizacijoms esamus verslo modelius papildyti sudėtingais EP sprendimais. Didėjantis taikomųjų programų programavimo sąsajų (*angl. API – application programming interface*) paplitimas logistikos pramonėje leidžia bet kurio dydžio organizacijoms, sujungti pagrindines tiekimo grandinės IT platformas su praktiškai bet kuria kita sistema. Pavyzdžiui, API gali sujungti atsargų ir užsakymų valdymo sistemas su internetinės parduotuvės platforma bei išorinėms užsakymų išpildymo ir logistikos paslaugomis (Kersten, 2017).

Investuotojai mato perspektyvas trikdančiose logistikos technologijose. Anot Wall Street Journal (2021), nuo 2012 m. rizikos fondai investavo beveik 30 mlrd. dolerių į logistikos sektorių. Šiandien daugelis startuolių kuria naujus produktus, paslaugas ir verslo modelius logistikos srityje. R.Fornasiero (2021) teigia, kad logistikos inovacijos apima platų technologijų spektrą, bet yra keturius ypatingo susidomėjimo sulaukiančiose srityse:

1. Didieji duomenys ir pažangi analizė

Pasaulio ekonomikos forumas (2019) teigia, kad duomenys užėmė naftos, kaip vertingiausios pasaulyje prekės, vietą. Logistikos verslo žaidėjai veikia ypač daug duomenų turinčioje aplinkoje, tvarko milijonus informacijos vienetų apie klientų užsakymus, siuntimo etapus, geografines vietas ir turto būklę. Daugelis tiekimo grandinės organizacijų duomenų analizę iškėlė į strateginių prioritetų viršūnę, tačiau yra kita dalis, kuri dar tik mokosi kaip sistemingai ir efektyviai dirbti su duomenimis. Tai skatina susidomėjimą išmaniosios analizės metodais, skirtais padėti diagnozuoti veiklos problemas, optimizuoti partnerių tinklo planavimą ir numatyti ateities scenarijus.

2. Dirbtinis intelektas (DI)

DI slypi už daugybės į vartotoją orientuotų priemonių inovacijų, pradedant tiksline reklama, baigiant balsu įjungiamais virtualiais asistentais (Toorajipour, 2021). Kompiuterinis mokymasis (*angl. machine learning*) tampa vis labiau paplitęs verslo pasaulyje. Logistikoje yra svarbu, kad DI padėtų išspręsti sudėtingus veiklos iššūkius, pavyzdžiui, dinamišką maršruto optimizavimą ir tikslų gamybinio pajėgumo ir paklausos prognozavimą bei “protingą fizinę automatiką”. Logistikos pramonė taip pat naudoja programinę įrangą, skirtą automatizavimui, daugiau žinoma kaip robotinių procesų automatizavimas (RPA). Dirbtinis intelektas ir toliau vaidins gyvybiškai svarbų vaidmenį, vystant RPA, skirtą spręsti sudėtingesnius, nestruktūrizuotų duomenų formatų ir procesų uždavinius. Pagal tyrimus, kuriuos atliko logistikos verslo asociacija (MHI, 2020), 79 proc. tiekimo grandinės profesionalų yra įsitikinę, kad DI taps pagrindine kompetencija jų organizacijose jau 2022 m. 88 proc. apklaustųjų mano, kad DI padės pagerinti tiekimo grandinės operacijų rizikos valdymą ir prognozavimą.

3. Robotika ir automatika

Pramonės gamybinėje veikloje pažangios robotikos ir automatizavimo technologijos tampa vis labiau populiarios dėl mažesnių sąnaudų, patobulintų galimybių ir produktų, pritaikytų unikaloms logistikos poreikiams, prieinamumo. Tarp pagrindinių šios tendencijos naujovių yra autonominio vairavimo technologijos, skirtos mobiliams įrenginiams tiek viduje, tiek lauke, ir naujos lanksčios surinkimo ir manipuliavimo sistemos. Robotai taip pat tampa vis lengviau integruojami, juos įgalina save mokančios sistemos (machine learning) ir galingi jutikliai, leidžiantys greitai prisitaikyti prie besikeičiančios aplinkos ir saugiai dirbti drauge su logistikos darbuotojais (Fitzgerald, Quasney, 2022)

4. Daiktų internetas (*angl. Internet of Things, IoT*)

McKinsey (2021) teigia, kad IoT jau padarė didelį poveikį pasauliui. Pusė Žemės gyventojų jau gali prisijungti prie interneto per išmaniuosius telefonus, o spartus IoT technologijų augimas susiejo milijardus objektų. Dabar naujos kartos ryšių technologijos žada panaikinti likusias

ryšio spragas. 5G duomenų tinklai siūlo didesnę spartą, žymiai didesnį pajėgumą ir lankstumą, sujungiant žmones ir susijusius daiktus. Be to, atsiranda daugybė kitų naujos kartos belaidžių technologijų, kad visi, viskas ir visur būtų prisijungę. IoT ir šių naujos kartos belaidžių technologijų plėtra suteiks visišką tiekimo grandinių matomumą, o tai labai padidins skaidrumą ir paslaugų kokybę tiek operatoriams, tiek ir klientams.

Be šių tendencijų, į rinką pateko daugybė kitų technologijų, rodančių didelį potencialą, tačiau jos dar turi pateisinti save, kad taptų plačiai naudojamos logistikoje. Gaur (2020) teigia, kad „blockchain“, pagrindinis kriptovaliutų protokolas, turi potencialių žaidimą keičiančių pranašumų, susijusių su plonesnėmis, greitesnėmis, skaidresnėmis ir saugesnėmis tiekimo grandinėmis. Tačiau norint jį naudoti logistikoje, reikia įveikti reikšmingas kultūrinės ir technines kliūtis. Nepilotuojami orlaiviai (*angl. UAV – unmanned aerial vehicles*) ir dronų pristatymai jau daugelį metų žavėjo logistikos verslo dalyvius. Šiandien nišiniai žaidėjai įgyvendina šią viziją, nors valstybinės reguliavimo sistemos gali atsilikti nuo techninės raidos. Savaeigės transporto priemonės žada didžiulį žingsnį į priekį logistikos transporto efektyvumo ir saugumo srityje, todėl daugelis verslo atstovų aktyviai tyrinėja šią galimybę. Panašu, kad daugelio naujų technologijų laikas dar ateis (Baur, 2020).

Taigi, nuolatiniai pokyčiai kuria logistikos iššūkius ir galimybes. Globalizacija yra dar viena dominuojanti XXI amžiaus tema, susijusi su tiekimo grandinės ir distribucijos tinkle plėtra visame pasaulyje. Šiandien globalizacija įžengia į naują etapą kadangi besivystančios ekonomikos šalys suvartoja daugiau to, ką pačios gamina, o šalys, esančios išsivysčiusiose rinkose, siekia pagerinti savo svarbiausių tiekimo grandinių saugumą ir savo ekonomikų tvarumą (McKinsey, 2019). Tikimasi, kad iki 2025 m. pasaulio ekonomikoje dominuos trys pagrindiniai svorio centrai: Šiaurės Amerika, Europos ekonominė erdvė ir Didžioji Kinija. Visą pasaulį apimančios prekybos intensyvumas jau sumažėjo, nes daugiau prekybos vyksta minėtų blokų viduje ir gerokai mažiau – jų išorėje. Pasaulinės prekybos augimui lėtėjant, regioninė prekyba auga, suteikdama globalizacijai naują dinamiką. Pavyzdžiui, EP sektoriuje tarpvalstybinių sandorių skaičius didėja dvigubai greičiau nei vietinių sandorių (World investment report, 2020).

Nors tiekimo grandinės prisitaiko prie šių ilgalaikių paklausos pokyčių, jos taip pat turi atsilaikyti prieš vis dažnėjančias audras. Didžiosios Britanijos pasitraukimas iš Europos Sąjungos 2020 m. vasario mėn. sukėlė neapibrėžtumą dėl, pavyzdžiui, tiekimo grandinių tarp Didžiosios Britanijos ir žemyninės Europos ateities. Tuo tarpu eskaluojamas prekybos karas tarp JAV ir Kinijos smarkiai paveikė pasaulines tiekimo grandines, nes nauji tarifai ir priešpriešiniai tarifai kai kurių prekių kategorijų kainas padidino 15% ir daugiau praktiškai per naktį. Esant didesniai geopolitiniam neapibrėžtumui nei buvo daugelį metų, įmonės turės nuolat peržiūrėti ir pritaikyti savo tiekimo grandines, siekdamos subalansuoti sąnaudas, greitį ir prognozuojamą riziką (McKinsey & Company, 2020).

IŠVADOS

1. Skaitmenizacija yra svarbi logistikos ir transportavimo procesų tendencija, kuri įprastai suprantama kaip skaitmeninių inovacijų diegimas ir naujų technologijų panaudojimas, lemiantis naujų verslo praktikų bei naujų vertybių vystymąsi verslo aplinkoje, siekiant įgyti konkurencinį pranašumą, pagerinti efektyvumą, našumą bei patenkinti vartotojų poreikius. Nepaisant įvairių galimybių ir teigiamų pokyčių, kuriuos potencialiai gali sukurti skaitmeninė transformacija, neišvengiamai susiduriama ir aktualiomis rizikomis (teisinėmis, finansinėmis, saugumo ir kt.).
2. Atsižvelgiant į įvairias iniciatyvas, Europos Sąjungos lygmeniu yra skatinama priimti įvairius skaitmeninius sprendimus, iš kurių vienas aktualiausių yra 2024 m. įsigaliosiantis ES elektroninės krovininių vežimo informacijos reglamentas (eFTI), kuris sukurs vienodą teisinę bazę bei standartus elektroninės informacijos naudojimui. Šio

- reglamento įgyvendinimas neišvengiamai pareikalaus didelių sąnaudų, tačiau prognozuojama nauda, apimanti administracinės naštos sumažinimą, kitų sąnaudų taupymą ilgąja perspektyva, tikslesnį ir greitesnį keitimąsi informacija, didesnį skaidrumą, harmonizaciją tarp ES valstybių ir kt., yra kur kas didesnė.
3. Visame pasaulyje ne tik Lietuvoje logistikos sektoriuje yra keliami aukšti reikalavimai. Reikalavimai susiję ne tik su puikiu servisu - greičiau pristatyti krovinį, bet krovinį pristatyti kuo žalesniu ir tvaresniu metodu. Lietuvoje transporto ir logistikos sektorius tikrai daro labai didelę įtaką ekonomikai ir viso verslo raidai. Turėdami tokius didelius resursus juos galėtumėme išnaudoti tinkamai.
 4. Siekiant nustatyti skaitmenizacijos iššūkius ir naudą logistikos sektoriuje, buvo atliktas kokybinis tyrimas (pusiau struktūruotas interviu), kurio metu buvo apklausti Lietuvoje veikiančios ir logistikos paslaugas teikiančios įmonės UAB „Bunasta“, UAB „DHL“, Transporto inovacijų asociacija ir UAB „Alpi Baltika“ atstovai. Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad skaitmenizacija ilgoje perspektyvoje leis taupyti kaštus. Prekės bus pristatomos viena diena anksčiau, o CO₂ kiekis sumažės iki 30%. Skaitmenizuotis mažoje rinkoje pakankamai lengva. Sutaupyti kaštai duos didelę finansinę naudą, rinka taps patrauklesnė ir sumažės aplinkos tarša. Didžiausią naudą pajaus vežėjai. Bus sutaupytas laikas, nuvažiuojamas mažesnis kilometrų skaičius ir taip tausojama gamta. Naudą taip pat pajus gavėjai. Siunčiamas krovinys juos pasieks vieną dieną anksčiau, nes kaip žinome vilkiko vairuotojas gali vairuoti tik 9h. Norint, kad skaitmenizacijos procesas būtų vystomas, investuoti turi visi: siuntėjo verslas, muitinės tarpininkų verslas ir valstybė.

LITERATŪRA

1. Anwar M. (2019) Digitalization in Container Terminal Logistics: A Literature Review. Per internetinę prieigą: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:bth-18482>
2. Baur S., Hader M. Cargo drones: the future of parcel delivery.2020. Per internetinę prieigą: <https://www.rolandberger.com/en/Insights/Publications/Cargo-drones-The-future-of-parcel-delivery.html>
3. Budzyn Agnes, Data is the oil of the digital world.What if tech giants had to buy it from us? (2019). Per internetinę prieigą: <https://www.weforum.org/agenda/2019/04/data-oil-digital-world-asset-tech-giants-buy-it/>
4. Cichosz M. (2018) Digitalization and Competitiveness in the Logistics Service Industry. *e-mentor*, 5(77), p. 73-82
5. Cuenca, R. I., Tokars, R. L., Warnecke, V., Deschamps, F., Valle, P. D. (2020) Systematic literature review on the use of the internet of things in industrial logistics. Per internetinę prieigą: <https://pdfs.semanticscholar.org/765f/0050ece5fb6eedc6649ad2de483195ed49e6.pdf>
6. Dang S., Instagram rolls out ads on Shop tab globally.Reuters.(2021)Per internetinę prieigą: <https://www.reuters.com/technology/instagram-rolls-out-ads-shop-tab-globally-2021-08-24/>
7. Doclogix 2021, per internetinę prieigą: <https://www.doclogix.lt/transporto-ir-logistikos-sektorius-skaitmenizacija/>
8. Dover S. et al. Three technology titans reshaping retail. Franklin Templeton Thinks.(2019) Per internetinę prieigą: <https://www.franklinindices.com/articles/equity-markets/three-technology-titans-reshaping-retail>
9. Europos Komisija^a (2018) Commission Staff Working Document Executive Summary Of The Impact Assessment. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the

- Council on electronic freight transport information. Per internetinę prieigą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018SC0184&from=EN>
10. Europos Komisija^b (2018) Commission Proposal for a Regulation on Electronic Freight Transport Information (eFTI). Per internetinę prieigą: https://www.clecat.org/media/eFTI%20Position%20Paper%20CLECAT_1.pdf
 11. Europos Komisija (2021) Digitalisation in the construction sector. Analytical Report. Per internetinę prieigą: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/45547/attachments/1/translations/en/renditions/native>
 12. Fitzgerald J., Quasney E. Using autonomous robots to drive supply chain innovation. Deloitte (2022). Per internetinę prieigą: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/manufacturing/us-supply-chain-of-the-autonomous-robots.pdf>
 13. Fornasiero R. et al.(2021) Next generation supply chains: a roadmap for research and innovation.Springer. Per internetinę prieigą: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-63505-3>
 14. Gaur V., Gaiha A. Building a transparent supply chain. HBR, 2020. Per internetinę prieigą: <https://hbr.org/2020/05/building-a-transparent-supply-chain>
 15. Herold D. M., Cwiklicki M., Pilch K., Mikl J. (2021) The emergence and adoption of digitalization in the logistics and supply chain industry: an institutional perspective. *Journal of Enterprise Information Management*, 34 (6), p. 1917-1938
 16. Statista.com, per internetinę prieigą: <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/>
 17. Kersten, Wolfgang (Ed.); Blecker, Thorsten (Ed.); Ringle, Christian M. (Ed.) (2017) : Digitalization in Supply Chain Management and Logistics: Smart and Digital Solutions for an Industry 4.0 Environment, Proceedings of the Hamburg International Conference of Logistics (HICL), No. 23, ISBN 978-3-7450-4328-0, epubli GmbH, Berlin.
 18. Khurana A. Manufacturing is read for e-commerce. Seven things to consider before diving in. PWC publications.(2021) Per internetinę prieigą: <https://www.pwc.com/us/en/industries/industrial-products/library/manufacturing-e-commerce.html>
 19. Korchagina E., Kalinina O., Burova A., Ostrovskaya N. (2020) Main logistics digitalization features for business. *E3S Web of Conferences*, 164
 20. Lysionok A. (2021) eFTI reglamentas spartina Lietuvos transporto skaitmenizavimą. Jo įgyvendinimas padės vežėjams sutaupyti milžiniškas sumas. Per internetinę prieigą: <https://trans.info/lt/efti-reglamentas-2021-248751>
 21. Markov, K. and Vitliemov, P. (2020) Logistics 4.0 and supply chain 4.0 in the automotive industry, *IOP Conference Series. Materials Science and Engineering*, 878, p. 1-7
 22. McKinsey & Company. Risk, resilience and rebalancing in global value chains.2020. Per internetinę prieigą: <https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/risk-resilience-and-rebalancing-in-global-value-chains>
 23. McKinsey & Company.Globalization in transition: the future of trade and value chains.2019. Per internetinę prieigą: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/featured%20insights/innovation/globalization%20in%20transition%20the%20future%20of%20trade%20and%20value%20chains/mgi-globalization%20in%20transition-the-future-of-trade-and-value-chains-full-report.pdf>
 24. McKinsey & Company.The Internet of Things: catching up to an accelerating opportunity.2021. Per internetinę prieigą: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/business%20functions/mckinsey%20digital/our%20insights/iot%20value%20set%20to%20accelerate%20through%202030%20where%20and%20how%20to%20capture%20it/the-internet-of-things-catching-up-to-an-accelerating-opportunity-final.pdf>

25. Niestadt M. (2022) Regulation On Electronic Freight Transport Information. Per internetinę prieigą: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-resilient-energy-union-with-a-climate-change-policy/file-electronic-freight-transport-information>
26. Osinska M., Zalewski W. (2021) Vulnerability and resilience of the road transport industry in Poland to the COVID-19 pandemic crisis. *Transportation*. Per internetinę prieigą: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11116-021-10246-9.pdf>
27. Paprocki W. (2017) How Transport and Logistics Operators Can Implement the Solutions of “Industry 4.0” in M. Suchanek (ed.), *Sustainable Transport Development, Innovation and Technology*, Springer Proceedings in Business and Economics
28. Smith Jennifer. Investors are piling into supply-chain technology. *The Wall Street Journal*. 2021. Per internetinę prieigą: <https://www.wsj.com/articles/investors-are-piling-into-supply-chain-technology-11640869382>
29. Skaitmenizacijos įtaka transportui ir logistikai: kodėl 99 proc. naudojamų duomenų vis dar yra popieriniai. 2021. Per internetinę prieigą: <https://www.lytas.lt/auto/rinka/2021/12/03/news/skaitmenizacijos-itaka-transportui-ir-logistikai-kodel-99-proc-naudojama-duomenu-vis-dar-yra-popieriniai--21611892>
30. The 2020 MHI Annual Industry Report - Embracing the Digital Mindset. Per internetinę prieigą: <https://www.mhi.org/publications/report#download7>
31. Transporto ir logistikos sektoriaus skaitmenizacija. 2021. Per internetinę prieigą: <https://www.doclogix.lt/transporto-ir-logistikos-sektoriaus-skaitmenizacija/>,
32. Transporto skaitmenizaciją skatins naujas analitinis centras.2020 Per internetinę prieigą: <https://www.vz.lt/transportas-logistika/2020/11/11/transporto-skaitmenizacija-skatins-naujas-analitinis-centras>
33. Tõnts T., Salum A. (2021) E-Waybill Using Experience & Development In Estonian State Road Building, *IOP Conference Series. Materials Science and Engineering*, 1202, p. 1-10
34. Toorajipour R., Sohrabpour V., Nazarpour A., Oghazi P., Fischl M.(2021) Artificial intelligence in supply chain management: a systematic literature review. Per internetinę prieigą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S014829632030583X>.
35. UNCTAD. World investment report.2020. Per internetinę prieigą: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf
36. Verslo žinios, per internetinę prieigą: <https://www.vz.lt/transportas-logistika/2020/11/11/transporto-skaitmenizacija-skatins-naujas-analitinis-centras>
37. Woschank M., Kaiblinger A., Miklautsch P. (2021) Digitalization in Industrial Logistics: Contemporary Evidence and Future Direction. Per internetinę prieigą: <http://www.ieomsociety.org/singapore2021/papers/257.pdf>

THE DIGITAL FUTURE OF LOGISTICS PROCESSES: LITHUANIAN PERSPECTIVE

GIEDRĖ SVIRBUTAITĖ-KRUTKIENĖ, KĘSTUTIS KAZLAUKAS, ŽIVILĖ GOMIENĖ
Vilniaus Kolegija – University of Applied Sciences

ANNOTATION

The article examines the concept and significance of digitalisation in logistics processes, reviews the main initiatives of digitalisation in the European Union and presents possible future perspectives for digital logistics processes. Digitization has been shown to be an important trend in logistics and transportation processes, usually associated with a number of expectations, including cost reduction, environmental and social (e.g. working conditions, security) and transparency. On the other hand, constant change creates logistics challenges and various risks to which logistics processes have to adapt. The authors present an analysis of the Lithuanian case in order to properly assess the challenges and impact of digitalisation on the Lithuanian logistics sector. The

analysis of the research results proved the potential opportunities for digitalisation of the logistics and transport sector, which include improving the quality of service, promoting sustainability, technological progress, more efficient use of human resources and saving resources. The research results also demonstrated the potential risks associated with the need for investment, waste of resources, security (such as data leakage) and rising prices for consumers. The article also uses descriptive analytical, scientific literature, document analysis and synthesis methods.

Keywords: *logistics, digitalization, eFTI, Lithuania, sustainability*

DIGITAL TRANSFORMATION FOR DECENTRALIZED COMMUNITY PLANNING IN INDIA

**GANGA P SREENIVASAN, PHD SCHOLAR, DR. M HILARIA SOUNDARI, ASSOCIATE
PROFESSOR**

*Centre for Applied Research The Gandhigram Rural Institute- Deemed to be University
Gandhigram, Tamil Nadu, India*

ABSTRACT

India, as a developing economy and heterogeneous community has been encountering several impediments in implementing and functioning digital governance at technical and socio-cultural levels. But the effective use of the advances in Information and Communication Technology and their related infrastructure build bridges between the government and the citizens. The objectives of this study were to evaluate the impacts of e-governance initiatives in the local level planning of India, to trace out the barriers faced in the course towards the desired path of inclusive development and participatory decentralized planning, and to find the successful way out. This explorative study analyses the e-government initiative implemented at the local self-government in the state of Kerala, located in south India, and related social disparities in e-learning. The recent trends prove that digital transformation promotes the social inclusion of several categories who were being excluded from the community. This strategic community participation in the process of social policy planning and evaluation can contribute to the successfulness of the e-governance projects and to form inclusive local government.

Keywords: Digital transformation, e-governance, decentralized planning, community building

INTRODUCTION

Digital transformation is rapidly gaining the centre stage in economic growth and development around the world. In the past communications among agencies and between government levels still depend primarily on the delivery of paper mail. During the last two decades, the Internet, global e-mail, laptops, cell phones, and other mobile devices have become ubiquitous forms of communication with and within government (Dawes, 2008). The advancement in the digital sphere, i.e. Information and Communication Technology (ICT), acts as an engine for economic growth. It also enhances the potential for the delivery of social services and the effectiveness of government administration. The World Bank points out that ICT has enormous potential for accelerating progress on the Sustainable Development Goals (SDGs). Paragraph 15 of the 2030 Agenda for Sustainable Development states that “the spread of information and communication technology and global interconnectedness has great potential to accelerate human progress, bridge the digital divide, and develop knowledge societies” (Teja, 2018). In addition, the digitalization of the services may lower transaction costs both for citizens and government operations and make public services more affordable to the people at large. The advances in information and communication technology and their related infrastructure apparatus provide opportunities for building bridges between the governments and the citizens. It has improved public-private partnerships and created a sense of unity among communities. By e-governance, the government is expected to be transparent in its dealings, accountable for its activities and faster in its responses. This has made the digital transformation an imperative in any agenda drawn towards achieving good governance. Digital transformation in the decentralized administration was one of the most successful initiatives taken by the government of India in enhancing people’s participation in governance. E-governance in India evolved from the computerization of government departments to fragmented initiatives aimed at speeding up e-governance implementation across the various arms of the government at the national, state, and local levels (Prasad, 2012). This paradigm shift resulting from the digital transformation in governance has enhanced the access to the services to the citizens who were formerly denied access for several reasons. Even with

continuous efforts, in a heterogeneous community like India, achieving the desired path of digital equality and a unified community under the webs of services provided by e-governance face many challenges.

In Indian liberal democracy, the powers and authorities are distributed among three tiers. This decentralization of power is one of the unique features of the Indian Administrative System. In 1993, the Government of India passed a series of constitutional reforms intended to empower and democratise India's rural representative bodies – the *Panchayats*. The 73rd Amendment to the Constitution formally recognised the third tier of government at the sub-State level, thereby creating the legal conditions for local self-rule – or *Panchayati Raj*. The 73rd Amendment gives village, block and district level bodies a constitutional status under Indian law. At the village level, the most important provisions relating to participation and community building are those governing reservations and the *Gram Sabha* (village meetings). Under the 73rd Amendment, one-third of all seats must be reserved for women. Likewise, reservations for Scheduled Castes (SCs) and Scheduled Tribes (STs) are made proportionately to their population. At the village level, the *Gram Sabha*, which constitutes all eligible voters within a *Gram Panchayat* area, is meant to serve as a principal mechanism for transparency and accountability (Johnson, 2003) .

Statement of the problem

The ultimate objectives of decentralised governance can be fulfilled only if the local people are confident in the governance process. The development administration at the local level has to ensure the participation of everyone in the society, enhance the accountability of governance authority and the responsiveness of civic society in discharging their responsibility in connection with societal development. It has enhanced efficient mobilisation and utilization of resources for the wellbeing of society and implement the long-cherished goal of a unified and inclusive community.

Digital transformation in governance has been transcending all walks of life beyond recognition. Implementing various e-governance programmes had a strong effect on the sustenance and protection of the building blocks of democratic, decentralised planning of efficiency, transparency, responsiveness, participation, accountability and equity aspects. It is high time to evaluate the impacts of e-governance initiatives on the local level planning in India and identify its critical challenges in community building.

Objectives of the study

The objectives of the study are,

- To find out the e-governance initiatives in the local level planning;
- To trace out the advantages and barriers in the desired path of community building and participatory decentralized planning and
- To search for the successful way out in overcoming the barriers of digital initiatives in decentralised community planning.

Sources of data and methodology

The present research study is exploratory in nature. It has used secondary data extensively for extricating the evolution and status of e-governance initiatives at global, national and state levels. The secondary data were collected from the reports published by the Information Kerala Mission (IKM), Thiruvananthapuram and Kerala Institute of Local Administration (KILA) at Thrissur. These provide information on government guidelines and directives about implementing e-governance at the local level in Kerala. Besides, souvenirs, articles, reports, and documents of various periods and '*Pauravakasha Rekha*' (Citizen Charter) published by the Panchayats.

Concept of E-governance

Governance is a term which carries a long dialectic history. From contracts between nomadic hunter-gatherers to the latest stage of digital governance, the concept travelled a long road of synthetic evolution. Despite the structural changes, the quintessence remains unchanged; governance is a service delivery process to the citizens. Governance summarized is “the action or manner of governing—that is, of directing, guiding, or regulating individuals, organizations, or nations in conduct or actions” (Lynn, 2010) and it doesn’t confine to the delegates. Governance need not necessarily be conducted exclusively by governments and the international organizations to which they delegate authority. Private firms, associations of firms, Non-Governmental organizations (NGOs), and associations of NGOs all engage in it, often in association with governmental bodies, to create governance, sometimes without governmental authority (Keohane, 2002).

Decentralization is the process of governance exercised to remove any chance of power accumulation in the hands of one participant in the process of governance. Decentralization transfers power, resources, and responsibilities from the central to the sub-national levels of government (Engdaw, 2021) by ensuring the equal delivery of power and resources. UNDP (1998) defines Decentralized governance as a “means for creating more open, responsive, and effective local government and enhancing representational systems of community-level decision making. By allowing local communities and regional entities to manage their affairs and facilitating closer contact between central and local authorities, effective local governance systems enable responses to people’s needs and priorities to be heard, thereby ensuring that government interventions meet a variety of social conditions. And thus, by harnessing ICT for internal and external operations, better managing its resources and developing an organizational culture, the objectives of good governance can be attained effectively (Garg, 2008).

The digital transformation in governance has transcended all walks of life beyond recognition. The introduction of ICT created a drastic change of governance and decentralization as it ultimately widened the scope and the reach it could earn. It polished the very essence of democracy – inclusive governance. The increased exploitation of power in the government and the proportional decrease in the people’s participation synthesised a new paradigm of a development strategy based on good governance emphasizing the joint participation of role of the state, non-state actors, civil society and private sector in the economy and the process of public governance (Stojanović I, 2016). Efficiency, transparency, responsiveness, participation, accountability and equity turned out to be natural products of the digital transformation in governance, thereby promoting the inclusivity towards a robust governmental institution emphasizing the sustainable development strategy. In the absence of a substantial definition for the long existed concept, the frequently used definitions are given below:

According to World Bank (2015): “E-Government refers to the use by government agencies of information technologies (such as Wide Area Networks, the Internet, and mobile computing) that can transform relations with citizens, businesses, and other arms of government. The resulting benefits can be less corruption, increased transparency, greater convenience, revenue growth, and cost reductions.”

Nikita Yadav (2012) conceptualizes the four pillars of E-Governance:-

1. **Connectivity:** is required to connect the people to the services of the government. There should be robust connectivity for effective e-governance.
2. **Knowledge:** refers to IT knowledge. Government should employ skilled full engineers who can efficiently handle the e-governance. These engineers also take all kinds faults that may occur during the working of e-governance.
3. **Data content:** - to share any kind of knowledge or information over the internet, there should be a database. This database should have the data content which is related to government services.

4. **Capital:** can be in public or private partnership. It refers to money used by the government to provide their services or to that sector of the economy based on its operation.

The implementation of the e-governance programmes strengthened these pillars of democratic decentralised planning and integrated the partnerships within it. Connectivity provides knowledge that can't be achieved without the capital necessary.

Digital transformation in decentralization in India

The concept of e-governance was developed in India for applying it in areas of defence, economic monitoring and planning and deployment of income tax. But now, it has influenced the central and local levels of administration in India which tends to improve the proximity between people and the government. Analogous to e-commerce, which allows business to transact with each other more efficiently (B2B) and brings customers closer to businesses (B2C), e-governance aims to make the interaction between government and citizens (G2C), government and business enterprises (G2B), and inter-agency relationships (G2G) more friendly, convenient, transparent, and inexpensive. The goals of e-governance as per the Second Administrative Reforms Commission in India are:

- a. Better service delivery to citizens
- b. Ushering in transparency and accountability
- c. Empowering people through information
- d. Improved efficiency within Governments,
- e. Improve interface with business and industry (Moily, 2008)

Thus helping to conceive a Smart Village or Smart Municipality, or a Smart State. The national e-governance Plan (NeGP) is a milestone in the history of e-governance in India. It takes a holistic view of e-Governance initiatives across the country, integrating them into a collective vision, a shared cause. Around this idea, a massive countrywide infrastructure reaching down to the remotest of villages is evolving, and large-scale digitization of records is taking place to enable easy, reliable access over the internet. The ultimate objective is to bring public services closer home to citizens, as articulated in the Vision Statement of NeGP. "Make all Government services accessible to the common man in his locality, through common service delivery outlets, and ensure efficiency, transparency, and reliability of such services at affordable costs to realise the basic needs of the common man" (Ministry of electronics and information technology, 2019). NeGP, initiated in 2006, attempts to make all Government services accessible to the common person in his locality through 786 Common Service Centres (CSCs) being set up across India. CSCs, which are broadband-enabled computer facilities, offer a range of government-to-citizen and business-to-customer services, besides promoting primary access to the Internet (Prasad k. , 2012).

Components under NeGP

The NeGP consists of eight components. The three main core components consist of State Wide Area Networks (SWANs), State Data Centres (SDCs), and Common Service Centres (CSCs). All these three projects are being implemented by DeitY. The other five components comprise

- Standards
- awareness and communication
- capacity building
- assessment
- research and development (Kumar, 2012)

Mission Mode Projects (MMP) under NeGP: The 31 MMPs under the NeGP consist of 11 central, seven integrated and 13 state projects. The 11 central MMPs are given below:

MMPs under centre	MMPs under state	Integrated MMPs
Banking	National Land Records Modernization Programme (NLRMP)	India portal
Insurance	Commercial Taxes	National Service Delivery Gateway(NSDG)
Income tax	Transport	E-courts
MCA 21	E-district	Common Service Centres (CSC)
Central excise	Treasuries	Electronic Data Interchange (EDI) for Trade
National ID/UID	Municipalities	E- Biz
Passport	Police – Crime and Criminal Tracking and Networking System (CCTNS)	E-procurement
Immigration and Visa	Agriculture	
Pension	E- panchayat	
E-office	Employment exchange	
Post	Health, education and PDS	

Source: Ministry of Information Technology (2020)

Ministry of Rural Development has also implemented several digitalized projects at the local panchayat levels with the aim of achieving equity in the service distribution among the rural citizens of India. The projects developed adequate infrastructures for the potential beneficiaries. Some of the successful projects concentrated in rural areas are:

- E-Choupal:** Agriculture is the backbone of India. Indian farmers have to depend on many agents, right from the process of procuring raw materials to selling their produce. Each agent will add his/her profit margin, thereby increasing the cost of product. Some agents even try to block the market information. To protect farmers from such practices, the International Business Division of Indian Tobacco Company (ITC-IBD) came out with an e-government initiative called e-Choupal (which means a village meeting place). E-Choupal is useful not only to the agricultural products but also for selling home appliances and consumer goods. Each e-Choupal is equipped with a PC, internet connection, printer and Uninterrupted Power Supplies (UPS). In case the power supply is erratic, a solar panel is provided and if internet connectivity is not up to the mark, then a Very Small Aperture Terminal (VSAT) connection is provided along with another solar panel to support that.
- Gyandoot:** Gyandoot has been established as community-owned, technologically innovative and sustainable information kiosks in a poverty-stricken, tribal-dominated rural area of the state of Madhya Pradesh. The server system runs on Windows NT with Internet Information Services (IIS) server. Information kiosks have dial-up connectivity. The server hub is housed in the computer room in the district panchayat. Kiosks have been established in the village panchayat buildings. Typically, villages that function as block headquarters or hold weekly markets in tribal areas, or located at major junctions, were chosen for setting up kiosks. The entire network of 31 kiosks cover 311 panchayats (village committees), over 600 villages and a population of around half a million (i.e. about 50% of the entire district) (Salkute, 2011)

- **Kissan Call Centres (KCCs):** There is change in the language after every 50 km in India. These call centres are specially made to respond to the issues raised by the farmers in the vernacular language continuously. This scheme was started during April 2002 by the Department of Agriculture & Cooperation, Ministry of Agriculture. The scheme was launched to deliver the farming villagers about the telecom infrastructure. As most of the villagers are not aware of the latest technological development in the country, these centres are specially designed to serve the purpose of creating awareness among the farmers. Toll free numbers are being provided to the farmers, as the services are to be cost free to all the needy ones. So the agriculture department and line departments, State Agricultural Universities and Indian Council for Agricultural Research are being instructed by the ministry of Agriculture to do the publicity of toll free numbers of KCC. Publicity material includes posters, charts, training and demonstration Programme (Bhatia, 2016).

Digital transformation in Kerala

Local governments or panchayats are the backbone of Indian administration. There is no path towards the Citizens excluding the local self-governments. The e-Panchayat Mission Mode Project (MMP) has the prominent role in providing a whole range of IT related services such as Decentralised Database and planning, budgeting and accounting, implementation and monitoring of Central and State sector schemes, unique codes to panchayats and individuals, essential Geographic Information System (GIS) based applications, online self-learning medium for elected representatives and official functionaries etc. to citizens, all Central Line Ministries and State Government departments etc. Panchayats being the basic unit for planning and implementation of a large number of schemes and services, this MMP would also go a long way in improving public service delivery with better outcomes. Digitalization of social audit, Right to Information (RTI) and grama sabhas (village panchayat meetings) in local self-governments enables the transformation to a sustainable government by the consequent increase in people's participation, transparency and reflectiveness.

It was one of the district wise e-literacy program with an intention to 'empowering Kerala'. It was firstly started in Malappuram district in November 2002. This project involves setting up around 5000 multipurpose community technology centres called Akshaya e- Kendra's across Kerala. Run by private entrepreneurs, each e-Kendra set up within 2-3 kilometres of every household, will cater to the requirements of around 1000-3000 families to make available the power of networking and connectivity to common man. (Yadav, 2012). The sole objective of the akshaya program is to provide government services online and make the people e-literate. An akshaya centre serves the people in all means through its various services which are readily accessible and functions as a medium between the government and the people. The akshaya Centres, as key stakeholders in information and transaction dissemination, are designed within a public-private partnership framework that would augment the financial viability of the Centres. The project was triumphant in helping villagers in obtaining the services of government in a speedy, reliable and efficient manner. Some of the services provided are (Balan, 2020):

1. Aadhar Enrolment- Akshaya is one of the Unique Device Identification (UDI) enrolment agencies under the Government of Kerala.
2. E-grants- Application for Post metric scholarship of Scheduled Caste/Scheduled Tribe category.
3. E-pay services- Online payment of bills.
4. Online Application for Ration card.
5. E-manal- Online registration for sand dealings for construction purposes.
6. E-filling- e-filling of monthly returns by traders.
7. E-vidya course- Advanced computer training course.

8. E-ticketing- Online ticket reservation services.
9. Birth-Death certificates
10. Kiosks Banking- Banking services to the public available through Kiosks.
11. E-District- An integrated, seamless, online delivery of citizen services at the district level.
12. E-Krishi- For farmers to provide online agriculture trading and information portal.
13. Election ID card services.

An evaluation of the akshaya project found that it was successful in generating employment, promoting IT literacy, enhancing communication, and providing e-services (ghatak, 2012). In terms of the vital functioning of being 'empowered', the majority of entrepreneurs interviewed have taken this opportunity to become self-starters less reliant on government for ideas and back up. Whereas when akshaya first started, the IT Mission team would provide routine trouble-shooting to each centre, these visits have become less frequent and entrepreneurs have gradually built up confidence and networks to sustain their livelihoods and to generate local socio-economic activity. What citizens, particularly women, do with the improved sense of empowerment they have achieved remains to be seen and clearly much more detailed ethnographic research is needed to evaluate the long-term developmental outcome of akshaya. These centres have created a space in which women are for the first time in their lives able to participate in social clubs and think about lucrative economic activities that they would like to start up. (Madon, 2004)

Based on a study conducted in the Thrissur district of the state of Kerala on the customer's perception regarding the digital services provided through akshaya centers some facts about the beneficiaries of these services found were presented below (Balan, 2020):

- The study disclosed that the customers are more male than female.
- The majority of the customers belonged to the age group of 20-30. And there remained barriers in the access of e-governance to the senior citizens.
- The study disclosed that most of customers are degree holders and least customers were with SSLC.
- The study confines that the majority of the customers in akshaya centers are unemployed.
- Majority of respondents said that akshaya centre's staff needed more training.
- Majority of respondents said that infrastructure facilities of akshaya centres were poor.

Challenges in the path of digital transformation

Despite the significant impact made by implementation of the e-governance programmes the destination to a unified egalitarian community is farfetched. No culture of participatory governance and digital illiteracy are the major hindrances in the desired path of digital transformation. An estimated US\$3 trillion was spent during the first decade of the 21st century on government information systems. Yet recent studies suggest between 60 to 80% of e-government projects fail in some way leading to "a massive wastage of financial, human and political resources, and an inability to deliver the potential benefits of e-government to its beneficiaries" (Poonam Malik, July 2014). India faces challenges of several kind in the decentralized level which are categorized under the following titles (Mittal, 2013):

- A. Environmental and Social Challenges
- B. Economic Challenges
- C. Technical Challenges.

These challenges are explained below:

A. Environmental and Social Challenges

- **Digital divide:** A substantial symmetry between two or more population in the distribution and effective use of information and communication resources is digital divide. Apart from the implementation of the new e-projects the ability to create and utilize information plays a significant role in both socioeconomic structures of lives. The digital divide can be defined as the gap between individuals, households, business and geographical areas at different socio-economic levels with regards both to their opportunities to access digital services and to their use of the internet for a wide variety of activities (Panda, 2013). There are still a large category of people marginalized from the community who are even denied their basic human rights in India. The scheduled castes, scheduled tribe, rural women, seniors citizens are among them. The formulation and implementation of e-governance programmes without an inclusive community participatory planning doesn't make the services customized to the citizens making the formerly excluded category further more marginalized.
- **Difference in languages:** India is a country where people with different cultures and different religions live. People belonging to different states speak different languages. The diversity of people in context of language is a huge challenge for implementing e-governance projects as e-governance applications are written in English language. And also, English may not be understandable by most of the people. Therefore, it becomes a challenge for the government to write e-governance applications which are to be implemented for the whole nation in more than one language so that these may be acceptable to the users of a particular language.
- **Low Literacy:** Literacy can be defined as the ability to read and write with understanding in any language. A person who can merely read but cannot write cannot be considered as literate. Any formal education or minimum educational standard is not necessary to be considered literate. Low literacy rate in India is an obstacle in implementation of e-governance projects. Illiterate people are not able to access the e-Governance applications; hence the projects do not get much success.
- **Low IT Literacy:** Much of the Indian people are not literate and those who are literate, they do not have much knowledge about Information Technology (IT). Most of the people are not aware about the usage of Information Technology.
- **Separation:** The separation that exists between the individuals, communities and businesses that have access to Information Technology and those that do not have such access. Economic poverty is closely related to the limited information technology resources. People who are living below poverty line cannot afford a computer and internet connection for themselves to take the benefits of the e-government and other on-line services. Economic poverty is not the only cause of this separation; it may also be caused by the lack of awareness among the people. In India even some of the economically stable people do not know about the scope and services of e-governance. Indian government has to take some actions to narrow this separation to effectively implement the e-governance projects.
- **Struggle to Change:** The struggle to change phenomenon can explain much of the hesitation that occurs on the part of the constituents in moving from a paper-based to a web-based system to interact with government. Citizens, employees and businesses can all have their biases with respect to how transactions should be processed. Government entities and public policy administrators cannot ignore the changes that occur as a result of digitalizing the governance. Education about the value of new system is one step towards reducing some of this struggle.

B. Economic Challenges

- **Cost:** In developing countries like India, cost is one of the most important obstacles in the path of implementation of e-Governance where major part of the population is living

below poverty line. Even the politicians do not have interest in implementing e-Governance. A huge amount of money is involved in implementation, operational and evolutionary maintenance tasks. These costs must be low enough so that to guarantee a good cost/benefit ratio.

- Maintenance of electronic devices: As the Information Technology changes rapidly and it is very difficult for us to update our existing systems very fast. Regulations of different devices and their different characteristics may vary and the system in use must be capable to handle all the emerging needs. Maintenance is a key factor for long living systems in a rapidly changing technical environment.
- Low per Capita income: Per capita income means how much each individual receives, in the terms of money, of the yearly income generated in a country. This refers to what each individual receives if the yearly national income is divided equally among everyone. Per capita income of India is low as compared to the other countries. Therefore, people cannot afford on-line services provided by the government which is a challenge for implementation of e-governance.
- Limited financial resources: The Gross Domestic Product (GDP) is one of the measures of national income and a country's economy. GDP is defined as the total market value of all final goods and services produced within the country in a given period of time. GDP of a country is the measure of its financial strength. India has limited financial resources so as to implement and maintain the e-Government projects properly.

C. Technical challenges

- Privacy and Security: A critical obstacle in implementing e-Governance is the privacy and security of an individual's personal data that he/she provides to obtain government services. With the implementation of e-government projects, some effective measures must be taken to protect the sensitive personal information of the people. Lack of security standards can limit the development of e-government projects that contain personal information such as income, medical history, etc.
- Geographical problems: Corporate networks reside on reliable and controlled networks. Government networks have to go into all areas which are even unfriendly to live. It is, however, costly to wire up all the villages in the country. So, e-governance systems must have to use the wireless networks like existing cellular networks to reach the applications into remote areas irrespective of the geographical issues (Mittal, 2013)

RECOMMENDATIONS

The formulation of programmes based on the demand-side factors create a more access to the e-governance services to the common people. The use of elements from Sen's capabilities approach enables us to go beyond earlier e-governance evaluation approaches in several ways (Sen, 2008). By focusing not only on supply-side criteria such as amount of expenditure, ICT infrastructure, access to technology, and skills and training but also the demand-side factors worthy of consideration if we want to evaluate the developmental impact of such projects. In particular, it has been difficult to measure social outcome in terms of the extent to which the needs and priorities of communities have been met (Madon, 2004).

- Even though e-governance is largely accepted for its flexibility and ability to reshape itself, it hasn't changed much accordingly to need of the common citizens in India. And it can be achieved only through community participation in the process of planning and participation.
- Awareness programmes should be conducted among the rural people to provide information about the objectives and services of e-governance missions.
- The staffs should provide clear information regarding the abilities of the consumer of the services and should be willing enough to educate them.

- Provide proper training programs to staffs in order to deal with variety of services they have to provide.
- Improve the infrastructural facilities at the rural areas of the nation.
- Fee charged for the service delivered should be adequate.
- Training and education should be provided to the people with the help of the youth thereby creating a community based on mutual support and unity.

CONCLUSION

The important pillars of decentralised planning are efficiency, transparency, responsiveness, participation, accountability and social and gender equity. The success and effectiveness of decentralised planning depends on how effectively these policy objectives are achieved. Digital transformation in governance created desirable changes in India. The digitization of public services significantly reduced the time it takes to process and deliver a service, therefore saving precious time for both public administrations and their customers. By delivering services at the doorstep of citizens, both poor and rich, and providing equal opportunity to all, most of the e-governance projects bring equity. But on the darker side there are still categories in India who are excluded from the e-governance services due to environmental, economic, social and technical challenges. Collaboration between people and the government is the necessary step to be taken to the successfulness of the e-governance projects and also to build an inclusive sustainable government. E-governance has a nice sound but we must remember that the e-word does not mean an instant change from an old system to this new electronic world. This is an ongoing exercise whereby systems need to be evaluated, new architectures designed, processes modelled, infrastructure built and staff trained (Barthwal, 2003). Bridging gap between the young and the elderly, man and woman, illiterate and the literate is the only way through which this desired path can be achieved.

REFERENCES

1. Abdel-Fattah, M. A.-K. (2014). Factors Influencing Adoption and Diffusion of e-Government. 14th European Conference on e-government (p. 8). Romania: Academic Conferences and Publishing International Limited.
2. Balan, A. (2020). A study on consumer perception towards e-governance: through akshaya centres in Thrissur. International journal on multidisciplinary educational research, 147.
3. Barthwal, C. (2003). E-governance for good governance. The Indian Journal of Political Science.
4. Bhatia, A. (2016). Rural Development through E-Governance Initiatives in India. IOSR Journal of Business and Management.Commission, S. A. (2008). Promoting e-Governance: The SMART way forward. India: second administrative reforms commission.
5. Dawes, S. S. (2008). The Evolution and Continuing Challenges of E-Governance. Public Administration Review.
6. Decentralization: A Sampling Of Definitions. (1999, OCTOBER).
7. Engdaw, B. D. (2021). Decentralization and good governance.
8. Garg, P. (2008). E-governance : a Way to Good Governance. The Indian Journal of Political Science.
9. Ghatak, s. (2012, april 30). Gender Facts in Malappuram, Kerala: Evaluating the Akshaya Programme. i4d.

10. Ghosh, s. (september 2016). The Essence of E-Governance in the Modern Era of Indian Public Administration Today. 'Future of E-government: learning from the Past'.
11. Government of India, M. o. (n.d.). Roadmap for the Panchayati Raj 2011-2017: an all India perspective.
12. Gyong, J. E. (december). Good governance and accountability in democracy. European Scientific Journal.
13. Johnson, C. (2003, February). Decentralisation in India: Poverty, Politics and Panchayati Raj. Overseas Development Institute, London.
14. Keohane, R. O. (2002). Power and Governance in a partially globalized world. Routledge.
15. Kumar, R. (2012). National e-Governance Plan: Vision., Yojana, p. 52.
16. Lynn, L. (2010). has governance eclipsed government? Oxford University Press.
17. Madon, D. S. (2004). Evaluating the developmental impact of e-governance initiatives: an exploratory framework. The Electronic Journal on Information Systems in Developing Countries.
18. Ministry of electronics and information technology. (2019). Retrieved from <https://www.meity.gov.in/divisions/national-e-governance-plan>
19. Mittal, D. P. (2013). e-governance : a challenge for India. International Journal of Advanced Research in Computer Engineering & Technology (IJARCET).
20. Panda, I. (2013). A Brief View to Digital Divide in Indian Scenario. International Journal of Scientific and Research Publications.
21. Poonam Malik, P. D. (July 2014). Challenges and Future Prospects for E-Governance in India. International Journal of Science, Engineering and Technology Research (IJSETR), 1966.
22. Prasad, k. (2012). E-governance policy for modernizing government through digital democracy in India. Journal of Information Policy.
23. Salkute, D. V. (July 2011). E-government milestone in rural India : Agro aspects. International Journal of Enterprise Computing and Business.
24. Stojanović I, A. J. (2016). Good governance as a tool of sustainable development . European Journal of Sustainable Development .
25. Teja, M. S. (2018). Harnessing the chances of digitalisationfor rural development. Deutsche Gesellschaft fürInternationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
26. UNDP. (september 1997). Decentralized governance programme: strengthening capacity for people- centered developemnt, managemnt development and governance division . Bureau for developemnt policy.
27. Unesco. (n.d.). Retrieved from www.unesco.org
28. Verma, R. K. (july 2010). e-Governance at Grassroots Level in South Asia: A Study of Citizen-centric e-Panchayats in India. Asia-Pacific Journal of Rural Development.
29. World bank. (n.d.). Retrieved from www.worldbank.org
30. Yadav, N. (2012). E-Governance: Past, Present and Future in India. International Journal of Computer Applications.

STUDENTŲ NUOMONĖS APIE BENDRUOMENIŠKUMO SKATINIMĄ PER SAVANORYSTĘ VILNIAUS KOLEGIJOJE TYRIMAS

MARGARITA IŠORAITĖ^A, DAIVA AKTAS^B

^a Vilniaus kolegija, Lietuva

^b Vilniaus kolegija, Lietuva

ANOTACIJA

Europos socialinio fondo agentūros (2021) akcija „Metas keistis“ siekia paskatinti vietos bendruomenes, nevyriausybinės organizacijos, aktyvius piliečius, klubus, savivaldybes kurti ar prisidėti prie iniciatyvų, suburti įvairaus amžiaus žmones parodyti savanoriškos veiklos ir bendruomeninės veiklos pridėtinę vertę. Inicijatyvos apima ne tik bendruomeniškumą ir savanorystę – jos skatina veikti, keisti pasaulį, aplinką, visuomenę, norą dalintis savo laiku, kompetencijomis, talentu ir gerumu. Dauguma iniciatyvų pirmiausiai pastebi ir į jas įsitraukia jaunesnio amžiaus žmonės, kurie išreiškia savo susirūpinimą tvarumu, ekologija, gebėjimu būti ten, kur iškyla didžiausias poreikis savanorystei sutelkiant bendruomenišką visuomenę pokyčiams. Tyrimo problema – bendruomenė, kuri ateityje atliks labai svarbų vaidmenį savanorystėje, Lietuvoje nėra tikslingai analizuojama tiek tarp suaugusiųjų, tiek tarp jaunimo. Tyrimo tikslas – ištirti Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakulteto studentų nuomonę apie bendruomeniškumo skatinimą per savanorystę. Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa ir statistinė duomenų analizė. Pagrindiniai rezultatai: 1. Atlikta respondentų sociodemografinių duomenų analizė; 2. Nustatyti savanorystę formuojantys veiksniai; 3. Išsiaiškinti respondentų prioritetai savanorystės veiklose. Pagrindinės išvados: 1. Savanorystę skatina noras jaustis reikalingu bei noras padėti žmonėms; 2. Savanorystės veiklos pasirinkimas priklauso nuo asmeninių pomėgių; 3. Nėra susiformavusių tradicijų skatinančių savanorystę. 4. Nėra plėtojamas bendruomeniškumo įsitraukimo svarbumas visuomenės gerbūviui.

Raktiniai žodžiai: savanorystė, bendruomeniškumo skatinimas, savanoriai

IVADAS

Savanoriškas darbas, dažnai vadinamas tiesiog savanoriška veikla, yra esminis atsinaujinantis išteklius sprendžiantis socialines ir aplinkos problemas visame pasaulyje. Tokio darbo mastai milžiniški ir indėlis į gyvenimo kokybę visose šalyse yra dar didesnis. Kurapkaitienė, N. (2013) teigė, kad įvairiose šalyse savanorystė vystėsi skirtingai ir tai sudarė tam tikras sąlygas savanoriškai veiklai plėtoti. Kaip teigia aukščiau minėta autorė kai kuriose šalyse stipresnė savanorystė tapo socialine veikla, kitose – klubiniais judėjimais, dar kitose per bažnytinę veiklą. Tačiau visur savanorystė buvo sutelkta į tai visuomenei rūpimas temas, kurias reikia spręsti ir kur nepakanka struktūrizuotų pastangų.

Gedvilienė, G., Karasevičiūtė, S., Trečiokienė, E. (2010) straipsnyje analizuoja socialinių įgūdžių įgijimą savanoriaujant. Socialinius įgūdžius ir savanorystę autorės aptaria kaip meilės mylimam žmogui išraišką. Gedvilienės, G., Karasevičiūtės, S., Trečiokienės, E. (2010) tyrimo rezultatai atskleidė, kad savanoriai daugiausia įgyja bendravimo, bendradarbiavimo ir mokosi iš kitų socialinių įgūdžių.

Kurapkaitienė, N., Sadauskas, J. (2013) teigia, kad savanoriška veikla kuria tarpasmeninius santykius, keitimąsi patirtimi. Per savanorius suteikiama galimybė sukurti lygiaverčius santykius, atvirus dalinimuisi. Šie santykiai ugdo pagarbą ir orumą savanoriaujant pagrįsta komunikacija, per kurią tiek savanoris, tiek klientas sulaukia pripažinimo kaip asmenybė. Kurapkaitienė, N., Sadauskas, J. (2013) pastebi, kad savanoriška veikla leidžia peržengti socialinius sluoksnius

susitinkant garbingos visuomenės nariams su pažeidžiamomis visuomenės grupėmis, todėl savanorystė prisideda prie socialinės sanglaudos ugdymo.

Šimkutė, T., Mejerytė-Narkevičienė, K. (2013) pastebi, kad tarptautiniuose savanorystės projektuose dalyvaujantys jaunuoliai sunkiai dirba derindami laisvalaikį su savanoriška veikla. Patraukli veikla, savo savybėmis įvertinimas ar tvirtu ryšio palaikymas skatina socialinių grupių jaunuolius įsitraukti į tarptautinę savanorystę. Pasak Šimkutės, T., Mejerytės-Narkevičienės, K. (2013) jaunimo tarptautinės savanorystės pasirinkimo motyvams didžiausią įtaką turi noras pažinti naują kultūrą ir šalį, o rinkdamiesi tarptautinę savanorystę tenkinasi ne tik altruistiniais motyvais, bet mato kitas šalis ir puoseleja savo vidines vertybes.

Ulozienė, J., Sankauskas, I. (2021) teigia, kad savanorystė jaunam žmogui yra aplinkos testavimas, kurioje jo galimybės yra plačios, o lūkesčiai nėra konkretūs. Pasak minėtų autorių savanoriška veikla suteikia jaunam žmogui jausmą, kad jis yra reikalingas, gerbiamas ir pripažintas bei turi galimybių mokytis ir įgyti patirties. Pasak Ulozienės, J., Sankausko, I. (2021) savanoriška veikla nuolat populiarėja tarp mokinių, jie stengiasi išbandyti save, stengiasi būti naudinga visuomenei, plėtoja naujas savanorystės idėjas, nori jas paversti veikla.

Savicka, A. (2021) straipsnyje analizuoja kintantį požiūrį į savanorystę šiuolaikinėje visuomenėje, demografinius savanorių profilius, vidinę motyvaciją socialinei veiklai ir juos palaikančią kultūrinę vertybinę orientaciją.

Šio straipsnio tikslas – iširti bendruomeniškumo skatinimą per savanorystę Vilniaus kolegijoje. Tikslui pasiekti numatyti šie uždaviniai: išanalizuoti savanorystės sampratą, išnagrinėti bendruomeniškumo skatinimo per savanorystę teorinius aspektus, atlikti bendruomeniškumo skatinimo per savanorystę Vilniaus kolegijoje tyrimą. *Tyrimo problema ta, kad bendruomenė, kuri ateityje atliks labai svarbų vaidmenį savanorystėje, Lietuvoje nėra tikslingai analizuojama tiek tarp suaugusiųjų, tiek tarp jaunimo.*

Savanorystės samprata

Pastarąjį dešimtmetį auga susidomėjimas savanoriška veikla Lietuvoje. 2011 metais Lietuvoje buvo priimtas Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas. Šiame įstatyme yra apibrėžiami savanoriškos veiklos ypatumai, savanoriškos veiklos principai, savanorio ir savanoriškos veiklos organizatoriaus teisės ir pareigos, savanoriškos veiklos organizavimo tvarka, savanorių draudimo, savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo atvejai. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo 2 straipsniu savanoriška veikla apibūdinama kaip savanorio neatlyginamai atliekama visuomenei naudinga veikla, kurios sąlygos nustatomos savanorio ir šios veiklos organizatoriaus susitarimu. Jungtinių tautų savanorystės programoje (2011) pažymima, kad savanorystė yra pagrindinė žmogaus santykių išraiška. Savanorystė išreiškia žmonių poreikį dalyvauti jų bendruomenės veikloje ir jausti, kad esi svarbus kitiems. Savanorystė yra persmelkta vertybėmis įskaitant solidarumą, abipusiškumą pasitikėjimą, priklausymą ir įgalinimą. Žmonės visame pasaulyje dalyvauja savanorystėje dėl įvairių priežasčių: padeda panaikinti skurdą ir tobulina sveikatą ir švietimą, sprendžia aplinkos ir klimato problemas, keičia ir sumažina nelaimių riziką; ir kovoja su socialine atskirtimi ir smurtu. Paine, A., E., Hill, M., Rochester, C. (2010) teigia, kad savanorystė buvo daugiausia paprastai suprantama kaip darbas, kuris nereikalauja užmokesčio. Kitas apibrėžimas įtvirtinta suvokimą, kad savanoris patiria didesnes išlaidas nei bet kokią naudą, kurią jis galėtų gauti iš veiklos. Savanorystę galima suprasti kaip abipusiai naudingus mainus, kai „kažkas teikia naudą asmeniui, nesvarbu, ar tai malonumas, įgūdžiai ar jausmas“. Thoits, P., A., Hewitt, L., N. (2001) teigia, kad literatūroje apie savanorius dominuoja jų sociodemografinės charakteristikos, motyvai, nuostatos ir vertybės. Thoits, P., A., Hewitt, L., N. (2001) pastebi, kad nagrinėjant atliktus tyrimų duomenis, žmogus labiausiai linkęs savanoriauti gali būti vidutinio amžiaus, vidurinės klasės, ištėkėjusi moteris, turinti aukštesnę nei vidurinės mokyklos išsilavinimą ir išlaikomus mokyklinio amžiaus vaikus (Gerard 1985; Hettman ir Jenkins 1990). Paplauskienė, A. (2021) savo straipsnyje teigia, kad savanorystė tai demokratinės visuomenės reiškinys, kuris suteikia visuomenei socialinę naudą. Ši veikla vykdoma savo noru, legalus susitarimas; veikla, tinkama savitarpio pagalbai; neapmokama visuomeninės veikla,

naudingas darbas, atitinkantis žmogaus savirealizacijos poreikius; veikla, padedanti įgyti profesinių įgūdžių. Visi šio daugialypio apibrėžimo komponentai liudija socialinę naudą visuomenei, kurioje vystoma savanorystė. Bekkers, R., van Ingen, E., de Wit, A., van Groenou, M., B. (2016) pastebi, kad nors labdara ir savanorystė skiriasi tuo, kad joms reikia skirtingų išteklių – pinigų ir laiko – dovanojimas yra panašus tuo, kad abu yra formalūs prosocialūs elgesys. Jos apima savanorišką išteklių aukojimą kitų labai per tarpininką, t.y. trečiojo sektoriaus organizaciją. Adams, R., E., Boscarino, J., A. (2015) teigia, kad daugelyje tyrimų nagrinėjami veiksniai, paaiškinantys, kas teikia pagalbą kitiems bendruomenės nelaimės metu ir po jos. Tyrimai rodo, kad žmonės, turintys daugiau ekonominių išteklių, yra labiau linkę savanoriauti, kaip ir tie, kurie yra labiau religingi.

1 lentelėje pateikiami savanorystės apibrėžimai.

1 Lentelė

Savanorystės samprata
(Šaltinis: sudaryta autorių)

Autorius	Samprata	Akcentas
Overgaard, Ch. (2019)	Savanorystė yra konceptualizuotas, teoretizuotas ir tiriamas darbas, pozicionuojant jį kaip neapmokamo darbo formą.	Neapmokama darbo forma
Schech, S., Mundkur, A., Skelton, T., Kothari, U. (2015)	Tarptautinė vystymosi savanorystė gali sudaryti naujas erdves, kuriose gali atsirasti teisinga ir tvarti partnerystė. Autorius nustato tris erdves, kuriose galima užmegzti naujų rūšių aljansus ir santykius – asmeninį mokymąsi, politiką ir geopolitiką.	Teisinga ir tvarti partnerystė
Manatschal, A., Freitag, M. (2014)	Savanorystė persmelkta altruistinio ar strateginio abipusiškumo. Nors mokslininkai intensyviai tyrinėjo motyvacijas ir socialines normas savanoriauti, iki šiol nesutariama, kodėl žmonės atlieka veiklą, kuriai laisvai atsisakoma laiko, kad būtų naudinga kitam asmeniui, grupei ar organizacijai.	Altruistinis ar strateginis abipusiškumas
Qi, H. (2020)	Savanorystė konceptualizuojama Kinijos turizmo kontekste. Išvados rodo, kad savanoriškos dvasios akcentas, tarnavimas kitiems suteikiant laiko / įgūdžių / žinių ir savitarpio pagalbą yra trys konceptualizavimo dimensijos.	Laiko / įgūdžių / žinių ir savitarpio pagalba
Cattan, M., Hogg, E., Hardill, I. (2011)	Daugumoje tyrimų buvo padaryta išvada, kad yra teigiamas ryšys tarp vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo kokybės ir įsitraukimo į savanorišką veiklą. Savanorystė gali padėti išlaikyti ir galbūt pagerinti kai kurių vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo kokybę. Tačiau vis dar yra didelių spragų, kam iš tikrųjų naudinga, socialinė ir kultūrinė savanorystės kontekstą ir jos vaidmenį mažinant sveikatos ir socialinę nelygybę.	Yra teigiamas ryšys tarp vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo kokybės ir įsitraukimo į savanorišką veiklą

<p>Leventha, D., H., Meijs, L., C., P., M., Hustinx, L. (2009)</p>	<p>Savanoriška veikla suvokiama kaip svarbi kuriant socialinį kapitalą ir pilietinę visuomenę, todėl daugelyje Vakarų šalių tapo pagrindine socialinės politikos dalimi. Šiame straipsnyje nagrinėjamas vyriausybių, korporacijų ir švietimo įstaigų dalyvavimas skatinant savanorystę ir tiksliai nustatomas jų vaidmuo plėtojant savanoriškos veiklas. Remdamiesi esminėmis čia pateiktomis sąvokomis (savanoriškumas ir įdarbinimas), kuriamas trečiosios šalies modelis ir parodoma, kaip dalyvauja trečiosios šalys. Nustatyti nauji būdai, kuriais šios šalys gali sustiprinti savanorystę, ir aptariame jų poveikį savanoriškumui ir įdarbinimui. Taip pat pripažįstamas galimas neigiamas savanorystės poveikis ir būdai, kaip jį galima pagerinti.</p>	<p>Svarbi kuriant socialinį kapitalą ir pilietinę visuomenę</p>
<p>Haski-Leventhal, D., Oppenheimer, M., Holmes, K., Lockstone-Binney, L., Alony, I., Ong, F. (2019)</p>	<p>Remiantis keturiomis savanorystės dimensijomis (laikas, objektas, gamta ir aplinka) ir grynujų kaštų analizės teorija, šiame straipsnyje nagrinėjama savanoriškos veiklos samprata tarp nesavanoriškų asmenų ir kas galėtų juos patraukti savanoriauti. Atskleidžiama, kad nesavanoriški asmenys suvokė esamas keturias savanorystės dimensijas, be to, atsirado dvi naujos savanorystės dimensijos: gebėjimai (reikalingas įgūdžių lygis) ir socialinis (su kuo savanoriauja). Nustatyta, kad iš šių dimensijų objektas, gamta ir gebėjimai yra patraukliausi savanoriškos veiklos aspektai nesavanoriams.</p>	<p>Objektas, gamta ir gebėjimai yra patraukliausi savanoriškos veiklos aspektai nesavanoriams</p>

Overgaard, Ch. (2019) savanorystę suvokia kaip neapmokamą darbo formą, Schech, S., Mundkur, A., Skelton, T., Kothari, U. (2015) savanorystę traktuoja kaip teisingą ir tvarią partnerystę, Manatschal, A., Freitag, M. (2014) teigia, kad savanorystė yra altruistinis ar strateginis abipusiškumas. Qi, H. (2020) teigia, kas savanorystė yra laiko / įgūdžių / žinių ir savitarpio pagalba, tuo tarpu kai Cattan, M., Hogg, E., Hardillb, I. (2011) savanorystę sieja su teigiamu ryšiu tarp vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo kokybės ir įsitraukimo į savanorišką veiklą. Leventha, D., H., Meijs, L., C., P., M., Hustinx, L. (2009) teigia, kad savanorystė yra svarbi kuriant socialinį kapitalą ir pilietinę visuomenę, tuo tarpu, kai Haski-Leventhal, D., Oppenheimer, M., Holmes, K., Lockstone-Binney, L., Alony, I., Ong, F. (2019) pažymi, kad objektas, gamta ir gebėjimai yra patraukliausi savanoriškos veiklos aspektai nesavanoriams.

Bendruomeniškumo skatinimas per savanorystę

Stukas, A. A., Snyder, M., & Clary, E. G. (2016) teigia, kad kiekvienais metais milijonai žmonių visame pasaulyje skiria laiko ir pastangų organizacijoms, teikiančioms pagalbą žmonėms ir grupėms, kuriems jos reikia, ir prisideda prie jų socialinės paramos forma, fizine pagalba, organizavimu ir konsultavimu, kad pagerėtų jų gyvenimo kokybė. Daugelyje sričių pagrindinė žmonių gyvenimo veikla būtų sutrikdyta, jei savanoriai nedalyvautų ir nebūtų suteikta labai reikalinga pagalba, pavyzdžiui, mokykloms, sveikatos klinikoms, gyvūnų prieglaudoms ir daugybei kitų organizacijų, kurios priklauso nuo savanorių.

Lietuvoje pastaruju metu didėja susidomėjimas bendruomeniškumu, skiriant daugiau dėmesio bendruomenėms, atsiranda poreikis nagrinėti jas kaip visuomenės vienetus. Savanorystės skatinimas per bendruomenes prisideda prie didesnio visuomenės informuotumo apie savanorių indėlį į tam tikrą savanorišką veiklą organizacijose, didesnėje bendruomenėje ir padeda motyvuoti žmones įsipareigoti savanoriškai dirbti. Matomumas, pripažinimas, supratimas ir palaikymas: šie terminai geriausiai apibendrina norimus rezultatus ir pastangas skatinant savanorystę.

Bučaitė-Vilkė, J. (2014) teigia, kad „buvimas socialiniuose tinkluose, ypač išvystytas silpnų ryšių paramos tinklas palengvina integraciją į darbo rinką, suteikia daugiau galimybių pakeisti savo gyvenamąją aplinką, susirasti naują darbo vietą ir padeda įveikti kitas su bedarbyste siejamas rizikas“. Socialiniai tinklai tampa priemone, kuri skatina bendruomeniškumą.

Einolf, Ch., (2018) savo straipsnyje analizuoja savanorystę ir aptaria savanorystės paplitimą JAV. Autorius apibrėžia tris bendruomeninių organizacijų, kuriose žmonės gali savanoriauti, tipus, tokias kaip funkcinės, moralinės ir interaktyvios. Apžvelgiami tyrimai, kas ir kodėl savanoriauja, suskirstant priežastinius veiksnius į demografinės charakteristikas, išteklius, motyvaciją, socialinius tinklus ir gyvenimo eigos raidą, aptariama geriausia savanorių valdymo praktika.

Ramsey, N. (2012) pastebi, kad 15 savanorių centrų visoje Anglijoje sukūrė naujoviškus projektus, kurie reagavo į vietinių bendruomenių, savanorių organizacijų poreikius. Kiekvienas projektas siekė padėti savanoriams, tenkinant vietos bendruomenių poreikius, atsiradusius dėl ekonomikos nuosmukio. Projektai padėjo, kad daugiau nepalankioje padėtyje esančių asmenų patektų į darbo rinką.

Europos socialinio fondo agentūra (2021) teigia, kad startuoja antrus metus iš eilės pradėta Europos socialinio fondo agentūros akcija „Metas keistis“. Ja siekiama paskatinti vietos bendruomenes, nevyriausybinės organizacijas, aktyvius piliečius, klubus, savivaldybes kurti ar prisidėti prie iniciatyvų, suburti įvairaus amžiaus žmones parodyti savanoriškos veiklos ir bendruomeninės veiklos pridėtinę vertę. „Ši akcija – tai ne tik bendruomeniškumas ir savanorystė – tai skatinamas veikti, keisti pasaulį, aplinką, visuomenę, noras ir noras dalytis savo laiku, kompetencijomis, talentu ir gerumu“, – sako VŠĮ direktorius Povilas Česonis. Akcijos metu 10-yje Lietuvos savivaldybių kartu su vietos bendruomenėmis ir savanoriais bus įgyvendinta 10 prasingų ir reikalingų iniciatyvų. Iniciatyvos bus įgyvendinamos dviem etapais: rudenį ir pavasarį.

Viešojo įstaiga „Europos namai“ (2020) atliko Bendruomeninės ir savanoriškos veiklos Lietuvoje tyrimą. Tyrimo metu nustatyta, kad:

„1. Didžiausias Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos dėmesys plėtojant savanorišką veiklą yra skiriamas jaunimui (teisės aktai, Jaunimo savanoriškos tarnybos programa), todėl nesukuriama paskatų dalyvauti savanoriškoje veikloje kitų amžiaus grupių žmonėms.

2. Dauguma respondentų norudė vykdantys trumpalaikę savanorišką veiklą, tačiau net trečdalis teigė dalyvaujantys ilgalaikėje veikloje. Per trečdalį asmenų teigė savanoriavę nereguliariai įvairių akcijų ir renginių metu, tačiau pakankamai didelė dalis savanoriauja reguliariai: 21 proc. respondentų nurodė savanoriavę kartą per savaitę arba kartą per mėnesį.“

Tyrimo metodologija

Tyrimas atliktas 2022 m. vasario – 2022 m. kovo mėnesiais. Tyrimo generalinė visuma Vilniaus kolegijos studentai studijuojantys trijose studijų kryptyse (verslo, rinkodaros ir komunikacijos) nuolatine ir iššestine studijų forma – 925 studentai. Buvo taikomas tikimybinis atrankos metodas, kurio metu kiekvienas visumos elementas turėjo vienodą tikimybę patekti į imtį.

Remiantis Paniotto formule apskaičiuota reprezentatyvi tyrimo imtis – 162. Pasirinktas tyrimo metodas – anketinė apklausa. Išanalizuotos 146 anketos.

Pasak V. Dikčiaus (2011) anketa – tai tam tikri formalizuoti klausimai, kurių tikslas išgauti reikiamą informaciją iš respondentų. Tokiu būdu respondentai pateikia savo informaciją ir savo atsakymus, kuriuos galima lyginti tarpusavyje ir susidaryti bendrą išvadą. Autorius priduria, jog svarbu tinkamai suformuluoti klausimus, kad respondentas sugebėtų į juos atsakyti, anketoje pateikti klausimai respondentą turi paskatinti įsitraukti į apklausą. 11 klausimų anketa sudaryta savarankiškai. Anketa platinama elektroninėje erdvėje išsiunčiant nuorodą į grupių elektroninius

paštus. Pateiktą anketą sudarė trys klausimų blokai. Anketoje pirmame klausimų bloke respondentai pateikė sociodemografinius duomenis nurodydami lytį, amžių, socialinę padėtį, darbinę veiklą, pajamas. Antrame bloke 5 klausimai buvo skirti surinkti informaciją apie savanorystę (ar dalyvaujate savanoriškoje veikloje, kokioje veikloje šiuo metu savanoriaujate, kas skatina dalyvauti savanoriškoje veikloje, kokios priežastys nulemia nenorėjimą įsitraukti į savanorišką veiklą, kokiose veiklose esate savanoriavę). Trečiajame bloke buvo siekiama išsiaiškinti kas trukdo savanorystės plėtoti Lietuvoje.

Prieš atliekant apklausą studentai buvo supažindinti su tyrimo tikslu ir rezultatų panaudojimu. Tyrime užtikrintas studentų anonimiškumas ir konfidencialumas.

Straipsyje buvo panaudoti bendramoksliniai tyrimo metodai: analizės (gautų duomenų analizavimas), analogijos (duomenų lyginimas), dedukcijos (išvadų iš gautų duomenų darymas), apibendrinimo (pagrindinių aspektų išskyrimas), indukcijos (perėjimas nuo pavienių elementų prie bendrų išvadų).

Tyrimo problema. Savanorystei itin svarbų vaidmenį ateityje darysiantis bendruomeniškumas nėra kryptingai analizuojamas Lietuvoje tiek suaugusiųjų, tiek ir jaunimo tarpe.

Tyrimo tikslas. Sužinoti Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakulteto studentų nuomonę apie savanorystės skatinimą per bendruomeniškumą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti respondentų sociodemografinių duomenų analizę;
2. Nustatyti savanorystę formuojančius veiksnius;
3. Išsiaiškinti respondentų prioritetus savanorystės veiklose;
4. Pateikti tyrimo rezultatus ir apibendrinančias išvadas.

Tyrimo metodai. Empiriniam tyrimui atlikti pasitelkti kiekybinio tyrimo - anketinės apklausos bei statistinės analizės metodai.

Tyrimo generalinė visuma ir tyrimo imtis.

Tyrimo dalyvavo trijose studijų kryptyse studijuojantys studentai. Visi respondentai apklausos metu buvo Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakulteto nuolatiniių bei iššestinių studijų formų studentai, kurių amžius vidutiniškai svyravo iki 29 metų.

Imties dydis apskaičiuotas naudojant imties dydžio skaičiuoklę <http://www.apklausa.lt/imties-dydis>

Norint pasiekti 95 proc. patikimumą ir gauti 7 proc. paklaidą, reikėjo apklausti 162 respondentus.

Tyrimo buvo apklausta mažiau nei reikalinga respondentų, todėl tyrimo patikimumas šiek tiek sumažėjo.

Tyrimo panaudoti duomenys buvo surinkti iš 146 respondentų

Tyrimo pagrindimas. Pasirinkus kiekybinį duomenų rinkimo metodą – apklausą, buvo nustatyta respondentų generalinė visuma. Pagal turinį, tai studentai, kurių amžius iki 29 metų. Pagal vietą, tai Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakulteto trijų studijų programų (tarptautinis verslas, reklamos vadyba, ryšiai su visuomene) nuolatiniių ir iššestinių studijų studentai. Pagal laiką, tai visi, šiuo metu Verslo vadybos fakultete studijuojantys šiose programose, asmenys. Tyrimo generalinė visuma skaičiuota trijose studijų kryptyse (verslo kryptyje, rinkodaros kryptyje, komunikacijos kryptyje) atitinkančiose minėtas studijų programas. Buvo pasirinkta po 9 grupes nuolatinėse (632 studentai) ir iššestinėse (293 studentai) studijose – 925 studentai iš 1563 viso šiuo metu studijuojančių. Respondentams buvo taikomas tikimybinis atrankos metodas, numatant 7 % paklaidą ir 95 % patikimumą. Paskaičiuota galima imtis – 162 respondentai. Tyrimo dalyvavo 146 respondentai. Į tyrimą įsitraukusių respondentų skaičius paklaidą padidino iki 7,5%.

Tyrimas buvo vykdomas nuo 2022-02-17 iki 2022-03-14.

Klausimyną sudarė 11 klausimų, išskiriant demografinius duomenis, informaciją apie savanorystės veiklą pasirinkimą ir veiksnius, lemiančius pasirinkimą. Klausimynas buvo patalpintas <https://apklausa.lt> ir elektroniniais grupių paštais nuoroda išsiųsta į visas 18-a, skirtingose kryptyse studijuojančias grupes nuolatine iš iššestine studijų formomis.

Tyrimo etika. Tyrimas buvo organizuojamas laikantis tyrimo etikos principų (pagal Žydžiūnaitė, 2011):

1. Geranoriškumo principas - anketos pradžioje dalyviai buvo informuoti apie tyrimo tikslą, anketa pildyta laisvanoriškai.
2. Pagarbos asmens orumui principas užtikrintas objektyviai pateiktais klausimais, kurie ne implikavo specialių, pageidaujamų, iškraipyti galimų atsakymų. Klausimuose, kuriuose buvo siūlomi atsakymo variantai buvo pridėtas ir „kita“ pasirinkimo variantas.
3. Anonimiškumo principas - anketos aprašyme minima, kad respondentų dalyvavimas apklausoje – anoniminis.
4. Teisės gauti tikslią informaciją principas įgyvendintas iki klausimyno pildymo respondentams pateikus tyrimo tikslą ir aktualumą.

Tyrimo rezultatų analizė

Tyrimo metu anketinės apklausos būdu buvo surinkti sociodemografiniai duomenys iš respondentų studijuojančių trijose skirtingose studijų kryptyse nuolatine ir išestine studijų forma. Kaip matyti iš pateiktų duomenų, tyrime dalyvavo 146 respondentai: 90 moteriškos lyties (61,6% visų respondentų), 54 vyriškos lyties (37,0% visų respondentų). Mažiausioji visų tyrime dalyvavusių respondentų dalis – 2 respondentai, priskyrė save kitai lyčiai (1,4% visų respondentų).

2 Lentelė

Respondentų sudėtis pagal lytį
(Šaltinis: sudaryta autorių)

Lytis	Absoliutus rodiklis, žm.	Santykinis rodiklis, %
Moterys	90	61,6
Vyrai	54	37,0
Kita	2	1,4
Iš viso	146	100,00

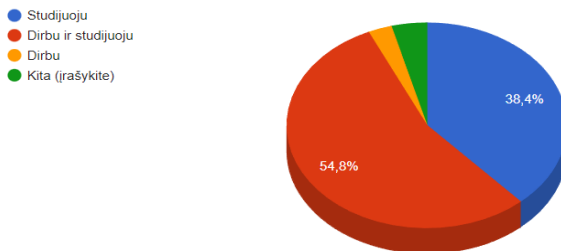
Tarp visų lyčių tiriamųjų studentų dominavo respondentai nuo 19 iki 25 metų amžiaus imtinai (žr. 3 lentelę). Šio amžiaus respondentų kategorija sudarė 84,9% visų tyrime dalyvavusių studentų.

3 Lentelė

Respondentų sudėtis pagal amžių
(Šaltinis: sudaryta autorių)

Amžius	Absoliutus rodiklis, žm.	Santykinis rodiklis, %
Iki 18 m.	1	0,7
19-25 m.	124	84,9
26-30 m.	13	8,9
31-35 m.	6	4,1
36-50 m.	1	0,7
Virš 50 m.	1	0,7
Iš viso	146	100,00

Analizuojant respondentų socialinę padėtį išaiškėjo, kad dauguma – 80 respondentų (54,8%) ir dirba ir studijuoja. 56 respondentai (38,4%) tik studijuoja. 4 respondentai (2,7%) nurodė, kad jie šiuo metu dirba. Iš 6 respondentų (4,1%) pasirinkimo kita, paminėtina toks savęs priskyrimas pagal socialinę padėtį, kaip: karys savanoris KASP, atlieku praktika, profesionalus kazino žaidėjas. (žr. 1 pav.)

1 pav. Respondentų socialinė padėtis, pasiskirstymas %
(Šaltinis: sudaryta autorių)

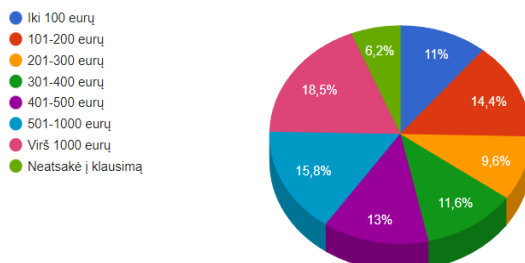
Darbo ir studijų dermė galima tiek studijuojant iššęstine studijų forma, tiek ir nuolatine. Tai demonstruoja gauti respondentų atsakymai, kokiame sektoriuje jie gali ir dirbti ir studijuoti. Didžioji dalis, net 62 respondentai studijas ir darbą derina privačiame sektoriuje (42,5%), o 26 respondentai tokią galimybę rado valstybiniame sektoriuje (17,8%). Likusi dalis respondentų savęs nepriskyrė jokiai sektoriui arba tai mato ne kaip kasdienę darbinę veiklą: 46 respondantai (31,5%) neatsakė į klausimą, kadangi šiuo metu nedirba, o studijuoja ir 12 respondentų (8,2%), nors ir nelaiko save dirbančiais vis tik pasirinkime kita, nurodė, kad užsiima individualia veikla arba nedirba (žr. 4 lentelę).

4 Lentelė

Respondentų veikla darbo sektoriuje
(Šaltinis: sudaryta autorių)

Darbo sektorius	Absolutus rodiklis, žm.	Santykinis rodiklis, %
Privatus	62	42.5
Valstybinis	26	17.8
Nenurodyta	46	31.5
Kita	12	8.2
Iš viso	146	100,00

Tyrimui pasirinkus nuolatine ir iššęstine studijų forma studijuojančius respondentes paaiškėjo, kad studentų mėnesio pajamos svyruoja nuo 100 eurų iki 1000 eurų ir daugiau, tačiau pasiskirstymas gana tolygus (žr. 2 pav. ir 5 lentelę).

2 pav. Respondentų mėnesio pajamos, pasiskirstymas %
(Šaltinis: sudaryta autorių)

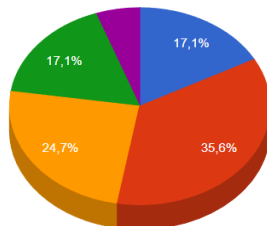
5 Lentelė

Respondentų mėnesio pajamos
(Šaltinis: sudaryta autorių)

Pajamų dydis eurais	Absoliutus rodiklis, žm.	Santykinis rodiklis, %
Iki 100	16	11,0
101 – 200	21	14,4
201 – 300	14	9,6
301 – 400	17	11,6
401 – 500	19	13,0
501 – 1000	23	15,8
Virš 1000	27	18,5
Neatsakė į klausimą	9	6,2
Iš viso	146	100,00

Gyvenimo tempas diktuoja reikalavimus būti ne tik žingėdiems, kompetentingiems savo profesinėje veikloje, bet ir atsakingiems, bendruomeniškiems, įsitraukiantiems į įvairias savanoriškas iniciatyvas, skiriant savo laiką ir dėmesį savanorystės veikloms. 77 respondentai (52,7%) pažymėjo, kad yra dalyvavę savanoriškoje veikloje, o 36 respondentai (24,7%) nors ir nedalyvavo, tačiau išreiškė norą dalyvauti tokio pobūdžio veiklose ir tik mažesnioji respondentų dalis arba nežino – 8 respondentai (5,5%) arba nedalyvauja ir neketina dalyvauti – 25 respondentai (171%) (žr. 3 pav.).

- Taip, dalyvauju (dabar ar per paskutiniuosius 12 mėnesių)
- Taip, esu dalyvavęs (seniau negu prieš 12 mėnesių)
- Nedalyvavau, bet norėčiau
- Nedalyvauju ir neketinu dalyvaut
- Nežinau

3 pav. Respondentų įsitraukimas į savanoriškas veiklas, %

(Šaltinis: sudaryta autorių)

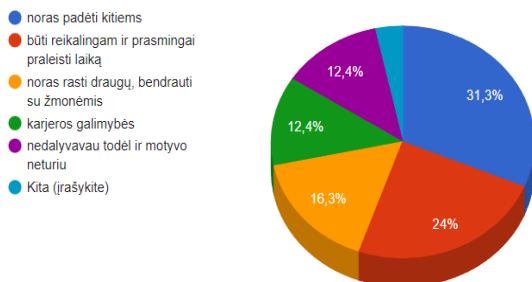
Savanorystė skatina atjautą, empatiją, sudaro prielaidas visuomenės gerovei, stiprina socialinius ryšius, įtraukia į vietos bendruomenės ar kitas socialines veiklas. Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakultete studijuojantys respondentai savanorystei renkami įvairias galimas veiklos sritis gan tolygiai. Galima prielaida, kad savanorystės veiklos sritys yra sietinos su domėjimosi sritimis, nepriklausomai nuo pasirinktos studijų krypties, specialybės ar studijų formos (žr. 6 lentelėje). Galima išskirti kelias savanorystės kryptis, tai pagalba vaikams ir jaunimui (10,5% ir 7,5%), kultūriniai, meno projektai ir renginiai (10,5%), aplinkosauga, jos tvarkymas (90%), gyvūnų globa (7,2%). Prie kitų veiklų galima būtų paminėti tokias, kaip veikla studentų atstovybėje studijų metu, politinis švietimas, automobilių pervarymas, pagalba Žalgirio rungtynėse.

6 Lentelė

Savanorystės veiklos sritys
(Šaltinis: sudaryta autorių)

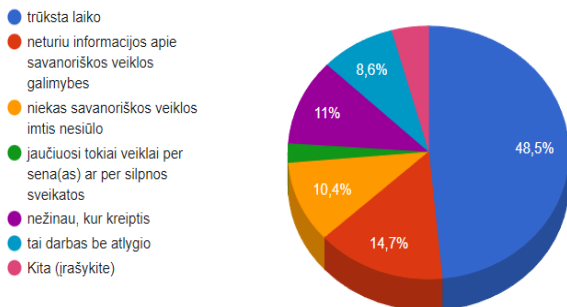
Savoriška veikla	Absoliotus rodiklis, pasirinkimai	Santykinis rodiklis, %
Aplinkos apsauga, jos tvarkymas	30	9.0%
Pagalba vaikams	35	10.5%
Gyvūnų globa	24	7.2%
Pagalba senyvo amžiaus žmonėms	20	6.0%
Pagalba organizuojant kultūrinius, meno projektus ir renginius	35	10.5%
Pagalba organizuojant vietas bendruomenių veiklą	16	4.8%
Pagalba vyresnio amžiaus žmonėms	14	4.2%
Pagalba aplinkosaugos organizacijose	12	3.6%
Pagalba žmonėms su negalia	8	2.4%
Pagalba organizuojant sporto renginius	23	6.9%
Pagalba jaunimui	25	7.5%
Pagalba gyvūnų globos organizacijose	21	6.3%
Pagalba organizuojant švietimo ir ugdymo veiklą	22	6.6%
Pagalba kitoms pažeidžiamų asmenų grupėms	13	3.9%
Pagalba psichologinės/ socialinės pagalbos ir konsultacijų organizacijose	11	3.3%
Pagalba žmonėms mažiau išsivysčiusiose šalyse	9	2.7%
Kita (įrašykite)	15	4.5%

Pagrindiniai motyvatoriai skatinantys įsitraukti į savanoriškas veiklas yra noras padėti kitiems (31,3%), jaustis reikalingu (24,0%). 16,3% pabrėžė, kad jiems yra svarbus bendravimas su žmonėmis. Dalis respondentų savanorystėje išvėlgė galimas karjeros galimybes (12,4%) ir tokia pat dalis (12,4%) neturi motyvų įsitraukti į savanoriškas veiklas. Iš pasirinkimo kita, galima būtų paminėti tokius, kaip galimybė stebėti renginį, gerai praleisti laiką, malonumas ir t. t.. (žr. 4 pav.)

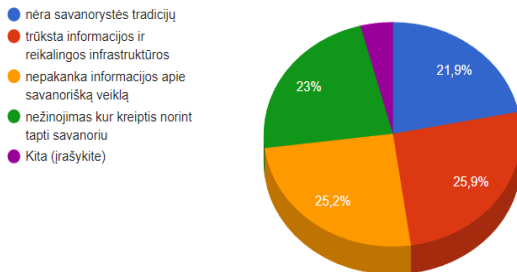
4 pav. Motyvatoriai skatinantys įsitraukti į savanoriškas veiklas, %
(Šaltinis: sudaryta autorių)

Lietuvoje vis dar jaučiamas bendruomeniškumo įtakos visuomenės gerovės kūrimui, savanorystės poveikio bendruomeniškumo pokyčiams kryptingumo sklaidos trūkumas, kas nulemia ne itin aktyvų dalyvavimą savanoriškose veiklose, ir nematant poveikio visuotinam gerbūviui. Didžioji dalis respondentų – 79, nedalyvaujančių savanoriškoje veikloje, pažymėjo, kad jiems trūksta laiko (48,5%). 24 respondentai pažymėjo, kad jie neturi informacijos apie savanoriškos veiklos galimybes (14,7%), 18 respondentų tiesiog nežino, kur reiktų kreiptis, norint užsiimti savanoriška veikla (11,0%), o 17 respondentų nesulaukia siūlymo užsiimti savanoriška veikla (10,4%). 14 respondentų pažymėjo, kad toks Darbas be atlygio nėra motyvuojantis (8,6%), o 4 respondentai mano, kad savanoriškoje veikloje laukiami tik jaunesnio amžiaus ar savo sveikatos būklę laiko netinkama tokioms veikloms vykdyti (2,5%).

5 pav. **Trikdžiai nemotyvuojantys įsitraukti į savanoriškas veiklas, %**
(Šaltinis: sudaryta autorių)

Tyrimas atskleidė, kad savanorystė vis sparčiau skinasi kelius ir žmonės vis aktyviau ir dažniau skiria savo laiką ir gebėjimus kitų labui, įprasminant savo pilietiškumo poziciją prieš save ir prieš visuomenę. Svarbu skleisti gerą patirtį, dalintis informacija, tam, kad kiekvienas visuomenės narys aktyviai įsitrauktų į bendruomenišką savanorystės veiklą. Didžioji dalis tyrime dalyvavusių respondentų pažymėjo, kad Lietuvoje nėra savanorystės tradicijų (21,9%), nepakanka informacijos apie savanorišką veiklą (25,2%), trūksta informacijos ir reikalingos infrastruktūros (25,9%). Respondentų buvo pastebėta, kad dalis nežino, kur reiktų kreiptis, norint tapti savanoriu (23,0%) ir tik 4,0% pažymėjo, kad šioms veikloms trūksta laiko (žr. 6 pav.). Pasirinkimuose kita galima išskirti: žmonių nesidomėjimas dirbti be atlygio; finansavimo trūkumas; tinginystė ir baimė išbandyti kažką naujo; informacijos šaltų el. pašte ignoravimas/atmetimas; motyvacijos trūkumas; bendruomenės abejingumas; įsitraukimo ir noro keisti pasaulį trūkumas, depresinės nuotaikos, pagalbos sau poreikis; didžiulei darbo krūviai norint gyventi, o ne tik išgyventi. Iš vienos pusės tai rodo kiek vis tik svarbu savalaikė informacija, bendruomeniškumo sutelktumas ir materialinių dalykų įtakos mažinimas, tikrųjų vertybių puoselėjimas. Tačiau iš kitos pusės, tai rodo, vis auganti žmonių susidomėjimą savanoryste, norą ne tik būti pastebėtam, bet ir savęs savirealizaciją gerumo prasme, „o kas jei ne aš“, nes šiandien pagalbos reikia tau, ryt gal būt šios pagalbos jau reiks man įprasminimą.

6 pav. Savanorystės plėtros trukdžiai Lietuvoje, %
(Šaltinis: sudaryta autorių)

Bendruomeniškumas galinga jėga ir kiekvienas turime ir galime dalintis gerumo apraiškomis mums priimtinoje veikloje.

Respondentai išskyrė veiklas, kuriose dažniausiai savanoriauja: savanorystė pagal pomėgius kultūros (16,4%) ir sporto renginiuose (10,8%), įsitraukimas į bendruomeniškas veiklas (10,1%), pagalba silpnesniai (13,9%). Toliau sektų pagalba gyvūnų globos organizacijoms (9,4%), aplinkosauginiai klausimai (9,1%) ir t. t..

Apibendrinant kiekybinio tyrimo duomenis pateikiamos ir tyrimo duomenis pagrindžiančios studentų mintys, atsakant, kokią įtaką savanorystė turi bendruomeniškumui ar bendruomeniškumas savanorystei:

1. Savanorystė leidžia atsikleisti bendruomeniškumui per veiklas su žmonėmis.
2. Bendruomeniškumas savanorystei suteikia įkvėpimo stengtis, pažinti skirtingas žmonių grupes, plėsti akiratį ir pasiimti visas patirtis.
3. Savanorystė skatina žmones labiau galvoti apie kitus, apie savo bendruomenę.
4. Bendruomeniškumas suartina žmones.
5. Savanorystė suartina, atskleidžia „bendruomenės“ žmonių pomėgius, buria to paties tikslo siekiančių žmonių grupę/bendruomenę, skatina bendruomeniškumą.
6. Bendruomeniškumas savanorystei suteikia pagrindą norėti ir daryti!
7. Savanorystė skatina bendruomeniškumą, žmonės padeda vieni kitiems ir taip pasaulis tampa geresne vieta gyventi.
8. Bendruomeniškumas skatina kurti naujas idėjas, naujas veiklas.
9. Savanorystė ir bendruomeniškumas paskatina žmones susivienyti, išmoko dirbti komandoje, padeda suprasti, kas žmogui yra svarbu ir naudinga, paskatina žmogų prisidėti prie bendruomenės gerovės ir gali pakeisti mąstymą į gerąją pusę.
10. Mes kartu galime skleistį pozityvumą, skatinti paslaugumą, teikti pagalbą be jokio užmokesčio!

IŠVADOS

Apibendrinant mokslinę literatūrą savanorystę galima vadinti veiklą, kurioje įprasminamas gebėjimas užmegzti ir palaikyti ryšius bendruomenėje: apima norą įsitraukti, reikalingų išteklių, pvz., laiko, skyrimą, finansinį saugumą ir emocinę energiją. Įrodyta, kad savanorystės poveikis patiems asmenims priklauso nuo amžiaus, socialinės padėties ir socialinės ir ekonominės aplinkos. Jauni savanoriai įgyja vertingą patirtį, savigarbą, sąmoningumą, socialinę padėtį. Didėjant jaunimo susidomėjimui bendruomenė, daugiau dėmesio skiriant bendruomenėms, atsiranda poreikis juos traktuoti kaip labai svarbią visuomenės dalį. Daugelis veiklos sričių nefunkcioniuotų, jei savanoriai nedalyvautų ir nebūtų suteikta labai reikalinga pagalba. O tam padeda tokios bendruomenės kaip savanoriai.

Atlikus respondentų savanorystės bendruomeniškumo stiprinimui tyrimą ir apibendrinus gautus duomenis pastebėti sekantys momentai:

1. Savanorystę skatina noras jaustis reikalingu (31,3%), bei noras padėti žmonėms (24.0%);
2. Savanorystės veiklos pasirinkimas priklauso nuo asmeninių pomėgių;
3. Nėra susiformavusių tradicijų skatinančių savanorystę (25,9%).
4. Nėra plėtojamas bendruomeniškumo įsitraukimo svarbumas visuomenės gerbūviui.

LITERATŪRA

1. Adams, R., E., Boscarino, J., A. * (2015). Volunteerism and Well-Being in the Context of the World Trade Center Terrorist Attacks. *Int J Emerg Ment Health*. 2015; 17(1): 274–282.
2. Bekkers, R., van Ingen, E., de Wit, A., van Groenou, M., B. (2016). Why Do People Volunteer?
3. Bučaitė-Vilkė, J. (2014). Ar nedarbas riboja? Bendruomeniškumas, socialiniai paramos tinklai ir dalyvavimas viešajame gyvenime. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 2014 5 (2) <http://dx.doi.org/10.7220/2335-8777.5.2.2>, p.37-60.
4. Dikčius, V. (2011) Anketos sudarymo principai. Prieiga per internetą: http://www.ef.vu.lt/dokumentai/katedros/Rinkodaros_katedra/Medziaga_studentams/Anketos_sudarymo_principai.pdf.
5. Overgaard, Ch. (2019). Rethinking Volunteering as a Form of Unpaid Work. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 2019, Vol. 48(1) 128–145, DOI: 10.1177/0899764018809419
6. A Review of the Literature. Paper to be presented at the 45th ARNOVA Conference, November 17-19, 2016, Washington DC, p.p.1-20.
7. Einolf, Ch., (2018). Volunteers in Community Organizations. In book: *Handbook of Community Movements and Local Organizations in the 21st Century* (pp.229-242), DOI:10.1007/978-3-319-77416-9_14.
8. Europos socialinio fondo agentūra (2021). Startuoja savanorystę ir bendruomeniškumą skatinanti kampanija „Metas keisti“. <https://www.esf.lt/lt/susisiekite-su-mumis/naujienos/startuoja-savanoryste-ir-bendruomeniskuma-skatinanti-kampanija-metas-keisti/830>
9. Gedvilienė, G., Karasevičiūtė, S., Trečiokienė, E. (2010). Savanorystė socialinių gebėjimų ugdymo koncepcijoje. *Soter: religijos mokslo žurnalas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. Nr. 33 (61), p. 79-92.
10. Gerard, D. (1985). What Makes a Volunteer? *New Society* 8:236–38.
11. Haski-Leventhal, D., Oppenheimer, M., Holmes, K., Lockstone-Binney, L., Alony, I., Ong, F. (2019). The Conceptualization of Volunteering Among Nonvolunteers: Using the Net-Cost Approach to Expand Definitions and Dimensions of Volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, Vol 48, Issue 2.
12. Hettman, D., W., Jenkins. E. (1990). Volunteerism and Social Interest. *Individual Psychology* 46(3):298–303.
13. Kurapkaitienė, N. (2013). Darbo su savanoriais pagindai. *Vadovėlis*. Vilnius: MRU.
14. Kurapkaitienė, N., Sadauskas, J. (2013). Savanorystė socialiniame darbe: sąsajos ir įtampos. Jaunųjų mokslininkų darbai = *Journal of young scientists / Šiaulių universitetas*. Šiauliai : Šiaulių universiteto leidykla. Nr. 2(40), p. 83-88.

15. Leventha, D., H., Meijs, L., C., P., M., Hustinx, L. (2009). The Third-party Model: Enhancing Volunteering through Governments, Corporations and Educational Institutes. *Journal of Social Policy*.
16. Lietuvos Respublikos Seimas (2011). Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011-07-13, Nr. 86-4142.
17. Manatschal, A., Freitag, M. (2014). Reciprocity and volunteering. *Rationality and Society*. Vol 26, Issue 2.
18. Ramsey, N. (2012). Understanding how volunteering creates stronger communities – A literature review. Institute for Volunteering Research.
19. Paine, A., E., Hill, M., Rochester, C. (2010). ‘A rose by any other name ...’ Revisiting the question: ‘what exactly is volunteering?’ Working paper series: Paper one.
20. Paplauskienė, A. (2021). Savanorystė, kaip žmogiškasis išteklius, teikiant viešąsias socialines paslaugas savivaldybėje. Jaunųjų mokslininkų darbai. vol. 51 (1), pp. 31–47, DOI: <https://doi.org/10.15388/JMD.2021.3>.
21. Qi, H. (2020). Conceptualizing volunteering in tourism in China. *Tourism Management Perspectives*, Volume 33, <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2019.100618>
22. Savicka, A. (2021). Savanorystė Lietuvoje: komparatyvinis, dinaminis ir vertybinis aspektai. Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. t. 22, p. 116-135.
23. Schech, S., Mundkur, A., Skelton, T., Kothari, U. (2015). New spaces of development partnership: Rethinking international volunteering. *Progress in Development Studies*. Vol 15, Issue 4.
24. Stukas, A. A., Snyder, M., & Clary, E. G. (2016). Understanding and encouraging volunteerism and community involvement. *The Journal of Social Psychology*, 156, 243-255.
25. Šimkutė, T., Mejerytė-Narkevičienė, K. (2013). Jaunimo motyvai renkantis tarptautinę savanorystę. *Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos [Elektroninis išteklius]: mokslinių straipsnių rinkinys / Lietuvos sporto universitetas, Marijampolės kolegija. Kaunas: Lietuvos sporto universitetas. p. 320-327.*
26. Thoits, P., A., Hewitt, L., N. (2001). Volunteer Work and Well-Being. *Journal of Health and Social Behavior* 2001, Vol 42, (June): 115–131
27. Viešoji įstaiga „Europos namai“ (2020). Bendruomeninės ir savanoriškos veiklos Lietuvoje tyrimas. Vilnius.
28. The United Nations Volunteers (UNV) programme (2011). Volunteerism and Social Inclusion An extract from the 2011 State of the World’s Volunteerism Report. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Booklet_SWVR_Social_Inclusion.pdf.
29. Ulozienė, J., Sankauskas, I. (2021). Studentai ir savanorystė. Slaugos mokslas ir praktika: iššūkliai ir galimybės 2021: Respublikinės mokslinės praktinės konferencijos santraukų leidinys. Kaunas: Kauno kolegijos Reklamos ir medijų centras, p. 44-45.
30. Žydzūnaitė, V. (2011). Baigiamojo darbo rengimo metodologija/Klaipėdos valstybinė kolegija. Klaipėda: Vitae litera. ISBN 9786094540332.

PROMOTION OF COMMUNITY THROUGH VOLUNTEERING FROM THE VIEW OF STUDENTS OF VILNAIUS UNIVERSITY APPLIED SCIENCES

MARGARITA IŠORAITĖ^A, DAIVA AKTAS^B

^a *Vilniaus University Applied Sciences, Lithuania*

^b *Vilniaus University Applied Sciences, Lithuania*

ANNOTATION

The European Social Fund Agency's (2021) Campaign for Change aims to encourage local communities, non-governmental organizations, active citizens, clubs, municipalities to create or contribute to initiatives, and to bring together people of all ages to show the added value of volunteering and community activities. Initiatives are not just about community and volunteering - they encourage action, change the world, the environment, society, the desire to share one's time, competencies, talent and goodness. Most of the initiatives are first noticed and involve younger people, who express their concern for sustainability, ecology, the ability to be where the greatest need is for volunteering to bring community society closer to change. The problem of the research is that the community that will play a very important role in volunteering in the future is not purposefully analyzed in Lithuania among both adults and youth. The aim of the research is to find out the opinion of Vilnius College Faculty of Business Management students about the promotion of volunteering through community spirit. Research methods - questionnaire survey and statistical data analysis. Main results: 1. Analysis of socio-demographic data of respondents was performed; 2. Identified factors forming volunteering; 3. The priorities of the respondents in volunteering activities are clarified. Key Findings: 1. Volunteering is driven by a desire to feel needed and a desire to help people; 2. The choice of volunteering activities depends on personal interests; 3. There are no established traditions promoting volunteering. 4. The importance of community involvement for the well-being of society is not being developed.

Keywords: *volunteering, community promotion, volunteers*

DIRBTINIO INTELEKTO STRATEGIJA, ATEITIES VIZIJA, ĮGYVENDINIMAS
JURGITA PAULAVIČIENĖ, KASPARAS VALENTA
Panevėžio kolegija, Lietuva

ANOTACIJA

Dirbtinis intelektas – tai sistemos, kurios demonstruoja protingą ir sumanų elgesį, analizuojamos savo aplinką ir darydamos gana savaraniškus sprendimus tikslui pasiekti. Šiame straipsnyje nagrinėjamos dirbtinio intelekto taikymo sritys, galimybės, jo nauda ir galima rizika bei žmogaus išikišimo į sistemos veiklą būtinybė. Nagrinėjami įvairūs dirbtinį intelektą reglamentuojantys dokumentai, išreiškiantys Europos požiūrį į dirbtinį intelektą, jo integraciją į visuomenę, pateikiama ateities vizija ir numatomos plėtros sritys. Aptariamos dirbtinio intelekto kūrimo sąlygos Lietuvoje ir šalies vieta pasauliniame dirbtinio intelekto indekse.

Raktiniai žodžiai: dirbtinis intelektas, DI, robotai, DI strategija.

IVADAS

Dirbtinio intelekto (toliau tekste – DI) (*angl.* Artificial Intelligence – AI) idėja nėra nauja – idėja apie mašinas, galinčias mąstyti, kilo jau vėlyvaisiais viduramžiais. Nuo XIX amžiaus mokslinėje fantastikoje dažnai buvo naudojama dirbtinių intelektualių būtybių ar mašinų sąvoka. Žmonijai vis labiau perduodant užduotis kompiuteriams, kyla noras išmokyti juos daryti tai, ką iki šiol sugebėjo tik žmonės. Galingesni kompiuteriai ir galimybė naudotis dideliais duomenų kiekiais XXI amžiuje leidžia greitai plėtoti ir vystyti kompiuterinį mokymąsi. Oficiali DI sąvoka „gimimo vieta ir data“ laikomas 1956 m. Dartmouth (Anglija) įvykęs seminaras, kuriame buvo aptariama idėja pagaminti mašinas, galinčias imituoti intelektą (Standford University, 2016). Ši idėja tvirtėjo vystantis technologijoms ir net ir šiandien DI dažnai pristatomas kaip kompiuterių mokslo šaka, orientuota į mašinų, galinčių imituoti protaujančių elgesį, kūrimą.

Per artimiausius dešimtmečius DI nepaprastai paveiks žmonių gyvenimą ir darbo būdą. Tai – prielaida, kuria grindžiama 2018 m. balandžio mėn. paskelbta Europos DI strategija ir kuri nuo tada jau pasivirtino. DI mūsų visuomenei gali duoti įvairios naudos – padėti sumažinti taršą ir žūčių keliuose skaičių, pagerinti medicininę priežiūrą, suteikti neįgaliesiems ir vyresnio amžiaus asmenims daugiau galimybių dalyvauti kokybiškesniame švietime, padėti įvairesniais būdais įtraukti piliečius į demokratinius procesus, greičiau priimti teisinius sprendimus, veiksmingiau kovoti su terorizmu ir nusikalstamumu tiek internete, tiek realiaje gyvenime, taip pat padidinti kibernetinį saugumą. DI potencialą akivaizdžiai rodo šių technologijų indėlis į kovą su COVID-19 – jos padėjo prognozuoti geografinį ligos plitimą, diagnozuoti infekciją atliekant kompiuterinės tomografijos tyrimus ir sukurti pirmąsias vakcinas ir vaistus nuo viruso. Svarbiausia – universalumu DI gali prilygti reta kuri technologija. Kita vertus, DI naudojimas kelia ir tam tikrą riziką, pavyzdžiui, esama pavojaus padaryti žmonėms, be kita ko, vaikams, didelį poveikį darančių klaidų, galinčių pakenkti pagrindinėms teisėms, saugai ir mūsų demokratiniams procesams (COM(2021) 205 final).

Šiuo metu pasaulyje vystoma daugybė DI sistemų. Kurios iš jų yra svarbiausios, galinčios pakeisti pasaulį? Apie tai eilę metų diskutuojama ne tik kompiuterinių sistemų kūrėjų moksliniuose ginčuose bet ir pasaulio valstybių ir jų sąjungų vadovų aukščiausio lygio pasitarimuose.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti DI integraciją į visuomenę.

Tyrimo uždaviniai:

1. Charakterizuoti DI sampratą.
2. Įvertinti DI galimybes ir galimą riziką.
3. Nustatyti svarbiausias DI taikymo sritis pasaulinėje rinkoje.
4. Išanalizuoti Lietuvos padėtį pasaulinėje DI rinkoje.

Tyrimo metodai: literatūros analizė, turinio analizė, statistinė analizė.

DI samprata

DI šiuo metu yra vienas iš populiariausių diskusijų ir tyrinėjimų objektas technologijų pasaulyje. Ši sąvoka dažnai minima žiniasklaidoje, o visuomenėje dar kartais siejama su mitais apie piktavales mašinas ir už žmogų populiariesnius kompiuterius. Daugelis žino apie žmonių gyvenimus palengvinančias mašinas, bet toli gražu ne visi supranta, kas tai yra iš tiesų. Kaip teigia A. Juškevičiūtė-Vilienė, sąvoka „dirbtinis intelektas“ iki šiol neturi vieningo paaiškinimo – nei mokslininkai, nei praktikai nėra susitarę kaip apibrėžti šį technologijų naudojimo būdą. Lingvistiniu požiūriu DI suvokiamas kaip „technologijos panaudojimas su tikslu automatizuoti užduotis, kurios paprastai reikalauja žmogaus proto“ (*Oxford English Dictionary 2019*, - cit. iš Juškevičiūtė-Vilienė, 2020). Standorfo universiteto (Kalifornija) mokslininkų grupės parengtoje ataskaitoje apie DI tyrinėjimus pateikiamas Nils J. Nilsson pasiūlytas apibrėžimas: tai veikla, skirta automatinių sistemų intelekto sukūrimui, o intelektas yra savybė, kuri leidžia sistemai tinkamai funkcionuoti, atsižvelgiant į jos aplinką (Stanford University, 2016).

Europos komisijos komunikatas COM(2018) 237 final „Dirbtinis intelektas Europai“ pateikia tokį apibrėžimą: „Dirbtinis intelektas – tai sistemos, kurios demonstruoja protinę ir sumanų elgesį, analizuodamos savo aplinką ir darydamos gana savarankiškus sprendimus tikslui pasiekti“. Šiame dokumente akcentuojama, kad DI „sistemos gali būti grindžiamos vien tik programine įranga ir veikti virtualiame pasaulyje (pvz., balso sintezatoriai, vaizdo analizės programinė įranga, paieškos sistemos, kalbos ir veido atpažinimo sistemos) arba gali būti integruotos techninėje įrangoje (pvz., pažangiuose robotuose, savaeigėse transporto priemonėse, bepiločiuose orlaiviuose ar daiktų interneto objektuose). Šiuo apibrėžimu remiamasi ir Lietuvos DI strategijoje, kurią parengė DI specialistų kolektyvas (Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija, 2020).

DI – tai įvairiapusė ir nuolat besivystanti informatikos sritis. Nėra įmanoma glaustai aprašyti visų DI niuansų ir pajėgumų. Ir mokslininkai, ir praktikai sutinka, kad iki šiol pateikti apibrėžimai nėra išbaigti DI apibūdinimai ir dažniausiai naudojami kaip pradiniai taškai tolimesnėms idėjoms rutuluoti.

Dvi DI pusės: galimybės ir rizika

Yra įvairių nuomonių, ar DI kelia grėsmę, ar yra būtinybė žmonijai. Vieni mano, kad šie tyrimai gali kelti grėsmę žmonijai – DI gali norėti mus sunaikinti. Kiti mano, kad DI padės žmonėms atlikti skirtingas užduotis. DI sistemos gali atlikti užduotis, susijusias su žmogaus protu. DI sąlyginai būtų galima suskirstyti į tris tipus: siaurąjį (silpnąjį) DI – įvairios technologijos, įdiegtos sistemose, siekiant suteikti joms intelektualias savybes ir jas pritaikyti praktikoje, turinčios siaurą galimybių rinkinį; stiprųjį (bendrąjį) DI, kurio tikslas yra sukurti mašinas, galinčias ne tik mąstyti kaip žmogus, bet ir paaiškinti, kaip žmogus mąsto; dirbtinį super intelektą – gebantį daugiau nei žmogus. Šiuo metu Lietuva yra siaurojo DI eroje, kur žmogaus intelektas yra aukštesnis už DI. DI pats savaime nėra geras, nei blogas. Viskas priklauso, kam ir kaip jis naudojamas.

Pagrindinė nauda gaunama iš DI yra tai, kad DI gali atlikti dažnas, didelės apimties kompiuterizuotas užduotis patikimai. Siauras DI efektyvus: DI technologijos apmokytos gali atlikti užduotis daug efektyviau nei žmogus, nes DI nepavargsta, jam nereikalingas poilsis, ir jo efektyvumas yra pastovus, todėl išvengiamas „žmogiškosios klaidos“ faktorius. DI technologijos (robotai) gali atlikti įvairias užduotis ekstremaliomis sąlygomis, nes DI neserga ir pan. Robotai gali tiksliau atlikti rūšiavimo, klasterizavimo užduotis pramonėje, specifines procedūras medicinoje (diagnozistika, chirurginės intervencijos). Taip pat DI gali būti panaudotas kuriant vaistų ar sveikatos būklių duomenų bazes. DI gali padėti optimizuoti maršrutus, rasti greičiausias ir saugiausias keliones skirtingomis transporto priemonėmis. DI gali atlikti žmogaus gyvybei pavojingas užduotis. DI bus tiek tikslus ir šališkas, kiek to norės jo kūrėjas. Europos komisijos Baltojoje knygoje „Dirbtinis intelektas. Europos požiūris į kompetenciją ir pasitikėjimą“ akcentuojama, kad DI taip pat „gali padėti spręsti kai kurias opiausias visuomenės problemas, taip pat padėti kovoti su klimato

kaita ir aplinkos būklės blogėjimu, spręsti tvarumo ir demografijos problemas, apsaugoti mūsų demokratiją ir, kai būtina ir proporcinga, kovoti su nusikalstamumu“ (COM(2020) 65).

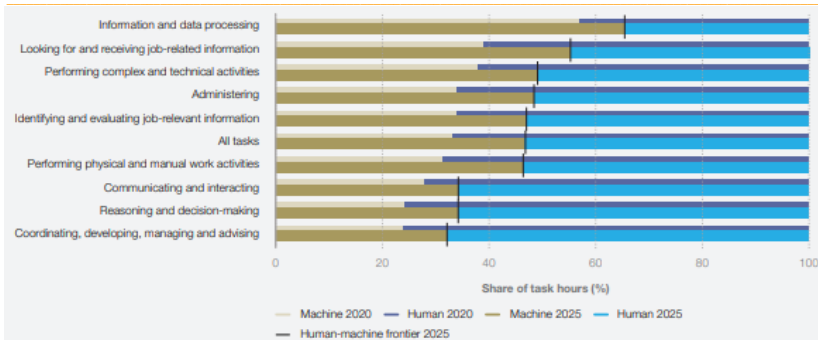
DI gali būti naudingas, padaryti produktus ir procesus saugesnius, bet jis gali būti ir žalingas. Europos komisijos Baltojoje knygoje teigiama, kad „ši žala gali būti materialinė (žala asmenų saugai ir sveikatai, įskaitant gyvybės praradimą, turtinę žalą) ir nematerialinė (privatumo netekimas, teisės į saviraiškos laisvę apribojimai, žmogaus orumo pažeidimas, diskriminacija, pavyzdžiui, įsidarbinant)“ (COM(2020) 65).

Netinkamai naudojamas DI gali būti susijęs ir su kitais pavojais. Pagrindinė DI keliama rizika yra susijusi su taisyklių, skirtų pagrindinėms teisėms (įskaitant asmens duomenų ir privatumo apsaugą bei nediskriminavimą) apsaugoti, taikymu, taip pat su sauga ir atsakomybe. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros ataskaitoje „Kaip užtikrinti teisingą ateitį – dirbtinis intelektas ir pagrindinės teisės“ apžvelgiamos šiuo metu Europos Sąjungoje naudojamos su DI susijusios technologijos ir analizuojamas jų poveikis pagrindinėms teisėms. Šis poveikis nagrinėjamas keturiuose pagrindinėse – socialinių išmokų, prognozėmis grindžiamo viešosios tvarkos palaikymo, sveikatos priežiūros paslaugų ir tikslinės reklamos – srityse (Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2021).

Projektuojant DI sistemas būtina numatyti žmogaus priežiūros ir įsikišimo į sistemos veiklą galimybes (COM(2020) 65). Žmogaus atliekama priežiūra galėtų būti tokia:

- DI sistemos sprendimai negalioja, kol jų neperžiūrėjo ir nepatvirtino žmogus (pvz. atmesti prašymą skirti socialinę išmoką gali tik žmogus).
- DI sistemos sprendimai galioja iš karto, tačiau žmogaus įsikišimas užtikrinamas vėliau (pvz., DI sistema gali atmesti paraišką, tačiau vėliau ją turi peržiūrėti žmogus).
- DI sistemos veikimas ir yra galimybė įsikišti tikruoju laiku ir ją išjungti (pvz., savivaldyje automobilyje yra mygtukas, kuriuo gali pasinaudoti žmogus, nustatęs, kad automobilis važiuoja nesaugiai).
- DI sistemos veikimo apribojimai nustatomi projektavimo etapu (pvz., savivaldis automobilis nebevažiuoja tam tikromis prasto matomumo sąlygomis, kai jutikliai mažiau patikimi).

Kalbant apie DI, jo taikymą įvairiose srityse, atsiranda baimių. Viena didžiausių žmonijos baimių, kad DI ir robotai atims iš žmonių darbą ir žmonės taps nebereikalingi. Kad tą baimę išsklaidyti reiktų remtis tam tikrais statistiniais duomenimis. Pasaulio ekonomikos forumo ataskaitoje pateikti duomenys rodo, kad šiuo metu 67 proc. darbų gamyboje atlieka žmonės, o 33 proc. – robotai. Tuo tarpu prognozuojama, kad apie 2025-uosius metus šis santykis jau bus 53/47 proc. – tai yra, net pusė darbų bus automatizuoti. Daugiausia kalbama apie tuos darbuotojus, kurie atlieka mechaninius, didelio išsilavinimo nereikalaujančius darbus – tokius, kaip produktų pakavimas, etikečių klijavimas, duomenų suvedimas į programas ir panašiai (World Economic Forum. The Future of Jobs Report, 2020). 1 paveiksle pristatoma žmogaus ir roboto darbo valandų procentinis santykis 2020 metais ir numatoma prognozė iki 2025 metų (pagal atliktą žmonių apklausą). Ateityje robotai bus pirmiausia orientuoti į informacijos ir duomenų apdorojimą bei informacijos paiešką, sudėtingos ir techninės veiklos atlikimą, administravimą, su darbu susijusios informacijos nustatymą ir įvertinimą. Darbai, kuriuose tikimasi žmonių pranašumo prieš robotus, apima koordinavimą, valdymą, konsultavimą, samprotavimą ir sprendimų priėmimą, argumentavimą, bendravimą ir bendradarbiavimą.

1 pav. Žmonių ir robotų darbo valandų procentinis palyginimas, 2020 ir 2025 m. (numatoma)
(Šaltinis: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf)

Pasak Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakultete įsikūrusios Dirbtinio intelekto laboratorijos vadovo dr. Virginijaus Marcinkevičiaus, beveik visus mus paveiks automatizacijos procesai, nes darbo rinkoje yra daugiau kaip pusė specialybių, kurių trečdalis darbo veiklų gali būti automatizuotos (VU, 2021). Robotizacijos lygis pasaulyje matuojamas robotų skaičiumi. Fiksuojamas 6–7 procentų robotų skaičiaus augimas kasmet: 2013 metais jų buvo naudojama 1,3 milijono, o 2018 m. – 2,4 milijono. Kitas skaičius, kuriuo matuojamas robotizacijos procesų greitis – kiek robotų tenka 10 000 darbo vietų. Prieš ketverius metus šios srities lyderė (114 robotų 10 000 darbo vietų) buvo Slovakija, antroje vietoje – Čekija. „2020 m., Lietuvos robotikos asociacijos duomenimis, turėjome tik 5 robotus 10 000 darbo vietų, tuo tarpu pasaulio lyderis Singapūras turi 2018 robotų, tenkančių 10 000 darbo vietų. Europoje stipriausi šiuo metu yra vokiečiai, turintys 277 robotus tokiam pačiam skaičiui darbo vietų“ teigė dr. V.Marcinkevičius (VU, 2021). Nors Lietuva šioje srityje atsilieka, bet kasmet fiksuojamas robotizacijos procesų augimas – per metus Lietuvos įmonėse robotų padaugėja bent po 0,7 proc. Vienaip ar kitaip robotus darbo procesuose naudoja 4,6 proc. įmonių Lietuvoje. Tikimasi, kad ateityje jų galėtų padaugėti iki 15 proc.

Kokias pozityvias emocijas žmonėms sukelia robotai? Pasaulio ekonomikos forumo ataskaitoje pateikti duomenys rodo, kad žmonės robotus įvardija mieliais – 42,24 proc., linksmiais – 23,89 proc., elegantiškais – 12,16 proc., nuo 3,86 proc. iki 2,64 proc. robotus įvardija kaip protingais, įdomiais, gražiais, inteligentiškais, šauniais, draugiškais, juokingais. Robotai sukelia ir negatyvias emocijas. Ataskaitoje pateikiama, kad robotai žmonėms atrodo bauginantys – 35,22 proc., atgrasūs – 19,83 proc., nuo 0,63 proc. iki 6,7 proc. teigia, kad robotai nesuprantami, šiurpūs, keisti, pikti, apsimetėliai, trikdantys, erzinantys, šalti (World Economic Forum. The Future of Jobs Report, 2020).

Tačiau yra ir guodžiančių tendencijų, artimoje ateityje gausiai atsiras ir naujų darbo vietų, kuriose reikės aukštos kvalifikacijos darbuotojų. Naujų darbo vietų daugiausia bus šiose srityse: duomenų analizė ir mokslas, dirbtinis intelektas, robotikos inžinerija, programų bei aplikacijų vystymas, daiktų internetas, informacinis saugumas, skaitmeninė rinkodara, procesų automatizacijos specialistai (World Economic Forum. The Future of Jobs Report, 2020). Duomenų mokslo, debesų kompiuterijos ir DI srityje pateikiami TOP 5 darbai: DI inžinierius (algoritmuotojas), duomenų analitikas, debesų kompiuterijos inžinierius, BI (angl. business intelligence) specialistas, technologijų analitikas. Populiariausios TOP 5 sritys: pažangusis mašininis mokymasis, gilusis mokymasis, taikomasis DI mokslas, duomenų analizė ir didieji duomenys, daiktų interneto technologijos. Gebėjimai TOP 5: konvulsiniai neuroniniai tinklai, modelių hyper-parametrų supratimas ir reguliavimas, mašininio mokymosi algoritmų taikymas ir tobulinimas, duomenų analizė ir apdorojimas, kompiuterinės regos technologijos (World Economic Forum. The Future of Jobs Report, 2020).

Didesnis iššūkis bus darbuotojų perkvalifikavimas. Nors dalies darbuotojų, kurie dirba šiuo metu nereikės, tačiau tie, kurių reikės, bus dar svarbesni. Dalis tų darbuotojų, kuriuos pakeis robotai, turės išmokti naujų kompetencijų ir tokiu būdu išsaugos savo darbo vietas naujame amplyva. Tačiau jiems reikės stipriai pasikeisti – ir į tai turės investuoti ir jie patys, ir jų darbdaviai. Pasaulio ekonomikos forumo ataskaitoje pateikti darbdavių apklausos rezultatai rodo, kad net 66 proc. įmonių vadovų tiki, kad investicijos į darbuotojų mokymus atsipirks jau per pirmus metus. Didelė dalis įmonių ruošiasi šiems pokyčiams savarankiškai (jau investuoja arba ruošiasi investuoti į darbuotojų mokymus). Šis procesas įvardijamas „Darbuotojų persikvalifikavimo revoliucija“ (*angl. Reskilling Revolution*). Tam turi sutelkti jėgas tiek įmonių vadovai, tiek vyriausybės atskirose šalyse, nes 2025 metais jau numatoma, kad reikės perkvalifikuoti 50 proc. visų darbuotojų. Didesnę baimę turi vyresnio amžiaus žmonės, jaunimas pozityviai į tai žiūri, na o vyrai labiau linkę į robotų integraciją nei moterys (*World Economic Forum. The Future of Jobs Report, 2020*).

Artimiausiu metu DI technologijomis bus pakeistos tokios darbų sritys kaip kasininkai, vairuotojai, vertėjai, buhalteriai, valytojai, barmenai. Bet žmonės be darbo neliks, generuoti naujas idėjas, auklėti vaikus, kurti naujas technologijas, pritaikyti žinias nestandartinėms situacijoms, tobulinti darbo procesą ir savo žinias, kurti aukštą pridėtinę vertę siūlant naujus sprendimus – tai žmogaus prerogatyva. Mažiausiai skaitmenizacija paveiks tokias darbų pozicijas kaip artistai, muzikantai, terapeutai, policijos pareigūnai, gydytojai, advokatai, seselės (*World Economic Forum. The Future of Jobs Report, 2020*).

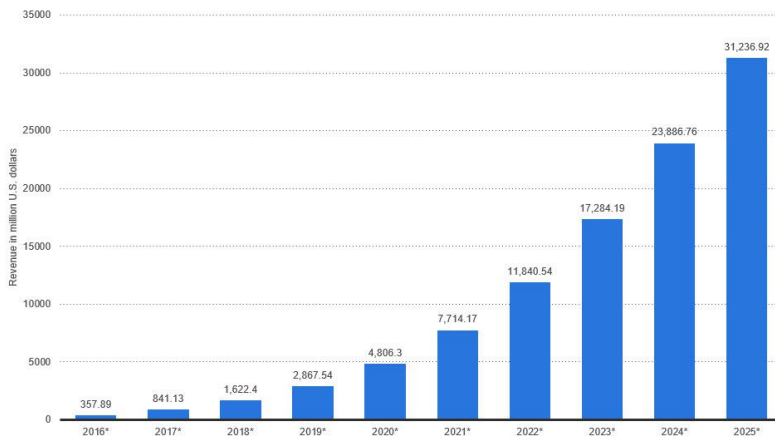
DI taikymas pasaulyje

Atsižvelgiant į anksčiau minėtas sritis, kuriose DI taikymas yra naudingas, DI jau yra taikomas teikiant suasmenintas produktų rekomendacijas, pasitelkiant ankstesnias paieškas, pirkimus ar kitokį elgesį internete. DI yra naudojamas paieškos sistemose, kad šios galėtų mokytis iš daugybės naudotojų pateiktų duomenų, kad pateiktų pritaikytus paieškos rezultatus. Išmanieji telefonai naudoja DI, kad pateiktų kuo tinkamesnį ir labiau pritaikytą produktą. Virtualūs asistentai, atsakinėjantys į klausimus, teikiantys rekomendacijas tapo kasdienybės dalimi. Kalbos vertimo programinė įranga, pagrįsta rašytiniu ar sakytiniu tekstu, remiasi DI teikdama ir tobulindama vertimus. DI taip pat taikomas tokioms funkcijoms kaip automatinis subtitravimas. Išmanieji termostatai iš mūsų elgesio mokosi taupydami energiją, o išmaniuųjų miestų kūrėjai tikisi reguliuoti eismą, kad pagerintų ryšį ir sumažintų spūstis. Nors savaeigės transporto priemonės dar netapo standartu, automobiliuose jau yra naudojamos DI pagrįstos saugos funkcijos. Pavyzdžiui, ES padėjo finansuoti automatinius jutiklius VI-DAS, kurie aptinka galimas pavojingas situacijas ir avarijas. Dauguma navigacijos sistemų taip pat yra paremtos DI. DI sistemos gali padėti atpažinti kibernetines atakas ir kitas kibernetines grėsmes. Analizuojamos socialinės žiniasklaidos duomenis, ieškodamos sensacingų ar bauginančių žodžių ir nustatydamos, kurie internetiniai šaltiniai laikomi autoritetingais, kai kurios DI naudojančios programos gali aptikti netikras naujienas ir nustatyti klaidingą informaciją. COVID-19 atveju DI buvo naudojamas terminio vaizdo įrangos oro uostuose ir kitur. Medicinoje jis gali padėti atpažinti infekciją iš kompiuterinės tomografijos plaučių tyrimų. Taip pat, mokslininkai tiria, kaip panaudoti DI, norint išanalizuoti didelį kiekį sveikatos diagnostikos tobulinimo būdus. Pavyzdžiui, ES bendrai finansuojama „Kconnect“ programa kuria informaciją. DI galėtų pagerinti eismo geležinkeliais saugumą, greitį ir efektyvumą, sumažindamas ratų trintį, maksimaliai padidindamas greitį ir įgalindamas autonominį vairavimą. DI gali padėti padidinti Europos gamintojų efektyvumą. Robotų dėka galima optimizuoti logistiką, prižiūrėti gamyklas ir prognozuoti galimus gedimus. To pavyzdys yra ES bendrai finansuojamas „SatisFactory“ projektas. DI gali būti naudojamas kuriant tvarią ES maisto sistemą: jis gali užtikrinti sveikesnį maistą mažinant trąšų, pesticidų ir drėkinimo naudojimą bei taip sumažinti poveikį apinkai. Robotai galėtų pašalinti piktžoles, sumažindami, pavyzdžiui, herbicidų naudojimą. Daugelis ūkių visoje ES naudoja DI gyvūnų judėjimui, temperatūrai ir pašarų vartojimui stebėti. Naudojamas platų duomenų spektrą ir atpažindamas modelius, DI galėtų iš anksto įspėti apie stichines nelaimes ir leisti veiksmingai pasiręgti bei sušvelninti galimus padarinius (*Europos Parlamentas, 2020*).

Dabar robotai dažniausiai naudojami žemės ūkyje, gyvulininkystėje, pakavimo, maisto, automobilių gamybos, elektronikos pramonėje, sveikatos apsaugos srityje. „Fiksuotoje pramoninėje aplinkoje robotai gali puikiai atlikti tokius monotoniškus darbus kaip sudėti daiktą į pakuotę, ją užklijuoti, pakuotes surūšiuoti į paletes, sužymėti produktus, patikrinti, ar teisinga ir ar nesugadinta prekė buvo įdėta, ir pan.“ teigė dr. V.Marcinkevičius. Robotizacija tampa aktuali ir žemės ūkyje. Žmonių skaičiui augant, o žemės plotams išliekant tokiems pat, pradėdama investuoti daugiau lėšų į efektyvesnį, darnų, labiau aplinką tausojantį žemės ūkį. Robotai taip pat naudojami ir gyvulininkystėje, automatizuojant karvių melžimą, gyvūnų prieaugio ar sveikatos būklės stebėjimą. medicinos srityje didžiausią nuostabą vis dar kelia nuotolinės operacijos, suteikiančios galimybę gydytojams, dirbantiems vienoje šalyje, su tikslių robotų pagalba atlikti sudėtingas operacijas pacientams, gyvenantiems bet kurioje kitoje pasaulio šalyje. Tą, pavyzdžiui, siūlo robotinė chirurgijos sistema „Da Vinci“ (VU, 2021).

DI sistemos gali pakeisti pasaulį, nes jos gali perimti iš žmogaus sunkius ir pavojingus darbus. Prognozuojama, kad artimiausiu metu žmonijai didžiausią įtaką darys šiuo metu vystomos automatizuoto transporto, greitesnės ir tikslesnės medicininės diagnostikos sistemos, o robotai perims iš žmonių darbą kensmingomis sąlygomis (World Economic Forum. Mapping TradeTech: Trade in the Fourth Industrial Revolution insight report, 2020).

Jungtinių Amerikos Valstijų verslo žurnalas „Forbes“ paskelbė informaciją apie pasaulio įmonių pajamas, gautas taikant DI gamyboje ir versle (žr. 2 pav.) ir prognozė apie šios rūšies pajamų augimą. Akivaizdu, kad DI sritis eksponentiškai auga ir artimiausioje ateityje užims vis didesnę ekonomikos dalį.

2 pav. Pasaulio įmonių pajamos, gautos taikant DI gamyboje ir versle

(Šaltinis: <https://www.forbes.com/sites/louiscolombus/2018/01/12/10-charts-that-will-change-your-perspective-on-artificial-intelligences-growth/?sh=566395094758>)

Statistiniai duomenys rodo itin spartų pajamų, siejamų su DI naudojimu įmonių veikloje augimą: nuo 2016 metų per penkerius metus jos padidėjo daugiau kaip 21 kartą ir 2021 metais siekė 7,7 bilijono JAV dolerių. Atsižvelgiant į spartų DI taikymo augimą, prognozuojama, kad pasaulio įmonių pajamos iš DI per artimiausius dvejus metus padidės beveik iki 17,3, o per ketverius – iki 31,2 bilijono JAV dolerių. Įmonių apklausos rezultatai rodo, kad 84 proc. įmonių vadovų tiki, jog investavimas į DI didins įmonių konkurencinį pranašumą ir suteiks naujų rinkos išplėtimo būdų. 63 proc. įmonių teigia, jog norėdami sumažinti išlaidas jie bus priversti investuoti į DI (Forbes, 2018).

Pastaraisiais metais DI problematika aptariama aukščiausio lygio valstybių pasitarimuose. Atsižvelgdama į DI potencialą, Europos Sąjunga skatina jį plėtoti ir diegti. Europos komisija planuoja pagal Skaitmeninės Europos programą ir programą „Europos horizontas“ į DI kasmet investuoti 1 mlrd. EUR ir pritraukti papildomų privačiojo sektoriaus ir valstybių narių investicijų, kad metinė investicijų apimtis šiuo dešimtmėčiu siektų 20 mlrd. EUR (COM(2021) 205 final).

Europos DI srities pajėgumų stiprinimas – labai svarbus elementas siekiant įgyvendinti platesnę strategiją, kurios tikslas – užtikrinti, kad Europa prisitaikytų prie skaitmeninio amžiaus ir kad, ateinantys 10 metų taptų skaitmeniniu dešimtmėčiu. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas ragina pasinaudoti DI teikiamomis galimybėmis ligų kilmės mokslinių tyrimų, naujų molekulių bei pažangios medicinos ir slaugos įrangos kūrimo, taip pat tyrimų, diagnostikos ir gydymo srityse, pavyzdžiui, kovojant su vėžiu. Vienas pagrindinių etapų siekiant visapusiškai išnaudoti DI potencialą yra Europos duomenų erdvės kūrimas užtikrinant visišką teisę į privatų gyvenimą įgyvendinimą ir asmens duomenų apsaugą. Kasdienė robotų pagalba pacientams, pagyvenusiems ar neįgaliesiems asmenims yra puikus įrodymas, kad kompetencijų robotikos srityje galima pritaikyti daugiau dėmesio skiriant ne technologijų pasiekimams, o žmonių ir robotų sąsajos valdymui (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, 2021).

Žiūrint į ateitį ryškėja kuriose srityse bus taikomos DI technologijos: pramonės skaitmenizacija, natūralieji išteklių ir žiedinė ekonomika, žalioji energetika, sveika gyvensena, išmanusis mobilumas, tvari aplinka ir ekosistemos kūrimas, DI etika. Žaliosios ekonomikos srityje pateikiami TOP 5 darbai: žaliosios rinkodaros specialistai, atliekų valdymo sistemos inžinieriai, vėjo jėgainių turbinų aptarnavimo inžinieriai, biokuro perdirbimo inžinieriai, saulės jėgainių inžinieriai. Gebėjimai TOP 5: skaitmeninė rinkodara, vėjo ir jėgainių išmanymas, duomenų analizė ir valdymas, GIS išmanymas, politikos analizė, tarptautinė teisė ir santykiai, socialinė žiniasklaida (World Economic Forum. The Future of Jobs Report, 2020).

Lietuvos situacija DI rinkoje

Esant dabartinėms tendencijoms, DI gali tapti vienu pagrindiniu pasaulinės ekonomikos augimą skatinančių veiksnių. Todėl pasaulio šalys yra priverstos investuoti į DI. Palyginti valstybes pagal jų investicijų, inovacijų ir DI diegimo lygį galima peržvelgus pasaulinio DI indekso rezultatus ir skaičiavimo metodiką. Skaičiavimas yra parentas 143 rodikliams, suskirstytas į 7 grupes: talentas, infrastruktūra, veiklos aplinka, moksliniai tyrimai, plėtra, vyriausybės strategija ir komerciniai rodikliai. Kiekvienas rodiklis vertinamas 100 balų sistema, jo svarba buvo įvertinta pasikonsultavus su visos srities ekspertais (Tortoise, 2022). 2022 metų balandžio 15 d. sąraše buvo 62 valstybės, Lietuva užėmė 38-ąją poziciją (žr. 1 lent.).

1 lentelė

Lietuva pasauliniame DI indekse

(Šaltinis: Tortoise, 2022. Prieiga per internetą: <https://www.tortoisemedia.com/intelligence/global-ai/>)

Šalis	Įgyvendinimas			Inovacijos		Investicijos		Rezultatas	Vieta DI indekse
	Talentai	Infrastruktūra	Darbo aplinka	Tyrimai	Plėtra	Vyriausybės	Komercinės		
JAV	100	94,02	64,56	100	100	77,39	100	100	1
Kinija	16,51	100	91,57	71,42	79,97	94,87	44,02	62,92	2
Jungtinė Karalystė	39,65	71,43	74,65	36,50	25,03	82,82	18,91	40,93	3
Estija	18,74	63,65	88,67	11,75	9,31	72,08	12,51	26,60	23
Lietuva	14,30	63,15	80,67	3,22	6,18	64,28	1,77	19,39	38

Nors rodiklių grupėms skirtingi svertiniai koeficientai, galima pasidžiaugti tuo, kad pagal darbo rinkos kriterijus Lietuvai skiriama 15 vieta iš 62 valstybių, pagal vyriausybės investicijas – 31 vieta. Silpnoji grandis – DI tyrimai: pagal šį rodiklį Lietuvai skiriama 46 vieta.

Šiuo metu ryškiausi DI taškai yra JAV, Jungtinė karalystė, Kinija, Kanada, Israelis.

Lietuvoje jau formuojasi DI ekosistema ir yra nemaža DI bendruomenė. Yra lietuviškų įmonių ir startuolių, garsinančių Lietuvą kaip DI kūrėjų šalį. Tačiau Lietuva stokoja didžiųjų IT korporacijų dėmesio, nes yra maža valstybė.

DI ekosistemos kūrimo tikslas – skatinti DI tematikos mokslinius tyrimus, apjungiant skirtingų sričių mokslininkų novatoriškas idėjas, kurių rezultatų pagrindu būtų kuriami inovatyvūs ir tvarūs produktai, turintys realų praktinį pritaikymą. Siekiama užtikrinti sinergiją tarp verslo ir akademinio pasaulio atstovų kartu vystant ir taikant DI technologijas.

Lietuva viena iš pirmųjų valstybių narių Europos Sąjungoje (antra po Austrijos), turinti nacionalinę DI strategiją, kuri parengta 2019 metais. Tam, kad Lietuva taptų DI lyderiu, ji turėtų išnaudoti du dalykus – geriausios praktikos pavyzdžius visame pasaulyje ir konkrečius ES privalumus: bendroji rinka, ES finansinė parama ir tinklų kūrimas. Svarbu pasiekti bendrą tikslą, kuris ne tik skatintų panaudoti DI įvairiose srityse, bet ir padėtų išvengti skaitmeninės atskirties. Atsižvelgiant į pirmaujančių pasaulio šalių pažangą, būtina sukurti palankias pagrindines sąlygas verslui, tyrėjams ir komercializuoti idėjas, vengiant nereikalingų kliūčių, apribojimų ir pernelyg didelio reguliavimo.

2018 metų rudenį LR Ekonomikos ir inovacijų ministerija ir ekspertų grupė pradėjo rengti susitikimus bei aktyvias diskusijas apie DI technologijų įtaką bei DI svarbą šalyje. Programa „Kurk Lietuvai“ 2019 metų kovo mėnesį vykdė viešąją konsultaciją „Dėl dirbtinio intelekto vystymo Lietuvoje“. Viešai publikuotoje konsultacijos medžiagoje taip pat aprašomas OECD tyrimas, kuriuo yra prognozuojama jog beveik 70 proc. visų darbų Lietuvoje netolimoje ateityje bus perimti DI. Svarbu paminėti, jog tiek darbuotojai Lietuvoje, tiek valstybė neturi bendros vizijos, kaip elgtis su šiais technologiniais iššūkiais. Iki šiol viešosios konsultacijos nebuvo atlikti tyrimai, kokios yra Lietuvos galimybės siekiant pilnai išnaudoti galimybes sukurtas DI technologijos pagrindu. Viešosios konsultacijos metu vykdyto tyrimo metu buvo pateikta apklausa kiekvienam Lietuvos universitetui kuris vykdo tyrimus su DI. Tyrimo metu išaiškėjo, kad pagrindinės įstaigos, atsakingos už IT tyrimus ir plėtrą, yra Vilniaus universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas ir Kauno technologijos universitetas. Apklausą atskleidė, kad Lietuvoje yra iki 100 mokslininkų, kurie vykdo dabartinius tyrimus naudojant ar kuriant DI technologiją (LR Vyriausybė, 2019). Be to, buvo rengiamos konsultacijos su ekspertais, kad išsiaiškinti situaciją Lietuvos DI rinkoje. Buvo sužinota, jog DI produktų mokslinių tyrimų ir plėtos srityje dirba 39 mažos ir vidutinės įmonės, 89 proc. šių įmonių dirbo su B2B (pardavimais verslui) produkto pateikimu. Mažos ir vidutinės įmonės kuria DI įrankius plačiam pramonės šakų spektrui: žemės ūkis, biometrika, sveikatos priežiūra, marketingas ir kibernetinis saugumas.

Lietuvos DI strategijoje atsižvelgiant į DI formavimosi sąlygas, pažymima, kad Lietuvos jaunimas yra suinteresuotas studijuoti IT, bet Lietuvoje yra tik viena DI bakalauro studijų programa, atitinkami kursai yra stipriai integruojami į pagrindinę informatikos programą. Europos komunikate teigiama, kad turėtų būti stengiamasi didinti DI sritį išmanančių žmonių skaičių ir skatinti įvairovę siekiant užtikrinti, kad DI technologijų plėtra vyktų be diskriminacijos ir įtraukiai; šio tikslo visų pirma turėtų būti siekiama užtikrinant įtraukų DI technologijų srities švietimą ir mokymą (COM(2018) 237 final). Universitetuose stokojama modernios techninės įrangos, reikalingos atlikti DI sistemų tyrimus studentams (Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija, 2020). Kaip teigiama Europos komisijos komunikate, Europos komisija, remdamasi siūlomu glaudesniu DI mokslinių tyrimų kompetencijos centrų bendradarbiavimu ir apskritai bendradarbiavimu vykdanč ES mokslinių tyrimų ir inovacijų programas, remia DI srities magistrantūros ir doktorantūros studijas. Bus remiama disciplinų sąveika, skatinant įgyti jungtinius laipsnius, bei į visas švietimo ir mokymo kvalifikacijai įgyti programas turėtų būti įtraukti skaitmeninės srities įgūdžiai, kurie palengvina DI kūrimą ir naudojimą (COM(2018) 795 final).

IŠVADOS

1. DI srityje specializuojantys asmenys nėra susitarę kaip vieningai apibrėžti kas yra DI, tačiau yra dvi pagrindinės grupės, kurių viena DI nori apibrėžti kaip „technologijos panaudojimas su tikslu automatizuoti užduotis, kurios paprastai reikalauja žmogaus proto“, o kitai DI yra

„sistemos, kurios elgiasi protingai, analizuodamos savo aplinką ir priimdamos gana savarankiškus sprendimus tikslui pasiekti“. Nors abi grupės nesutaria dėl apibrėžimo, jos sutaria dėlto, jog dabar esantys apibrėžimai nėra iki galo išbaigti.

2. DI galimybė dirbti dažnas ir didelės apimties kompiuterizuotas užduotis yra neabejotinai naudinga apdorojant milžiniškus kiekius informacijos, kuri visa kyla iš vis didesnio sistemų modernizavimo ir kompiuterizavimo. Tačiau svarbu atsižvelgti ir į tai, jos šis informacijos apdorojimo patikėjimas DI gali lemti milžinišką nematerialinę žalą.

3. Svarbiausias DI panaudojimas yra paieškos sistemose. Šios sistemos gali būti tiek naudojančios naudotojų pateiktus duomenis, kad pateiktų kuo tiksliau pritaikytus paieškos rezultatus, tiek tai gali būti sistema padedanti žmonėms atrasti svarbiausią ir aktualiausią medicininę informaciją. Ši panaudojimo sritis geriausiai panaudojama srityse, kur yra milžiniškas informacijos kiekis ir yra reikalingas didelis našumas šį informacijos kiekį apdorojant, o didėjant kompiuterizacijai ir dėl to didėjant informacijos kiekiui, galimybė našiai apdoroti šią informaciją tampa vis svarbesniu prioritetu.

4. Darbo aplinkos ir vyriausybės investicijų srityse Lietuva yra gan aukštai The Global AI Index sukurtame pasaulio šalių indekse. Tačiau DI vystymui trukdo tai, jog Lietuvoje yra ryškiai nevykdomi tyrimai bei trūksta komercinių investicijų, dėl ko DI vystymas Lietuvoje stringa. Atsižvelgiant į Lietuvos DI strategiją galima teigti, jog šalis nori vystyti šią sritį, tačiau trūksta iniciatyvos.

LITERATŪRA

1. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. (2021). *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos požiūrio į dirbtinį intelektą formavimas“ (COM(2021) 205 final)*. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/s/v3Va>
2. Europos komisijos komunikatas. *Baltoji knyga. Dirbtinis intelektas. Europos požiūris į kompetencijų ir pasitikėjimą*. COM(2020) 65. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/s/v3VR>
3. Europos komisijos komunikatas. *Dirbtinis intelektas Europai*. COM(2018) 237 final. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/s/v3VT>
4. Europos komisijos komunikatas. *Europos požiūrio į dirbtinį intelektą formavimas*. COM(2021) 205 final. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/s/v3Vo>
5. Europos komisijos komunikatas. *Suderintas dirbtinio intelekto planas*. COM(2018) 795 final. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/s/v3VU>
6. Europos parlamentas. (2020). *Kas yra dirbtinis intelektas ir kaip jis naudojamas?* Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/society/20200827STO85804/kas-yra-dirbtinis-intelektas-ir-kaip-jis-naudojamas>
7. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra. (2021). *Kaip užtikrinti teisingą ateitį. Dirbtinis intelektas ir pagrindinės teisės: santrauka*. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/s/v3Tb>
8. Forbes. (2018). 10 Charts That Will Change Your Perspective On Artificial Intelligence's Growth. Prieiga per internetą: <https://www.forbes.com/sites/louiscolumbus/2018/01/12/10-charts-that-will-change-your-perspective-on-artificial-intelligences-growth/?sh=6654d51b4758>
9. Juškevičiūtė-Vilienė, A. (2020). *Dirbtinis intelektas ir konstitucinė teisė į teisingumą*. Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Iuridica, 93, 117-136. DOI: <https://czasopisma.uni.lodz.pl/Iuridica/article/view/9099/8893>
10. Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija. (2020). *Lietuvos dirbtinio intelekto strategija: ateities vizija*. Prieiga per internetą: [https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/DI_strategija_LT\(1\).pdf](https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/DI_strategija_LT(1).pdf)

11. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (2019). *Viešoji konsultacija dėl dirbtinio intelekto vystymo Lietuvoje*. Prieiga per internetą: <http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2018/09/Vies%CC%8Coji-konsultacija-de%CC%871-dirbtinio-intelektu-vystymo-Lietuvoje-Markas-merged.pdf>
12. Stanford University. (2016). *Artificial Intelligence and Life in 2030*. Prieiga per internetą: https://ai100.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj18871/files/media/file/ai100report10032016fnl_singles.pdf
13. Tortoise. (2022). *The Global AI Index*. Prieiga per internetą: <https://www.tortoisemedia.com/intelligence/global-ai/>
14. VU. (2021). *VU mokslininkas: 60 procentų profesijų turi bent trečdaliį darbo veiklų, kurios gali būti automatizuotos*. Prieiga per internetą: <https://naujienos.vu.lt/vu-mokslininkas-60-procentu-profesiju-turi-bent-trecdali-darbo-veiklu-kurios-gali-buti-automatizuotos/>
15. World Economic Forum (2020). *Mapping TradeTech: Trade in the Fourth Industrial Revolution insight report*. Prieiga per internetą: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Mapping_TradeTech_2020.pdf
16. World Economic Forum (2020). *The Future of Jobs Report 2020*. Prieiga per internetą: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf

ARTIFICIAL INTELLIGENCE STRATEGY, VISION FOR THE FUTURE, IMPLEMENTATION

JURGITA PAULAVIČIENĖ, KASPARAS VALENTA
Panevezys College/ University of Applied Sciences, Lithuania

ANNOTATION

Artificial intelligence (AI) is often presented as a branch of computer science that focuses on the development of machines capable of simulating intelligent behaviour. Official Documents of the European Union state that AI used to achieve the goal is the system that behaves sensibly, analysing its environment and making relatively autonomous decisions. AI systems such as automated transport, the interception of dangerous jobs, faster and more accurate medical diagnostics are predicted to have a significant impact on the future of humanity. Inappropriate use of AI can also cause damage (tangible and intangible) or other hazards. Therefore, designing AI systems, it is necessary to provide for the possibility of human care and intervention in the system.

Lithuania is one of the first member states in the EU to have a national AI strategy. The country is already developing an AI ecosystem, and there has already been a large community of AI. In 2022, Lithuania ranked 38th out of 62 rated countries in the Global AI Index.

Keywords: artificial intelligence, AI, robots, AI strategy

X UNIVERSITETO SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS PIRMAKURSIŲ NUOMONĖ RENKANTIS PROFESIJĄ IR DABARTINĘ VEIKLOS REALYBĘ

**NIJOLĖ BANKAUSKIENĖ, RAMUNĖ MASAITYTĖ^{1,3},
KRISTINA KAROSEVIČIENĖ^{2,3}**

¹Kauno kolegija, Lietuva, ²Kauno Kolpingo kolegija, Lietuva,

³Kauno technikos profesinio mokymo centras, Lietuva

ANOTACIJA

Šis straipsnis analizuoja X universiteto socialinės pedagogikos pirmakursių nuomonę renkantis profesiją ir dabartinę jų veiklos realybę. Nagrinėjama tema aktuali šiuolaikinių politinių, ekonominių ir socialinių įvykių kontekste. Nuolat kintančioje aplinkoje šią specialybę gali rinktis ir socialiniais pedagogais dirbti tik išsilavinę, empatiški, gebantys analizuoti situaciją, turintys teorinių ir praktinių socialinės pedagogikos žinių specialistai. Norint atskleisti šią problemą, buvo atliktas 2-ųjų etapų kokybinis tyrimas kuriame dalyvavo X universiteto socialinės pedagogikos 1-mo kurso studentai (2014 m.) ir dalis studentų (2022 m.).

Šio straipsnio tikslas – atskleisti tuometinių (2014 m.) X universiteto socialinės pedagogikos I kurso studentų nuomonę, kas turėjo įtakos, renkantis socialinių pedagogų profesiją ir kaip tai atitinka dabartinę buvusių pirmakursių veiklos realybę.

Tyrimo objektas – būsimųjų socialinių pedagogų nuomonė apie veiksmius lėmusius pasirinktą profesiją ir dabartinę veiklos realybę.

Nagrinėjant iškilusią problemą, suformuluoti tokie uždaviniai:

- aptarti socialinio pedagogo profesijos parametrus;
- pristatyti veiksmius kuriuos nurodė I kurso studentai - būsimieji socialiniai pedagogai, rinkdamiesi šią profesiją.
- atskleisti veiksmius kurie atspindi buvusių pirmakursių dabartinės veiklos realybę.

Šio straipsnio pažinimo objekto strategija – fenomenologinė. Tyrimui pasitelkta metodologinė koncepcija kurios metu tyrėjas vadovaujasi nuostata, kad pažinimo objektas yra informanto vidinė patirtis, kuri įprasminama jo sąveikos su tyrėju procese.

Tyrimo 1-ojo etapo rezultatai patvirtino užsienio ir Lietuvos mokslininkų teiginius, kad renkantis socialinio pedagogo profesiją lemia asmeninės būsimojo pedagogo savybės, vidiniai ir altruistiniai veiksniai, gyvenime sutiktų pedagogų ir kitų asmenybių pavyzdžiai. Visi 1-ojo tyrimo etapo respondentai tikslingai rinkosi socialinio pedagogo studijas ir išsamiai pažymėjo siektinus tikslus.

2-jame tyrimo etape išryškėjo, kad visos 3 respondentės, baigusios socialinio pedagogo studijas toliau rinkosi magistrantūros studijas, bet socialinėmis pedagogėmis nedirbo. Prieita prie išvados, kad socialinės pedagogikos studijose įgytos kompetencijos padėjo tolimesnėse magistro studijose ir yra glaudžiai susijusios su dabartine konkrečia pedagogine veikla.

Raktiniai žodžiai: socialinė pedagogika, bakalauro studijos, magistro studijos, konkreti pedagoginė veikla, kompetencijos.

ANNOTATION

This article analyzes the opinion of freshmen in social pedagogy at University X when choosing a profession and the current reality of their activities.

The topic is relevant in the context of contemporary political, economic and social events. In an ever-changing environment, only educated, empathetic specialists with theoretical and practical knowledge of social pedagogy can choose to specialize in social pedagogy. To reveal this problem, a 2-stage qualitative study was conducted in which 1st year students of social pedagogy at University X (2014) and some students (2022) participated.

The aim of this article is to reveal the opinion of the then (2014) 1st year students of social pedagogy of the University of X, what influenced the choice of the profession of social pedagogues and how it corresponds to the current reality of the activities of former freshmen.

The object of the research is the opinion of future social pedagogues about the factors that determined the chosen profession and the current reality of the activity. Examining the problem, the following tasks have been formulated:

- to discuss the parameters of the social pedagogue profession;*
- to present the factors indicated by the first-year students - future social educators, when choosing this profession.*
- to reveal the factors that reflect the reality of the current activities of former freshmen.*

The strategy of the object of cognition of this article is phenomenological. The methodological concept used in the research, during which the researcher is guided by the premise that the object of cognition is the internal experience of the informant, which is given meaning in the process of his interaction with the researcher.

The results of the 1st stage of the research confirmed the statements of foreign and Lithuanian researchers that the choice of the profession of a social pedagogue is determined by the personal characteristics of the future pedagogue, internal and altruistic factors, examples of educators and other personalities met in life. All the respondents of the 1st stage of the research purposefully chose the studies of a social pedagogue and marked in detail the goals to be achieved. In the 2nd stage of the research, it became clear that all 3 respondents who graduated from social pedagogy continued to choose master's studies, but did not work as social pedagogues. It was concluded that the competencies acquired in the studies of social pedagogy helped in the further master's studies and are closely related to the current specific pedagogical activities.

Keywords: *social pedagogy, bachelor studies, master studies, specific pedagogical activities, competencies.*

IVADAS

XXI amžiaus globaliniame pasaulyje vykstant pandemijai, migrantų iš neturtingų ir tarpusavio konfliktų apimtų Afrikos ir Azijos šalių, prasidėjus Rusijos agresijai Ukrainoje, ryškėjant ekonominiams pasaulio pokyčiams, atsiranda vis daugiau socialinių problemų. Vienos jų ryškėja pasauliniu ar regioniniu mastu, kitos – atskirose valstybėse kaip vidiniai reiškiniai. Socialinės problemos – šeimų darnos nepakankamumas, nepilnų šeimų skaičiaus augimas, ryškėjantis paauglių nusikalstamumas, alkoholizmo ir narkomanijos apraiškos jaunuomenės tarpe tampa globaliu reiškiniu. Todėl daugelio valstybių vyriausybės ir nevyriausybinių organizacijos vis labiau ima rūpintis ugdymo/si ir socialiniais procesais.

Kai kurios iš šių minėtų problemų aktualios ir Lietuvos valstybei. Mokyklose vis dar nemažėja patyčių, savizudybių vaikų tarpe apraiškų, tėvai, išvykę dirbti į užsienį, vis tolsta nuo savo šeimų, vaikai išgyvena atskirtį, dažnai protestuoja, nesutardami su artimaisiais, gyvenančiais Lietuvoje. Iškyla ir ekonominų problemų, smurto artimoje aplinkoje apraiškų.

Visa tai savo veikloje patiria ir išgyvena būtent socialiniai pedagogai, dirbantys įvairių kategorijų ugdymo įstaigose, visus 30 metų nuo Nepriklausomybės Lietuvoje atgavimo. Būtent socialinio pedagogo profesija pasižymi aukštais profesiniais, socialiniais ir etiniais reikalavimais, nes kaip nurodo I. Leliūgienė (2002, p.379), socialinis pedagogas turi padėti visuomenės vystymuisi, jis – delikacijos, ypatingos ir humaniškos profesijos atstovas, kaip tarpininkas asmenybės, šeimos ir visuomenės santykiuose. Jis pašauktas dirbti ugdymo ir socioedukacinės pagalbos šeimoms teikimo sistemoje. Labai svarbu ir saviprezentacija, t.y. gebėjimas save prezentuoti. Tai siekimas vystyti dalykinius santykius su žmonėmis, savęs, kaip asmenybės, įtvirtinimas, profesinės veiklos tobulinimas. Įvaizdžio sėkmę apsprendžia asmenybės ir profesionalaus specialisto strategijos bei taktikos vienybė. Socialinis pedagogas turi palaikyti savo elgesio aukštus standartus.

Socialinė pedagogika, kaip pažymi I. Leliūgienė (2002, p. 242), nagrinėja auklėjimo problemas, kurios kyla socialinėje aplinkoje, tiria – socialinio ugdymo dėsninumus, optimalius

švietimo ir ugdymo būdus ugdymo įstaigose, tyrinėja integracinius ugdymo procesus, turinčius poveikį delikventiniam elgesiui. Kaip teigia Kviešienė (2005, p.43), socialinė pedagogika yra susijusi su auklėjimo teorija (hodegetika), nagrinėjančia ugdytinių vertybinių orientacijų ugdymo procesą. Čia ryškus ryšys su socialinės pagalbos teikimu socialinio vystymosi aukoms.

Mudrik (1994) pažymi, kad socialinė pedagogika yra mokslas ir praktika, sukurianti asmenybės ugdymo tam tikromis socialinėmis sąlygomis optimizavimo priemonių sistemą.

Bočarova (1994, p. 208) nurodo, kad socialinė pedagogika tiria asmenybės dvasinio pažinimo ir tobulėjimo procesą.

Galima priėti prie išvados, kad socialinė pedagogika – edukologijos mokslų šaka, nagrinėjanti vaikų (asmenų nuo gimimo iki aštuoniolikos metų) pozityvios socializacijos proceso organizavimą ir negatyvios socializacijos prevenciją makrosociume ir mikrosociume (Kviešienė, 2005, p. 45).

Taigi, kaip teigia daugelis autorių (Weiss, 1994; Patton, 2002; Bryman, 2008; Creswell, 2009; Flick, 2014; Gaižauskaitė I., Valavičienė N., 2016; Lisauskienė D, Aleksienė V., 2016), socialiniai pedagogai pirmiausia turi atkreipti dėmesį į vaiko vertybines orientacijas, kurias formuoja šeima, mokykla, aplinka ir pats ugdytinis, aktyvioje aplinkoje keisdamas ir tobulindamas save kaip subjektą. Kaip teigia I. Leliūgienė (2002, p.381), socialinis pedagogas atlieka tarpininko, interesų gynėjo, bendros veiklos dalyvio, dvasinio vadovo, socialinio terapeuto, eksperto vaidmenis. Taigi, tokiai plačiašakei ir atsakingai veiklai ryžtasi tik tie asmenys, kurie renkasi eiti socialinio pedagogo keliu.

Kyla problemiškas klausimas, kas lėmė būsimųjų studentų - socialinių pedagogų pasirinkimą studijuoti socialinę pedagogiką ir su kokia realija jie susiduria, baigę studijas, praėjus kuriam laikui po jų baigimo?

Objektas – būsimųjų socialinių pedagogų nuomonė apie veiksmus lėmusius pasirinktą profesiją ir dabartinę veiklos realybę.

Todėl šio straipsnio *tikslas* – atskleisti tuometinių (2014 m.) X universiteto socialinės pedagogikos I kurso studentų nuomonę, kas turėjo įtakos, renkantis socialinių pedagogų profesiją ir kaip tai atitinka dabartinę buvusių pirmakursių veiklos realybę.

Nagrinėjant iškilusią problemą, išsikelti tokie *uždaviniai*:

- aptarti socialinio pedagogo profesijos parametrus;
- pristatyti veiksmus kuriuos nurodė I kurso studentai - būsimieji socialiniai pedagogai, rinkdamiesi šią profesiją.
- atskleisti veiksmus kurie atspindi buvusių pirmakursių dabartinės veiklos realybę.

Tyrimo metu taikyti metodai:

- mokslinės literatūros analizė;
- kokybinis tyrimas (interviu);
- lyginamoji analizė.

Šio straipsnio pažinimo objekto strategija – fenomenologinė. „Fenomenologijos, kaip tyrimo strategijos, tikslas – tirti fenomenus, atskleidžiant žmogiškųjų išgyvenimų prigimtį ir būdus. Tyrėjas nagrinėja kasdienį „gyvenamąjį pasaulį“, domisi, kokiais būdais jį žmonės išgyvena, kaip suprasti šiuos išgyvenimus. Remdamasis iš informantų surinktais ir išnagrinėtais duomenimis tyrėjas atskleidžia ir paaiškina šį savo supratimą, siekia rasti, kas yra bendra ir individualaus informantų išsakykamuose, o tai skatina jį atskleisti esminę fenomeno struktūrą“ (Bitinas, Rupšienė, I dalis, 2008, p. 123). Minėti autoriai pažymi, kad remdamasis šia metodologine koncepcija, tyrėjas suinteresuotas laisvai aprašyti asmens patirtį. Nesiedamas su teoriniais ir socialiniais konstruktais, jis atskleidžia individualiai išreikšto žmogaus fenomeno prasmę. Tyrėjas vadovaujasi nuostata, kad pažinimo objektas yra informanto vidinė patirtis, kuri įprasminama jo sąveikos su tyrėju procese. Tad tyrėjas yra savotiškas informanto pasakojimo bendraautorius ir gautoji informacija yra ne tik informanto, bet ir tyrėjo vertybinės patirties produktas.

Socialinio pedagogo profesijos parametrai

Siekiant aptarti socialinio pedagogo veiklos parametrus, pirmiausia reikia išsiaiškinti, kaip suprantama sąvoka „profesija“. Laužackas (1996, p. 36) teigė, kad profesija – atitinkamomis žiniomis, mokėjimais, sugebėjimais ir įgūdžiais pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, teikiančios jiems materialinio apsirūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras prielaidos”.

Šalia sąvokos „profesija“ yra vartojama sąvoka ir “specialybė”. Tai tam tikra mokslo žinių ir pažinimo faktų visuma, kurią įsisavina žmogus, rengdamasis darbui konkrečioje profesijoje, t.y. įgyja reikiamą kvalifikaciją (Laužackas, 1996, p.50).

Taigi į profesijos įgijimą einama per specialybės įsisavinimą, rengiantis konkrečiai profesijai, o tai dažniausiai, tai vyksta mokymo/si situacijoje.

Kaip nurodo Pukelis, Navickienė (2006), Rodzevičiūtė (2006), profesijos pasirinkimas dažniausiai suvokiamas kaip ilgalaikis procesas, apimantis daug veiksmų. Kaip pažymi Šimkutė, Merfeldaitė, (2015), užsienio mokslininkai išskiria tris pagrindines veiksmų, lemiančių mokytojo karjeros pasirinkimą, grupes:

- išoriniai (darbo garantija, atostogos, socialinė apsauga);
- vidiniai (pasitenkinimas darbu, meilė profesijai);
- altruistiniai (noras padėti besimokančiajam, šalies gerovės siekimas).

Lileikienė (2009) nurodė, kad savikryptingumas yra svarbiausias asmeninės karjeros sėkmę lemiantis veiksnys. Ustinavičiūtė ir kt. (2011) pabrėžė šeimos įtaką renkantis profesiją. Pauliukaitė (2005) ir Radzevičiūtė (2008) analizavo būsimųjų mokytojų mokymosi motyvaciją.

Kaip teigia Žygaitienė, Pošiūnaitė (2013), studentus rinktis pedagogikos krypties studijas veda: noras įgyti aukštojo mokslo diplomą, turėti geriau apmokamą darbą, karjeros siekimas.

Pasak Sinclair (2008), būsimųjų pedagogų altruistiniai ir pedagoginiai veiksniai kinta ir pereina į išorinius motyvuojančius veiksnius.

Vertingas Šimkutės ir kt. (2015) pastebėjimas, kad pedagoginių studijų pasirinkimą dažniausiai lemia altruistiniai ir vidiniai motyvai, kuriems įtakos turi interesai, socialinė aplinka, karjeros siekimas, noras padėti.

Užsienio mokslininkai (Richardson, Watt, 2006), anot Šimkutės ir Merfeldaitės (2015), teigia, kad pasirinkimą tapti pedagogu lemia asmens turimos vidinės savybės, socialinių paslaugų suvokiama vertė (padėti vaikams formuoti ateitį, didinti socialinį teisingumą), savo mokymo gebėjimų suvokimas. Taigi didelę įtaką pedagogo profesijos pasirinkimui daro altruistinė motyvacija ir vidiniai asmenybės veiksniai.

Vaitkevičius (1995, p.240) taip apibrėžė socialinio pedagogo veiklos parametrus: „socialinių pedagogų bei socialinių darbuotojų uždavinys – užtikrinti globotinių normalias veiklos, gyvenimo sąlygas socialinėje kultūrinėje aplinkoje, padėti jiems „grįžti“ į normalias gyvenimo vėžes: moksleivius į masinę mokyklą, dirbančiuosius į darbą, t.y., socialinis pedagogas, socialinis darbuotojas privalo sugebėti užtikrinti socialinę – psichologinę paramą socializuojant, grąžinant į visuomenę iš jos išsklydusius žmones, kuriems reikalinga socialinė – pedagoginė pagalba.“ (.....)

Tam reikia specialiai parengtų žmonių, turinčių platų akiratį, nusimanančių bendrosios pedagogikos, auklėjimo teorijos, psichologijos, istorijos, literatūros, ekonomikos, ekologijos, etikos, estetikos, teisės, meno, taikomosios medicinos, šeimos, sociologijos, visuomeninių mokslų ir kitų mokslų, menų srityse.“

Taigi socialinis pedagogas turi būti pasirengęs ugdymo darbui su mokiniais ir jaunimu. Būsimam socialiniam pedagogui būtina žinoti, kad jis dirbs išskirtinėmis sąlygomis, vadovaudamasis bendrais orientyrais, atsižvelgdamas į socialinę situaciją.

Be to socialinis pedagogas dirba ne tik su ugdytiniais, bet ir su jų šeimomis, artimaisiais, mokykla. Jo pareiga – paveikti ne tik ugdytinį, bet ir jo mikroaplinką, tuos žmones ir aplinkybes, kurios turi įtakos ugdytiniams.

Taip išsiplečia socialinio pedagogo veiklos sritis. Tai lemia darbo specifika, kurios neįmanoma iš anksto suplanuoti ar įsprausti į konkrečius veiklos rėmus.

X universiteto I kurso studentų, būsimųjų socialinių pedagogų, nuomonės ir tendencijų bei jų veiklos realybės tyrimo rezultatai

Klausimyno klausimai buvo suformuluoti 2014 metų rugsėjo mėnesį ir pateikti tuometinėms socialinio pedagogo specialybę pasirinkusiems X universiteto studentams. Šie klausimai buvo suformuluoti atsižvelgiant į užsienio ir Lietuvos mokslininkų išryškintus parametrus apie socialinio pedagogo veiklos turinį. Klausimus suformulavo tuometinės X universiteto dėstytojos doc. N. Bankauskienė ir asist. R. Masaitytė. Studentai buvo supažindinti su tyrimo tikslu ir eiga, gautas jų žodinis sutikimas. Respondentai (100%) į interviu klausimus atsakė raštu. Kiekvienas respondentas galėjo pasirinkdamas pažymėti tuos teiginius, kurie jiems buvo aktualūs, renkantis socialinio pedagogo specialybę. Apklausa buvo anoniminė. Atliekant tyrimą 1-me etape, dalyvavo abi X universiteto dėstytojos.

Tyrimo medžiagos pagrindu 2016 metais buvo parengtas pranešimas „Būsimųjų socialinių pedagogų nuomonės apie pasirinktą profesiją tyrimas“ ir pateiktas Utenos kolegijos tarptautinėje mokslinėje – praktinėje konferencijoje „Aukštasis mokslas: studijos, karjera, visuomenės lūkesčiai“, tačiau publikuotas nebuvo.

Tyrimo taikytas kokybinio tyrimo metodas. Tyrimas vyko 2 etapais:

- Pirmajame etape (2014 metų rugsėjo mėn.) dalyvavo visos 7 pirmakursės, pasirinkusios studijuoti socialinės pedagogikos specialybę.
- Antrajame etape sutiko dalyvauti tik 3 iš 7 respondenčių (2014m.) buvusių pirmakursių.

Pirmo etapo tyrimo tikslas – iširti X universiteto X fakulteto Socialinės pedagogikos pirmo kurso studentų nuomonę, kokie veiksniai turėjo įtakos, renkantis socialinio pedagogo profesiją. Klausimyną sudarė du blokai: demografinis ir klausimai, suformuluoti vadovaujantis mokslininkų teiginiais apie socialinio pedagogo veiklos parametrus.

Tyrimo dalyvavo visos 7 į pirmą kursą studijuoti įstojusios studentės. Buvo atliktas kokybinis interviu tyrimas ir į pateiktus klausimus buvo atsakyta raštu. 6 iš 7 respondenčių nurodė, kad šias studijas jie rinkosi, nes „jaučia meilę vaikams“ ir jie pasirinko šią profesiją: „Norėdami padėti vaikams, jaunimui, visiems besimokantiems“. Kita respondentų pasirinkimo pozicija atiteko teiginiais: „Susidomėjimas socialine pedagogika“ (6 iš 7); „Noras mokytis naujų dalykų“ (6 iš 7). Teiginius „Savo pedagoginių sugebėjimų suvokimas“ ir „Noras įsigyti aukštąjį išsilavinimą“ patvirtino 5 iš 7 respondenčių. 4 respondentės iš 7 pažymėjo, kad „nori dirbti pedagoginį darbą“. Mažiau kaip pusė respondenčių (3 iš 7) nurodė, kad „..joms svarbi pedagogo profesija ir jos prestižas“. Nei viena respondentė nenurodė, kad šią specialybę rinkosi, nes „buvo lengva įstoti“ arba „neturėjau sugebėjimų jokiems kitiems daykams“.

Visos respondentės buvo paprašytos papildomai pakomentuoti savo teiginius, kodėl jos rinkosi socialinio pedagogo profesiją. Išskirtos trys subkategorijos, iliustruojamos teiginiais apie socialinio pedagogo profesiją (žr. 1 lentelė).

1 Lentelė

Respondenčių komentarai, kodėl jos rinkosi socialinio pedagogo profesiją

(N. Bankauskienė, R. Masaitytė, K. Karosevičienė, 2022)

<p>I. Noras dirbti socialinio pedagogo darbą.</p>	<p>“Noriu įgyti įgūdžių, dirbti pedagoginį darbą, savo “kailiu” patirti socialinio pedagogo veiklos sunkums, išmokti “išsisukti” iš keblių situacijų”.</p> <p>“Noriu įgyti šios specialybės svarbiausių pagrindų”.</p> <p>“Noriu padėti tėvams, kurie auklėja paauglius, tačiau trūksta jiems reikiamų žinių”.</p> <p>“Noriu įgyti žinių, kokia pedagogo misija”.</p> <p>“Noriu įgyti naudingos informacijos, kuri padėtų ateityje dirbti socialinio pedagogo darbą, gauti praktikos pavyzdžių, kurie leistų įveikti problemas, su kuriomis teks susidurti ateityje”.</p>
---	---

	<p>“Noriu įgyti žinių ir gebėjimų padėti “sunkiems” vaikams rasti tinkamą kelią”.</p> <p>“Noriu įgyti žinių, kaip reikia vaikus išmokyti mylėti gyvenimą ir kitus žmones”.</p> <p>“Noriu įgyti naujų veiklos metodų, taikomų ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje, kad galėčiau sėkmingai dirbti mokykloje, kad išmanyčiau savo darbą, kad galėčiau efektyviai padėti vaikams”.</p>
2. Noras gerai jaustis ir tapti profesionalu, tinkamai panaudoti žinias ateityje.	<p>“Noriu ateityje jaustis verta savo darbo vietas”.</p> <p>“Tikiuosi išmokti to, ko reikia būti tikru ir geru, naudos teikiančiu žmogumi, kuris savo srityje yra profesionalas, galintis suteikti pagalbą tiems, kuriems jos reikia”.</p> <p>“Teorines ir praktines žinias tikiuosi panaudoti ateityje”.</p> <p>“Noriu, kad mūsų ateitis būtų dora, graži, kad galėtum jaustis saugūs ir padėti kitiems žmonėms”.</p>
3. Aukštas socialinio pedagogo profesijos reitingas	<p>“Pati buvau iš asocialios šeimos. Mane augino globėjų šeima. Šios šeimos pavyzdys mane skatino rinktis šią profesiją. Esu savanorė vaikų dienos centre. Turiu patirties ugdamt vaikus. Šis darbas mane labai domina ir žavi”.</p> <p>“Socialinio pedagogo profesija – kilni. Socialinis pedagogas – išsilavinęs. Mėgstantis vaikus, gerbiantis visuomenę”.</p> <p>“Tikiuosi, kad šios studijos paskatins mane dirbti kitų labui (šiais laikais nėra daug žmonių, kurie noriai padeda kitiems). Noriu, kad mūsų ateitis būtų dora, graži, kad galėtume jaustis saugūs ir padėti kitiems žmonėms. Tai socialinio pedagogo misija ir užduotis”.</p>

Tyrimo 1-jo etapo metu respondentės komentavo, kad visoms 7 respondentėms, renkančioms socialinio pedagogo profesiją, imponavo šie pedagoginiai darbai dirbusių asmenybių, su kuriomis bendravo būsiosios socialinės pedagogės, pavyzdžiai: pradinė klasių mokytoja, klasės auklėtoja, dalykų mokytoja, artimieji (dirbę pedagoginį darbą), mokyklos vadovai. Taip pat neišdildomą įspūdį būsiosioms studentėms paliko: būsimųjų studentų lankymasis vaikų lopšeliuose- darželiuose, vaikų globos namuose, įvairi pagalba auklėtojoms ir mokytojoms.

Antrasis tyrimo etapas buvo vykdomas 2022 metų vasario mėnesį, susisiekius su buvusiomis respondentėmis elektroniniu paštu.

Atsižvelgiant į pranešimo medžiagą ir teorines mokslininkų išvagas, buvo suformuluoti 2-jo tyrimo etapo klausimai, kuriuos rengė visos trys šio straipsnio autorės. Iš trijų respondenčių buvo gauti žodiniai sutikimai dalyvauti tyrime ir viešinti rezultatus. Atsakymai ir komentarai į pateiktus klausimus buvo gauti elektroniniu paštu. Prieš konferenciją, respondentės buvo supažindintos su gautais galutiniais tyrimo rezultatais.

Antro etapo tyrimo tikslas – išsiaiškinti buvusių pirmo kurso studentų – respondenčių, pasirinkusių socialinės pedagogikos studijas, tolimesnių studijų ir pasirinktos veiklos realybę. Tyrimui atlikti ir įvertinti taikytas kokybinio interviu metodas (Weiss, 1994; Patton, 2002; Bryman, 2008; Creswell, 2009; Flick, 2014). Respondentėms suteikti pseudonimai: A, B ir C. Buvo pateiktas klausimas “Pakomentuokite savo tolimesnių studijų ar darbo kelią”.

Respondentė A atsakė: „Dar studijų metais dirbau vaikų dienos centre soc. darbuotojo padėjėja, paskutiniiais studijų metais – X gimnazijoje soc. pedagogo padėjėja. Vėliau, padirbėjus pedagogikos srityje, teko nusivilti, kad savęs atiduodant labai daug, atlyginimai buvo itin maži: gaunamo atlyginimo neužtekdavo būtiniausiems poreikiams. Paskutiniuosius trejus metus dirbu finansinio raštingumo mokytoja/lektore, finansų koordinatore ir draudimo eksperte. Nesijaučiu atitrūkusiai nuo pedagoginio darbo. Nors 2020 metais įstojau į KTU ekonomikos fakulteto Inovacijų vadybos ir antreprenerystės magistrantūros programą pagal atliekamą darbą, tačiau studijos nepatenkino mano lūkesčių. 2021 m įstojau į KTU Edukologijos magistrantūros studijas“.

Respondentė B nurodė: „Dar studijų metais turėjau galimybę dirbti socialine pedagoge Kauno X gimnazijoje, o vėliau - X darželyje. Dabar dirbu Kauno nevalstybinėje X mokykloje pradinį kasių mokytoja. Iš karto po bakalauro studijų įstojau į KTU Edukologijos magistrantūrą ir jau turiu magistro diplomą“.

Respondentė C pažymėjo: „Po studijų grįžau į gimtinę ir įsidarinau Mažeikių bendruomeniniame pagalbos vaikams centre socialine darbuotoja, nes tuo metu socialinės pedagogės darbo negavau. Nuo 2019 metų dirbu Mažeikių X vaikų lopšelyje – darželyje ikimokyklinio ugdymo mokytoja su 3-5 metų vaikais. Tuoj po bakalauro studijų baigimo, 2018 metais įstojau į Klaipėdos universitetą ir 2020 metais įgijau Socialinės pedagogikos magistro laipsnį. 2021 metais baigiau ir Klaipėdos universiteto perkvalifikavimo studijas „Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas“.

Visos trys respondentės buvo paklaustos: „Kodėl jums prirėkė tolimesnių studijų tąsas?“.

Respondentė A nurodė: „Vienas motyvacijos šaltinis – noras mokytis, tęsti studijas, tobulėti, įgyti magistro studijų diplomą. Tai visada buvo viena iš mano svajonių. Antras motyvacijos šaltinis – gavau pasiūlymą ateiti dėstytojauti į kolegiją. Kad galėčiau tai daryti, reikalingas magistro diplomą.“

Respondentė B pažymėjo, kad „man labai patiko bakalauro studijos. Apskritai, studijavimas man yra be galo įdomus procesas. Žinoma, norėjau įgyti dar daugiau kompetencijų.“

Respondentė C atsakė: „Norėdama dirbti ikimokyklinio ugdymo mokytoja, turėjau įgyti tam tikros kvalifikacijos. Įstaigos vadovas laukė, kol pabaigsiu magistrantūros studijas ir eisiu persikvalifikuoti. Nusprendžiau, kad persikvalifikavimo studijos man yra būtinybė. Jos truko vienerius metus.“

Į klausimą: „Ar ir kiek jūsų darbinė veikla ir tolimesnės studijos yra susijusios su pasirinktomis (2014m.) socialinės pedagogikos bakalauro studijomis?“

Respondentė A teigė, kad „įgytas kompetencijas bakalauro studijose konkrečiai taikau kaip finansinio raštingumo mokytoja, nes dirbu su 17-18 metų jaunimu ir su suaugusiais.“

Respondentė B konstatavo, kad „įgytos žinios ir įgūdžiai socialinės pedagogikos srityje man kiekvieną dieną praverčia dirbant pradinių klasių mokytoja.“

Respondentė C pabrėžė, kad „žinios, įgytos socialinės pedagogikos studijų metu man atvėrė akis ir vėliau labai lengva buvo studijuoti kitose studijose.“

Į klausimą: „Ar dabar, jau praėjus kuriam laikui, rinktumėtės socialinės pedagogikos bakalauro studijas?“

Respondentė A atsakė, kad „abejoju, baigusi mokyklą, dar nesuvokiau savo gebėjimų ir pašaukimo. Šiandien, kai man jau 27-eri matau, kad esu stipresnė platesniame kompetencijų lauke. Galbūt rinkčiausi komunikacijos ar verslo srities studijas.“

Respondentė B pažymėjo, kad „taip, daryčiau tą patį pasirinkimą. Man šios studijos padėjo susiformuoti kaip brandžiai asmenybei.“

Respondentė C akcentavo, kad „vienareikšmiai - taip. Socialinės pedagogikos studijų metu pamačiau, koks yra jautrus pasaulis ir kaip reikia jam padėti.“

Į klausimą: „Kaip vertinate, jog ir toliau jums svarbus kieno nors pavyzdys, renkantis socialinio pedagogo specialybę?“

Respondentė A nurodė, kad „ir šiandien imponuoja klasės auklėtoja, kuri buvo mokytoja iš pašaukimo, dalyko mokytojai, pradinių klasių mokytoja, kuri atliko ir socialinės pedagogės vaidmenį, keli artimųjų žmonių pavyzdžiai, kurie dirbo pedagogais, vienas jų - mokyklos vadovu, kurį galima vertinti kaip įkvėpimo pavyzdį.“

Respondentė B išvardino, kad „pavyzdžiu ir toliau išlieka jos pradinių klasių mokytoja, klasės auklėtoja, artimųjų, dirbusių pedagogais pavyzdys, kai kurie dalykų mokytojai.“

Respondentė C pažymėjo, kad „ir toliau svarbiu pavyzdžiu išlieka jos pradinių klasių mokytoja, jos pačios močiutė – pedagogė, klasės auklėtoja, kai kurie dalykų mokytojai ir mokyklos kurią ji baigė vadovas.“

Taip pat buvo paklausta: „Kokios bakalauro studijų metu įgytos kompetencijos padeda jums šiuolaikiniame jūsų darbe?“

Respondentė A nurodė, kad jai šiandieniniame darbe padeda „mokymo-dėstymo, andragoginio darbo kompetencijos, žmogaus raidos vystymosi supratimas, pedagoginių problemų sprendimo kompetencija.“

Respondentė B išryškino, kad jai svarbus įgytas „gebėjimas kritiškai pasirinkti bei vertinti informaciją, mokėjimas mokytis, gebėjimas reflektuoti. Būtent ši kompetencija mane skatina nuolat augti, tobulėti, suprasti savo klaidas bei ieškoti sprendimo būdų.“

Respondentė C pažymėjo, kad jai „svarbi buvo ir yra komandinio darbo kompetencija, bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencija. Šiandien komunikacinė kompetencija labai svarbi mano darbe tiek su vaikais, tėvais ir kolegomis.“

Į klausimą: „Kokių kompetencijų ir įgūdžių, jūsų galva, neįgijote socialinės pedagogikos bakalauro studijų metu?“, buvo gauti tokie atsakymai.

Respondentė A teigia, kad „nebuvo gauta pakankamai praktinių žinių apie tiesioginį darbą mokykloje ir realias pareigybės, dokumentų tvarkymo kompetencijas, trūko žinių apie įvairių projektų rengimą ir jų įgyvendinimą.“

Respondentė B pažymėjo, kad „jeigu gebėsi kritiškai mąstyti, reflektuoti ir turėsi mokymosi mokytis kompetenciją, visi iššūkiai bus įveikti.“

Respondentė C nurodė, kad „labai trūko lyderiavimo kompetencijos žinių.“

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros apžvalga atskleidė, kad socialinio pedagogo profesijos pasirinkimą dažniausiai lemia altruistiniai ir vidiniai motyvai, kuriems įtakos turi interesai, socialinė aplinka, karjeros siekimas, noras padėti. Asmenys, pasirinkę šią profesiją, specialiai rengiasi šiam darbui, gilinasi į pedagogikos ir auklėjimo teorijas, pasižymi plačiu įvairių mokslo sričių akiračiu, geba orientuotis nuolat besikeičiančiose sąlygose, dirbti ne tik su ugdytiniais, bet ir jų šeimomis, mokyklos personalu ir kitų institucijų atstovais.

2. Atlikus 1-ą tyrimo etapą, galima pastebėti, kad:

- pasivirtino Lietuvos ir užsienio mokslininkų teiginiai, jog renkantys šią profesiją, lemia asmeninės būsimojo pedagogo savybės, vidiniai ir altruistiniai veiksniai: noras padėti vaikams, jaunimui, visiems besimokantiems; meilė vaikams; domėjimasis socialine pedagogika; noras įsigyti aukštąjį išsilavinimą; savo pedagoginių sugebėjimų suvokimas; noras mokytis naujų dalykų.
- Kaip svarbūs faktoriai, lemę socialinio pedagogo profesijos pasirinkimą, buvo nurodyti šie: pradinį klasių mokytojų; dalykų mokytojų; klasės auklėtojų; mokyklos vadovų pavyzdžiai.

3. Apibendrinus ir palyginus gautus respondencijų atsakymus per pirmąjį ir antrąjį tyrimo etapus, galima konstatuoti:

- 2014 metų X universiteto X fakulteto pirmo kurso socialinės pedagogikos studijas visos 7 respondentės rinkosi tikslingai, nes išsamiai komentavo savo pasirinkimo priežastis, nurodė inspiravusius pasirinkimą pavyzdžius ir išsamiai pažymėjo siektinus tikslus.
- 2022 metų vasario mėnesį antrame tyrimo etape visos trys respondentės nurodė, kad jos baigė socialinio pedagogo studijas, įgijo bakalauro diplomą. Jos pažymėjo, kad jų darbinė veikla ir tolimesnės studijos yra labai glaudžiai susijusios su socialinio pedagogo specialybe. Respondentėms padeda šios bakalauro studijų metu įgytos kompetencijos: gebėjimas reflektuoti; gebėjimas kritiškai pasirinkti ir vertinti informaciją; komunikaciniai ir komandinio darbo gebėjimai; asmenybės raidos vystymosi supratimas; problemų suvokimo ir sprendimo kompetencijos.
- Antrajame tyrimo etape visos trys respondentės nurodė, kad dvi jų jau įgijo magistro diplomus, o viena dar studijuoja Edukologijos magistrantūros programoje. Tolimesnių studijų joms prirėkė, pakeitus darbo profilį. Trūko žinių apie tiesioginį darbą ugdymo įstaigoje, apie konkrečias socialinio pedagogo funkcijas, apie įvairios dokumentacijos

tvarkymą, projektų rengimą ir vykdymą. Trūko lyderystės kompetencijų. Darbinė realybė po bakalauro studijų skatino įgyti papildomų, naujų kompetencijų: išmokti planuoti savo veiklą, įgyti lyderystės įgūdžių ir iniciatyvumo kompetencijų, tobulinti kūrybiškumo, komunikacijos raštu ir žodžiu įgūdžius.

- Šiuo metu dvi respondentės ir toliau rinktūsi socialinės pedagogikos studijas, tik viena respondentė abejojo, nes išvelgė savyje turinti platesnį kompetencijų spektrą.

4. Apibendrinant abu tyrimo etapus išryškėjo, kad socialinės pedagogikos studijose įgytos kompetencijos padėjo tolimesnėse magistro studijose ir yra glaudžiai susijusios su konkrečia šiandienine pedagogine veikla.

LITERATŪRA

1. Bryman, A.(2008). *Social Research Methods*. Oxford University Press.
2. Creswell, J. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
3. Černius, J. (1992). *Mokytojo pagalbininkas*. Kaunas: Littera University Vytai Magni.
4. Flick, U. (2014). *An Introduction to Qualitative Research*. 5th Edition, Sage Publications, London.
5. Gaižauskaitė I., Valavičienė N., (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu (vadovėlis). Atvira prieiga: <https://repository.mruni.eu/handle/007/16724>. Žiūrėta 2022 02 27
6. Kvieskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
7. Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
8. Leliūgienė, I. (2002). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
9. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*.
10. Lileikienė, T. (2009). Aukštesniųjų klasių mokinių požiūris į karjeros sėkmingumą lemiančius veiksnius.
11. Lisauskienė, D., Aleksienė V. (2016). Socialinis darbuotojas kaip rekreacinės veiklos organizatorius, dirbantis su gatvėje laiką leidžiančiais jaunais žmonėmis. *Visuomenės sveikata*. Vilnius: LEU
12. Paliukaitė, N. (2005). Būsimųjų mokytojų mokymosi motyvacija: psichologiniai parametrai. Vilnius: Acta Paedagogica Vilnensia.
13. Patton. M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
14. Pukelis, K., Navickienė, I. (2006). Karjeros projektavimas: svarbi efektyvaus nacionalinės kvalifikacijų sistemos funkcionavimo sąlyga. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Nr.12.
15. Radzevičiūtė, E. (2008). Pedagogo profesijos pasirinkimo motyvacija ir jos kaita studijų metu. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Nr. 15.
16. Sinclair, C.(2008). Initial and changing student teacher motivation and cimintment to teaching. *Asia – Pacific Journal of Teacher Education*. No 36(2).
17. Šimkutė, L., Merfeldaitė, O. (2015). Pedagoginių studijų pasirinkimo veiksnių ir studentų tolesnio ketinimo eiti pasirinktu profesiniu keliu sąsajos. Vilnius: Studentų moksliniai tyrimai 2013/2014. Konferencijos pranešimų medžiaga. Vilnius: Lietuvos mokslo taryba.
18. Ustinavičiūtė, L., Katkonienė, A., Žemaitytė, I. (2011). Veiksniai, susiję su sėkmingu karjeros planavimu ir profesijos pasirinkimu paauglystėje. *Socialinis darbas*. Nr. 10(2).
19. Vaitkevičius, J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: EGALDA.
20. Weiss, R.S. (1994) *Learning from Strangers: The Art and Methods of Qualitative Interview Studies*. The Free Press, New York.
21. Žygaitienė, B., Pošiūnaitė, K. (2013). Stojimo į Lietuvos edukologijos universitetą motyvai ir kaita. *Pedagogika*. Nr. 110; p. 27-34.

X UNIVERSITY'S SOCIAL PEDAGOGY COURSES 'OPINION IN CHOOSING THE PROFESSION AND THE CURRENT REALITY OF ACTIVITIES

NIJOLĖ BANKAUSKIENĖ, RAMUNĖ MASAITYTĖ^{1,3}, KRISTINA KAROSEVIČIENĖ^{2,3}

¹*Kauno kolegija, Lietuva,* ²*Kauno Kolpingo kolegija, Lietuva,*

³*Kauno technikos profesinio mokymo centras, Lietuva*

The article analyzes the relevant topic, how and according to which parameters future social pedagogues (2014) chose the specialty of social pedagogue. The study was repeated in 2022.

The aim of the article is to investigate the opinion of the then (2014) 1st year students of social pedagogy of the University of X, what factors influenced the choice of the profession of social pedagogues and how these factors correspond to the current reality of former freshmen.

The first part of the article reviews the work of national and foreign educologists on the importance of social pedagogy, the characteristics of social pedagogue, that the choice of pedagogical studies is mostly determined by altruistic and internal motives influenced by interests, social environment, career aspirations and desire to help. Based on the work of the researchers, a questionnaire was developed and submitted in 2014 to the 7th year students of the 10th Faculty of Social Pedagogy of the X University. A qualitative study by interview method was conducted. The second phase of the survey took place in 2022, during which 3 out of 7 former respondents participated in the survey.

The second part of the article analyzes and compares the results of both surveys. The comparative analysis revealed that all 7 respondents (in 2014) purposefully chose the specialty of social pedagogue and obtained bachelor's diplomas after 4 years of studies. The competencies acquired during the studies helped the respondents to choose and carry out the pedagogical but not the social pedagogical path during further studies and later. In the second stage of the research, the respondents suggested to improve the bachelor's study program in social pedagogy: to introduce a course of supervision; in addition to theoretical insights, more often discuss and analyze the situations of practical activities of a social pedagogue; to visit various institutions more often during studies to discuss the peculiarities of their activities and contact with the problems of children's education; to devote at least one study module of a social pedagogue to the activities of a social pedagogue in my current time, because there is a lack of understanding of the practical functions of a social pedagogue in an institution and the ability to implement them, to pay more attention to practice.

BŪSIMŪJŲ IKIMOKYKLINIO UGDYMO MOKYTOJŲ PASIRENGIMAS VAIKŲ EKOLOGINĖS KULTŪROS UGDYMU

LILIJA KRYŽEVIČIENĖ
Panevėžio kolegija

ANOTACIJA

Straipsnio tikslas – išanalizuoti būsimųjų ikimokyklinio ugdymo mokytojų pasirengimą vaikų ekologinės kultūros ugdymui. Straipsnyje analizuojami ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programos studentų rašto darbai, kuriuose studentai nagrinėjo projekto „Learning Tree“ paveikslą „Green school“. Šia užduotimi siekta patikrinti studentų ekologines žinias bei jų pasirengimą ugdyti vaikų ekologinę kultūrą. Tyrimu nustatyta, kad būsimieji ikimokyklinio ugdymo mokytojai turi pakankamai žinių apie darnų ekologinį vystymąsi ir gali prisidėti ugdamt vaikų ekologinę kultūrą. Studentai darnų ekologinį vystymąsi sieja su lauko aplinkos faktoriais: energijos ištekiais, augmenija ir atliekų rūšitavimu.

Raktiniai žodžiai: ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas, ekologinė kultūra.

ĮVADAS

Aktualumas. Pasaulis susiduria su vis labiau sudėtingėjančiomis ekologinėmis problemomis. Atkreipdami dėmesį į išskylančius ekologinius klausimus, mokslininkai įvardija prastėjančios ekologinės būklės priežastis: „didėjantis gamtos išteklių naudojimas, senkantys neatsinaujinantys energijos resursai, klimato kaita, gamtinių sistemų tarša, degraduojanti aplinka, dirvožemio erozija, biologinės įvairovės ir vertingų ekosistemų nykimas, požemio vandens tarša bei nuolat blogėjanti žmonių sveikata“ (Gedvilaitė, 2019, p. 2). Lietuvoje, ekologinių sprendimų įgyvendinimui parengta strategija „Keiskime mūsų pasaulį: Darna vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų“ (2015), kurioje šalies vyriausybė išskyrė keturias prioritetines sritis: socialinės atskirties ir skurdo mažinimas, sveika gyvensena, energetinis efektyvumas ir klimato kaita, darnus vartojimas ir gamyba. „JT darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo Lietuvoje ataskaitoje“ (2018, p. 4.) (toliau – ataskaita), teigiama: „...esame vienu namų gyventojai, todėl negalime būti abejingi vieni kitiems ir gyventi ateities kartų sąskaita...“. Gedvilaitė pažymi, kad svarbu „užtikrinti dabartinius visuomenės ekonominius, socialinius ir apsauginius raidos tikslus nemažinant ateinančių kartų galimybių tenkinti savo raidos tikslus“ (2019, p. 2). Ataskaitoje (2018) atkreipiamas dėmesys į visuotinio ir lygiavertio kokybiško, tame tarpe ir darnaus vystymosi švietimo svarbą visuose amžiaus tarpsniuose.

Prezidentas Valdas Adamkus akademinės bendruomenės susitikime yra pasakęs, kad aplinkosauginis švietimas ir supratimas Lietuvoje nėra reikiamo lygmens. Jis tiki, jog požiūrį į ekologiją mūsų šalyje gali pakeisti naujoji karta, ir teigia, kad aplinkosauga turi tapti asmenybės dalimi, tuomet problemos spręsis savaime. Gilindamiesi į ekologines problemas įvairiose mokslo srityse studentai turėtų daugiau dėmesio skirti darniam vystymuisi, kurio metu ne tik praplečiamos žinios, bet ir mokomasi spręsti gamtosaugines problemas, t.y. ugdyti(s) kritinį mąstymą, sukurti elgsenos pozicijas ir aktyvų dalyvavimą sprendžiant problemas. (Švietimas kaitai: Darna vystymosi mokyimo ir mokymosi vadovas, 2016). Paskaitose ir pratybose studentams sudaromos galimybės suvokti susidariusią ekologinę padėtį, jos apimtį ir pavojus, kas padeda parengti atsakingą mokytoją, gebantį gyventi daroje su aplinka ir pasižyminti ekologinėmis kompetencijomis (Jančius, Gavenauskas, 2021). Studijos paskatina jaunų žmonių vertybinių suvokimą, jų metu susipažįstama su taisyklėmis, kurios būtinos santykiuose su mus supančia aplinka. Šias taisykles būsimasis pedagogas turi būti pasirengęs perteikti ugdytiniais, nes norint suformuoti tinkamą vaikų ekologinę kultūrą ypač svarbi mokytojų ekologinė kultūra, kurią galime pasiekti per prasmingą mokymąsi. Studentas, ruošdamasis vaikų ekologiniam ugdymui, turi gebėti pritaikyti ne tik teorines moksline žinias, bet ir savo gyvenimiškąją patirtį. Kaip teigia Bubnys (2011), reikia rasti naujus kelius praktikai, nes ji padeda tobulinti teoriją.

Problema. Svarbu, kad studentai suprastų, jog norint mokyti būtinas pačio mokytojo nuolatinis, pastovus ir prasmingas mokymasis. Tačiau vis dar susiduriama su pasirengimo motyvuotai mokytis stoka, kurią rodo darbų plagiatas, nesąžiningumas, nesavarankiški darbai. Apklausiai naudota netradicinė užduotis – paveikslo analizė – apribojo galimybes nesąžiningumui. Iškyla klausimai: ar gauti atsakymai pademonstravo kiekvieno studento galimybes kritiškai ir kūrybiškai mąstyti svarstant su darniu vystymusi susijusius ekologijos klausimus; ar studentai tinkamai pasirengę ikimokyklinukų ugdymui ekologinės kultūros aspektu?

Objektas – būsimųjų ikimokyklinio ugdymo mokytojų pasirengimas vaikų ekologinės kultūros ugdymui.

Tikslas – išanalizuoti būsimųjų ikimokyklinio ugdymo mokytojų pasirengimą vaikų ekologinės kultūros ugdymui.

Uždaviniai:

1. Atskleisti ekologinės kultūros ugdymo svarbą asmenybės ūgiai teoriniu aspektu.
2. Įvertinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo studentų ekologines žinias darnaus vystymosi kontekste.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros šaltinių analizė; kokybinis – studentų praktinių darbų analizė.

Ekologinės kultūros svarba ugdant vaikų gamtosaugines kompetencijas

Ekologinės kultūros ugdymas, kaip viena iš švietimo sudedamųjų dalių, yra aktualus ir svarbus visuose žmogaus amžiaus etapuose, taip pat ir ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme. Siekiant įveikti šiuo metu įsivyravusią ekologinę krizę, būtina ugdyti žmonių sąmoningumą ir atsakomybę, padėti vaikams suvokti didžiulę ekologinės krizės grėsmę mūsų ateičiai bei įgalinti numatyti veiksmus, kurie padėtų išsaugoti gamtą ir žmogų. Kaip pažymi Rūtenis, Gavenauskas ir Pekarskas (2018), vaikų švietimas dabartiniame raidos etape yra pagrindinis ir palankiausias šiuolaikinės visuomenės, ekologinės kultūros formavimo pagrindas. Todėl svarbu perteikti vaikams ekologines žinias ir gebėjimus, ugdyti aplinkosauginį mąstymą bei didinti vaikų sąmoningumą. Tik sąveikos tarp vaiko ir suaugusiojo turimų žinių apie ekologinę situaciją plėtra, gali padėti rūpinantis gamtos išsaugojimu bei paskatinti dalyvauti gamtosauginėje veikloje (Bitinas, 2011). Tikėtina, tada pakis savanaudiškas požiūris, atsiras darnus žmogaus santykis su gamtos aplinka (Bernotas, 1998).

Ekologinė vaikų kultūra išugdoma nuosekliai įgyvendinant ekologinio ugdymo programų uždavinius. Ikimokyklinės įstaigos vadovaujasi LR Švietimo, mokslo, sporto ministerijos parengtais dokumentais, kuriuose išvelgiamas siekis – ugdyti vaikų ekologinę kultūrą. Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše (2014) pažymima, kad viena iš sąlygų, laiduojančių sėkmingą vaiko asmenybės ugdymąsi – padėti ugdytiniui susivokti kasdienio gyvenimo situacijose, suprasti gamtinę ir sociokultūrinę aplinką, savo pavyzdžiu ir ugdymu skatinti pagarbą gyvybei, meilę gimtinei, žadinti norą pažinti ir mokytis. Priešmokyklinio ugdymo projomoje (2014) pastebimos gilesnės ugdymo sąsajos su ekologinėmis žiniomis. Ugdytinis turi gebėti susieti reiškinius priežasties – pasekmės ryšiu, norėti įprasminti savo žinias ir patyrimą, ugdytis kritinį mąstymą, siekti, kad ekologinės žinios taptų vaikų įsitikinimais ir elgesio orientyrais.

Ekologinio raštingumo pagrindų formavimas ir supratimo apie supančio pasaulio vientisumą ugdymas pradedamas ankstyvoje vaikystėje, nes bet kokia kultūra, tame tarpe ir ekologinė, sunkiai skiepijama subrendus. Žmogaus asmenybė negali pilnavertiškai vystytis atskirta nuo jį supančios gyvosios aplinkos. Svarbu, kad tas sąryšis nuo pat mažų dienų būtų ugdomas santarvės pagrindu.

Ekologinis ugdymo procesas yra sudėtingas ir nenutrūkstamas. Jis apima žmogaus santykį su gamta: emocijų ir vertybinių (emociniai išgyvenimai bei nusiteikimas gamtos atžvilgiu); pažintinį (ekologinių žinių gilinimas ir plėtojimas, ekologinio požiūrio sklaida) bei praktinį (ekologinio mąstymo gyvenimo kasdienybėje lavinimas). Remiantis žiniomis apie santykius gamtoje galima ir reikia formuoti emocijų-vertybinių požiūrį į gamtą, ekologinio elgesio taisyklių supratimą ir jų laikymąsi. Ekologinės kultūros ugdymu siekiama, kad ugdytiniams gyventi ekologiškai būtų ne prievolė, o gyvenimo būdas. Ikimokyklinio amžiaus vaikui sąmoningo ekologinio elgesio

formavimuisi svarbi ir asmeninė motyvacija dalyvauti sprendžiant aplinkosaugines problemas. Kaip teigia Jančius ir kt. (2018), ekologinės kultūros ugdymas yra vienas iš pagrindinių sprendimų siekiant plėtoti ekologinę kultūrą, tapti tvaraus tautų vystymosi ir žmonijos ateities varomąja jėga.

Ekologinės kultūros tikslas – ekologiškai subrendusi asmenybė emocinėje, juslinėje, intelektualinėje veiklos srityse. Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, kurioje puoselėjama ugdytinių ekologinė kultūra, turi būti sudaromos sąlygos vaikų teigiamai ekologiškai patirčiai ugdytis, surkurti erdvę jų kūrybiniam, doroviniam ir ekologiniam ugdymui. Ekologinės kultūros ugdymas turėtų būti integruojamas į visas ugdomosios veiklos kryptis (Wagner, 2018).

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo mokytojai yra pagrindiniai ugdomojo proceso dalyviai. Nuo jų gamtamokslinės kompetencijos: turimų ekologinių žinių, demonstruojamos ekologinės kultūros, gebėjimo ir nusiteikimo profesionaliai ir kokybiškai ugdyti vaikų ekologinį sąmoningumą, priklauso vaikų ekologinė kultūra. Į vaikų orientuota ugdymo strategija rekomenduoja taikyti kuo įvairesnius motyvuojančius, kritinį mąstymą ir kūrybiškumą ugdančius bei norą pažinti ir bendradarbiavimą skatinančius metodus, kurie ugdytiniams būtų patrauklūs, įtrauktų juos į aktyvų darbą, veikimą, kuomet vaikai geriau įsitema ir tai tampa jų asmenybės dalimi.

Studentų ekologinių žinių analizė darnaus vystymosi kontekste

Ekologinė kultūra yra neatsiejama darnaus vystymosi dalis, kuri, anot Kiaušienės ir Mikalauskienės (2020), gali padėti išspręsti tam tikras problemas, susijusias su sveikais, išsilavinusiais ir laimingais žmonėmis, siekiančiais puoselėti gamtą ir gerinti gyvenimo sąlygas. Autorės pastebi, kad kokybiškas švietimas ir visą gyvenimą trunkantis mokymasis yra susiję su asmens kultūra, todėl švietimo programose turi būti skiriamas tinkamas dėmesys darniam vystymuisi.

Tyrimo metodika ir organizavimas. Tyrimo tikslui įgyvendinti, siekiant surinkti reikiamą informaciją, pasirinktas turinio analizės metodas, leidžiantis objektyviai, sistemškai išnagrinėti teksto informacines ypatybes, apibendrinti duomenis ir pateikti išvadas. Tyrimo instrumentarijaus pagrindimui remtasi James (2015) „Darnaus vystymosi“ sričių klasifikacija. Kadangi ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo studijų programos studentės gilino žinias vaikų ekologinio ugdymo srityje, pasirinkta sritis – „Ekologija“ ir su ja susijusios darnaus vystymosi kategorijos: *žaliavos ir energija, vanduo ir oras, augalija ir gyvūnija, būstas ir gyvenvietės, statybos ir transportas, visuomeninė sveikata, emisija ir atliekos*.

Studentų ekologinių žinių darnaus vystymosi kontekste analizei atlikti pateiktas projekto „Learning Tree“ paveikslas „Green school“ („Žalioji mokykla“) (žr. 1 pav.).

1 pav. Žalioji mokykla („Green school“)

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo studijų programos studentai, remdamiesi paskaitose įgytomis žiniomis bei turimais įgūdžiais, reikalingais darniam vystymuisi inspiruoti, turėjo iš paveikslė pavaizduotų veiklų išrinkti veiklas, kurios įvertinant šiandienos poreikius, neribotai ateities kartoms galimybių tenkinti savus poreikius. Atsakymams, kuriuos studentai turėjo pagrįsti, buvo skirtas ribotas laikas – 5 min.

Tyrimo rezultatų analizė. Tyrime dalyvavo 45 studijų programos „Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas“ studentai. Pateiktame paveikslė (žr. 1 pav.) studentams reikėjo išvardinti ir apibūdinti 10 darnaus vystymosi objektų „Ekologijos“ srityje, o darnaus vystymosi klasifikacinėje kategorijoje „Visuomeninė sveikata“ surasti 4 saugos ir sveikatos reikalavimus neatitinkančias sritis. Analizuodami paveikslą studentai vertino žalos aplinkai priežastis bei neatsakingo elgesio pasekmes, apibūdino draugišką aplinką, pateikė užduočių vaikų ekologinio sąmoningumo ugdymui. Analizuojant studentų pateiktų atsakymų turinį suskaičiuota, kiek kartų pasireiškė tam tikra darnaus vystymosi kategorija (raktiniai žodžiai: *žaliavos ir energija, vanduo ir oras, augalija ir gyvūnija, būstas ir gyvenvietės, statybos ir transportas, visuomeninė sveikata, emisija ir atliekos*). Kategorijų duomenys buvo susisteminti ir pateikti kokybine išraiška. Tai padėjo nustatyti analizuojamų temų ir problemų vaizdavimo intensyvumą.

Buvo nustatytos darnaus vystymosi sritys, kurioms studentai skyrė daugiausia dėmesio, reflektavo, iš jų paminėtos *žaliavos ir energija, augalija ir gyvūnija, emisija ir atliekos* (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Studentų analizuotos esminės darnaus ekologinio vystymosi kategorijos

Kategorija	Patvirtinantys teiginiai	Teiginių skaičius
Žaliavos ir energija	<...>naudojama vėjo ir saulės energija<...>elektra kraunami automobiliai mažina miestų taršą<...>išnaudojami visi plotai ir aplinkos taupant energiją – daržas ant stogo<...> <...saulės baterijos ant stogo, kaip energijos atsinaujinantis šaltinis reikalauja priežiūros<...>vėjo jėgaines šalia mokyklos, kaip pakaitinis ir platesnis elektros energijos šaltinis veikiantis visais metų laikais<...>ir kt.	53
Augalija ir gyvūnija	<...>platus pasirinkimas veiklos pagal savo norus ir pomėgius<...>gamtoje medžių atodinimas užtikrina ateities kartoms, švaresnę, aplinką, resursų išsaugojimą<...>daželis ir šiltnamiai, kuriame ugdytiniai gali sodinti bei prižiūrėti savo augalus, lavinti pažintinę kompetenciją<...>sodininkystė/daržininkystė – ekologiški maisto produktai, jų auginimas nekenkia aplinkai<...>kiemas pritaikytas ugdyti vaikų požiūriui į gamtą<...> mokyklos medelynas suteikia vaikams vaisių<...>nosodinti augalų šalia konteinerių, nes jie sugeria toksiškas medžiagas<...>ir kt.	50
Emisija ir atliekos	<...>šukšlių rūšiavimo konteineriai, bei komposto dėžės mažina šukšlių sunaudojimą<...> bei kompostas panaudojamas dar kartą<...>atliekos vėliau perdirbamos ir virsta naujais daiktais<...>klasėse baldai pagaminti iš antrinių žaliavų<...>vaikai mokomi, kad kai kurias atliekas galima perdirbti ir panaudoti kelis kartus, taip mažiau teršiama aplinka<...>ir kt.	45
Visuomenė ir sveikata	<...>važinėjimas dviračiu<...>tausojama ne tik gamta, bet ir stiprinama sveikata<...>futbolo aikštelė, kurioje galima tenkinti fizinius poreikius<...>daug takelių, kuriais galima važinėti dviračiu, riedlente, bėgioti<...>daržų auginimas... skatiname ir mokome rinktis sveikesnę maistą<...>žvejyba įrengtame tvenkinyje...valgome mažiau užterštą žuvį<...>kartu mokosi neigalieji ir sveiki vaikai, gerbiami ir priimami kitos rasės vaikai<...>ir kt.	27

Ekologinė darnaus vystymosi dedamoji „Žaliavos ir energija“ išryškina galimybę taupiai ir atsakingai vartoti gamtos išteklius. Klimato kaita pastaruoju metu kelia didžiausią susirūpinimą, tai pastebima ir studentų darbuose, kuriuose jie pažymėjo atsinaujinančių energijos šaltinių: saulės energijos ir vėjo jėginių (n=53) reikšmę aplinkai. Studentai pabrėžė ir aprašė esminius darniam vystymuisi priskiriamus rodiklius, kurių dauguma pavaizduoti lauko aplinkoje. Tenka pripažinti,

kad studentai mažai dėmesio skyrė mokyklos vidaus erdvėms, nebuvo nepažymėti tokie šilumą ir energiją taupantys tvaraus vystymosi veiksniai, kaip dvigubos mokyklos durys, medinis pastatas, medinės grindys, izoliuoti langai, stoglangiai ir kt.

Siekiant saugoti, kurti ir skatinti darnų sausumos ekosistemų naudojimą, sustabdyti biologinės įvairovės nykimą kategorijoje „Augalija ir gyvūnija“ (n=50) ypač plačiai analizuojama augalų reikšmė, jų pritaikymas vaikų ugdymui(si). Studentai teigiamai vertino apie mokyklą esančius želdinius: daržą, daržovių auginimą šiltnamyje, miško atsinodinimą bei augalų auginimą ant mokyklos stogo, ir kritiškai vertino medžių kirtimą.

Kategorijoje „Emisija ir atliekos“ (n=45) dauguma studentų iliustracijoje pastebėjo šiukšlių rūšiavimo konteinerius, komposto dėžės ir teigė, kad rūšiuojant atliekas – mažinamas aplinkos užterštumas. Studentai siūlo siekti, kad būtų perdirbama, kompostuojama kuo daugiau atliekų. Atliekos, kurių negalima perdirbti, galėtų būti panaudojamos energijos gamybai, o ne šalinamos sąvartynuose. Būsimi pedagogai siūlo ugdyti vaikų ekologinę kultūrą mažesniais žingsneliais: nešiukšlinti, surinkti kitų numestas šiukšles, mokyti jas rūšiuoti taisyklingai, nes neteisingas rūšiavimas blogina antrinių medžiagų kokybę, riboja jų tolimesnę perdirbimą ir reikalauja papildomų išteklių. Nepastebėtas liko vaikų maitinimo organizavimas, kai mokiniai maistui atsinešti naudoja metalinius padėklus ir daugkartinius metalinius indus, pavalgę patys rūšiuoja maisto atliekas.

Kategorijai „Visuomenė ir sveikata“ (n=27) yra priskiriamas žmogaus fizinis aktyvumas ir gyvybingumas. Studentai, analizuodami paveikslą pastebėjo laisvai sportuojančius, aktyviai judančius vaikus, kai pagrindinė fizinė veikla vyksta kieme, gryname ore, ir yra sukuriama tokia lauko aplinka, kurioje vaikai gali laisvai rinktis sportinį inventorių bei judėjimo būdą. Pažymėta, kad kartu mokosi neįgalieji ir sveiki vaikai, gerbiami ir priimami kitos rasės vaikai. Studentai nusprendė, kad mokyklos vaikai skatinami rinktis sveiką maistą, kurį užsiaugina savo ekologiniame darže, valgo neužterštą bei tvarkingai sužvejotą žuvį ir vaisius iš mokyklos sodo.

Studentai daugiausiai paminėjo atnaujinančios energijos šaltinius, kurie ypač svarbūs sprendžiant klimato kaitos problemas. Nustatyta, kad apklausoje dalyvavusiems geriausiai pažįstamos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programinės temos apie augalus bei atliekų rūšiavimą. Čia studentės pateikė praktinio darbo pavyzdžių, pasidalijo patirtimi: vaikai patys augindami daržoves šiltnamyje, kompostuoja biologiškai skaidžias atliekas, kurios po to yra naudojamos tręšimui. Kitos kategorijos: „Vanduo ir oras“ (n=20), „Statybos ir transportas“ (n=15), „Būstas ir gyvenvietės“ (n=11) studentų minėtos retai ir nebuvo giliau analizuojamos. Šių temų interpretavimas glaudžiai susijęs su antruoju apklausos klausimu.

Analizuojant paveikslą (žr. 1 pav.) darnaus vystymosi klasifikacinėje kategorijoje „Visuomenė ir sveikata“ studentams reikėjo rasti ir įvardinti keturias problemines vietas ir parašyti nuomonę, kodėl jos yra nesaugios (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Darnaus vystymosi kategorija „Visuomeninė sveikata“			
Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai	Teiginių skaičius
Visuomenės sveikata	Eisimas	<...>arti gatvė<...> nesaugi vaikams pėsčiųjų perėja žymima tik ant kelio, be pastatomojo ženkl<...> nėra šviesoforo<...>ir kt.	74
	Vandens telkinys	<...>nesaugus neaptvertas<...>be suaugusių priežiūros<...>per arti ugdymo įstaigos, todėl yra tikimybė įvažiuoti su riedlente ar dviračiu, ar kitaip įkristi<...>ir kt.	40
	Pastato konstrukcija	<...>gėlės balkone (ant stogo) nesaugu<...>galbūt gali būti įstiklinta ar užtvirta<...>daržas ir žalioji siena pastato balkone neapsaugotas nuo vaikų judėjimo, per žemi balkonai<...>ir kt.	24

Parkas ir prieigos	<...>sukrauta rąstų krūva – neaptverta, vaikai gali karstyti, nukristi, ar sugriuvus rąstų krūvai, prispausti ar sužeisti vaikus<...>miškelis šalia mokyklos, tad važinėjanti technika gali sukelti pavojų vaikams<...>nebaigti pjauti medžiai gali virsti ar lūžti ir sužeisti vaiką<...> ir kt.	12
Sklypas	<...>neaptverta teritorija<...>konteineriai šalia stovėjimo aikštelės, važinėja sunkiasvorės atliekų surinkimo mašinos, vaikas, išlipęs iš automobilio gali jų nepamatyti, nesaugu<...>nuodingos atliekos-teršalai gali išbėgti<...>nesilaikoma higienos reikalavimų<...>vėjo malūnai nesaugūs nes įvyksta įvairios avarijos<...>aplinka atrodo didelė, bet labai ryškiai perkrauta<...>ir kt.	19

Jau atsakydami į pirmąjį klausimą iš „Ekologijos“ srities, jie kategorijas siejo su sveikata ir saugumu. Čia atsiskleidė būsimų mokytojų kritinis mąstymas, o turimos žinios įgalino griežtai įvertinti paveiksle vaizduojamą situaciją. Tyrimo dalyviai kėlė eisimo saugumo problemas, įvardijo nesaugų tvėnkinį, esantį mokyklos teritorijoje, abejojo dėl įrengtos terasos ant stogo, atkreipė dėmesį dėmesį rietuves, kurios buvo be aptvarų ir žmogaus apsaugos, bei kritiškai vertino mokyklos sklype esančių objektų vietą (žr. 2 lentelę).

Dauguma būsimųjų pedagogų, piešinyje pavaizduotą mokyklą apibūdino kaip šiuolaikišką, žalią, Z kartos, gamtinę, išmanią ir t.t., bet buvo keli neigiami pasisakymai, kad visko per daug, įstaiga yra nesaugi.

Apklausa parodė, kad studentai žino su ekologijos sritimi susijusias darnaus vystymosi kategorijas, kai kurie pakankamai gerai analizuoja jų turinį, pateikia pavyzdžių. Tikėtina, kad naujų technologijų plėtra, ekologiniai iššūkiai, edukacinės paradigmos kaita skatina studentus mąstyti apie jų pačių pasirengimą, kas pagerintų ugdymo kokybę, įtakotų jos kaitą. Kiekvienas ugdytojas turi suvokti būtinybę ugdyti atsakingą, sveiką, gebantį gyventi daroje su aplinka, ekologinėmis kompetencijomis pasižymintį asmenį. (*Isakymas Dėl Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo sampratos tvirtinimo, 2015, Nr. V-379*).

Tyrimė pastebėta, kad studentai pradėjo analizę nuo antrojo klausimo. Tai parodė, kad jiems svarbesnė saugi aplinka ir vaiko elgsens gamtoje, sveikatos išsaugojimas ir palaikymas. Saugios aplinkos kūrimas yra pastovus, dinamiškas procesas, vykstantis ikimokyklinio ugdymo įstaigose, kur pedagogai vaikų ugdymui (si) kuria įvairias edukacines erdves. Vaikams reikalinga tokia aplinka, kuri ne tik sumažina rizikos ar pavojaus galimybę, bet ir tokia, kurioje vaikas jaučiasi, saugus, gerbiamas, skatinamas jo vidinės kultūros vystymasis.

IŠVADOS

- Išanalizavus literatūros šaltinius galima teigti, kad ekologinė kultūra – tai žmogaus sąmoningumo ir elgsenos aplinkoje lygis, o jos ugdymu siekiama, kad asmeniui gyventi ekologiškai būtų ne prievolė, o gyvenimo būdas. Vaiko ekologinę elgseną lemia aukštesnis ekologinis sąmoningumas, kuris yra susijęs su vertybėmis. Būsimam mokytojui svarbu turėti galias teorines ekologijos žinias ir jas sieti su ekologinės elgsenos įgūdžiais įvairiose aplinkose. Tikslingai parinktas ekologinis ugdymas teigiamai veikia vaiko asmenybės formavimą.

- Tyrimo rezultatai parodė, kad būsimieji ikimokyklinio ugdymo mokytojai turi pakankamai žinių apie darnų ekologinį vystymąsi, suvokdami, kaip svarbu rūpintis augančios kartos sveikata, suteikti vaikams ekologinių žinių bei įgalinti mokyklos bendruomenę kartu kurti sveikatai palankią aplinką. Studentai atsakymuose nustatytos glaudžios ekologiškos elgsenos ir saugios aplinkos bei sveikatos sąsajos, ekologinis vystymasis dažniausiai siejamas su lauko aplinkoje vykstančiais procesais: energijos šaltinių atnaujinimu, augmenijos išsaugojimu ir medžių

atsodinimu, atliekų rūšiavimu. Studentai mažiau akcentavo tokias darnaus vystymosi kategorijas, kaip statyba ir transportas, būstas ir gyvenvietės, kadangi jos nėra artimos pedagogo specialybei.

LITERATŪRA

1. Bernotas, V. (1998). Ekologinės moksleivių kultūros ugdymas. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 5, 160-170.
2. Bitinas, B. (2011). *Edukologijos terminija: kokybė ir problemos*. Klaipėda: KU leidykla.
3. Bubnys, R. (2011). Teorinių žinių ir asmeninės patirties integravimo raiška socialinio darbo studijose. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 8, 78-84.
4. *Engage Your Students – Project Learning Tree*. (n.d.) Prieiga per internetą: <https://www.plt.org/greenschools/engage-your-students/>
5. Gedvilaitė, D. (2019). Šalies regionų darnios plėtros vertinimas: daktaro disertacija. Vilnius: VGTU, leidykla technika.
6. Godienė, G. (2013). Apie kraštovaizdį ir jo įvairovę. *Lietuvos kraštovaizdžio įvairovė*, 1, 5-6.
7. *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas*. (2014). Lietuvos ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
8. James, P. W. (2015). *Urban sustainability in theory and practice: circles of sustainability*. Abingdon: Routledge. doi:10.4324/9781315765747
9. Jančius, R. ir Gavenauskas, A. (2021) Ekologines etikos ir švietimo reikšme ugdomajame procese darnaus vystymosi kontekste. *Iššūkiai ir socialinė atsakomybė versle*, 9-14.
10. Jančius, R., Gavenauskas, A. ir Pekarskas, J. (2018). Visuomenės ekologinis švietimas darnios plėtros kontekste. *Regional formation and development studies*, 25(2), 46-54. Prieiga per internetą: <https://www.ku.lt/shmf/wp-content/uploads/sites/6/2018/05/RFDS18-antras-25.pdf#page=48>
11. *JT darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita* (2018). Prieiga per internetą: https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES_ir_tarptautinis_bendradarbiavimas/Darnaus%20vystymosi%20tikslai/DV%20ataskaita/ataskaita%20LT.pdf
12. Keiskime mūsų pasaulį: Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų. *Rezoliucija priimta Generalinės Asamblėjos 2015 m. rugsėjo 25 d.* Prieiga per internetą: <https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/es-ir-tarptautinis-bendradarbiavimas/darnus-vystymasis/darnus-vystymasis-ir-lietuva/jt-darbotvarke-2030-darnaus-vystymosi-tikslai-ir-iti-tarptautiniai-susitarimai>
13. Khetagurova, V.S., Yurievna, I.J., Bryukhanova, A.G., Denikaeva, E.A. & Tolbuzina, T.V. (2015). Ecological Education as a Basis for an Ecological Culture of the Russian Society, *Journalen environmental Management and Tourism*. 6(1), 78-89. Prieiga per internetą: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/375>
14. Kiaušienė, I. ir Mikalauskienė, A. (2020), Kultūros kuriama vertė darnaus vystymosi kontekste: Baltijos šalių atvejis. *Informacijos mokslai*, 89, 55-72.
15. Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo sampratos tvirtinimo“ 2015, Nr. V-379.
16. *Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa*. (2014). Lietuvos ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.

17. Švietimas kaitai: Darnaus vystymosi mokymo ir mokymosi vadovas. (2016). Erasmus projektas. Prieiga per internetą: <http://docplayer.net/49426748-Svietimas-kaitai-darnaus-vystymo-mokymo-ir-mokymosi.html>
18. Wagner, I. (2018). The model of “School of Ecological Culture”: development of children’s values of environmental ethics. *SHS Web of conferences*, 55, 1-6. doi:10.1051/shsconf/20185503020

PREPARATION OF FUTURE PRE-SCHOOL TEACHERS FOR THE EDUCATION OF CHILDREN'S ECOLOGICAL CULTURE

LILIJA KRYŽEVIČIENĖ

Panevezys College

ANNOTATION

The aim of the article is to analyze the readiness of future pre-school teachers for the development of children's ecological culture. The article analyzes the written works of the students of the pre-school education program, in which the students analyzed the picture “Green school” of the project “Learning Tree”. The aim of this task was to test students' ecological knowledge and their readiness to develop children's ecological culture. The study found that prospective pre-school teachers have sufficient knowledge of sustainable ecological development and can contribute to the development of children's ecological culture. Students associate sustainable ecological development with outdoor environmental factors: energy resources, vegetation, and waste sorting.

Keywords: *pre-school education, ecological culture.*

PSYCHOSOCIAL PROBLEMS OF DOMESTIC VIOLENCE

DANUTE KLOKMANIENE, LORETA KLOKMANIENE, AUDRONE RIMKUVIENE
Panevezys University of Applied Sciences

ABSTRACT

Domestic violence is a complex relevant issue that causes painful negative personal, emotional, economic consequences, physical pain and restricts social life, physical and social activity and proper family functioning. The aim of the publication is to analyze psychosocial problems of domestic violence. The object is psychosocial problems of domestic violence. The goals: to discuss the concept of violence, to reveal the causes of domestic violence against women, to investigate the need for assistance of women who have experienced violence. The methods: analysis of scientific literature, qualitative research - semi-structured interview, analysis of topics. The concept of violence, by most authors, is defined as the criminal and inappropriate use of force in the close environment that adversely affects a person's psychological state, communication, behavior, and health. The main types of violence are: psychological, physical, sexual and economic violence. It manifests itself in families of different socio-economic status, different religious beliefs, and different races. The causes of violence include violence experienced in childhood, family disagreements, unemployment, addictions, depression, poverty, etc. The research revealed that the women do not seek any social assistance. The main aid providers are friends, parents. The women's difficulties include lack of self-confidence, physical health problems, emotional outbursts, communication difficulties, anxiety, fears, insecurity, and lack of self-confidence, helplessness and feelings of inferiority.

Keywords: *violence, types of violence, causes of violence.*

INTRODUCTION

In the scientific literature, violence is defined as the impact of violent experiences on a person's physical and psychological health. According to Scott-Storey (2011), there is no specific concept to describe this phenomenon, as researchers define the consequences of domestic violence differently. It is often assumed that there are many different types of violence, and that violent experiences lead to worse consequences for women's health. Foreign research analyzes the concept of intimate partner violence - physical, sexual, psychological violence of a former or current cohabitant or spouse and its impact on a woman's psychological and physical health.

Studies by Stewart, MacMillan, Wathen (2013) and Ford-Gilboe, Varcoe, Noh, Wuest, Hammerton, Alhalal, Burnett (2015) reveal that violence affects a woman's psychological health - it can cause depression, anxiety disorders, various phobias, panic seizures, sleep disorders, as well as alcohol use and even suicide.

American researchers Jordan, Campbell, Follingstad (2010) concluded that after experiencing intimate partner violence, one of the most disturbing disorders is post-traumatic stress disorder (hereinafter -PTSD). PTSD is a psychiatric disorder that can occur in people who have experienced or observed a traumatic event, such as a natural disaster, a serious accident, an act of terrorism, war or rape, or who have been threatened with death, sexual assault, or serious injury.

The family is a small social group in which the needs of its members are united, met, reconciled and a safe shelter is found. The main and most important factor that destroys a harmonious family relationship is violence. Men, women, children, the elderly can become victims of domestic violence. One of the main factors destroying family cohesion is domestic violence. This is a pressing problem in our society, which causes painful personal, emotional and economic consequences, not only causes a woman physical pain and emotional suffering, but also limits her social life, physical and social activity and the proper functioning of the family. A great deal of women face domestic violence, but it seems to be tolerated in our society because relationships and

conflicts are a personal family matter. As long as this attitude persists in our society, it will be very difficult to reduce the problem of violence against women.

Violence against women accounts for a large proportion of domestic violence. Victims of violence suffer in silence; most of them are ashamed to seek assistance outside the family. Battered women avoid seeking assistance because they fear unfavorable public opinion, fear loneliness, do not want to hurt their loved ones, believe that those who complain will receive even more violence, and etc. In addition, seeking assistance is still considered a sign of weakness. There is a provision that family problems are inviolable and non-public.

This topic is relevant, causing many problems and many painful personal, emotional and economic consequences, not only causing a woman physical pain and emotional suffering, but also limiting her social life, physical and social activity and proper functioning of the family. Many women still face domestic violence, but part of our society tolerates this behavior, believing that relationships and conflicts are a personal family matter. Therefore, as long as this attitude lives on in our society, it will be very difficult to reduce the problem of violence against women.

There are many professionals in Lithuania, various laws that contribute to the reduction of domestic violence, but shocking experiences still occur. Therefore, social workers are very important professionals in dealing with emerging issues. Social work activities are inseparable from the provision of comprehensive support to clients. A professional social worker is confronted with a wide range of negative situations on a daily basis, which need to be addressed and assisted in identifying and addressing the causes of the negative factors.

A number of studies have been conducted in Lithuania on this issue, for example Pivorienė (2011), Liobikiene (2016), Balcuniene (2018), Buciuinas and Velicka (2017) revealing the forms, causes, consequences, prevention of violence and possibilities of assistance.

The object of the research – psychosocial problems of domestic violence,

The aim is to analyze psychosocial problems of domestic violence.

The goals:

1. To discuss the concept of violence.
2. To reveal the causes of domestic violence against women.
3. To investigate the need for assistance of women who have experienced violence.

The methods: scientific literature analysis, qualitative research – semi-structured interview, analysis of topics.

Theoretical Aspects of Violence in Close Environment Against Women

In the scientific literature, most authors describe violence as an invasion to another person's physical, psychological, and emotional space. Coercion accompanies the entire history of mankind; it is mentioned in the earliest written sources. Perception and assessment of violence varied and vary from time to time, socio-economic situation and culture, but violence is very deeply ingrained in our society and many people still accept it as a permissible and everyday phenomenon.

According to Buciuinas and Velicka (2017), the concept of domestic violence includes different forms of violence - from physical to psychological violence, from mere threat to murder. In some cases, the concept of domestic violence is used as a case of child abuse, but in most cases this concept reflects a long-term relationship between the victim and the abuser. Domestic violence includes parental violence against children, wife against husband or husband against wife, violence between partners and siblings as well.

The Article 21 of the Constitution of the Republic of Lithuania legitimizes the universally recognized human right to the inviolability of the person. It is forbidden to harm a person, humiliate his dignity, torture or treat him cruelly. At the same time, the Article 22 of the Constitution provides that the private life of a person shall be inviolable. The law and the court protect a person from any illegal or arbitrary interference with his or her private or family life, or from any interference with his or her honor and dignity.

Liobikiene (2016) describes violence as “destructive behavior, power and control in society and in the family, purposeful, consistent use of power and control to achieve certain goals”. She states that violence starts with small things and grows if it is not resisted.

According to Jovaisa (2009), violence is an abstraction, and specific violence has an infinite number of faces, even causing deterrence and disgust. If a furious sadist brutally beats his wife, intoxicating himself and getting wild from the blood he has shed, the violence that endangers his wife's life and health is a reason to legitimize her actions, which may even intentionally take her husband's life or cause him serious bodily harm, not speaking about a milder degree of health disorder.

Domestic violence is influenced by personal characteristics. Women who do not have an opinion, succumb the influence of a man are more likely to experience violence. According to J. Kasnaukiene, S. Rackauskiene (2008), the distorted understanding of the abuser and the victim is hidden in the traditional understanding of marriage and family. The upbringing of a little girl is accompanied by teaching on how to regulate family relationships and how to please a husband. If everything in the family does not turn out as expected, the wife is considered to be at fault: she does not have enough knowledge of the role of the wife.

L. Ruibyte (2013) distinguishes the following types of domestic violence:

Physical violence - the nature of physical abuse can be very diverse: beating, kicking, scratching, pushing, plucking, fisting, throwing things, and using a weapon.

Psychological violence (emotional and verbal abuse) - when a husband / partner humiliates a woman in front of others, mocks, blackmails, insults, forces her to behave like a woman or the child do not want to, constantly criticizes, accuses, forbids communication with relatives, controls.

Economic violence means that one adult family member is deprived of the ability to manage the family budget, have the funds and the right to manage them at will.

Social isolation - the goal of the abusers is to keep their partner socially isolated.

Sexual violence is an attack not only on a woman's health and inviolability, but also on her honor. Sexual abuse combines the features of physical and psychological violence.

As domestic violence is a complex social problem, it can be considered an object of social work, and assistance to victims of domestic violence must be provided by public authorities, special state structures.

The causes of violence against a spouse or cohabitant vary widely. According to Babachinaite (2010), they are determined by a combination of social, cultural, psychological, economic, and other factors that are most often the perpetrators of violence. The abuser is not born, but he is learned to be and this can become a constant behavior. Violence can also be an outbreak of spontaneous anger, resulting in shame, humiliation, or abuse. The following are the most common causes of violence: childhood violence, domestic discord, unemployment, frequent alcohol abuse, depression, poverty, persistent criticism of women and inability to resolve family conflicts. Violence against women is most commonly used by men. In order to understand why men are more prone to violence than women, it is necessary to understand the completely opposite role of gender in our patriarchal culture, which has been attributed to both sexes from birth and which society is forced to obey throughout life. Unlike men, women are obedient, calm, non-aggressive family caretakers. They are ashamed to be too stubborn, self-reliant, sexually active or aggressive.

People who have experienced violence equate it with a sense of fear of death. Victims are also intimidated by the unpredictable nature of the violence. Palavinskiene (2014) states, that the consequences of violence cause physical and mental disorders not only to the victim but also to the perpetrator. According to Ruibyte (2012), psychological violence, which women do not classify as violence, is most common in families. It manifests itself as: constant criticism, shouts, harassment (e.g., saying that a woman is skinny, stupid, bad mother, partner, lover, etc.); ignoring feelings; ridicule of beliefs; ban on going to work (to restrict communication); manipulation of a woman, lying; refusal to go public with her; obstructing a woman in maintaining relationships with relatives and friends; harassment at work; threats to abduct children; psychological violence usually escalates into physical violence.

In the scientific literature the main principles of prevention of domestic violence are distinguished as follows: prevention activities must be carried out not only at the local level, but also at the community and state level. The prevention programme must involve women actively, respect their decisions and opinions, ensure their safety, strengthen communication and cooperation between all institutions and the problem should be considered as a problem of all society, and involve social workers, doctors, law enforcement and other public officials, efforts of other institutions. The state must be ready to invest in this problem and set it as one of the goals; community support is very important for a woman who has experienced violence; it is necessary to unite together with global programs in the fight against domestic violence and share the available experience, research and practice.

In summary, one of the most important factors in ensuring the prevention of violence against women is public education about the causes, consequences and harm and that violence affects not only women but also those in the close environment. The society knows little and it is necessary to inform it about domestic violence, to spread the message that it is not acceptable and justified. A social worker is a mediator between a woman who has experienced violence and the institutions that provide them with assistance. He must be well acquainted with the ways of assistance, the social policy of the state, know the person, his behavior, who will be assisted. When organizing and providing social services, it is necessary to follow the basic principles provided for in the Law on Social Services (2006), to provide information, counseling, mediation and representation services not only to the victim of violence, its environment, but also to the perpetrator.

Research of Psychosocial Problems of Domestic Violence

The semi-structured interview method used to collect empirical data, according to Gaizauskaite and Valavičienė (2016), is one of the most efficient and flexible data collection methods that allows informants to reveal the research phenomenon in their own terms and provides an opportunity to answer questions in more detail. The data obtained during the study are analyzed based on the analysis of topics. This valid method makes it possible to draw conclusions from the text under analysis.

The research involved 6 female informants who experience or had experienced domestic violence. In accordance with the principles of professional ethics and in order not to violate the rights of the informants, their names have been changed.

Ona – 36 years old, single, but lives with a partner, raises 2 children, a 9-year-old girl and a 6-year-old boy. She works in a perfume shop. Ona willingly agreed to participate in the research, was open and answered her questions boldly and confidently.

Irena – 27 years old, married, living with her husband, raising a 6-year-old girl. She works in a cafe. She willingly agreed to take part in the investigation, but answered the questions timidly and briefly; ashamed to talk about the violence she experienced, and cried speaking about the violence she had experienced.

Ugne – 44 years old, married, lives with her husband and raises a son who is 19 years old. She works as a primary school music teacher.

Janina – 32 years old, divorced, raising a son, living with a partner. At the moment she is not working. She answered willingly, but shortly.

Saule – 37 years old, divorced, but lives with a cohabitant. She raises 10 years old son. She works in a grocery store. She willingly agreed to participate. She felt firm and confident in answering the questions.

Oksana – 40 years old, married, lives with her husband. Her ex-husband was abusive. She raises 2 children, an 18-year-old son and a 10-year-old daughter. Oksana works in the factory.

Marital status of informants – 3 subjects are married, 3 are divorced, but live with cohabitants. The informants said they had to survive the violent situation, but Ona and Oksana are still experiencing a violent relationship today. They said the violence is not only at home, but they are humiliated in public or at friends.

Having asked if they had experienced violence in their parents' families, Ona stated that she has been suffering from violence since childhood. *"Yes, I have been experiencing domestic violence since my childhood. My father was an alcoholic and often abused my mother and me, what left a huge scar and pain in my memory. My cohabitant and father of the children also likes to drink, when he drinks too much he commits violence against me". (Ona) "Yes, I have experienced domestic violence, both in my current family and in the family in which I grew up. My father liked to drink with his co-workers, raised his against my mother. I always hid from my father to avoid beating, but sometimes I couldn't. I have experienced violence from my husband in my family, he also likes to drink ... >> ... (Ugne). "The ex-husband has struck me in front of his friends for saying what he didn't like. There were constant insults and contempt at home. The ex-husband was not a stubborn drinker, but he was very aggressive. In my opinion, this is a consequence from childhood, because his parents raised him very strictly, what he also brought into his personal life". (Saule)*

It is possible to state that some informants and their men have experienced violence in their childhood and have brought such a family model into their marriages as well.

According to Michailovic (2012), the concept of domestic violence covers various forms of violence, from psychological to physical, from threat to murder. Sometimes the concept of domestic violence is used only in cases of violence against women, but most often it reflects the long-term relationship between the perpetrator and the victim.

The research revealed that informants have experienced various forms of violence. The most common are physical and psychological violence. According to them, any violence they experience greatly damages their physical health, undermines their self-confidence and causes deep psychological problems. The informants also emphasized that the psychological violence they experience is more damaging and its effects persist throughout their lives.

"Psychological violence is the main cause of harm. It hurts and it is very hard to forget. I feel inferior; I don't trust myself". (Ona)

"For me personally, psychological violence has great consequences for later life. Constant feeling of guilt, what I do badly, I am a bad mother and wife, fear that children, seeing their father behaviour in the family, will do the same in the future". (Irena)

"Physical violence is the most damaging because it is a cruel feeling when your loved one is beating you, pushing you, torturing you and trying to cause you pain". (Ugne)

"Psychological violence destroys you as a personality, it is very difficult to talk about it, to accept that you have experienced it, it is difficult to prove it to others. The feeling of shame does not allow you to open up to the end". (Janina)

"Psychological violence, it is horrible and it is very difficult to get out of it, because the wounds of the soul heal longer than the physical ones". (Saule)

"I think psychological violence is the most painful experience because it leaves a deep scar that you carry for the rest of your life. The consequences of experienced psychological violence go out even when everything seems to be fine, you live a happy life" (Oksana)

The results of the research suggest that psychological violence causes feelings of fear, self-deprecation, shame, feelings of ignorance, and an infinite number of other consequences that go round in a woman's mind every day. Physical violence was mentioned by one informant as the most damaging type. The manifestations of psychological violence were described as ignorance, non-communication, humiliating laughter, obstruction of communication with friends, humiliation, coercion to act according to violator's will, ridicule of beliefs, demanding to be informed about one's actions, harassment, threats.

The informants themselves named the causes of the violence as follows:

"Tolerance of an abusive man. When I started to feel psychological violence, I thought it was temporary and would end soon. But all the shallow jokes turned into more and more frequent, more painful insults. Violence grew and I gradually began to believe in everything I was told, to tolerate not only psychological but also physical violence, and now I no longer believe that I can live differently". (Ona)

"I think lack of self-confidence is the biggest reason why we become victims of violence. The fear that everything I try to do to stop the violence will fail and go in vain. The problem is being ignored and no help is being sought". (Irena)

"I believe that too little self-confidence, self-esteem are the main reasons why we become victims of violence". (Ugne and Janina)

"The reason is - ignoring the problem. You are trying to live with it and believe that everything will change because there no longer seems to be the will and strength to fight". (Saulė)

"The main reason is the fear that the current situation will not change. It is also difficult to make decisive decisions when you are connected to a person by common children, life, wealth, and a sense of attachment". (Oksana)

It can be said that the main and most common reasons for becoming a victim of violence are women's distrust of themselves, ignoring the problem, which leads to a woman beginning to believe in the accusations she is being told, to blame herself, and no longer expecting anything to change. Abusive partners often do not understand themselves; they do not know how to recognize their aggressive impulses. Some are not violent all the time, but apologize after each incident and promise to change. In such relationships, women tend to remember the good period and forget or belittle the bad.

In a violent relationship, women experience various difficulties. According to Ona, "with our family members we become prisoners of the abuser; there is no way to escape from this situation." Irena, Ugne and Oksana emphasized that they live in constant fear, become stuck, experience a feeling of inferiority, and have difficulty communicating, which leads to depression and suicidal thoughts. Saulė says her behavior after long periods of psychological tension provoked her impulsive behavior, a constant self-blame for being a bad wife and mother of children.

Having asked what kind of assistance the informants received after they had suffered violence, most stressed that basic help was provided by parents and loved ones, but Saulė and Oksana say they had not received any help, but only remarks from their friends and loved ones that they do not know what they want and what forces to hide the violence they are experiencing.

The support and assistance of loved ones is very important for a woman who suffers from violence, and the most important thing is not to get stuck, but to seek help. Perpetrators often isolate victims from interacting with others, severing their social ties. It is therefore very important to reconnect those ties or start new ones. Suffering in loneliness is not "productive": if you look around and understand what is going on, there is another important step to take responsibility for your own life.

Most women avoid seeking for assistance when they experience domestic violence, but the informants in the research sought help from the police (Ona), Oksana turned to a psychologist, and Saulė was supported by friends and parents.

The data of the research revealed that not all informants who participated in the research received assistance from a social worker, but this was because they had not applied for it anywhere. It can be stated that women find various reasons not to seek assistance. First of all, they are ashamed their relatives, neighbors, co-workers and this hinders women's actions. A woman who is beaten and humiliated greatly humiliates herself, feels a complex of inferiority and thinks that without a man she is nothing and will not be able to support herself or her children. These women need more information about the social assistance provided. One of the informants also stated that assistance should be provided immediately and that social housing for mothers with children should be provided as a matter of urgency.

One of the informants Ugne thinks, that it would be appropriate provide information about free psychological assistance centers or doctors. Janina says that the most important thing for a woman is to ensure safety, Saulė thinks, that the most important thing is not to be afraid to publicize the problem and then social assistance will be effective. Oksana says, that the possibilities of assistance should be publicized as much as possible.

It can be concluded that informants are well aware of what assistance is needed and what needs to be changed, but the problem is that they themselves are passively involved in and do not seek help. The women lack self-confidence, determination and perseverance, which hides a

trembling fear, but by taking a small step forward towards help, a woman would already be freed from her suffering.

CONCLUSIONS

In the scientific literature, the concept of violence, by most authors, is defined as the criminal and misuse of force in the close environment, which has a negative impact on a person's psychological state, communication, behavior, and health. It is a rude violence, causing physical and emotional suffering, with the aim of forcing the victim to suffer and thus gaining special power over him/her. The main types of violence are: psychological, physical, sexual and economic violence. It manifests itself in families of different socio-economic status, different religious beliefs, and different races.

The causes of violence are complex and difficult to identify, but include violence experienced in childhood, family disagreements, unemployment, alcohol or substance abuse, depression, poverty, stereotypical attitudes, inability to deal with family conflicts and underestimation of women.

The research revealed that women do not seek any social assistance. The main sources of assistance are friends and parents whom they tell their problems and ask for advice. They experience a variety of difficulties, including self-doubt, physical health problems, emotional outbursts and communication, constant anxiety, fear, insecurity, insufficient self-confidence, helplessness, and inferiority. They become dependent on the opinions, attitudes and demands of others. The victim of violence withdraws and is unable to ask for or find assistance, and suffers from depression and sadness.

REFERENCES

1. Babachinaite G. ir kt. (2010) Kriminologija. Vilnius
2. Buciuonas G. Velicka V. (2017) Keitimasis informacija ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas tiriant smurto artimoje aplinkoje atvejus [interactive], access through Internet on 20 January, 2022: <https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/article/view/5630>
3. Carol E. Jordan, Campbell R., Follingstad D. (2010) Violence and Women's Mental Health: The Impact of Physical, Sexual, and Psychological Aggression. Annual Review of Clinical Psychology
4. Ford-Gilboe M., Varcoe C., Noh M. Wuest J., Hammerton J., Alhalal E., Burnett C. (2015) Patterns and Predictors of Service Use among Women Who Have Separated from an Abusive Partner. Journal of Family Violence.
5. Jovaisa K. (2009) Smurtošeimojėprevencija: Iliuzijų anatomija. Vilnius
6. Kasnauskiene J., Rackauskiene S. (2008) [nr.] 4(2) Smurtopriežastys prieš moteris socialinės rizikos šeimose, smurto teorijų kontekste. Iš Teorijų ir praktika. [interactive], access through Internet on 14 December, 2021: https://www.slk.lt/sites/default/files/leidinys_mokslo_taikomieji_tyrimai_2015.pdf
7. Liobikiene N. (2016) Krizių intervencijos socialinio darbo praktikoje. [interactive], access through Internet on 11 January, 2022: <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/35332/1/ISBN9786094672583.pdf>
8. LR Konstitucija [interactive], access through Internet on 21 January, 2022: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
9. LR Socialinių paslaugų įstatymas (2006). [interactive], access through Internet on 11 January, 2022: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342>
10. Michailovic I. (2012). Kai kuries smurto šeimose problematikos aspektai. [interactive], access through Internet on 11 January, 2022. file:///C:/Users/User/Downloads/115-Article%20Text-90-0-10-19700101.pdf
11. Palavinskiene B. (2014) Šeimos smurto aukos. Kriminologinis vertinimas. [interactive], access through Internet on 11 January, 2022:

https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/veiklos-sritys/viesosios-tvarkos-ir-gyventoju-saugumo-uztikrinimas/smurtas-artimoje-aplinkoje/konferencijos/2014-01-28/Brigita_Palavinskiene.pdf

12. RUIBYTE L. Smurtasšeimoje. Kastai? Priežastysirpasekmės:straipsnis (2012) [interactive], access through Internet on 19 January, 2022: <<http://www.kamkc.lt/straipsniai/6-smurtas-seimoje-kas-tai-priezastys-bei-pasekmes.html>>
13. Scott-Storey K. (2011) Cumulative Abuse: Do Things Add Up? An Evaluation of the Conceptualization, Operationalization, and Methodological Approaches in the Study of the Phenomenon of Cumulative Abuse. *trauma, violence, & abuse*
14. Stewart D. Mac Millan, H. Wathen N. (2013). Intimate Partner Violence. *Canadian journal of psychiatry*

BENDRUOMENĖS NARIŲ BENDRADARBIAVIMO GALIMYBĖS KULTŪRINĖS VEIKLOS KONTEKSTE

Dr. ZITA MALCIENĖ

Panevėžio kolegija

INESA VIETIENĖ

Vilniaus universiteto Štaulių akademija, Panevėžio rajono savivaldybė

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjamas bendruomenės narių dalyvavimas kultūrinėje veikloje, jos narių raiškos iššūkiai, bendradarbiavimo perspektyvos. Bendruomenės samprata sietina su jos narių gyvenimo kokybe, aktyviu socializacijos procesu ir pažanga, kuri priklauso ne nuo konkurencijos, o nuo bendradarbiavimo paradigmos. Kultūrinė veikla tampa tik priemone, skirta komunikacijai, aplinkinio pasaulio suvokimui, tradicinių lietuvių tautos vertybių išsaugojimui. Straipsnio tikslas – ištirti bendruomenės narių bendradarbiavimo galimybes kultūrinėje veikloje. Straipsnio objektas – bendradarbiavimo galimybės. Tikslui pasiekti buvo suformuoti šie uždaviniai: atskleisti bendruomenės kaip socialinio darinio sampratą, ištirti bendruomenės narių ir kultūros įstaigos darbuotojų bendradarbiavimo galimybes siekiant plėtoti kultūrinę veiklą. Straipsnyje taikyti metodai: mokslinės literatūros analizė ir anketinė apklausa raštu.

Raktiniai žodžiai: *bendruomenė, bendradarbiavimo raiška, socialinis darinys, kultūrinė veikla.*

IVADAS

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę buvo inicijuotas bendruomenių kūrimas, nes jos tapo reikalingos vykdomajai valdžiai, siekiančiai įgyvendinti savo užmanymus, susijusius su Europos Sąjungos finansine parama. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, atsivėrė naujos perspektyvos tradicijų kūrimui, kultūros stiprinimui bendruomenėje. 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programoje kultūra akcentuojama kaip Europos įvairovės pagrindas, kuriame kultūros produktai/paslaugos turi atitikti vartotojų lūkesčius, generuoti socialines inovacijas, kūrybiškumą.

Globalizacijos apraiškos reikalauja visuotinio susitelkimo, bendruomenės narių raiškos plėtotės kultūrinę veiklą verčiant tinkama erdve. Šiuo metu savivaldybės skiria nepakankamai valstybės ir savivaldybių biudžetinių lėšų vietos bendruomenėms, kitoms nevyriausybinėms organizacijoms, puoselėjančioms regionų etninį savitumą ir tradicijas, kultūros projektų daliniam finansavimui. Toks bendradarbiavimas yra tik siekiamybė, nes bendruomenės ir kultūros įstaigos neturi patirties kartu rašyti ir įgyvendinti edukacinių projektų, organizuoti mėgėjų kolektyvų, stiprinti jų dorovinių nuostatų, tautinės savimonės. Veikiantys kultūros centras/namai ir juose dirbantys kultūros specialistai gali tapti svarbiu vertybių puoselėjimo židiniu, kuriame būtų sudarytos sąlygos bendruomenės nariams prasmingai leisti laisvalaikį, tenkinti poreikius bei siekti saviraiškos. Gyventojų kultūrinius poreikius Lietuvoje tenkina daugybė viešų ir privačių įstaigų, kurių veikla yra plati ir įvairi. Užsienio bendruomenių patirtis rodo, jog stiprios bendruomenės kultūrinė veikla neapsiriboja vien renginiais ar projektais. Ilgainiui jos subręsta tarpregioninės partnerystės veiklai, verslui bei privačių renginių organizavimo paslaugų teikimui. Didesnė dalis Lietuvos bendruomenių dar nepasiekė tokio lygio, nes dažnas bendruomenės centras neturi savo patalpų ir glaudžiasi mokyklose, bibliotekose (Leliūgienė, Sadauskas, 2011).

Šinkūnienė (2012), nagrinėdama bendruomeniškumo sampratą pastebėjo, jog didžiausi globalizacijos padariniai – žmonių solidarumo ir tarpusavio supratimo krizė. Šiandieną kultūros įstaigos susiduria su bendruomenės narių raiškos iššūkiu ir kultūrinių veiklų nykimu regionuose, kurias nulemia urbanizacija ir emigracija, nuolatinis miestų didėjimas ir regionų tuštėjimas (Šeštokaitė, Kisieliauskas, 2021). Anot Atkočiūnienės ir kt. (2014), vietos organizacijos turėtų skirti didelį dėmesį personalo mokymui, kaimo bendruomeninių organizacijų plėtrai, etnokultūros ir tradiciškumo išsaugojimo klausimams. Reikia pripažinti, kad kiekvienas sutelktas veiksmas

duoda tvirtus pagrindus demokratinės visuomenės kultūrai, nes bendradarbiavimo perspektyva turėtų būti grįsta skaidriais santykiais su bendruomenių nariais, kultūros įstaigų darbuotojais bei įvairiomis organizacijomis. Todėl straipsnyje formuojamas *problematis klausimas*: Kokia bendruomenės narių ir kultūros darbuotojų sanglauda?

Straipsnio objektas – bendradarbiavimo galimybės.

Straipsnio tikslas – ištirti bendruomenės narių bendradarbiavimo galimybes kultūrinėje veikloje.

Tiksliui pasiekti buvo suformuoti sekantys **uždaviniai**: atskleisti bendruomenės kaip socialinio darinio samprata, ištirti bendruomenės narių ir kultūros įstaigos darbuotojų bendradarbiavimo galimybes plėtojant kultūrinę veiklą.

Straipsniui parengti buvo taikyti šie **metodai**: mokslinės literatūros analizė ir anketinė apklausa raštu.

Bendruomenės samprata

Lietuvoje kaimo bendruomenių atsiradimas ir formavimasis priskiriamas agrarinei epochai, kuomet galiojo paprotinės teisės normos (Aleksandravičius, Žukovskij, 2011). Šie autoriai mano, kad bendruomenės sąvoka talpina savyje ir kitas sampratas, kurių susiformavimui įtakos turėjo įvairių laikotarpių sąlygos ir veiksniai, nors pagrindinis vienijantis ryšys – bendras, bendrija – išlieka visais laikais. Demokratinėse valstybėse bendruomenės egzistuoja kaip natūrali gyventojų socialinė jungtis, kurios skatinimas praktikoje yra visiškai suprantamas dalykas. Šiuolaikinio pasaulio gyventojai susiduria su įvairiausiomis problemomis, todėl labai veiksminga kurti bendruomenes, galinčias spręsti iškilusius sunkumus (Čepienė, 2009). Lietuvos kultūros politikos nuostatose (2001) pabrėžiama, jog Lietuvos kultūra yra individo ir tautos kūrybinių galių išraiška, jų tapatumo ir išlikimo garantija. Vis dėlto valstybės kultūros politikos ir regionų kultūros programų tikslai neatitinka šiandieninės bendruomenės poreikių (Aleknaitė-Bieliauskienė, 2008).

Būdvytis (1994) teigia, jog mokslininkas Hillery surado daugiau nei 90 skirtingų bendruomenės apibrėžimų. Todėl šiuo metu nebesistengiama tikslinti apibrėžimų, o apsiribojama tuo, kad bendruomenė įvardijama kaip teritorija su joje gyvenančiais žmonėmis ir jų tarpusavio ryšiais. Aleksandravičius ir Žukovskij (2011, p.14) bendruomenės sampratą apibūdina „kaip žmonių grupę, kuri dalijasi ta pačia erdve, panašiomis patirtimis ir (arba) panašiais interesais, siekia bendrai suformuluotų tikslų“. Ši apibrėžtis orientuoja vietos bendruomenės siekį atkurti socialinius ryšius tarp gyventojų ir vykdyti bendras veiklas. Nefas (2009) savo įžvalgose pateikia patikslintą sampratą, jog vietos bendruomenė – tai grupė žmonių, gyvenančių apibrėžtoje teritorijoje su bendrais interesais. Kadangi socializacijos procese individas įsijungia į visuomenę, o jos struktūriniai padaliniai (socialinės grupės, bendrijos, institutai, organizacijos) perima sukauptą patirtį, socialines vertybes ir normas, tai sudaro sąlygas formuoti socialiai reikšmingiems asmenybės bruožams bei visuomenės grupių, tautinių bendrijų vertybių sklaidai (Juodaitytė, 2002).

Kurdami bendruomenę, vietos gyventojai siekia taikyti optimalius žmonių aktyvinimo būdus, problemų sprendimo, poveikio esamai politikai ugdymo formas. Kai žmonės bendrauja ir bendradarbiauja, buriasi pagal juos vienijančius interesus, pradeda stiprėti pilietinė visuomenė. Nes tuo metu žmonės sukuria pilietinių institucijų tinklą, o kuo tas tinklas tankesnis, tuo brandesnė visuomenė. Susikūrusi bendruomenė yra valstybės turtas, kurį reikia kurti ir puoselėti bendruomeniško atmosferoje (Poviliūnas, 2003). Mokslininkai (Juodaitytė, 2003; Aramavičiūtė, 2005; Aleknaitė-Bieliauskienė, 2005; Nefas, 2009, 2021 ir kt.) tvirtina, jog bendruomenės vaidina svarbų vaidmenį asmens kultūros įgalinimui, visuomenės narių poreikių tenkinimui ir vertybinių nuostatų formavimui. Todėl didelis dėmesys skiriamas padėties analizei bei strategijos nustatymui ir taikymui.

Bendruomenėms atsiranda poreikis ir galimybės surasti bei įsisavinti lėšas ir išteklius, esančius už bendruomenės ribų – tokias lėšas ir išteklius naujomis formomis pradėjo siūlyti tiek įvairios nacionalinės ir tarptautinės organizacijos, fondai, tiek valstybinės ir savivaldybių institucijos. Daugelis bendruomenių dažniausiai savo veiklą orientuoja į kultūrinių renginių ir susitikimų organizavimą, skirdamos mažesnę dėmesį aplinkosaugai ir kaimo žmonių gyvenimo

kokybės gerinimui. Bendruomenės turi tapti visuomenės pagrindu, siekiant bendruomeniškumo ir aktyvesnio gyventojų įsitraukimo į kultūrinę veiklą, tenkinant vietos narių veiklos poreikius, saviraišką bei remiant jų iniciatyvą. Bitinas (1991) bendruomenę apibūdino kaip mikrosociumą, t.y. kaimynystės ryšiais susietų šeimų ir pavienių gyventojų bendriją. Vadinasi, norint išlaikyti bendradarbiavimo atmosferą, svarbu siekti kiekvieno bendruomenės nario pozityvios socializacijos. Teorinėse išvalgose sutinkami keli požūriai, kurių pagrindu formuojama bendruomenės samprata: *struktūrinis* bendruomenės apibrėžimas remiasi politiniu – teisiniu požūriu ir jį galima apibrėžti kaip geografinę teritoriją. *Socialiniu – psichologiniu* požūriu žmones jungia bendri interesai, poreikiai, vertybės, ryšys, bendra veikla. O *kultūrinu – antropologiniu* aspektu bendruomenė buriasi, laikydama tam tikrų santykių, normų ir tradicijų.

Kultūrinės veiklos bendruomenėje organizavimo galimybės

Bendra veikla padeda sutelkti žmones ir sukurti bendruomeniškumo atmosferą. Bendruomenės veikla pasižymi plačiu veiklos spektru: kultūros ir sporto renginių organizavimu, aplinkos tvarkymu, talkų rengimu, vaikų ir jaunimo laisvalaikio užimtumu, kaimo infrastruktūros gerinimu, gyventojų švietimu, kaimo socialinių problemų sprendimu, gyventojų atstovavimu valdžios institucijose ir kt. Taip sociokultūrinės visuomenės poreikiai tampa glaudžiai susiję su ekonominėmis ir socioantropologinėmis aplinkybėmis.

Šiandieninė situacija rodo, jog kultūros centras/namai turėtų populiarinti mėgėjų meninę kūrybą, rūpintis jos gyvybingumu, tęstinumu, užtikrinti kultūros prieinamumą. Deja, daugelyje šalies periferijų struktūros nyksta. Janavičienės (2009, 2011) atliktuose tyrimuose pažymima, jog kultūros centre/namuose prastai vykdomas administravimas, o bendruomenėse vyrauja nuobodi ir neįvairi kultūrinė veikla. Bendruomenių vykdomi projektai skatina aktyvų žmonių dalyvavimą savo krašto puoselėjimo bei kultūros išsaugojimo srityse, tačiau bendruomenių narių įsitraukimas į veiklą, jų bendruomeniškumas yra nepakankamas. Todėl keliami prielaida, jog kultūros įstaiga yra viena labiausiai tinkamų institucijų, nulemiančių aktyvų narių dalyvavimą kultūrinėje veikloje bei formuojančių ir puoselėjančių asmens kultūrą. Pastebimas natūralus grįžimas bendrauti, taikyti įvairias kaimyniško sambūvio formas (Kadžytė, 2008). Kultūros įstaigos edukacinė veikla turėtų būti grindžiama gyventojų vienijimusi į kultūros ir meno kolektyvus, sambūrius, draugijas ir dalyvavimą bendruomenės narių socializacijos procesuose. Norint pritraukti kuo daugiau bendruomenės narių, kultūros darbuotojai turėtų stengtis organizuoti įdomius renginius, aktyviai siekti bendradarbiavimo, o informacijos sklaida turėtų pasiekti kiekvieną bendruomenės narį. Idėjų generavimas ir įgyvendinimas kultūrinėje veikloje yra sudėtingas procesas, susijęs su žmogaus ugdymu ir atsakomybe už jį. Kita vertus, kūrybingai suplanuota veikla ir sumaniai panaudota socialinė kultūrinė aplinka keičia individų veiklos struktūrą, turinį bei formuoja naujus gebėjimus. Tai reiškia, jog kultūros kūrimas ir kultūrinės paslaugos (laisvalaikio organizavimo) teikimas padeda išvengti socialinių problemų, mažina socialinę atskirtį, aktyvina visą vietos bendruomenę dalyvauti organizuojamuose renginiuose ir naudotis teikiamomis paslaugomis (Vosyliūtė, 2002).

Bendruomenių kultūrinė veikla yra vykdoma aktyvių žmonių iniciatyva (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001), tačiau jiems trūksta vadybinių kompetencijų. Bendruomenių noras įsisavinti lėšas skatina ieškoti įvairių kultūrinių projektų bei profesionalių kultūros vadybos specialistų. Pasak Leliūgienės (2013, p. 3), „dažna kompetentingų specialistų neturinti bendruomenė nesugeba racionaliai paskirstyti gaunamų lėšų“. Vienas iš sėkmingos kaimo bendruomenės veiklos principų turėtų būti tai, jog bendruomenės turi būti atviros, lanksčios bei imlios naujovėms, mokytis iš savo ir kitų veiklos patirties, gebėti prisitaikyti prie pasikeitusių gyvenimo sąlygų. O tai pasiekama tuomet, kai bendruomenės narius sieja tos pačios vertybės, jos nariai vieni kitais pasitiki ir aiškiai supranta vietos bendruomenės veiklos tikslus. Vykdamt kryptingą bendruomenės veiklą galima sėkmingai integruoti kaimo gyventojus į aktyvų socialinį gyvenimą bei sudaryti prielaidas darniam kaimo vietovių vystymuisi.

Viena populiariausių kultūrinės komunikacijos priemonių kaimo vietovėse tampa kultūriniai renginiai, kurių metu yra užmezgamas tiesioginis kontaktas tarp kultūros vertybių skleidėjų ir kultūros vartotojų. Kultūros darbuotojai, pasinaudodami visomis kultūros funkcijomis, turėtų padėti

bendruomenės nariams susikurti aiškius vertybių orientyrus, kurie leistų įprasminti savo gyvenimą bei santykius su kitais žmonėmis, derinti įvairių žmonių grupių kultūrinius interesus su tradiciniais požiūriais ir galimybėmis. Andrijauskas (2003) identifikavo svarbiausias kultūros funkcijas, t.y. *socializacijos* (perimti kolektyvinės visuomenės patirtį, socialines normas, kultūros vertybes ir simbolius tos visuomenės, kurioje jie gyvena), *integracijos* (palaikyti žmonių vienybę, saugoti sukauptą socialinę ankstesnių kartų patirtį ir ją remtis), *kūrybinę* (atskleisti kultūrinius gebėjimus, naujas vertybes, tradicijas, atnaujinti išgalėjusias kultūros vertybes ir simbolius), *pažintinę* (susisteminti ir perteikti žinias).

Kultūra yra ne verslas, o pagrindas mūsų identitetui, todėl kultūrinė veikla tampa priemone, skirta komunikacijai, aplinkinio pasaulio suvokimui, tradicinių vertybių išsaugojimui. Todėl būtina plėtoti esamų narių intelektualinius išteklius ir teikti edukacines paslaugas. Bendruomenių lyderis – kultūrinės plėtros vadybininkas, galintis koordinuoti bendruomenės ir kultūros įstaigos darbuotojų veiklą, gerinti laisvalaikio paslaugų kokybę, didinti verslumą, atvirumą naujovėms, ugdyti asmenybės vertybines nuostatas ir tapti savo regiono tradicijų puoselėtoju. Bendruomenių centrai yra linkę priimti aiškius ir efektyvius sprendimus, nes jie yra arčiau problemų, lengviau prisitaiko prie nuolatinių pokyčių. Nevyriausybinė organizacijų veikla remiasi savanorišku darbu, pilietiniu entuziazmu, o svarbiausia, neturi administracinio aparato. Bendruomeninė veikla yra palaikoma aktyvumu, stengiantis pakeisti individo, grupės, organizacijos arba vietos bendruomenės situaciją, išsiaiškinti žmonių norus ir galimybes asmeninėje ir visuomeninėje srityse.

Tyrimo metodika ir rezultatai

Vykstant kardinalioms politinėms ir ekonominėms pertvarkoms, valstybės kaimiškosios vietovės patiria neigiamą poveikį: mažesnėse gyvenvietėse uždarytos kultūros, švietimo įstaigos, kaimų gyventojų anksčiau įgyta kvalifikacija neretai nebeatitinka šiuolaikinės darbo rinkos reikalavimų (Jasaitis, 2013). Todėl kultūrinių veiklų dėka galima sukurti ne tik darnesnę bendruomenę, bet ir sutelkti aktyvius žmones patirti kūrybos jausmą dalyvaujant daugybėje projektų – Europos kaimynų diena, „Starway Cinema“, „Barn Synger“ ir kt.

Tyrimo tikslas – ištirti ir įvertinti bendruomenės narių bendradarbiavimo galimybes kultūrinėje veikloje. *Tyrimas* atliktas 2020 m. spalio mėn. – 2021 m. gegužės mėn., internetinės apklausos būdu.

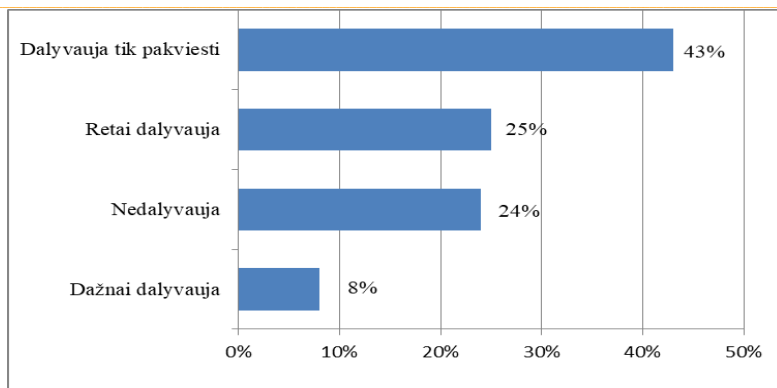
Demografinį bloką sudarė Panevėžio, Telšių, Marijampolės, Tauragės, Klaipėdos apskrįčių bendruomenių nariai, pirmininkai, asmenys, atsakingi už kultūrinę veiklą bei seniūnijų darbuotojai.

Kiekybinio tyrimo metu buvo laikomasi *etikos reikalavimų*: tiriamiesiems buvo paaiškintas tyrimo tikslas, su tiriamaisiais suderinta dėl konfidencialumo ir anonimiškumo, paaiškinta tyrimo nauda ir svarba (Žydzūnaitė, 2007). Anketoje buvo pateikti 82 proc. uždaro ir 18 proc. atviro tipo klausimų.

Anketinėje apklausoje dalyvavo 151 respondentas, t.y. bendruomenių nariai, pirmininkai, žmonės, atsakingi už kultūrinę veiklą bei seniūnijų darbuotojai. Aktyviausios tyrimo dalyvės buvo moterys (130 dalyvių). Bendras informantų amžius – nuo 36 iki 50 metų. Jauniausiam respondentui – 25 metai, o vyriausiajam – 63 metai. Pagal išsilavinimą duomenys pasiskirstė sekančiai: 49 procentai apklaustųjų turi įgiję aukštąjį išsilavinimą, 23 procentai – aukštesnįjį, 15 procentų – vidurinį, 5 procentai – profesinį, 6 procentai – specialų vidurinį ir 2 procentai – nebaigtą aukštąjį išsilavinimą. Informantai, turintys aukštąjį išsilavinimą yra baigę studijas žemės ūkio, inžinerijos, finansų, filologijos, švietimo bei kultūros srityse.

Susisteminti tyrimo rezultatai atskleidė, jog dauguma bendruomenių palaiko ryšius su mokyklomis, kultūros įstaigomis bei savivaldybėmis. Tačiau neturi bendradarbiavimo su kitomis bendruomenėmis patirties (kartu rengti renginius, įgyvendinti projektus ir kt.), rečiau bendradarbiauja su nevyriausybinėmis organizacijomis ir vietos verslininkais.

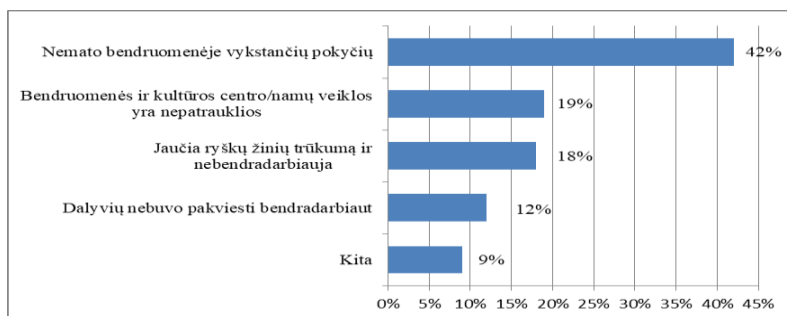
Žmonės pradeda suprasti bendruomenių svarbą ir pradeda dalyvauti kultūriniame gyvenime. Tačiau aktyvų dalyvavimą stabdo ne tik mažėjantis žmonių skaičius, bet ir prasta kitų asmenų motyvacija (žr. 1 pav.)

1 pav. Dalyvavimas bendruomenės kultūrinėje veikloje

Dauguma (43 proc.) respondentų dalyvauja kultūrinėje veikloje tik pakviesti, 25 procentai dalyvauja retai ir tik 8 procentai informantų dažnai dalyvauja. Tokie tyrimo rezultatai rodo, kad 24 procentai yra neaktyvūs, nes jų kultūriniai poreikiai nėra išugdyti ir/arba netenkina kultūrinių paslaugų pasiūla. Žmonių veiklumą gali inspiruoti ir savi interesai, laiko trūkumas patenkinti dvasinius poreikius. Tačiau būna ir gilesnių priežasčių, kurios nesužadina bendruomeniškumo jausmo. Respondentai tai įvardija „menku vietos gyventojų, o ypač jaunimo aktyvumu“, „narių iniciatyvos trūkumu, pasyvumu, abejingumu“, „nėra bendravimo poreikio“.

Veikiantys bendruomenės centrai stengiasi patenkinti gyventojų interesus, tačiau geresnėms bendradarbiavimo galimybėms trukdo įvairios priežastys (žr. 2 pav.).

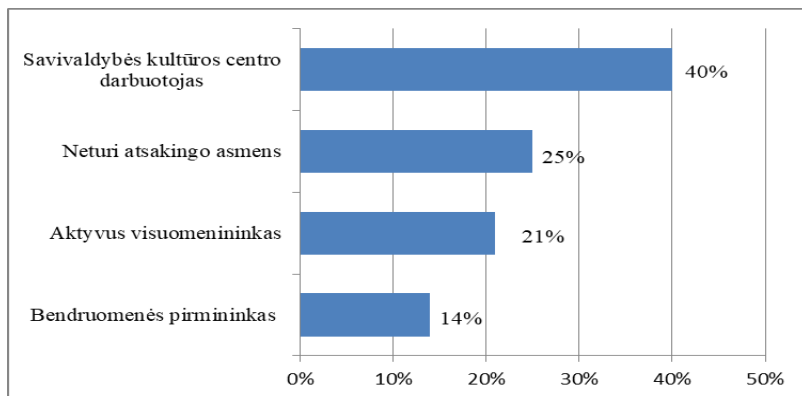
2 pav. Priežastys, trukdančios bendradarbiauti

Analizuojant priežastis, išryškėjo, jog beveik pusė (42 proc.) respondentų pažymėjo, kad jų bendruomenėse nematyti pastebimų pokyčių, o teikiamos paslaugos ne visada būna kokybiškos. Respondentai supranta, kad pokyčiams reikalingas lyderis, kuris skatintų bendruomenės narių aktyvumą, „apjungtų vietos įstaigas bendram labui“. Įvertinant geresnio kultūrinio bendradarbiavimo galimybes, pagrindinis dėmesys turėtų būti skiriamas pačių gyventojų iniciatyvai. Aktyvinant kaimo, miestelių gyventojų veiklą, bendruomenės narių vaidmuo turėtų tapti reikšmingu ir susijusiu su darnios plėtros nuostatų įgyvendinimu praktikoje. Šis procesas nėra paprastas, nes gyventojų įsitraukimas į bendruomenių veiklą priklauso nuo daugybės objektyvių ir subjektyvių priežasčių.

Tyrimė dalyviai (19 proc.) teigia, kad yra nepatrauklios organizuojamos veiklos, todėl „nesinori man eiti į bet kokius renginius“. Kiti (18 proc.) respondentai jaučia ryškų žinių trūkumą ir

į veiklą stengiasi neįsitraukti. Šie dalyviai pergyvena, jog „išsilavinimas, kurį įgijau prieš 20 metų, neleidžia tinkamai įsitraukti į komandinį darbą“, „įgyta profesija nesuteikė man žinių apie kultūrinės veiklos organizavimą“. 12 procentų informantų pripažįsta, kad „bendradarbiavimas bendruomenėje nevyksta, nes niekas nesiekia tokios veiklos“. Kai kuriuose vietovėse kultūros centro/namų veiklos yra nepatrauklios, sukurtas apie jas neigiamas įvaizdis. O kada plėtojamas dialogas su bendruomenės nariais, kultūros centro/namų darbuotojais, atsiranda trumpiausius kelias į įsijungimo procesą, surandami geriausi sprendimai.

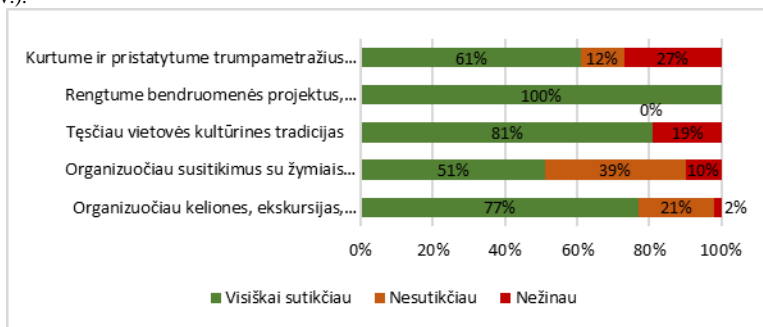
Klausimynu buvo siekiama sužinoti kas bendruomenėje atsakingas už kultūrinę veiklą (3 pav.).

3 pav. Atsakingas asmuo už kultūrinę veiklą

Informantai (40 proc.) tvirtina, jog bendruomenės narių kultūrinė veikla dažniausia rūpinasi savivaldybės kultūros centro darbuotojas. Kitose Lietuvos vietovėse šią veiklą kuruoja aktyvus visuomenininkas (21 proc.) arba pats bendruomenės pirmininkas (14 proc.). 9 procentai dalyvių pažymėjo, jog neturi atsakingo asmens ir niekas šios veiklos tinkamai nevykdo. Kalbėdami apie iššūkius, kultūrinės veiklos organizatoriai įvardijo ne tik žmogiškuosius, bet ir finansinius išteklius.

Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, kad respondentai nori naujoviškų, šiuolaikiškų veiklų, tinkamų renginių, kurie suburtų žmones ir juose kiekvienas bendruomenės narys būtų svarbus bei reikalingas. Todėl informantų buvo teirautasi, kokias veiklas jie dar norėtų stiprinti (žr. 4 pav.).

4 pav. Veiklų stiprinimas

Apklausoje metu buvo siekiama identifikuoti veiklas, kurias respondentų manymu reikėtų pastiprinti. Visi dalyviai sutiko, kad būtina ruošti projektus, kurių dėka būtų pristatytas bendruomenės identitetas. Tačiau supranta, kad „projektų rengimui būtinas specialistas, kuris suaktyvintų bendruomenių narių dalyvavimą“, „populiarintų krašto tradicijas, prižiūrėtų kultūrinį paveldą“, „plėtotų kaimo turizmą bei didintų žmonių užimtumą“. Tokie respondentų pasisakymai patvirtino buvusius teiginius, susijusius su fragmentiška kultūrine veikla. Ieškant naujų galimybių, būtų galima naudoti patrauklesnės laisvalaikio praleidimo formas, kurti įvairias edukacines programas, renginių tematikas. Bendruomenės kultūrinės veiklos specialistas galėtų tapti tuo asmeniu, kuris skirtų reikiamą laiko dalį tarptautinei veiklai, apręptų plačiau rekreacijos, švietimo, meno, kultūros bei bendruomenės kūrimo sritis. Vykdamas įvairiapusę veiklą, bendruomenės pasiektų efektyvesnio narių kultūrinio ir visuomeninio veiklumo.

Didžioji dalis respondentų (77 proc.) teigia, kad bendruomenėse reikia dažniau organizuoti ekskursijas, įvairias keliones, sporto šventes. Tyrimo dalyviai (61 proc.) norėtų kurti trumpametražius filmukų ciklus apie savo kraštą, stiprinti solidarumo apraiškas. Pastaruoju metu vis daugiau žmonių pradeda suprasti, kad bendradarbiavimas su kultūros darbuotojais daro didžiulę įtaką bendruomenės gyvavimui. Kartu vykdamas įvairius kultūros projektus, galima sulaukti gerų rezultatų bei ekonomiškai spręsti bendruomenės plėtros problemas. Nes tokie projektai yra lankstūs ir jų vertė vartotojams yra maksimali. Svarbu tik, kad būtų renginiai skirti tikslinėms grupėms, tenkintų bendruomenės narių interesus. Tuomet kultūros vaidmuo visuomenės gyvenime taps įvairialypiu, bus trinamos ribos tarp „aukštosios“ kultūros arba meno ir populiariosios kultūros bei kasdienio gyvenimo. Bendruomenės, veikiančios pagal Asociacijų įstatymą (2004), turi pakankamai juridinių teisių vykdyti įvairiapusę kultūrinę veiklą, kuri teiktų naudos jos nariams ir neprieštarautų įstatymams. Naujai ir efektyviai problemas padėtų spęsti užsienio šalių pavyzdžiai: Švedijos socialinių kooperatyvų patirtis, grindžiama švietimu, mokymu ir bendruomenės narių kultūrinio poreikių tenkinimu.

IŠVADOS

Bendruomenė yra nuolat kintantis darinys, kuriame žmonės ugdomi bendruomeniškumą veikdami kartu, gyvena konkrečioje vietoje dėl bendrų interesų ir tikslų, tęsia ir puoselėja krašto tradicijas bei papročius. Bendruomenė – aktyvūs veiklos dalyviai, kurie bendrai su kultūros įstaigų darbuotojais gali kurti ir įgyvendinti projektus, tenkinti įvairių žmonių kultūrinius interesus bei dalyvauti pokyčių procesuose.

Empirinio tyrimo duomenys rodo, jog trūksta aktyvaus bendradarbiavimo tarp bendruomenės narių ir kultūros centro/namų darbuotojų. Bendruomenėse nepakanka specialistų, kurie gebėtų valdyti (planuoti, organizuoti, įgyvendinti, vertinti) bendruomenės kultūrinius projektus, pritraukti ir administruoti finansinius išteklius bei vykdyti kultūrinę veiklą. Todėl kultūrinę veiklą dažniausia vykdo žmonės visuomeniniais pagrindais. Bendruomenės, kurios organizuoja savo kultūrinę veiklą bendruomeniniais principais, turėtų būti atviros kultūros įstaigoms – jų specialistams, kurie vadovausis bendruomenės sanglaudos principais ir taip stiprins bendruomeniškumą, pasiekis narių kultūrinio ir visuomeninio veiklumo.

LITERATŪRA

1. Aleksandravičius, Al. ir Žukovskij, J. (2011). Kaimo bendruomenių raida ir jų veiklos tikslai: siekiant darnumo visuomenėje. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. 1 (25). P 7-15. Prieiga per internetą: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/index>
2. Andrijauskas, A. (2003). *Kultūrologijos istorija ir teorija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 443 p.

3. Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis. 174 p.
4. Aleknaitė-Bieliauskienė, R. (2008). Ar ne laikas kalbėti apie kultūrą? *Muzikos barai*. 9 (10). P. 22-23. Vilnius: Petro ofsetas.
5. Aleknaitė-Bieliauskienė, R. (2005). Paklausa ir pasiūla meninės kultūros rinkoje. Akademinis jaunimas permainų metais. *Ekonominės ir socialinės politikos studijos: mokslinių straipsnių rinkinys*. P. 137-145. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/socialine-teorija-empirija-politika-ir-praktika>.
6. Atkočiūnienė, V., Aleksandravičius, Al., Kiaušienė, I., Vazonienė, G., Pakeltienė, R., Luke, R. (2014). *Kaimo socialinės infrastruktūros vystymas siekiant užtikrinti teritorinę ir socialinę sanglaudą* Mokslo studija. Kaunas: Aleksandro Stulginskio universitetas. 204 p.
7. Baršauskienė, V. ir Leliūgienė, I. (2001). *Sociokultūrinis darbas bendruomenėje: užsienio šalių patirtis*. Kaunas: Technologija. 19 p.
8. Bitinas, Br. (1991). Mikrosociumo auklėjamoji funkcija. *Tautinė mokykla*. 5. P. 5-15.
9. Būdvytis, S. (1994). Bendrija kaip sociologijos objektas. *Filosofija. Sociologija*. 1 (13). P. 24-35. Prieiga per internetą: <https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/filosofija-sociologija>
10. Čepienė, A. (2009). *Spaudos poveikis formuojant kaimo bendruomenės socialinį įvaizdį*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko leidykla Lucilijus, 20 p.
11. Janavičienė, D. (2011). Kaimo vietovių bibliotekos reikšmė bendruomenėje. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*. 2. P. 105-116. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/36251>.
12. Janavičienė, D. (2009). Skuodo savivaldybės viešosios bibliotekos kultūrinė komunikacija kaimo bendruomenėse. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (16). P. 183-201. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
13. Juodaitytė, A. (2003). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 92 p.
14. Juodaitytė, A. (2002). *Vaikystės fenomeno pedagoginės rekonstrukcijos*. Daktaro disertacijos santrauka. Klaipėdos universitetas; Vytauto Didžiojo universitetas. 38 p.
15. Kadžytė, Gr. (2008). Kalendorinių papročių bei paprotinės teisės įtaka kaimo bendruomenių konsolidacijai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2 (11). P. 268-268. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
16. Leliūgienė, I. (2013). Žmogiškojo kapitalo stiprinimo galimybės ugdant socialiai atsakingą asmenybę. *Socialinis ugdymas*. 34 (2). P. 26-39. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/collections/4be0fdcf-1d78-42b0-8415-1a6981c6cafe>.
17. Leliūgienė, I. ir Sadauskas, J. (2011). Bendruomenės sampratos traktuotės ir tipologija. *Socialinių mokslų studijos*. 3(4). P. 1281-1297. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/11040>.
18. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programos patvirtinimo“. 2012. Nutarimas publikuotas: Žin. 2012-12-11, Nr. 144-7430. Vilnius.
19. Lietuvos Respublikos *Asociacijų įstatymas*. (2004). Įstatymas paskelbtas: Žin. 2004, Nr. 25-745, i. k. 1041010ISTA0IX-1969. Vilnius.

20. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos kultūros politikos nuostatų patvirtinimo“. 2001. Nutarimas publikuotas: Žin., 2001-05-18, Nr. 42-1454. Vilnius.
21. Nefas, S. (2021). *Bendruomeniškumo sklaida Lietuvoje*. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 254 p.
22. Nefas, S. (2009). Socialinės pagalbos žmogui organizavimas – vietos bendruomenės funkcija. *Socialinis ugdymas*. 8 (19). P. 48-58. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/collections/bfa8362c-b90a-4a00-a848-7a49c7768016>.
23. Šeštokaitė, S. ir Kisieliauskas, J. (2021). Kultūrinių veiklų poveikis bendruomenių formavimuisi Lietuvoje. *Socialiniai tyrimai*. Nr. 44(1). P. 40–52. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/Soctyr.44.1.3>.
24. Šinkūnaitė, J. (2012). *Bendruomeniškumas, komunikacija ir muzika: sociokultūriniai negalios aspektai*. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 290 p.
25. Vosyliūtė, A. (2002). Kaimo bendruomenė: gyvensenos bruožai. *Rytų Lietuva: visuomenės ir socialinių grupių raiška bei sąveika*. P. 56-106. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/38557>
26. Žydzūnaitė, V. (2007). Fenomenografija - kokybinės diagnostikos metodas: Metodologinis pagrindimas. *Pedagogika*. 85. P. 76-80. Prieiga per internetą: [hdl:20.500.12259/62261](https://doi.org/10.1007/978-3-319-62261-1).

OPPORTUNITIES FOR COOPERATION BETWEEN MEMBERS OF THE COMMUNITY IN THE CONTEXT OF CULTURAL ACTIVITIES

Dr. ZITA MALCIENĖ,

Panevėžys University of Applied Sciences

INESA VIETIENĖ

Vilnius University Šiauliai Academy, Panevėžys District Municipality

ABSTRACTION

The article analyses the participation of community members in cultural activities, the challenges and perspectives of its members' cooperation. The concept of community is related to the quality of life of its members, the active process of socialization and progress, which depends not on competition but on the paradigm of cooperation. Cultural activities become only means to communicate, to understand the world around us, to preserve traditional values. The aim of the article is to examine the possibilities of cooperation between community members in cultural activities. The object of the article is the possibilities of cooperation in cultural activities. To achieve this goal, following tasks were formed: reveal the concept of the community as a social structure, explore the possibilities of cooperation between community members and employees of cultural institutions in order to develop cultural activities. Methods used in the article: analysis of scientific literature and a questionnaire survey.

Based on the results of the research, it is concluded that the community is an active participant in activities that together with the employees of cultural institutions develop and implement projects, coordinate the cultural interests of various people and actively participate in the process of change. In theoretical insights several approaches are shared that form the basis of the concept of community: the structural definition of a community is based on a political-legal approach and can be defined as a geographical area. From the social - psychological point of view, common interests, needs, values, common activities, unite people. Moreover, from the

cultural - anthropological point of view, the community is formed in accordance of certain relations, norms and traditions. Communities are an ever-changing entity in which people develop a sense of community.

The cultural activities of communities are often fragmented because they do not cover all parts of the community process. People on a social basis carry out these activities, by volunteering principle. The network of organizers of rural communities should become a force that would establish the status of a leader of a rural community. There are not enough specialists in the communities who would be able to manage (plan, organize, implement, evaluate) community's cultural activities projects, attract and administer financial resources and cultural activities. Therefore, it is necessary to maintain cooperation between the cultural activity managers of the cultural centres / homes. It could be said that communities, who organize their cultural activities on the basis of community principles must be open to cultural institutions - their specialists, who will be guided by the principles of active community cohesion and thus strengthen their community, will reach the cultural and social activities of their members.

Keywords: *community, expression of cooperation, social structure, cultural activities.*

SAVANORYSTĖS POVEIKIS ASMENINĖS IR VISUOMENĖS GEROVĖS UŽTIKRINIMO KONTEKSTE

SVAJONĖ RAINIENĖ

Marijampolės savivaldybės administracija, Marijampolės kolegija

ANOTACIJA

Savanorystė egzistuoja daugybę metų, tai nuolat kintantis, daugialypis reiškinys. COVID – 19 pandemijos metu valstybė susidūrė su naujais, iki tol nepatirtais iššūkiais sveikatos apsaugos, socialinėje, švietimo ir kitose srityse. Susitelkusi pilietinė visuomenė tapo didele jėga ir reikšminga pagalba valstybės institucijoms ieškant sprendimų ir pagalbos būdų gyventojams. Straipsnio tikslas – atskleisti savanorystės poveikį asmens ir visuomenės gerovės užtikrinimo lygmenyse pandemijos laikotarpiu. Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, kokybinis tyrimas – pusiau struktūruotas interviu. Tyrimas atskleidė, kad pandemijos metu dominavo bendruomenės poreikių užtikrinimu paremti savanoriškos veiklos motyvai. Gautą savanorystės naudą informantai vertina asmeniniu aspektu: įgyta patirtimi ir įgūdžiais; naujų ryšių užmezgimu; pasikeitusiomis nuostatomis apie savanorystę. Pandemijos metu į savanorišką veiklą įsitraukė neturėję ankstesnės savanorystės patirties, įvairaus amžiaus, išsilavinimo žmonės.

Raktiniai žodžiai: *savanorystė, asmeninė gerovė, bendruomenės poreikiai, pandemija.*

ĮVADAS

Lietuvos Respublikos Seimas, įvertindamas savanorių indėlį prisidedant prie situacijos valdymo COVID-19 (koronaviruso infekcijos) metu, jos plitimo grėsmės ir pasekmių mažinimo, 2022-uosius paskelbė Savanorystės metais. Pandemijos laikotarpis sutelkė gyventojus būtiniais, neatidėliotiniams sprendimams ir veiksams. Dažnu atveju susivienijusi pilietinė visuomenė tapo greitesnė, lankstesnė, kūrybiškesnė sprendimų paieškose nei viešasis sektorius, neretai apribotas įvairių normų, taisyklių ir reikalavimų. Valstybė susidūrė su iššūkiais sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų ar švietimo srityse, kuriose savanorystė tapo reikšmingu pagalbos šaltiniu. Šalia formalios savanorystės įvairiose organizacijose, gimė daug individualių iniciatyvų nuo būtinųjų prekių pristatymo į namus pažeidžiamų grupių atstovams iki savanoriškos veiklos liginėse, socialines paslaugas teikiančiose institucijose ir kt.

Savanorystė kaip daugiasluoksnis reiškinys yra analizuojama įvairiais aspektais tiek Lietuvos, tiek ir kitų šalių mokslininkų. Savanoriškos veiklos poveikį socialinio kapitalo formavimosi procese tyrinėja Wilson, Musick (2000), Hadzi-Miceva (2007), Staliūnas, Stasiukynas, Šukvietienė (2021). Savanorystės reiškinį, kuriame vyksta edukaciniai procesai analizuoja Štuopytė (2010), jaunų suaugusiųjų mokymosi patirtis savanorystėje atskleidžia Kurapkaitienė (2019), senjorų patirtis savanorystėje analizuoja Gedvilienė, Karasevičiūtė (2013). Asmenybinių ir sociodemografinių veiksnių įtaką įsitraukimui į savanorišką veiklą analizuoja Savicka (2021). COVID-19 pandemija atnešė pokyčių šalies, bendruomenės, asmens egzistavimo lygmenyse, tai neišvengiamai turėjo įtakos ir savanoriškos veiklos organizavimo ypatumams. Be to, pati savanorystė kaip reiškinys kūrė pokytį skirtingose veiklos srityse bei įvairiais aspektais.

Straipsnio tikslas – atskleisti savanorystės poveikį asmens ir visuomenės gerovės užtikrinimo lygmenyse pandemijos laikotarpiu.

Uždaviniai:

1. Apibrėžti savanoriškos veiklos sampratą istoriniu bei socialiniu aspektu.
2. Išanalizuoti savanoriškos veiklos kuriamą vertę asmens ir visuomenės lygmenyse.
3. Atskleisti savanorių patirtis COVID-19 pandemijos metu analizuojant įsitraukimo į savanorišką veiklą motyvų ir kuriamos vertės sąsajas.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, kokybinis tyrimas – pusiau struktūruotas interviu.

Savanoriškos veiklos samprata istoriniu bei socialiniu aspektu

Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas (2011) savanorišką veiklą apibrėžia kaip savanorio neatlyginamai atliekamą visuomenei naudingą veiklą, paremtą savanorio ir šios veiklos organizatoriaus susitarimu. Savanorišką veiklą Lietuvoje reglamentuojantis teisės aktas numato pagrindinius šios veiklos parametrus: veiklos ypatumus, principus, organizavimo tvarką, savanorio ir savanoriškos veiklos organizatoriaus teises ir pareigas. Pateiktas savanoriškos veiklos apibrėžimas išskiria dvi veikloje dalyvaujančias puses – savanorį ir savanoriškos veiklos organizatorių. Istoriskai šalia išskiriama buvo ir trečioji – tai kančia, nelaimė išgyvenantis asmuo ar jų grupė, kuriems reikalinga pagalba. Šių asmenų poreikių tenkinimo užtikrinimas tampa savanoriškos veiklos priežastimi ir tikslu (Kurapkaitienė, 2019). Šiame apibrėžime nustatomas ir savanoriškoje veikloje dalyvaujančių šalių santykio lygmuo – veikla turi būti vykdoma abiejų šalių bendru sutarimu, joms priimtiniomis sąlygomis. Akivaizdu, kad ši veikla turi būti paremta bendradarbiavimo ir lygiavertiškumo principais. Tačiau Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatyme pateiktame apibrėžime neišgrynintas laisvos valios arba laisvo apsisprendimo aspektas, kuris yra būtinas savanoriškoje veikloje (Penner, 2004; Biddle, Gray, 2020; Činčalova, Černa, 2021). Teisinė savanoriškos veiklos apibrėžtis akcentuoja neatlygintai kuriamą visuomenei naudą, bet ne laisva valia prisimintas pareigas. Penner (2004) savanorišką veiklą apibūdina kaip laisvą žmogaus pasirinkimą skirti savo laiką kitiems žmonėms socialiai reikšmingiems siekiams įgyvendinti. Tai asmeninis sprendimas, dažniausiai nulemtas asmenybiinių charakteristikų.

Savanorio sąvoka pirmą kartą paminėta apie 1700 m. vidurį prancūziškai kalbančiose šalyse (Gee, 1989, cit. Kurapkaitienė, 2019). Šiuo terminu įvardijamas jaunuolis, pasirinkęs karo tarnybą ne dėl prievolės ar būtinybės, o laisva valia ir savo apsisprendimu. Savanoriškai veiklai peržengiant veiklų įvairovės, teritorines ribas, plačiai paplito ir savanorio sąvokos vartojimas. Savanoriu imta vadinti pagalbininką, kuris negauna darbo užmokesčio arba asmenį, teikiantį paslaugas savo iniciatyva (Šimkus, 2013). Savanorystė socialinės pagalbos srityje tapo profesionalaus socialinio darbo pagrindu, pirmaisiais socialiniais darbuotojais tapo buvę savanoriai (Kurapkaitienė, Sadauskas, 2013, Kurapkaitienė, 2019). XX a. pasižymi savanoriškos veiklos plėtra: teritoriniu, veiklų įvairovės, profesionalumo aspektais. Savanorystė kaip reiškinys peržengia konkrečios vietovės ar šalies ribas, apima vis daugiau sričių (nuo socialinių paslaugų teikimo iki aplinkosaugos, gyvūnų globos ir pan.).

Savicka (2021) išskiria dvi savanorystės formas: 1) **kolektyvinė** paremta atsakomybe ir lojalumu vietinei bendruomenei ar kolektyvui, todėl paprastai yra ilgalaikė ir nuolatinė; 2) **refleksyvioji** atspindi individualias įsipareigojimo formas, savanorystės motyvai priklauso nuo asmeninės patirties, nuostatų, savanorio poreikių. Pastaruoju atveju savanorystė dažniausiai apsiriboja trumpalaike, epizodiška veikla. Analizuodama savanorystės aprėptį bei pastarųjų metų tendencijas Savicka (2021) kelia klausimą ar savanorystė kaip ilgalaikis moralinis įsipareigojimas netampa atgyvena, vis labiau įsigalint savanorystei kaip būdai formuoti socialiai priimtą įvaizdį visuomenėje. Pasak Paplauskienės (2021), gerosios patirties sklaida, savanorystės vertės pripažinimas visuose valdžios lygmenyse, reguliari veiklos analizė gali aktyvinti savanorišką veiklą savivaldybėse. Viešoji įstaiga „Europos namai“ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakyму 2019 m. gruodžio mėn. - 2020 m. sausio mėn. atliko bendruomeninės ir savanoriškos veiklos Lietuvoje tyrimą. Tyrimo metu nustatyta, kad bendra duomeninė bazė apie savanorystės galimybes, aktyvesnis tarpinstitucinis bendradarbiavimas nacionalinio ir vietos valdymo, organizacijų lygmenyse galėtų prisidėti prie savanoriškos veiklos plėtojimo.

Neabejojama savanorystės, kaip šimtmečius gyvuojančio reiškinio, kuriama verte visuomenei, tačiau stebimas savanorystės formų kitimas. Nors savanorystės aprėptis auga, vis dažniau apsiribojama trumpalaike, epizodine veikla, todėl aktualiu klausimu išlieka ilgalaikės ir nuolatinės savanoriškos veiklos užtikrinimas.

Savanorystės kuriama vertė

Nors savanoriška veikla nėra apmokoma, tai nereiškia, kad ji nekuria vertės. Savanorystė – tai dinamiškas reiškinys, nuolat ugdomas savanorių bei keičiantis visuomenę (Gudžinskienė, Kurapkaitienė, 2018). Hadzi-Miceva, Shea (2007) teigia, kad savanorystė kuria daugybę naudų:

- Bendruomenės lygmenyje sustiprina bendruomenės narių ryšius, užtikrina galimybę prisidėti prie ekonominės ir socialinės gerovės augimo, skatina aktyviau dalyvauti socialiniame gyvenime. Savanoriška veikla kuria solidarumą ir bendradarbiavimu grįstus santykius.
- Asmens (savanorio) lygmenyje suteikia galimybę įgauti patirties, mokytis, tobulėti, jaustis reikalingu ir reikšmingu.

Biddle, Gray (2020) savanorystės poveikį apibrėžia kaip visuomenės vienijimo galimybę, nepamirštant naudos pačiam savanoriui. Asmeninės vertės augimas, pasitenkinimo jausmas, buvimas kartu su bendraminčiais svarbūs elementai savanoriškoje veikloje dalyvaujantiems asmeniui (Činčalova, Černa, 2021). Savanorystė yra reikšminga socialinės atsakomybės, tolerancijos ir empatijos ugdymui, socialinių tinklų kūrimui (Wilson, Musick, 2000). Savanoriškos veiklos patirties sklaida gali paskatinti į šią veiklą įsijungti vis daugiau asmenų, atkreipti dėmesį į socialines problemas, kurioms išspręsti neužtenka pavienių asmenų pastangų.

Ar egzistuoja ryšys tarp savanorystės ir laimės jausmo? Remdamiesi dvejomis priešingomis filosofinėmis kryptimis Meier ir Stutzer (2008) analizavo savanorystės poveikį pačiam savanoriui. Aristotelis teigė, kad pagalba kitiems yra būdas kurti asmeninę gerovę. Antroji, hedonistinė teorija, tvirtina, kad laimingesni tie, kurie maksimaliai išnaudoja pastangas savo gerovei kurti nei priisiimantys atsakomybę padėti kitiems. Tyrimai įrodė, kad savanorystė atneša naujų patirčių ir pilnatvės, todėl savanoriaujantis asmenys jaučiasi laimingesni už nesavanoriaujančius. Savanorystė kaip daugiabriaunis reiškinys be laimės ir pilnatvės pojūčio atskleidžia ir kitas patyrimo puses: išgyvenamą bejėgystę, neapibrėžtumą, įtampą. Savanorystė dažnai būna idealizuojama, ypatingai tik pradėjus savanorišką veiklą. Išgyventa tikrovė auginą asmeninį savanorių patyrimą ir suteikia galimybę permąstyti savanorystės prasmę (Gudžinskienė, Kurapkaitienė, 2019).

Savanoriška veikla yra vienas iš socialinio kapitalo vystymosi elementų (Staliūnas, Stasiukynas, Šukvietienė, 2021). Savanoriškoje veikloje dalyvaujantys asmenys sieja bendras tikslas, formuojasi tarpusavio socialiniai tinklai. Skirtingų vertybių, patirties, išsilavinimo asmenų bendradarbiavimas auginą ir patį savanorį, kuria jo asmeninį socialinį kapitalą. Savanoriška veikla svarbi pilietinės visuomenės formavimuisi, damiam valstybės vystymuisi, gerovės kūrimui. Savanorystė gali būti galinga jėga keičiant žmonių nuostatas, vertybes, kuriant bendruomeniškumo jausmą (Jezukevičiūtė, Skirmantienė, 2015).

Savanoriška veikla yra svarbi pilietinės visuomenės formavimuisi ir jos svertų augimui. Nuo 2007 metų Lietuvoje pradėtas matuoti Pilietinės galios indeksas. Pilietinės visuomenės instituto ekspertų parengtoje metodikoje apibrėžti Pilietinės galios indeksą sudarantys keturi matmenys: esamo pilietinio aktyvumo (dalyvavimas partijose, demonstracijose, talkose, labdarinėje veikloje, internetinėse pilietinėse akcijose ir pan.), potencialaus pilietinio aktyvumo (tyrimo dalyvių klausiamą kaip jie elgtųsi hipotetinėse situacijose, jei iškiltų rimta visos šalies politinė, ekonominė bei vietinė problema), pilietinės įtakos suvokimo (pačių žmonių supratimas, kokią galią jie turi valstybėje) ir pilietinės veiklos rizikos vertinimo indeksai (vertinama socialinė aplinka kaip rodiklis skatinantis ir užtikrinantis galimybę piliečiams laisvai veikti). Be šių įprastinių dimensijų 2020 m. buvo matuojamas ir savanorystės apimtys pirmaisiais pandemijos metais. Tyrimo duomenimis, pirmaisiais pandemijos COVID – 19 metais pilietinės galios indeksas išaugo iki 41,3 balo iš 100 galimų. Atitinkamai 2019 m. šis rodiklis siekė 39,7 balo. Didžiausią įtaką tam turėjo pilietinio aktyvumo augimas nuo 33,8 balo iki 44 balų iš 100 galimų. Didžiausias ūgtelėjimas fiksuotas įsitraukime į aukojimą, dalyvavimą vietos bendruomenės veikloje ir aplinkos tvarkymo talkose. Pilietinės įtakos rodiklis išaugęs 2019 m., sekančiais metais nukrito nuo 61,2 balo iki 55,7 balo iš 100 galimų ir pasiekė 2016 m. lygį. Pandemijos laikotarpiu apribota kai kurių įstaigų, organizacijų veikla galėjo lemti šios grupės įtakos mažėjimą viešųjų sprendimų priėmimo procese. Kitų dvejų indekso rodikliai (potencialaus pilietinio aktyvumo ir pilietinės veiklos rizikos vertinimo) išliko

stabilūs. Remiantis tyrimo rezultatais, pandemijos ir jos metu paskelbtų dviejų karantinų metu savanoriavo 9 proc. šalies gyventojų. Tačiau tik trečdalis šioje veikloje dalyvavo reguliariai, didžioji dalis apsiribojo epizodine veikla. Tyrimo metu pastebėta naujų savanorių pritraukimo mažėjimo tendencija, savanoriškoje veikloje dalyvavusių dauguma jau turėjo šios veiklos patirties iki pandemijos. 54 proc. respondentų teigė, kad nesavanoriauja ir neketina to daryti. Į savanorystę neįsitraukianti Lietuvos gyventojų dalis išlieka didelė ir stabili, tai didelis neišnaudotas žmogiškasis potencialas.

Tyrimo metodologija

Pirmaisiais pandemijos metais, viešajam sektoriui susidūrus su anksčiau nepatirtais iššūkiais, ypatingai svarbus tapo savanorių dalyvavimas organizuojant ir teikiant viešąsias paslaugas sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų, švietimo srityse. Savivaldybės, būdamos atsakingos už šių paslaugų organizavimą ir teikimą savo teritorijoje, turėjo imtis greitų ir kūrybiškų sprendimų lyderystės telkiant savanorius bendrai veiklai. Empirinis tyrimas atliktas vienoje iš savivaldybių, kuri ėmėsi iniciatyvos kurti savanorių bazę, paskirstyti žmogiškuosius išteklius labiausiai pagalbos stokojantioms sritims, įstaigoms ir organizacijoms.

Siekiant atskleisti savanorių patirtis COVID – 19 pandemijos metu, savanoriškos veiklos poveikį veikloje dalyvaujantiems asmenims, pasirinktas kokybinis tyrimo metodas. Kokybinio tyrimo metu siekiama suprasti socialinį pasaulį tiriant, kaip jį interpretuoja jo dalyviai (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Realizuota tyrimo strategija – pusiau struktūrizuotiems interviu – leidžia formuoti išvagas, analizuoti subjektyvias savanorių patirtis. Empirinis tyrimas atliktas 2022 m. sausio – vasario mėnesiais. Informantų skaičius kokybiniuose tyrimuose priklauso nuo pasirinkto tyrimo tikslo ir tiriamo reiškinio. Tikslinė tyrimo dalyvių atranka atlikta remiantis apibrėžtais kriterijais – konkrečioje savivaldybėje daugiausiai laiko savanoriškai veiklai skyrę asmenys COVID -19 pandemijos laikotarpiu. Tyrimo dalyvių atrankai panaudota savivaldybės sukauptoje savanorių duomenų bazėje esanti informacija.

1 lentelė

Tyrimo dalyvių charakteristika
(Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo duomenimis)

Dalyvio kodas/ kriterijai	Lytis	Amžius	Išsilavinimas	Darbo sritis	Savanorystės patirtis iki pandemijos
AS1	Moteris	46	aukštasis	Sveikatos priežiūra	turėjo
AS2	Moteris	31	profesinis	prekyba	neturėjo
AS3	Moteris	23	aukštasis	Įmonės veiklos administravimas	neturėjo
AS4	Moteris	47	aukštasis	Viešasis administravimas	neturėjo
AS5	Moteris	44	aukštasis	Viešasis administravimas	turėjo

Kokybiniame tyrime dalyvavo 5 dalyviai, visos moterys, dirbančios skirtingose srityse, 3 tyrimo dalyvės neturėjo savanorystės patirties iki pandemijos.

Tyrimo rezultatai analizuoti įsitraukimo į savanorišką veiklą motyvų, savanorystės poveikio asmeniui ir kuriamos vertės bendruomenei aspektu. Svarbus informantų požiūris į savanorystę kaip ilgalaikę, nuolatinio pobūdžio veiklą bei savanorystę skatinančius veiksnius.

Tyrimo rezultatai

Pandemijos laikotarpis pakeitė žmonių kasdienybę, atnešė nerimo, nežinios, nestabilumo, „dauguma žmonių užsidarė savo namuose, atsirado baimė ir nežinomybė“ (AS1). Paskelbtas karantinas apribojo veiklos galimybes, verslo įmonių veiklą, „tarp daugumos verslų, užvėrusių

duris, buvo ir įstaiga, kurioje dirbu“ (AS3). Noras būti aktyviu procesų dalyviu, kartu su kitais ieškoti sprendimų, ne tik pasyviai stebėti aplink esančią situaciją padarė poveikį tyrimo dalyvių sprendimams įsitraukti į neatlygintą veiklą (AS5), „nenorėjau sėdėti sudėjus rankas ir laukti kol viskas praeis“ (AS3). Savanorystė – tai galimybė padėti šalia esančiam, dažnai silpnesniam, vienišam, išgyvenančiam visą spektrą emocijų, „<...> kuomet žmonės gyvena apsupti baimių: baimės susirgti, užkrėsti artimuosius, skiepių šalutinio poveikio, negalėjimo pasirūpinti savimi ar artimuoju, savanorystė yra galimybė suteikti pagalbą, padraštinti“ (AS4). Šeimos palaiikymas, pritarimas arba šeimoje susiformavusios savanoriškos veiklos tradicijos lėmė individualų asmens sprendimą (AS3; AS1; AS5).

Pandemijos metu pasaulis išgyveno šoką pirmiausia sveikatos priežiūros ir ekonomikos srityse dėl nežinios kaip valdyti infekciją, uždarytų verslų, judėjimo apribojimų (Biddle, Gray, 2020). Apribotos įprastinės veiklos galimybės paskatino dalį gyventojų imtis kitos veiklos ir tam puikiai tiko savanorystė. Analizuojant įsitraukimo į savanorišką veiklą motyvus, išryškėjo, kad noras „nors kiek pagerinti situaciją“ (AS3) ir suteikti pagalbą bendruomenės nariams (AS1) buvo svarbūs aspektai priimant sprendimus. Nerimas ir nepasitikėjimas savo jėgomis buvo būdingas ankstesnės savanorystės patirties neturėjusiems informantams (AS2;AS3). Tačiau įgyta teigiama patirtis, suvoktos savanorystės naudos motyvuoja tęsti šią veiklą ateityje. Savanorystės motyvai gali būti grįsti asmeninės arba bendruomenės gerovės kūriniu. Tyrimo dalyvių išreikštuose savanoriavimo motyvuose dominavo bendruomenės poreikiai, galimybė prisidėti prie netikėtos ir neįprastos situacijos valdymo (AS1; AS3; AS4; AS5). Krizinės situacijos mobilizuoja žmones, sutelkia juos ir tai tampa galinga jėga, gebanti veikti lanksčiau, drąsiau ir kūrybiškiau nei viešasis sektorius (Savicka, 2021). Reiškiniai, pakeičiantys ne tik individualių asmenų, bet išties valstybių gyvenimus, verčia mąstyti globaliau, neapsiribojant tik savo poreikių tenkinimu.

Nors dominavo bendruomenės poreikių užtikrinimo motyvai, gautą savanorystės naudą informantai vertina asmeniniu aspektu (2 lentelė).

2 lentelė

Savanorystės poveikis asmeninės ir visuomenės gerovės užtikrinimo aspektu

(Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo duomenimis)

Veiksniai	Ilustruojantys teiginiai
Asmeniniai	<p>Džiaugiausi būdama komandos dalimi, kuri mane šilčiau priėmė, išmokė nuostabių gyvenimo pamokų (AS3)</p> <p>Savanorystė davė patirtį kitoje srityje nei esu įpratusi dirbti (AS2)</p> <p>Išmokė susiplanuoti veiklas ir laiką (AS4)</p> <p>Pakylėta dvasia (AS1)</p> <p>Tai suteikė viltį ir leido patikėti, kad viskas išsispręs (AS5)</p> <p>Moralinį pasitenkinimą atnešusi veikla (AS4)</p> <p>Susipažinau su nuostabiais žmonėmis (AS3)</p> <p>Tai augina mane kaip asmenybę (AS3)</p> <p>Padėjo pasirinkti studijų kryptį (AS3)</p> <p>Tai pakeitė mano požiūrį tiek į savanorystę, tiek ir į žmones, kuriems teikėme pagalbą (AS4)</p>
Visuomeniniai	<p>Galėjau būti kažkam naudinga (AS1)</p> <p>Kuo daugiau žmonių savanoriauja, tuo daugiau gerų žmonių (AS2)</p> <p>Daugiau dėmesio skirta savanorystės viešinimui, keičiasi požiūris į savanorius (AS3)</p> <p>Manau, kad visi suprato, jog be savanorių pagalbos būtų sunku įgyvendinti būtinas veiklas (AS5)</p> <p>Savivaldybės vadovų dėmesys savanoriams, gerų patirčių viešinimas motyvuoja daugiau žmonių įsijungti į savanorišką veiklą (AS4)</p>

Tyrimo dalyvių patiriamą asmeninę savanorystės naudą galima suskirstyti į 4 grupes:

1. galimybė įgyti patirtį ir naujus įgūdžius;
2. socialinių tinklų ir santykių kūrimas;
3. asmenybės augimas, požiūrio ir nuostatų keitimasis;

4. poveikis ateities sprendimams.

Individualios situacijos pokyčius įvertinti lengviau, greičiau pastebimi rezultatai. Globalūs pokyčiai paprastai formuojasi lėčiau ir ilgiau, juos sunkiau apibendrinti. Tyrimo dalyviai kaip visuomenei kuriamą savanorystės naudą išskyrė šiuos aspektus:

- augantis savanorystės viešinimas ir besikeičiantis požiūris į savanorius;
- nauda individualiems bendruomenės nariams, kuriančia pokyčių pačioje bendruomenėje.

Tai tik patvirtina teiginį, kad savanorystė gali būti galinga jėga, kurianti pokyčius asmens gyvenime ir bendruomenėje, keičianti nuostatas ir požiūrį (Hadzi-Miceva, Shea, 2007; Jezukevičiūtė, Skirmantienė, 2015; Gudžinskienė, Kurapkaitienė, 2019; Staliūnas, Stasiukynas, Šukvietienė, 2021; Činčalova, Černa, 2021). Kiekvieno savanorio patirtis yra labai savita ir subjektyvi, jos kuriamas naudas kiekvienas vertina skirtingai, akcentuodamas jam svarbius elementus. Savanoriaujančio asmens vertybinės nuostatos leidžia suprasti ir įvertinti ką ši veikla reiškia jam (Wilson, Musick, 2000).

Ar iš tiesų ilgalaikė savanorystė yra pasenęs veiklos modelis? Kokios priemonės galėtų skatinti savanorišką veiklą ir išlaikyti stabilumą bei pastovumą? Informantų teigimu, savanoriai dažnai lieka neįvertinti, todėl jiems kyla abejonių dėl jų veiklos reikalingumo (AS3). Jų reikšmingumo patvirtinimas (dėmesiu, žodžiu, paskatinimu) gali lemti jų sprendimą tęsti savanorišką veiklą (AS2; AS5), „*nuoširdus atgalinis ryšys tiesiog privalo būti*“ (AS4). Savanorystės sėkmė priklauso ne tik nuo savanorio motyvacijos, patirties, bet ir nuo savanorišką veiklą organizuojančios institucijos ar organizacijos pasirengimo priimti naują komandos narį. Palaikanti ir skatinanti atmosfera, atviras ir nuoširdus bendravimas, paramos garantas, gali lemti savanorio apsisprendimą tęsti veiklą. Tyrimo dalyvių manymu, per mažai skiriama dėmesio savanorystės viešinimui, gerosios praktikos sklaidai (AS4; AS3; AS5). Aiškiai ir struktūruotai pateikiama informacija apie savanorystės galimybes, bendra savanorius priimančių organizacijų informacinė bazė leistų greičiau ir lengviau priimti sprendimus. Nepriklausomai nuo ankstesnės savanorystės patirties, visi tyrimo dalyviai palankiai vertina galimybę tęsti šią veiklą ateityje.

Apibendrinant tyrimo dalyvių atsakymus, galima išskirti pagrindinius įsitraukimo į savanorišką veiklą motyvus: noras būti aktyviu pokyčių kūrėju, padėti šalia esančiam silpnesniai, kurti naudą bendruomenei, kurioje gyvena. Bendruomenei naudinga veikla gali padėti lengviau išgyventi užgriuvusius baimės, nerimo, nežinomybės jausmus. Savanorystės kuriama vertė reikšminga tiek savanoriui, tiek ir bendruomenei vienybės, susitelkimo, ryšių stiprinimo, socialinės ir ekonominės gerovės kūrimo aspektu.

IŠVADOS

1. Savanorystė - daugybę metų egzistuojantis daugiasluoksnis reiškiny, tapęs profesionalaus socialinio darbo pagrindu. Savanorystės samprata apima šiuos aspektus: laisvą valią ir asmeninį apsisprendimą, neatlygintą visuomenei naudingą veiklą, paremtą savanorio ir šios veiklos organizatoriaus susitarimu.
2. Nors savanorystė nėra apmokama veikla, ji neabejotinai kuria vertę tiek pačiam savanoriui, tiek ir visuomenei. Bendruomenės lygmenyje savanorystė kuria ir stiprina bendruomenės narių ryšius, auginą ekonominę bei socialinę gerovę, yra svarbi pilietinės visuomenės formavimuisi, darniam valstybės vystymuisi. Savanorio patiriamos naudos apima galimybę tobulėti, įgyti naujų įgūdžių, savivertės augimą, pilnatvės, prasmės bei reikalingumo jausmo patyrimą.
3. COVID – 19 pandemijos metu į savanorišką veiklą įsitraukė skirtingo amžiaus, išsilavinimo, patirties asmenys. Noras būti aktyviu procesų dalyviu, kartu su kitais ieškoti sprendimų, ne tik pasyviai stebėti aplink esančią situaciją, noras padėti silpnesniems bendruomenės nariams padarė poveikį tyrimo dalyvių sprendimams įsitraukti į neatlygintą veiklą. Savanorystės kuriamą naudą savanoriai dažniau vertino

asmeniniu aspektu: įgyta patirtimi ir naujais įgūdžiais, naujomis draugystėmis, pasikeitusiomis nuostatomis apie savanorišką veiklą, asmenybės augimu. Informacijos apie savanorystę sklaida, besikeičiantis požiūris į savanorius, bendruomeniškumo stiprinimas gali būti vertinami kaip savanoriškos veiklos kuriama nauda visuomeniniame lygmenyje.

LITERATŪRA

1. Bendruomenės ir savanoriškos veiklos Lietuvoje tyrimas (2020). Prieiga internete: [http://www.3sektorius.lt/docs/Bendruomenine%CC%87sirsavatoris%CC%8CkosveiklosLietuvojetyrimas\(1\)_2020-12-04_10:44:47.pdf](http://www.3sektorius.lt/docs/Bendruomenine%CC%87sirsavatoris%CC%8CkosveiklosLietuvojetyrimas(1)_2020-12-04_10:44:47.pdf)
2. Biddle N., Gray M. (2020). The Experience of Volunteers During the Early Stages of the COVID – 19 Pandemic. Australian National University. Prieiga internete: https://csrm.cass.anu.edu.au/sites/default/files/docs/2020/6/The_experience_of_volunteers_during_the_early_stages_of_the_COVID-19_pandemic_0.pdf
3. Činčalo S., Černa M. (2021). Volunteering of Czech College Students – Experience and Motivation. *ERIES Journal*. Prieiga internete: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1304593.pdf>
4. Gaizauskaitė I., Valavičienė N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Mykolo Romerio universitetas, 391 p.
5. Gudžinskienė V., Kurapkaitienė N. (2018). Atskiriančios ir auginančios sunkumo patirtys savanoriaujant. *Socialinis darbas* 16(2), p. 208-225. Prieiga internete: <https://repository.mruni.eu/handle/007/15363?show=full&locale-attribute=lt>
6. Hadzi-Miceva, Shea C. (2007). Law on Volunteers and Volunteering in Central and Eastern Europe and Eurasia. Prieiga internete: https://www.icnl.org/wp-content/uploads/cfr_ngosiextract.pdf
7. Jezukevičiūtė D., Skirmantienė J. (2015). Savanoriškos veiklos metu įgytų kompetencijų svarba darbo rinkoje: darbdavių nuomonė. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. 15(1), p. 61-83.
8. Kurapkaitienė N., Sadauskas J. (2013). Savanorystė socialiniame darbe: sąsajos ir įtampos. Jaunųjų mokslininkų darbai, 2(40). P. 83-88. Prieiga internete: http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/jmd/2013_2_40/kurapkaitiene_sadauskas.pdf
9. Kurapkaitienė N. (2019). Jaunų suaugusiųjų mokymosi savanorystėje patirtys. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga internete: <https://repository.mruni.eu/handle/007/16016?show=full>
10. Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas (2011). Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.402802>
11. Lietuvos Respublikos Seimas (2021). Nutarimas dėl 2022 metų paskelbimo Savanorystės metais. 2021 m. gegužės 13 d. Nr. XIV-314. Prieiga internete: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/bb50ff32b7011ebb83ad5fbc9dd554>
12. Meier S., Stutzer A. (2008). Is Volunteering Rewarding in Itself? *Economica*. P. 39-59. Prieiga internete: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1468-0335.2007.00597.x>
13. Paplauskienė A. (2021). Savanorystė kaip žmogiškasis išteklius, teikiant viešąsias socialines paslaugas savivaldybėje. Jaunųjų mokslininkų darbai. Vol.51 (1), p. 31-47.

- Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/jaunuju-mokslininku-darbai/article/view/23859/23936>
14. Penner L.A. (2004) Volunteerism and Social Problems: Making Things Better or Worse? *Journal of Social Issues*, 60(3), 645–666. <https://doi.org/10.1111/j.0022-4537.2004.00377.x>
 15. Pilielinės visuomenės institutas (2019). Pilielinės galios indeksas. Prieiga internete: http://www.civitas.lt/wp-content/uploads/2020/05/PGL_2019metai.pdf
 16. Pilielinės visuomenės institutas (2020). Pilielinės galios indeksas. Prieiga internete: <http://www.civitas.lt/time-line/pilielines-galios-indeksas-2020-m/>
 17. Savicka A. (2021). Savanorystė Lietuvoje: komparatyvinis, dinaminis ir vertybinis aspektai. Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika. P. 116-135. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/STEPP/article/view/22918>
 18. Staliūnas J., Stasiukynas A., Šukvietienė A. (2021). Savanorystė Lietuvoje – socialinio kapitalo perspektyva. Socialiniai tyrimai. P. 49-60. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/social-research/article/view/24526>.
 19. Šimkus (2013) Savanorystės žmogiškųjų išteklių valdymas nevyriausybiniuose organizacijose. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga internete: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/79697244-b7ff-4603-bfdf-85e0bd1885c4/content>
 20. Wilson, J., Musick M. (2000). The Effects of Volunteering on the Volunteer. *Law and Contemporary Problems*. Vol.62: No.4. Prieiga internete: <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol62/iss4/7/>

THE EFFECT OF VOLUNTEERING IN THE CONTEXT OF IMPROVING INDIVIDUAL AND SOCIETAL WELFARE

SVAJONĖ RAINIENĖ

Administration of the municipality of Marijampolė, Marijampolė University of Applied Sciences

ANNOTATION

Volunteering, in the form of a constantly evolving and multi-faceted concept, has existed for many years. During the COVID – 19 pandemics, the state has encountered new, yet not seen, challenges in various social, healthcare, and education sectors. A rallied civil society has become a major force and a significant source of assistance to governmental institutions in finding solutions and ways of aiding various groups of people. The purpose of this research is to more thoroughly explain the effect volunteering has on the improvement of welfare both on an individual and societal levels in the course of the pandemic. Methods used: analysis of academic literature, qualitative research – semi-structured interview. This research has revealed that throughout the pandemic voluntary actions in the pursuit of fulfilling the needs of a community dominated as focal motives. However, informants judged the positive aspects of volunteering through their own personal perspective: experience and skills acquired; the establishment of new social networks; the shift of opinions on the subject of volunteering. During the pandemic, persons who did not have any prior experience in volunteering, were of different age and levels of education, all participated in the acts of volunteering.

Key words: *volunteering, individual welfare, community needs, pandemic.*

PROGRESSING THE SUSTAINABILITY APPROACH: APPLICATION OF THE PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE TOURISM SECTOR

REGINA NAVICKIENĖ, RŪTA MEIŠTĖ
Kolping University of Applied Sciences, Lithuania

ANNOTATION

This The article deals with a current problem - how the principles of sustainable development are applied in the tourism sector. Increasing tourist flows lead to high resource consumption, and the growing interest of people in new types of tourism, such as sustainable tourism, eco-tourism or in directions such as healthy living, ecology, sustainability, highlights the need to apply the principles of sustainable development in the tourism sector.

Object of research: principles of sustainable development in the tourism sector.

The aim of the work is to find out the possibilities of applying the principles of sustainable development in the tourism sector.

The results of the study revealed that the principles of sustainable development are quite widely applied in the tourism sector, but the development of tourism has both positive and negative effects on the environment.

Keywords: *sustainable development, tourism sector, consumption.*

INTRODUCTION

Today's world pays great attention to sustainable development, because irresponsible human economic activities, irrational use of the planet's resources have a negative impact on our planet and its inhabitants. Researchers pay great attention to the concept and principles of sustainable development in developing various sustainable development programs, strategies that emphasize economic, social and environmental goals to ensure a good quality of life for today's generations, without depriving future generations of such opportunities. The principles of sustainable development are also applied in the tourism sector, travel organization and expansion of the accommodation sector. Many scientists are concerned and deeply analyse this approach (Avulytė-Jelagė, R., 2016; Bhandari, 2021; Kamaljit, S. B., Reinmar, S., 2009; Naruševičius, V., Lazdinis, I., 2011).

Increasing tourist flows lead to high consumption of resources, and the growing interest of people in new types of tourism, such as sustainable tourism, ecotourism or in directions such as healthy living, ecology, sustainability, determine the application of sustainable development principles in the tourism sector (Bružaitė, V., Bhandari, 2021; Šadeikaitė, G., 2016; Kamaljit, S. B., Reinmar, S., 2009).

The research problem is that it is not clear whether the principles of sustainable development are applied in organizing tourist trips, in the stages of tourism development and implementation.

The research object - principles of sustainable development in the tourism sector.

The research aim is to find out the application of the principles of sustainable development in the tourism sector.

The research objectives:

1. To find out the concept of sustainable development.
2. To analyze the concept of sustainable development in the tourism sector.
3. To analyze the application of the principles of sustainable development in the Lithuanian tourism sector.

The research methods: analysis of scientific literature sources and legal documents, empirical research (quantitative, using questionnaires), systematization of the obtained data, graphical representation.

Analysis of the Concept of Sustainable Development in Tourism Sector

The obvious need to change the trajectory of human development leading to destruction has led to the concept of sustainable development, which seeks to balance the ecological, economic and social interests of humanity. The idea of sustainable development, which has evolved for almost half a century, is already making a real, albeit obviously too weak, impact on our lives. National and international policies are being reformed, legal acts are being adjusted, more active communities are initiating movements that promote the principles of sustainable living, and fashion for "greening" individual elements of life is forming. Clearly, the long time it takes for the principles of sustainable development to be embedded not only in legislation but also in accelerating global resource consumption does not allow time for gradual lifestyle adaptation.

The situation requires significant decisions both at the political level and in the lives of each of us (Sustainable Development Project, 2009).

The term 'sustainable development' became more widely used in the 1980s. In 1983 expressing concern at the "accelerating deterioration of the human environment and the consumption of natural resources and the consequences of this process for economic and social development", the United Nations set up the World Commission on Environment and Development, better known as Gro Harlem Brundtland (1983). It is the Brundtland report entitled "Our Common Future" that proposes the most commonly used definition of sustainable development to date: development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs (United Nations, 1987). During the World Summits in Rio de Janeiro in 1992 and in New York in 2000 and in 2005, and in Johannesburg in 2002 sustainable development is enshrined as a key long-term ideology for the development of society, emphasizing the interdependence between the three pillars of sustainable development - economic development, social development and the environment (United Nations, 2005). The pillars of sustainable development are closely interlinked. The aim of applying the principles of sustainable development is to reconcile these pillars in such a way that they reinforce each other or at least do not compete with each other.

Economic sustainability refers to the wealth generated at various levels of society. It also refers to the cost-effectiveness, viability and long-term viability of all economic activities. *Social sustainability* means respect for human rights and equal opportunities for all members of society. It requires that benefits be distributed fairly and in a way that reduces poverty. Social sustainability also emphasizes the importance of strengthening local communities and their livelihood systems and expresses respect for different cultures. *Environmental sustainability* means the protection and management of resources that are particularly non-renewable and critical to livelihoods. It calls for measures to reduce air, water and soil pollution and to preserve biodiversity and heritage (Guidelines for Sustainable and Responsible Tourism, 2009).

At present, the concept and definition of sustainable development is best defined in the United Nations (UN) Industrial Development Organisation's Report (p. 7, 1987), which states that: "*Sustainable development is defined as development that meets the current without jeopardizing future generations*". The purpose of this definition is to emphasize the long-term economic development of countries / states in order to rationally reconcile the economic, social and environmental interests of society. All these factors must be combined and complementary, and the focus must be on the quality of human life. At the heart of the concept of sustainable development is the reconciliation of environmental, economic and social goals and interests - the pursuit of sustainability.

Many facts, such as man-made climate change, the loss of animal and plant diversity and the depletion of resources, show that the limits of human impact on the environment are being significantly exceeded. According to the Global Footprint Network, 1/4 Earth is currently needed to rebuild human resources and neutralize pollution. The burden on humanity (ecological footprint) of the Earth continues to increase relentlessly.

1 Table

Impact of Tourism on the Society

POSITIVE CONSEQUENCES OF TOURISM	NEGATIVE CONSEQUENCES OF TOURISM
 Opportunities for business development and job creation	 Pressure on fragile ecosystems and the deterioration of the physical environment and the collapse of wildlife
 Investment and development of services are encouraged, even in remote communities	 Local communities are disrupted, traditional cultures can disappear
 It gives tangible economic value to natural and cultural resources	 Insufficient resources are used too much, especially land and water
 Promoting intercultural development and peace	 Contributes to local and global pollution

The relationship between tourism and sustainable development is special. In particular, the growth of tourism makes a positive contribution to the economies of countries and tourist attractions. Second, tourism involves special relationships between consumers (visitors), business, the environment and local communities. Unlike many other industries, the tourism consumer travels to the manufacturer and the product he offers. Such close and direct relations create a sensitive situation in which tourism can be both very positive and very negative in terms of sustainable development (UNEP, WTO, 2005, p.9).

As shown in Table 1, tourism can have a positive impact. On the other hand, 'unsustainable' tourism can not only do a lot of damage to societies and the environment, but also destroy itself by destroying the resources on which it is based. Therefore, all those involved in tourism have a huge responsibility and must recognize the importance of sustainable development (UNEP, WTO, 2005, p.10).

Tourism is one of the most promising and dynamic businesses in the world. It covers about 8 per cent of total global investment, 7 per cent. world gross domestic product, generates about 400 million job places. It is essential to plan and develop tourism in a targeted and sustainable way, seeking compromises between the environmental, economic and social goals of society.

The term '*sustainable tourism*' means "tourism based on the principles of sustainable development", i.e. is based on a fundamental goal: the sustainable development of all tourism. This term should be used to refer to the whole tourism sector and not to a specific type of tourism. Well-managed high-flow tourism can and must be as sustainable as low-flow, special-interest tourism (Project "Capacity Building of Anyksciai Municipality for Sustainable District Development and Tourism Planning Using the Norwegian Experience", 2018).

According to the definition of the World Tourism Organization (WTO, 2004), the principles of sustainable tourism are applicable to all forms of tourism in all types of tourist attractions, including mass tourism and various niche tourism segments. *Sustainable tourism must:*

1) optimal use of environmental resources, which form the basis of tourism development, maintaining the necessary ecological processes and helping to preserve the natural heritage and biodiversity;

2) respect the socio-cultural authenticity of host communities, preserve their immovable and living cultural heritage and traditional values, and contribute to intercultural understanding and tolerance;

3) to support viable and long-term economic activities that bring social and economic benefits to all participating interest groups, including stable jobs, access to income and social

services for host communities. The benefits must be distributed fairly and in such a way that they contribute to poverty reduction.

The development of sustainable tourism requires the awareness and participation of all stakeholders and strong political leadership to ensure broad participation and consensus. The pursuit of sustainable tourism is an ongoing process that requires continuous monitoring of impacts and taking the necessary preventive and / or corrective measures when necessary. Sustainable tourism must also maintain a high level of tourist satisfaction and create a meaningful experience for tourists that raises their awareness of sustainable development issues and promotes sustainable tourism practices among them (WTO, 2004).

The development of sustainable tourism is one of the main challenges and preconditions for the development of the tourism sector in this century in order to maintain competitiveness in the international tourism market, therefore the implementation of sustainability principles in tourism activities is necessary (see Fig. 1).

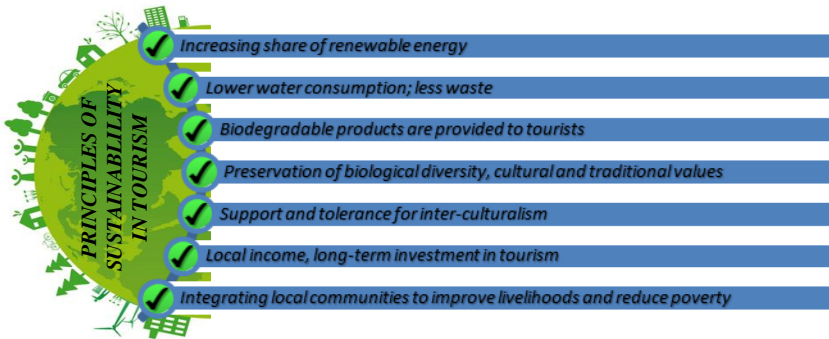

Fig. 1. Principles of Sustainability in Tourism

The model of sustainable tourism states that economic viability is the provision of conditions for the viability and competitiveness of tourist areas and tourism service companies, and long-term benefits. Local well-being - when it encourages maximizing the contribution of tourism to the improvement of the economy of the country's attractions, including visitor costs. *The quality of employment* ensures to increase the number and quality of jobs in the field of tourism - the level of pay, working conditions, the possibility of employment without discrimination. *Social justice*: fair distribution of economic and social tourism performance in the host community - opportunities for improvement, income and services for the poor. *Meeting the needs of visitors*: to provide visitors with a safe, needs-based experience that is accessible to all and meets expectations. *Local control*: involve and encourage the participation of local communities in consultation with other stakeholders, in planning and deciding on the future tourism management and development of their region. *Community well-being*: to improve the quality of life of local communities - social structures, access to resources, amenities, to avoid any form of social degradation and exploitation. *Cultural richness*: respect and emphasize historical heritage, authentic culture, traditions and the distinctiveness of local communities. *Physical integrity*: to maintain and improve the quality of urban and rural landscapes, to avoid physical and visual degradation of the environment. *Biodiversity*: to support the conservation of natural regions, habitats and wild fauna and flora, to minimize damage to them. *Resource efficiency*: reducing the use of rare and non-renewable resources in the development and implementation of tourism opportunities and services. *Environmental cleanliness*: to reduce increasing air, water and land pollution and waste due to tourism businesses and visitors (Making Tourism More Sustainable, 2005).

Research Methodology on the Application of Sustainable Development Principles in the Lithuanian Tourism Sector

The aim of this study is to perform an analysis of the (in) application of the principles of sustainable development in the Lithuanian tourism sector. In order to achieve the research goal, the method of quantitative research was chosen. A study based on a quantitative paradigm usually has much stronger arguments for the representativeness, validity, and objectivity of the study. Quantitative research is characterized by the search for signs of an external phenomenon, obtaining various quantities that can be measured, so this research method is suitable for checking relationships and topics in the population and Quantitative research is the opposite of qualitative research, which involves collecting and analyzing non-numerical data (e.g. text, video or audio) (Bhandari, 2021). In order to conduct a questionnaire survey, it is necessary to determine the target group of respondents. The target group of respondents selected in the study “Application of the Principles of Sustainable Development in the Lithuanian Tourism Sector” were experts in the Lithuanian tourism sector, i.e. accommodation service providers and tour operators who have been working in the Lithuanian tourism sector for 10 and more years. Based on the population size and the sample size calculator, it was determined that 139 respondents should be interviewed. The study was conducted in late 2019 - early 2020. The study was conducted in compliance with the requirements of confidentiality and research ethics.

Results of the Research on the Application of Sustainable Development Principles in the Lithuanian Tourism Sector

139 respondents (tourism sector experts who are focused on the provision of accommodation services and travel organization, and the companies they represent have been working in the Lithuanian tourism sector for more than 10 years) took part in the survey. At the beginning of the study, questions were asked to find out the demographic characteristics (gender and age) of the respondents. The survey involved 19 men and 119 women between the ages of 22 and 60.

The first question of the questionnaire sought to find out whether the respondents have heard / know / are familiar with the concept of sustainable development (see Fig. 2.).

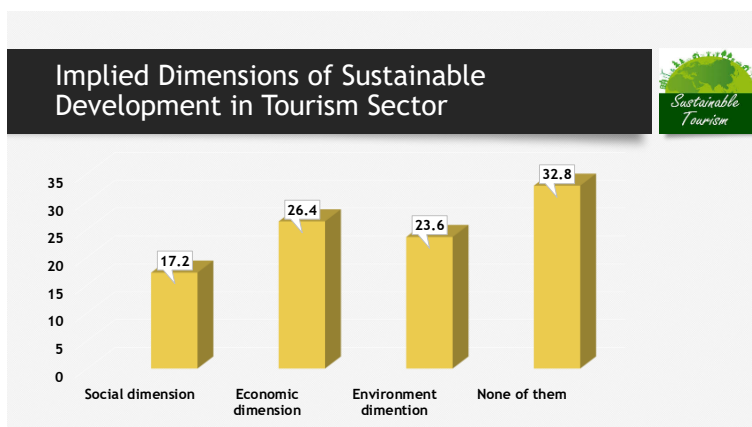

Fig. 2. Implied Dimensions of Sustainable Development in Tourism Sector

The results of the answer to the first question show that the majority of respondents know at least one (out of the three) concepts of sustainable development, but more than a quarter of the

respondents 32.8 per cent (57 respondents) did not know any concept, which can immediately assume that this part of the respondents does not apply the principles of sustainable development in the company's activities.

The majority of respondents, even 47.8 per cent (66 respondents) replied that they did not consider sustainable development to be a priority area in the tourism sector at present. 18.1 per cent (only 25 respondents) believe that sustainable development and its principles are widely applied in the tourism sector. 34.1 per cent. (47 respondents) answered that they did not know any principles of the sustainable development.

In another question of the questionnaire, it was presented that one of the three dimensions of sustainable development is the economic environment. Respondents were asked to indicate which of the listed principles of the economic environment are applied in the companies they represent.

The most important aspects of the respondents were employee motivation (13.7 per cent) and employee cooperation (13.1 per cent). They also noted that quality standards are also very important in the running of a company. This was stated by 9.5 per cent of the respondents. Other aspects were identified as modernization of infrastructure (6.4 per cent), low unemployment (6.4 per cent), low consumption of energy resources (4.6 per cent), more efficient use of human resources (4.1 per cent) etc. (see Fig. 3.).

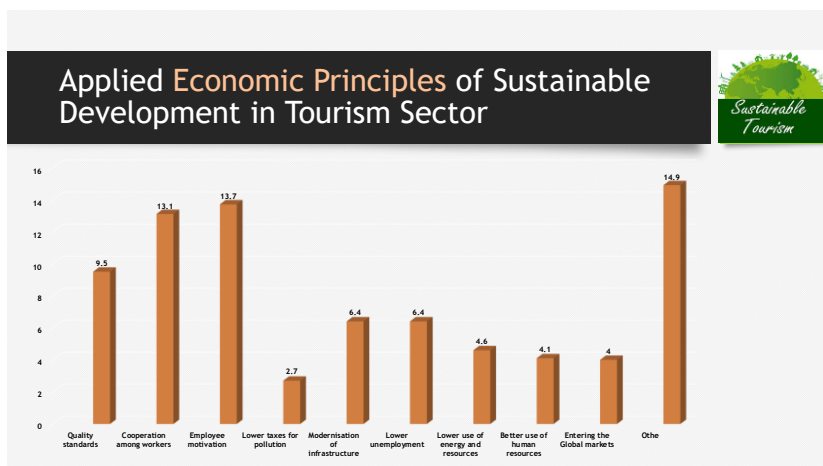

Fig. 3. Applied Economic Principles of Sustainable Development in Tourism Sector

On another issue, respondents were introduced to the fact that one of the three dimensions of sustainable development is the social environment. Respondents were asked to indicate which of the listed principles of the social environment are applied in the companies they represent.

The majority of respondents answered that they apply one or another principles of social development of sustainable development in the activities of the company they represent. The majority of the respondents 21.2 per cent (81 respondents) answered that the provisions of the Labor Code are observed in the workplace and 14.1 per cent (54 respondents) that the provisions of work ethic are observed, but these two principles are strictly regulated by the Government of the Republic of Lithuania and must be observed by all companies. Optional principles were also chosen. 10.7 per cent (41 respondents) of the respondents answered that the interests of the organization and employees are coordinated in their company, common compromises are found. 10.2 per cent (39 respondents) replied that loyalty is encouraged in the companies they represent.

Similarly distributed in the activities of companies and principles such as charitable funds, social actions, a strong organizational culture and the like prevail (see Fig. 4.).

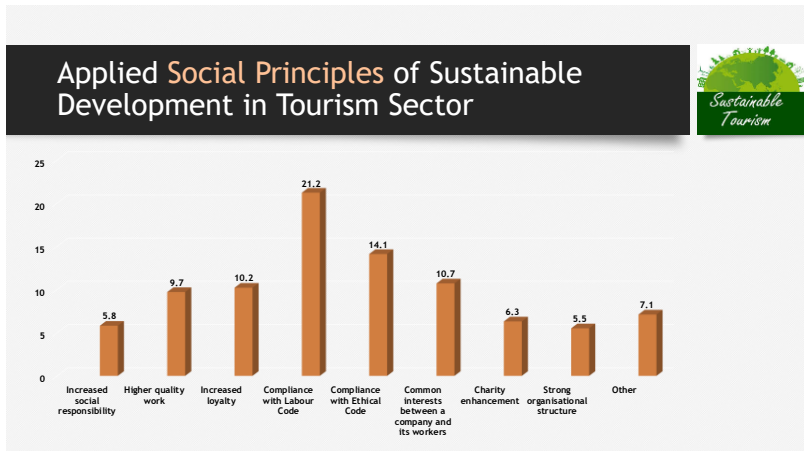

Fig. 4. Applied Social Principles of Sustainable Development in Tourism Sector

The other question of the questionnaire sought to find out the opinion of the respondents, how they think the principle of environmental protection is widely applied in the tourism sector.

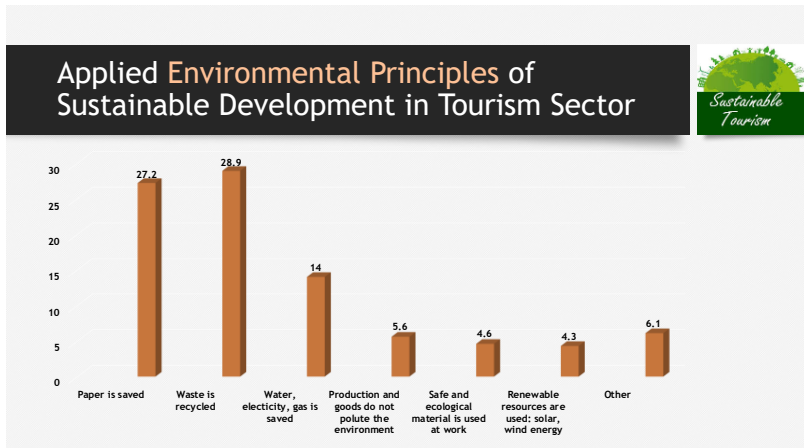

Fig. 5. Applied Environment Principles of Sustainable Development in Tourism Sector

The results obtained are encouraging, as the majority of the respondents 28.9 per cent (87 respondents) answered that their company has sorted waste and 27.2 per cent (82 respondents) answered that the company saves paper (prints on both sides of the page, tries to process the available information electronically).

Principles such as deliberate saving of water, electricity, gas, production / services do not harm the environment, the use of renewable energy sources were also chosen by the respondents. 9

per cent (27 respondents) answered that the principles of ecological environment are not applied in their companies because: there is no time for that; the aim is to save money because organic products are very expensive; no strategy has been developed; there is no information on how to apply such principles; not required; there is no need; the company is non-organic (see Fig. 5.).

Summarizing the results of all answers, it can be stated that the situation in the Lithuanian tourism sector in terms of sustainable development is favorable for further development of this concept not only in theory but also in practice, because as the study revealed, some tourism service providers plans to use other, untested methods for sustainable development in the future. The study also found that some companies work with their partners / colleagues, even competitors, when it comes to applying the principles of sustainable development, as one of the main reasons for not applying the principles to tourism was the lack of information.

CONCLUSIONS

1. Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs. It is a key long-term ideology of societal development that emphasizes the interdependence between the three pillars (dimensions) of sustainable development. - economic development, social development and the environment. The aim of sustainable development is to reconcile these pillars in such a way that they reinforce each other or at least do not compete with each other. This concept became more widely used only in the twentieth century, because until then humanity simply did not appreciate the changed situation due to the growing civilization, economic activity and the fact that there are no human untouched areas on the planet. In the last century, however, humanity has realized and the need has arisen to balance the development of global society with rapid population growth and growing needs, as all of these things also required increasing environmental resources.
2. The relationship between sustainable development and tourism is special. According to the definition of the World Tourism Organization (WTO, 2004), the principles of sustainable tourism are applicable to all forms of tourism in all types of tourist attractions, including mass tourism and various niche tourism segments. However, as the current literature analysis shows, the Lithuanian tourism sector, tourism development program, national sustainable development strategy and other documents pay too little attention to sustainable development and its connection with tourism, as many services are not certified, service monitoring is not carried out much faster. countries).
3. Empirical research revealed that some Lithuanian tourism service providers are already familiar with the concept of sustainable development, and apply the principles of sustainability in their activities, sorting waste, consciously saving resources, implementing renewable energy resources, cooperating with other companies, creating jobs, promoting community spirit, building the local economy and in other ways that have a positive impact on the social, ecological and economic environment, which are key pillars of sustainable development. However, expressing the results of the survey as a percentage, only slightly more than half of the respondents fall into this group, which is interested in the concept of sustainable development. Other service providers do not implement the principles of sustainable development in their activities, because in their opinion this requires additional financial and time resources., There is not enough information on how to integrate the principles of sustainable development into tourism activities.

RECOMMENDATIONS

After analyzing the foreign and Lithuanian literature on sustainable development and tourism, and conducting an empirical study, it was noticed that the principles of sustainable development are applied in the Lithuanian tourism sector, but this area should be further improved.

Therefore, the following recommendations emerge from the literature analysis and the obtained research results:

1. Public authorities responsible for implementing the principles of sustainable development should take greater account of the integration of tourism service providers into this ideology. Encourage tourism service providers to implement the principles of sustainable development in their activities by explaining what is useful (this can be done through conferences, seminars, through the prism of education).

2. To provide incentives for those service providers who strive to operate in a sustainable manner and contribute to global prosperity.

3. Indicators should be developed for tourism service providers to confirm that the company has indeed integrated the principles of sustainable development into its activities and can boast (compete) with other companies providing tourism services.

REFERENCES

1. Avulytė-Jelagė, R. (2016). *Darnaus vystymosi tikslai*. Paimta iš „Media4Development“. <http://eurohouse.lt/wp-content/uploads/2016/12/Naujienlaiskis-4.pdf>
2. Bhandari, A. (2021). Sustainable tourism necessity for survival. <http://bwhotelier.businessworld.in/article/Sustainable-tourism-necessity-for-survival/15-03-2021-383836/>
3. Bružaitė, V., Šadeikaitė, G. (2016). *Darniojo turizmo plėtra Lietuvoje. Nacionalinės darniojo turizmo reguliacinės aplinkos analizė*.
4. Kamaljit S. Bawa and Reinmar Seidler (2009). Dimensions of Sustainable Development. Google library: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=lyBICwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA21&dq=dimensions+of+sustainable+development&ots=k2syklfCM3&sig=nGGnfvPDXtsbc-82iU6852DSfTY&redir_esc=y#v=onepage&q=dimensions%20of%20sustainable%20development&f=false
5. Krathwofl, D.R. (1993). *Methods of Educational and Social Science Research: An Integrated Approach*. Longman/Addison Wesley Longman, New York, 789 p.
6. Mobility project „Increasing professional competence for the development of sustainable tourism attraction centers and services (PROSUTOUR)“ (2009). <file:///J:/Darnausiratsakingoturizmogaires.pdf>
7. National Strategy of Sustainable Development (2002). <http://www.smm.lt/uploads/documents/darnus-vystymas/0.816819001255418152.pdf>
8. Naruševičius, V., Lazdinis, I. (2011). *Darnaus vystymosi politika ir valdymas*. Paimta iš tinklalapio: https://scholar.google.lt/scholar?cluster=168483121523193400&hl=lt&as_sdt=2005&sciodt=0,5
9. Ministry of Environment of the Republic of Lithuania: <http://www.am.lt/VI/index.php>
10. Paulauskaitė, N. (1996). *Kokybiniai tyrimo metodai vadyboje*. Socialiniai mokslai: Vadyba, 1996, Nr.4(8), p. 35 - 42.
11. Project „Sustainable Development“. (2009).
12. Project “Strengthening the capacity of Anykščiai municipality to make the district sustainable development and tourism planning, drawing on the Norwegian experience”, 2018.
13. Resolution of General Assembly, 2015. <file:///J:/Darbotvarkė%20iki%202030m..pdf>
14. Specialists of market research. <http://www.apklauskos.lt/imties-dydis>
15. Stake’s Instrumental Case Study Approach (2016). *Private sector implementation of responsible tourism*. http://www.ajhtl.com/uploads/7/1/6/3/7163688/2016_article_1_vol_5__2_.pdf

16. National Report on the Implementation of Sustainable Development (2002). <http://www.am.lt/LSP/files/SUB-PLET-NAC-AT.pdf>
17. United Nations (UN). (1983, 1992, 2000, 2002, 2005). <http://www.un.org/en/index.html>
18. United Nations Environment Programme, World Tourism Organization (2005). *Making Tourism More Sustainable. A Guide for Policy Makers*. <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/dtix0592xpa-tourismpolicyen.pdf>
19. Žukauskienė, R. (2008). *Kokybiniai ir kiekybiniai metodai*.
20. William F. Theobald (2005). *Global Tourism*. Google library: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=X_gqz7u9iboC&oi=fnd&pg=PR1&dq=UNEP,+WTO+2005&ots=e6dw0gD9Pt&sig=1SMMWY-CNurYKAoPALaXgHBxMCY&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

STUDENTS INFLUENCE OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING MOTIVATION ON EMPLOYMENT

DAIVA DEIMANTAITĖ-GEDMINTIENĖ

University of Applied Sciences, Lithuania

ANNOTATION

The article presents the concept of language learning motivation, reveals two types of motivation.. Intrinsic and. External motivation. Motivation is something that can increase people's determination and interest in language learning. The learner needs to be interested in the culture of that country and the groups of people who speak that language Therefore, intercultural competence is not accidentally explored as part of foreign language teaching, learning, curricula or methodology. Foreign language as a subject provides a wide range of opportunities to develop personality, form values, develop general competencies. The article presents the motives for students learning foreign languages. The main motives for learning come both from the individual and from the environment around him.

The results for the importance of foreign language skills in each country show a different picture. Globalization and the rapid development of new technologies affect the constant need to learn: to quickly and effectively expand the vocabulary of language, to develop communication skills, which creates preconditions for good job prospects. The article emphasizes that lack of knowledge of languages or their poor knowledge is a barrier to business development, as in the current world of international exchange, knowledge of foreign languages is an important factor in competitiveness. Poor language skills of employees are a serious obstacle to professional opportunities and to the international activities of companies and organizations. Business shows that a higher level of foreign language is increasingly seen as a necessary, basic skill. Higher paid language requirements are set for better paid jobs.

Object of research: *motivation of foreign language learning and employability*

The aim of the article: *to analyze students' motivation to learning a foreign language for employment based on theoretical insights and summarized research results.*

Research tasks:

- to present the peculiarities of foreign language learning motivation;*
- to analyze the motivation of the need for foreign languages;*
- to analyze the connection between learning a foreign language and the possibility of employment;*

Methods: *analysis of scientific literature and other sources of information.*

Keywords: *learning motivation, foreign languages, learning, motives, improvement, internal and external motives.*

INTRODUCTION

Motivation is responsible for successful foreign language learning. Psychologists refer to motivation as an internal state or condition that activates or energizes behavior and gives it direction. Regarding the motivation on language learning, it is stated that "motivation is defined as the learner's orientation in relation to the goal of learning a foreign language". (Norris-Holt, 2002). The following definition is also found in the scientific literature "it is a psychophysical process that regulates the activity of the personality and the relationship with the environment on the basis of change in motives" (Jovaiša, 2007, p. 172).

Learning motivation is one of the most important components of learning success and related structures. Similarly, learning motivation is defined by the authors N. L. Gage, D., C. Berliner, quoted by U. Okoronka, K.D. Taale (2015) "that learning motivation is causally linked to scientific outcomes. It is a means of achieving scientific progress and the end result of the teaching process. "Motivation theorists (Blaškova M., Blaško R. (2010) Diskienė D. (2008), Gage, D., C. Berliner,

1998) distinguish two types of motivating factors: external and internal. Intrinsic motivation is manifested in the performance of the chosen task, when a really interesting and pleasurable activity that provides satisfaction is found. This can be reading a book, gathering information, testing, or preparing a research paper. Exceptional interest helps to better acquire knowledge and creates a desire to take a deeper interest, form a strong opinion and understand all aspects of the object. External motivation is associated with a reward that is not directly related to science. It can be a desire to please parents, a fear of negative consequences, the pursuit of prestige or honor. Such motivation supports the learning process, but the reasons are not so important in concentrating efforts to achieve good results (Daugvilaitė, 2014). This motivation helps to focus efforts on science, to achieve good results, but achievements and efforts for their benefit must be coordinated, otherwise there is a risk of strong frustration.

The ability to communicate in a foreign language expands a person's opportunities, contributes to personal development and civic activities. However, the level of proficiency in a foreign language depends on the listening, speaking, reading and writing skills. It is important to know one or more foreign languages in order to cooperate with other nations, develop business, and etc.

Recommendations of the European Parliament and the Council of December 18 of 2006 regarding the promotion of general competences for lifelong learning, present eight key competences (see Figure 1).

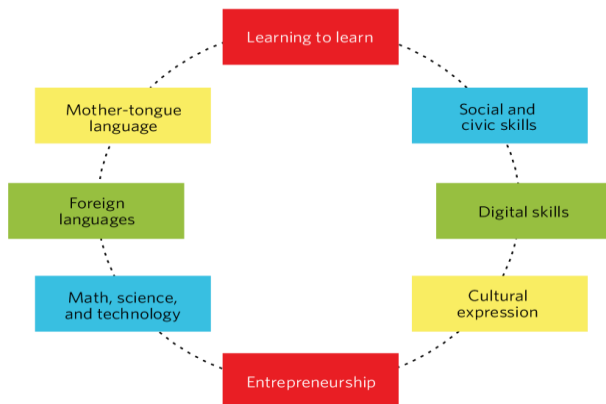

Figure 1. **Key competences for lifelong learning** (*Key competences for lifelong learning Recommendation of the European Parliament and of the Council, 2006*)

The ongoing changes in social, economic, organizational and even personal life, the intensification of technological progress, strengthens a person's need for knowledge, his relationship with the workplace, its permanence alternates and the need for continuous learning, the necessity to acquire knowledge and competencies in ever new areas and develop general skills arises.

Peculiarities of foreign language learning motivation

Analysis of motivation in language learning is a complex and multifaceted process. Various models of motivation are presented in the scientific literature, but none of them indicate consistency in analysing various motivation features.

The theory of language learning motivation emerged in 1960-1990 and has become an area of socio-educational research. Gardner, R. C. (2001) work on integrative motivation was

particularly relevant for early understanding of motivation. In order to motivate learners, the definition of motivation needs to be addressed. In the definition of integrative motivation presented by the author, three variables were singled out: integrativeness, attitude to the learning situation and motivation. She argued that only a motivated learner would show “effort, desire, and influence on learning” (Gardner, R. C., 2001).

The definition is based on positive emotional outcomes such as interest, pleasure, and etc. As „MerriamWebster’s“ Dictionary states (<https://www.merriamwebster.com/dictionary/dictionary>), motivating means an action or process by which someone motivates to do something: an action or process of motivating someone, a desire to act or work; motivation condition; the force or influence that causes someone to do something. There are two main types of motivation:

1. Innate interest: intrinsic motivation;
2. Interest in the occupation: external motivation.

Intrinsic motivation arises at birth and persists throughout life. People are motivated from within when they are actively involved in the learning process out of curiosity, interest and pleasure, or a desire to achieve their personal goals. According to Dornye, Z., Heryn A. (2014), “an internally motivated person will not need any reward or incentive to start or complete a particular task. He is more likely to be excited about a demanding task and complete it successfully.”

According to Beck R. C. (2004) theory of self-expression states that intrinsic motivation is determined by three psychological needs. The first is the need for independence. It is the need to be independent and be the initiator of one’s own behavior. The second need is abilities. A person wants to feel that he is capable of performing certain tasks. The third is the need for kinship, which manifests itself in a person’s desire to feel connected to other people. The more these needs are met in the process of completing a task, the more pleasure the task itself brings to the person brings, and the more likely the person’s motivation will remain until the completion of the task. Although intrinsic motivation is a very important type of motivation, it does not occur as often as extrinsic motivation.

External motivation is usually defined as a tendency to engage in activities in order to obtain some external reward. Typical rewards are money, prizes, good grades, and etc. Psychologist E. Thorndike’s (2011) reinforcement theory “Law of Effect” states that if people’s efforts are valued and they are fond of what they get as a reward, those efforts are very likely to be repeated. However, in some cases, giving an evaluation for an already interesting task can reduce the enjoyment of performing it. This phenomenon is called the overvaluation effect. A person who performs an already interesting task and still receives a reward for it begins to consider the reward to be more important than the satisfaction of his personal interests. In this case, the independence and the likelihood that the action will be repeated without evaluation is greatly reduced, and the internal motivation is replaced by the external one.

According to Gardner R. C. (2001), in order to learn not only the first but also the second foreign language, the learner needs to be interested (Gardner 2001; Gardner and Lambert 1972). Early motivation theory focused on these elements. Subsequent research shows that many other motives such as travels, friendship, knowledge can be distributed to all groups of learners and that they are more important for motivation than any desire to understand a country’s culture or customs. In addition, the need to use English when communicating on the world stage has eliminated the need to attract English-speaking people to learn about another country’s culture or groups of people. (Lamb 2004, 2013).

The constant changes in the life of society, dictated by the challenges of globalization, cover all areas of human activity, including studies in higher education institutions. Changes in the higher education system place special emphasis on high academic standards, encourage students to be responsible for their education and professional preparation. At this stage of preparation, the importance of foreign language skills undoubtedly increases, as a prerequisite not only for adaptation in professional activities, but also for integration into the European and world community. Foreign language teaching (learning) policy of the Lithuanian higher education system is shaped on the basis of the European Union, the European Commission, as well as national documents and directives. Foreign languages in higher education are usually associated with a

professional language, thus preparing graduates for the ever-changing labor market and work activities in local and international organizations and companies.

It is understood that the success of students' foreign language learning is determined not only by the technologies and educational environment of higher education, but also by their own efforts, which are mainly determined by motivation to learn. However, it is much more important to assess the factors that can influence students' motivation to learn foreign languages, as the motivated need to develop and deepen foreign language skills, willingness to take responsibility for learning, the ability to take advantage of new information and telecommunications technologies - all this becomes a necessity for a member of modern society not to find himself on the side of a rapidly changing society (Dereškevičius P., 2000). Thus, there is an incentive to take interest in those factors that could determine students' motivation to learn foreign languages.

In the process of personal socialization, due to different social environment and inherited orientation, motivation to learn can be influenced by various factors, including environmental and social ones. A possibility to freely choose a profession greatly increases the importance of individual competence and personal responsibility, because the communication competences and ability to work successfully will depend on how the future specialist has mastered foreign language skills. The variety of motivation theories shows how complex and evolving is learning motivation phenomenon, which depends on many different factors.

Needs Analysis of Foreign Languages to Students

Knowledge of foreign languages is one of the key competences necessary for the education, employment, cultural exchange and personal development of every citizen. Language learning must continue throughout life. Particular attention needs to be paid to language learning at an early age, as it is of particular importance to a person's maturity, career preparation, personal success and further personality development. A foreign language is a tool for face-to-face communication that expands a person's cognitive and cultural capabilities. Language skills provide students with direct access to a variety of information sources: Internet and other media resources, scientific and other literature. It gives a person the opportunity to develop in many ways, have a wide horizon, use cultural values and other resources if they are not available in their mother tongue. Adequate foreign language skills for young people in today's world are a prerequisite for successful studies and further professional careers. In a professional career, language proficiency at one or another level is a prerequisite. Knowledge of foreign languages is particularly relevant for citizens of several countries whose language is not widely used internationally. Adequate knowledge of several foreign languages increases a person's competitiveness, mobility and professional attractiveness.

As a subject, foreign language provides young people with wide opportunities to develop their personality, form values, and develop general competencies. Different languages are part of language education. Along with the mother tongue, a person develops important communication skills, forms the perception of the language system, and develops linguistic competence. The content of foreign language education is narrower than that of the mother tongue, but learning different languages reinforces some linguistic and other aspects of language use, more emphasis is given to special skills such as writing an academic essay. In any case, understanding a foreign language based on the learning outcomes of the mother tongue deepens, expands the knowledge and skills acquired while learning other languages. The basis of learning a foreign language subject is the perceived or created text, with the help of which communication takes place. Learning foreign languages introduces a person to the culture and social life, customs, mindset, feeling and lifestyle of other countries. The person's cultural horizons are broadened, important values of a person, who is successfully creating one's life, are developed: tolerance of a person who thinks differently, sense of understanding and respect for him.

Foreign language and its learning are becoming more relevant today, as knowledge of a foreign language is the basis of basic knowledge, providing wider opportunities. There is a general consensus among scholars on the formulation of three key motivational factors in language learning: the purposefulness of human activity, effort, and directionality in achieving set goals

(Rheinberg, 2000). The results of any learner will be significantly better if he or she has a positive attitude to learning in addition to intellectual abilities.

In order to find out why students choose one or another language, what motivates them in their choices, a survey of information sources was conducted. For instance, a study conducted by lecturers G. Paurienė and A. Stepanovienė (2017) of MRU Faculty of Public Security concluded that Chinese university students' motivation to learn foreign languages showed that students' integrative and instrumental motives contributed to successful foreign language learning. The two motives are closely related and complementary. However, which motive is more important remains to be a question of consideration and discussion. According to a study by J. Ren and N. Wang (2018), young people have been taught English for several decades and most of the students learned English as early as in their primary school years, but most students still do not have sufficient language skills in order to read, write or speak freely and fluently.

The information gathered during the study showed that students' motivation to learn English was related to the desire to get to know and communicate with English-speaking people. In addition, the number of students interested in language learning has increased. Some of the students said they were interested in learning English, but did not pay attention to foreign literature, songs, movies or culture and were not ready to devote more time and energy to it. The reason for this phenomenon can be a new teaching reform that raised students' interest in learning the English language. J. Ren and N. Wang (2018) argue that more efforts are needed to strengthen this interest and turn it into motivation (see Figure 2).

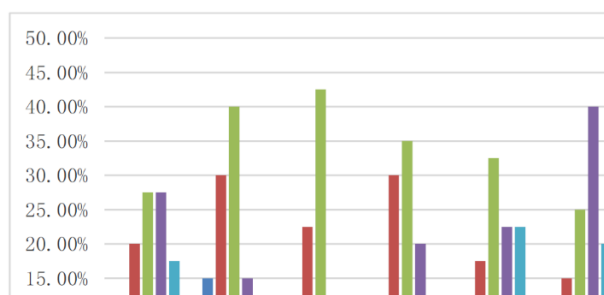

Figure 2. Changes of intrinsic motivation in college English learning (J. Ren ir N. Wang, 2018)

The results of a study by Obeidat (2005) show that students learn foreign languages to meet work-related needs. This means that the learning motivation of the majority of respondents is instrumental.

The learning paradigm emphasized in the modern knowledge and information society secures the future of the individual. Individuals need to develop independence, critical thinking and the ability to shape their decisions in a way that all of this could be adapted to a variety of life situations. The volume of information is growing intensively, people's need for knowledge is growing and becoming constant. With the rapid growth of technological progress, there is a need for adult lifelong learning, a need to acquire knowledge in new areas.

The Importance of a Foreign Language for Employment

Proficiency in foreign languages is one of the most needed skills for today's employees alongside technological and digital skills. There is an increasing need for professionals who can do their job and speak about it in several foreign languages. Lack of knowledge of languages or their poor knowledge is a barrier to business development. Companies developing technological innovations tend to operate much wider than just the local market, and specialists working in these

areas are also needed in all countries of the world. Even businesses specializing in other fields cite internationality as one of their aspirations, so the use of different languages is inevitable.

The European Commission's Recommendation "Companies work better with languages" (2008) sets out measures to achieve this at four levels:

- companies;
- national;
- regional / local;
- European.

Companies, using their language skills, should seek to review employability strategies and policies, invest in language training, and strengthen employee mobility. At the national level, governments should promote language learning through practical language learning modules from school onwards to higher education institutions, and recognize language proficiency through school graduation certificates. The Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training (ET2020) calls for a transformation of education and training across Europe to provide the knowledge and skills needed for growth, employment and participation in social life.

The published draft of the joint report "New Priorities for European Cooperation in Education and Training" (2015) emphasizes the importance of foreign language competences, together with other key competences and approaches, for increasing employment, innovation and active citizenship. Under the European Strategic Framework for Education and Training (ET 2020) "Languages for Work", the demand for foreign languages and communication skills in the European labor market has been steadily growing. This view is supported by evidence from various recent studies on the role of foreign language skills in the European labor market. Analyzing the results of the study (Study on Foreign Language Proficiency and Employability, 2015), some specific business activities usually require foreign languages. They are usually needed for external activities, such as attending business meetings, maintaining international relations or making the presentation of a company and its products and services. In terms of what languages are required by businesses, it shows that a higher level of English is increasingly seen as a necessary, basic skill. Higher professional language requirements are set for better paid jobs.

The ELAN (Effects on the European Union economy of shortages of foreign language skills in enterprise) (<http://hdl.voced.edu.au/10707/251359>), survey showed that language skills are paramount in management positions, although such skills are also thought to be needed by those working in technical jobs (30% of respondents), agriculture, manufacturing (29%), retail and other service (16%) sectors. It is observed that the demand for foreign language skills increases respectively with the size of a company. The ELAN study shows that large companies are more likely to hire skilled workers than small ones are. 94% of large companies indicate that they seek to appoint employees possessing the necessary language and operational skills to meet a specific business need. The number of small companies employing skilled workers is only 40%. English is the most important language for international trade and services. More than four in five employers surveyed, or three-quarters, advertised vacancies, citing that it was the most useful language for all the jobs in question in all sectors and in almost all non-English-speaking countries. For a fifth of employers, the most useful foreign language is not English. At EU level, three languages other than English are commonly mentioned: German, French and Russian. The most cited languages are German, Russian, English, French, Spanish and Italian, none of which has a clear majority.

The results for the importance of foreign language skills in each country show a different picture. Although in most countries more than half of the respondents answered that knowledge of foreign languages was very or quite important in the recruitment of higher education graduates, the corresponding share was only 22% in the UK, 32% in Ireland and 41% in France. Graduates were much more valued by employers in Luxembourg, Croatia and Cyprus. There are significant differences between language levels, but a quarter of Europeans can speak two languages. In this case, Luxembourg leads (84% of the population can speak at least two foreign languages) and the Netherlands (77%). The weakest in this area are English (13%) and Portuguese (14%). Lithuanians,

together with other Baltic countries, are in the middle of the list. 52 percent of Lithuanians state that they can support conversation in two foreign languages (see Figure 3).

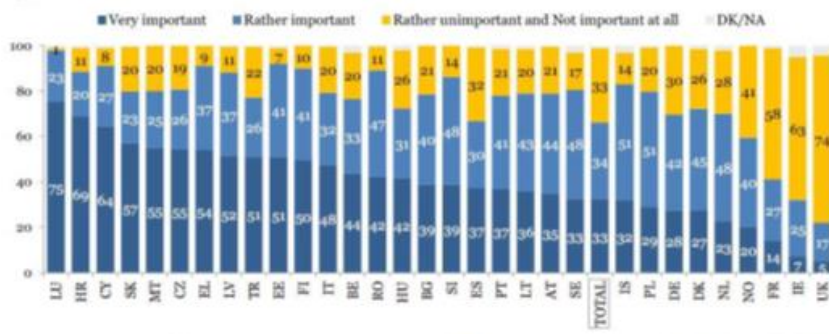

Figure 3. *Importance of various skills when recruiting higher education graduates* (ICF International, 2015)

Summarizing the analyzed research results, it can be stated that foreign language skills are an engine for the career if they are part of a broader package of important (specific) skills. Along with the appropriate education and relevant work experience, foreign language skills provide an opportunity to become acquainted with the culture and social life, customs, mindset, feeling and lifestyle of other countries. The person's cultural horizons are broadened, important values of a person who successfully creates his or her life are developed: tolerance of a person who thinks differently, sense of understanding and respect for him or her. Being able to freely choose a profession greatly increases the significance of individual competence and personal responsibility, because the communication competences and ability to work successfully will depend on how the future specialist has mastered foreign language skills.

CONCLUSIONS

1. Motivation while learning is one of the most important factors determining success. It depends on such factors as personal goals and expectations, commitments and obligations, character traits, upbringing that determines the discipline, assessment of the situation. Strong motivation helps to form a clearer goal and understand the meaning of learning, to accumulate knowledge more effectively. Learning motivation is usually understood as a purposeful activity, the promotion of behavior to achieve a goal. This can be related to a person's cognitive interests, social needs or the pursuit of self-realization. Motivation is usually divided into external and internal, when external is defined as a tendency to engage in activities in order to gain some external reward, and internal - when a person is by nature an active, curious and aspiring personality who expresses readiness to learn and does not require incentives to do so. Learning motivation can be determined by such factors as the learning environment, the learner's personal characteristics, interests, work environment, financial opportunities, and etc.
2. Motives influencing the external motivation to learn a foreign language predominate. Instrumental orientations are more relevant to students, and language learning is more often associated with future perspectives. Meanwhile, the obligation to get a credit or pass an exam does not have much significance. The emotional state of students learning

foreign languages through the contact points of external and internal learning motivation shows that the desire to go to the country, the language of which is being learned, and the desire to communicate in a foreign language, stimulates interest in the language being learned.

3. An analysis of the scale of foreign language skills demand suggests that about one-fifth of employers need higher levels of foreign language skills. The scale of needs increases depending on the level of work i.e. education required for the job: many higher education graduates require knowledge of foreign languages; lower requirements are needed for intermediate-level professions and relatively low language skills are required for low-skilled positions. Businesses value jobseekers with foreign language skills, because global markets mean that the workforce needs to be increasingly multilingual.

ANOTACIJA

Straipsnyje pateikiama kalbos mokymosi motyvacijos samprata, atskleidžiamos dvi motyvacijos rūšys. Vidinė ir išorinė motyvacija. Motyvacija yra kažkas, kas gali padidinti žmonių ryžtą ir susidomėjimą kalbų mokymu. Todėl tarpkultūrinė kompetencija neatsitiktinai tiriama kaip užsienio kalbų mokymo, mokymosi, mokymo programų ar metodikos dalis. Užsienio kalba kaip dalykas suteikia plačias galimybes ugdyti asmenybę, formuoti vertybes, ugdyti bendrąsias kompetencijas. Straipsnyje pateikiami užsienio kalbų mokymosi motyvai. Pagrindiniai mokymosi motyvai kyla tiek iš individo, tiek iš jį supančios aplinkos. Kiekvienos šalies užsienio kalbos įgūdžių svarbos rezultatai rodo skirtingą vaizdą. Globalizacija ir sparti naujų technologijų plėtra įtakoja nuolatinį poreikį mokytis: greitai ir efektyviai plėsti kalbos žodyną, lavinti bendravimo įgūdžius, o tai sudaro prielaidas geroms darbo perspektyvoms. Straipsnyje akcentuojama, kad kalbų nemokėjimas arba menkas jų mokėjimas yra kliūtis verslo plėtrai, kadangi dabartiniame tarptautinių mainų pasaulyje užsienio kalbų mokėjimas yra svarbus konkurencingumo veiksnys. Blogi darbuotojų kalbiniai mokėjimai yra rimta kliūtis profesinėms galimybėms ir įmonių bei organizacijų tarptautinei veiklai. Verslas, rodo, kad aukštesnio lygio užsienio kalba vis dažniau laikoma būtinu, pagrindiniu įgūdžiu. Geriau apmokamiems darbams keliami aukštesni profesinės kalbos reikalavimai.

Tyrimo objektas: užsienio kalbų mokymosi motyvacija ir įsidarbinimas

Straipsnio tikslas: remiantis teorinėmis išvalgomis ir apibendrintais tyrimo rezultatais, išanalizuoti studentų motyvaciją mokytis užsienio kalbos įsidarbinimui.

Tyrimo užduotys:

- pristatyti užsienio kalbų mokymosi motyvacijos ypatumus;
- išanalizuoti užsienio kalbų poreikio motyvaciją;
- išanalizuoti ryšį tarp užsienio kalbos mokymosi ir įsidarbinimo galimybės;

Metodai: mokslinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė.

Raktiniai žodžiai: mokymosi motyvacija, užsienio kalbos, mokymasis, motyvai, tobulėjimas, vidiniai ir išoriniai motyvai.

REFERENCES

1. Beck R. C. (2004). *Motivation: Theories and Principles*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
2. Dornyei, Z., Heryn A. (2014) Motivational Dynamics in language learning (second language acquisition) Bristol: Multilingual Matters, *Modern Language Journal* 98(3), DOI: 10.1111/j.1540-4781.2014.12118.x

3. Dereškevičius P.(2000) Mokyklos nelankymo sociokultūrinės priežastys, Vilnius, "Žuvėdra" P. 9-89
4. Gardner, R.C. (2001) Integrative motivation: past, present, and future. *Distinguished Lecture Series*, Temple University, Japan.
5. Gardner, R.C. (1985) „Social psychology and second language learning: the role of attitudes and motivation. London, *Volume 32, Issue 1*, Pages 3-19
6. Norris-Holt „J Motivation as a Contributing Factor in Second Language Acquisition, The Internet TESL Journal, *Vol. VII, No. 6*, Aichi Shukutoku High School (Nagoya, Japan), 2002.
7. Ren, J. & Wang N.(2018) A Survey of Students' Motivation in College English Learning Under Production-Oriented Approach in NCEPU, *English Language Teaching; Vol. 11, No. 12*.
8. Rheinberg, F., Vollmeyer, R. & Rollett, W. (2000). Motivation and action in self-regulated learning. In M.Boekaerts, P. Pintrich & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation: Theory, research, and application* (pp.503-529). San Diego: Academic Press. DOI: 10.1016/B978-012109890-2/50044-5
9. Paurienė G, Stepanovienė A (2017) MRU, Policijos pareigūnų užsienio kalbų mokymosi motyvai. Retrieved from <https://scholar.google.lt/citations?user=k7Aim14AAAAJ&hl=lt>
10. Okoronka U., Taale K. D. (2015) Application of Cues, Prompts, Probes, Questions and Gestures (CPPQG) in Physics Teaching and Learning, *American Journal of Educational Research, Vol. 3 No. 4*, 406-411, DOI: 10.12691/education-3-4-4
11. Public Policy and Administration. Research Papers of Mykolas Romeris University, *No 32*, 19 – 31
12. Effects on the European Union economy of shortages of foreign language skills in enterprise Retrieved from <http://hdl.voced.edu.au/10707/251359>.)
13. Europos Komisijos komunikatas.Daugiakalbystė – Europos turtas ir bendras rūpestis“. Bendrijos veiksmų daugiakalbystės srityje aprašas ir internetinės konsultacijos su visuomene rezultatai. Briuselis,(2008). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52008DC0566&from=SK>
14. Commission staff working document, Accompanying document to the Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions.Multilingualism: an asset for Europe and a shared commitment Brussels, 18.9.2008 SEC(2008) 2444, Retrieved from http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/com/2008_0566_en.pdf>
15. European Commission. Languages mean Business Companies work better with Languages. Recommendations from the Business Forum for Multilingualism established by the European Commission. 2008. Luxembourg. Retrieved from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d5ee6ef0-986c-49e6-b8ac-71da8401efc6>
16. Study on Foreign Language Proficiency and Employability (2015) Final Report EUROPEAN COMMISSION. Retrieved from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6e68f7e0-dd4a-11e6-ad7c-01aa75ed71a1>
17. ICF International Reports Second Quarter(2015) Results „Fairfax VA,Prieiga per internetą: <https://www.icf.com/news/2015/07/icf-international-reports-second-quarter-2015-results> Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/dictionary>.

EDUKACINIŲ VEIKLŲ REIKŠMĖ VIETOVĖS DARNUMO VYSTYMUI: KAUNO MARIŲ REGIONINIO PARKO PAVYZDYS

**IVETA VARNAGIRYTĖ-KABAŠINSKIENĖ^{A,B}, ROMĖNA TILINDYTĖ^A,
ERIKA PERVAINYTĖ^A**

^A*Kolpingo kolegija, Lietuva*

^B*Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras, Lietuva*

ANOTACIJA

Edukacinės veiklos saugomose teritorijose ugdo visuomenę, suteikia naujų žinių ir įgūdžių, padeda pažinti aplinką ir netiesiogiai prisideda prie klimato kaitos švelninimo politikos įgyvendinimo bei palaiko vietos ekonomiką ir paslaugų sektorių. Straipsnyje analizuojamas Kauno marių regioninio parko direkcijoje siūlomų edukacinių veiklų patrauklumas lankytojams, pateikiamos įžvalgos kaip edukacinės veiklos gali prisidėti prie vietos darnumo vystymo ir lankytojų atsakingumo didinimo. Pagrindinės analizuojamos edukacijos yra susijusios su gamtinių reiškinių stebėjimu, veiklomis lauke ir gamtos objektų lankymu. Kauno marių regioninis parkas yra viena iš Lietuvos saugomų teritorijų, kurioje gausu gamtinių-kultūrinių objektų, parkas lankytojams siūlo interaktyvią ekspoziciją, o ekologinis švietimas yra viena iš šio regioninio parko prioritetinių veiklų krypčių. Esant didelei gamtinės teritorijos įvairovei, Kauno marių regioninis parkas jau keletą metų daug dėmesio skiria edukacinių veiklų vaikams ir suaugusiems organizavimui, skatindamas atsakingai ir saugiai elgtis gamtoje, mokydamas savo lankytojus darnaus požiūrio į gamtines sistemas.

Raktiniai žodžiai: *saugomos teritorijos; edukacijos; atsakingas turizmas; darnus vystymasis.*

IVADAS

Aplinkosauginio švietimo tikslas yra didinti visuomenės ekologinį sąmoningumą, skatinti aktyviai domėtis aplinka, suteikiant žmonėms naujų žinių ir įgūdžių, bei elgtis taip, kad būtų kuo mažiau pakenkta planetai. Šiam tikslui pasiekti būtina perteikti svarbiausias darnaus vystymosi vertybes visuose švietimo sistemos lygiuose (Dytrtova & Nemejc, 2018; Jančius et al., 2021).

Edukacinės veiklos yra viena iš aplinkosauginio švietimo krypčių, prisidedančių prie visuomenės edukavimo aplinkos pažinimo ir apsaugos klausimais. Vertinant platesniame kontekste, gamtinės edukacinės veiklos prisideda prie klimato kaitos švelninimo politikos įgyvendinimo, palaiko vietos ekonomiką ir paslaugų sektorių (Ervin et al. 2010). Gamtos mokyklas yra populiarūs daugelyje šalių, pavyzdžiui, Skandinavijos šalyse, Didžioje Britanijoje ir kt. Įprasta praktika rodo, kad vaikai daug laiko praleisdami gamtoje, kur mokosi ir aktyviai žaidžia, įgauna įvairių patirčių ir įgūdžių. Edukacijos gali būti skirtos mokymuisi: organizuojami aktyvūs užsiėmimai gamtoje, įtraukiant gamtos mokslų, aplinkos pažinimo ar apsaugos pagrindines žinias; mokymasis gamtoje organizuojamas žaidžiant, ieškant tam tikrų objektų ir pan. Kitos edukacijos gamtoje gali būti labiau orientuotos į laisvalaikio praleidimą, bendravimą, dalį laiko skiriant gamtos objektų ar vietovių pažinimui, gamtos-žmogaus santykio pajautimui (Matarasso & Dung, 2022). Gamtos vertybių pagrindu vykdomas aplinkosauginis ugdymas, kuriame aplinkosaugos žinių įgijimas sujungiamas su ryšio su gamta ugdymu skatina ekologiškesnę elgesį ir gyvenseną (Otto & Pensini, 2017). Kai kurie autoriai akcentuoja edukacinių veiklų naudą, kurią galima gauti tiek aplinką pažįstant (empirinis elementas), tiek išmokstant joje tinkamai elgtis (etinis elementas), tiek ją žavintis ir patiriant jos grožį (estetinis elementas) (Palmer 1998).

Lietuvos saugomos teritorijos organizuoja įvairias edukacijas, gamtos mokyklas ar stovyklas įvairaus amžiaus žmonėms (Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, 2022). Specialistai šių veiklų dalyvius moko atsakingai elgtis, tausoti gamtą bei ugdo palankų visuomenės požiūrį į saugomas teritorijas ir gamtosaugą. Gamtos mokyklų tikslas yra žmonių edukacija apie gamtosaugą, suvokimo apie ekosistemas stiprinimas bei naujų žinių suteikimas. Šiuo aspektu

plėtojamos švietėjiškos veiklos kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės apsaugos srityse, skleidžiamos žinios apie gamtos vertybes, jų išsaugojimo būtinumą ir jų svarbą šalies bei jos piliečių gyvenimo kokybei. Taip pat atskleidžiamos laukinės gamtos išsaugojimo priemonės ir tikslai. Vertinant bendrai, gamtinės edukacijos prisideda prie sąmoningų šalies piliečių ugdymo, kurie vėliau, tikėtina, gebės geriau saugoti gamtos vertybes, unikalų kraštovaizdį ir biologinę įvairovę. Įsipareigojimą tausoti aplinką nulemia aplinkosauginės vertybės, žinios ir visuomenėje vyraujančios socialinės normos aplinkosaugos klausimais. Kuo stipresnės žmonių aplinkosauginės vertybės, tuo jie labiau domėsis aplinkos saugojimu ir elgsis atsakingai (Balundė et al. 2019; Balundė et al. 2020a; 2020b). Gamtinis ugdymas ir edukacijos taip pat padeda stiprinti aplinkosaugines vertybes, kuria stipresnį ryšį su gamta (Liefländer et al., 2013; Jordan & Chawla, 2019; Kuo et al. 2019). Kiti autoriai pabrėžia, kad neatsakingą elgesį gamtoje gali lemti tiek asmeninės psichofiziologinės savybės, socio-ekonominiai veiksniai, tiek aplinkos ir draugų įtaka ar žinių trūkumas bei problemos sudėtingumo nesuvokimas (Dagher & Itani, 2014).

Kauno marių regioninis parkas yra viena iš Lietuvos saugomų teritorijų, kurioje gausu gamtinių-kultūrinių objektų, o parkas lankytojams siūlo interaktyvią ekspoziciją, o ekologinis švietimas yra viena iš šio regioninio parko prioritetinių veiklos krypčių (Kauno marių regioninio parko informacija, 2022). Ekologinis švietimas – viena prioritetinių veiklos krypčių, kurių metu mokoma suprasti gamtos reiškinius, domėtis aplinka ir kultūra. Kai kurios veiklos organizuojamos išskirtinai gamtoje, pažvyzdžiui, teminiai edukaciniai užsiėmimai, žygiai pažintiniais takais.

Tyrimo tikslas – įvertinti Kauno marių regioninio parko direkcijos siūlomas edukacines veiklas ir aptarti jų reikšmę vietovės darnumo vystymui. Vienas iš nagrinėjamų aspektų – edukacinių veiklų reikšmė formuojant atsakingą turizmą, kuris yra svarbi darnaus turizmo koncepcijos dalis.

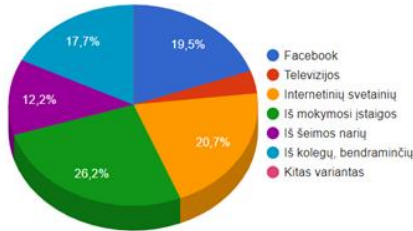
Tyrimo metodika

Siekiant išsiaiškinti edukacinių veiklų patrauklumą lankytojams Kauno marių regioniniame parke, 2021 m. atliktas empirinis tyrimas. Šiam tyrimui atlikti buvo paruošta anketa su 23 klausimais. Tyrime buvo prašoma dalyvauti tų respondentų, kurie yra bent vieną kartą dalyvavę Kauno marių regioniniame parko direkcijos organizuojamose edukacijose. Kadangi šio parko direkcija edukacijas siūlo įvairaus amžiaus ir grupių lankytojams, buvo įdomi visų edukacijose dalyvavusių nuomonė.

Respondentai, sutikę dalyvauti šiame tyrime, galėjo išsakyti nuomonę ir patirtis apie savo dalyvavimą Kauno marių regioninio parko direkcijos siūlomose edukacinėse veiklose: kiek kartų dalyvavo šiose veiklose, iš kur sužinojo apie šią galimybę, taip pat respondantai galėjo įvardinti konkrečias edukacines programas, kuriose dalyvavo, ir atskleisti, ar buvo naudinga edukacija bei įvardinti, kas padėtų pritraukti daugiau lankytojų į Kauno marių regioninį parko direkcijos organizuojamas edukacines programas. Tyrimu buvo siekta išsiaiškinti, kaip edukacinių veiklų ir programų dalyviai vertina šias veiklas, ko jiems trūksta, ką rekomenduotų keisti ar tobulinti. Tyrimo anketa buvo patalpinta į internetinę svetainę www.apklausa.lt, anketos nuoroda buvo pateikta Kauno marių regioninio parko Facebook paskyroje. Tyrimas vykdytas 2021 m. kovo–balandžio mėn. Internetinėje apklausoje dalyvavo 98 respondantai. Kadangi tyrimo tikslas buvo įvertinti Kauno marių regioninio parko direkcijos siūlomų edukacinių veiklų patrauklumą bet kokio amžiaus ar socialinių grupių lankytojams, šioje anketoje respondentų neprašėme pateikti demografinių duomenų. Tyrimo dalyviai savanoriškai dalyvavo tyrime, buvo informuoti apie konfidencialumą. Straipsnyje pateikiami tik svarbesni šio tyrimo rezultatai.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad daugiausia informacijos apie Kauno marių regioninio parko direkcijos teikiamas edukacines paslaugas ir veiklas gaunama mokymosi įstaigose (26 proc.), internetinėse svetainėse (21 proc.), Facebook (apie 20 proc.), taip pat sužinoma iš kolegų ir bendraminčių (apie 18 proc.) (1 pav.). Kiek mažiau, apie 12 proc., respondentų pažymėjo, kad apie šio parko edukacines paslaugas sužino iš šeimos narių.

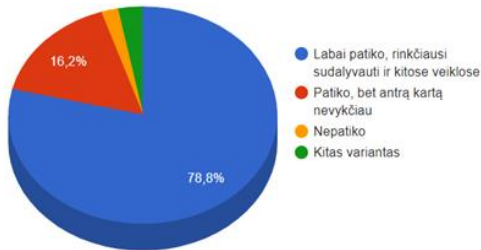
1 pav. Informacijos šaltiniai, iš kurių sužinoma apie Kauno marių regioninio parko direkcijos siūlomas edukacines paslaugas ir veiklas

Didžioji dalis tyrime dalyvavusių respondentų teigė, jog Kauno marių regioninio parko direkcijos organizuojamų edukacijų metu išgirdo įdomių faktų apie gamtą (34 proc.), įgijo naujų žinių (26 proc.) ir pamatė gamtinių objektų (24 proc.) (2 pav.).

2 pav. Dalyvavimo edukacijoje nauda

Daugelis respondentų savo praleistą laiką edukacinėse veiklose vertino labai gerai bei rinkęsi sudalyvauti kitose veiklose (79 proc.), tačiau apie 16 proc. respondentų nurodė, kad antrą kartą šio parko edukacijose nedalyvautų (3 pav.).

3 pav. Apsilankymo Kauno marių regioniniame parko edukacinėse veiklose vertinimas

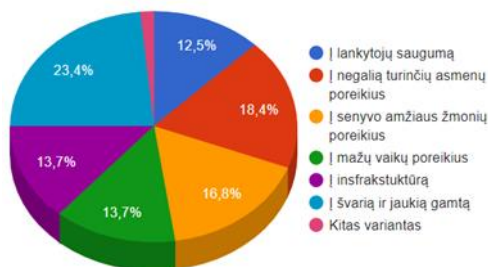
Tyrimo metu buvo klausta respondentų, kuo jiems Kauno marių regioninis parkas yra patraukliausias (4 pav.). Net 25 proc. tyrime dalyvavusių respondentų nurodė, jog šis parkas jiems labiausiai patinka dėl galimybės pabūti gamtoje, miške ar prie Kauno marių. Nemaža dalis respondentų (18 proc.) teigė, kad čia jiems patinka dėl didelės lankytinų gamtinių objektų įvairovės. Beveik 15 proc. respondentų Kauno marių regioninis parkas patrauklus dėl galimybės pažinti gamtą ir beveik 12 proc. – dėl tinkamai ir aiškiai sutvarkytos infrastruktūros. Šis parkas

lankytojams buvo mažiau patrauklus dėl edukacinių veiklų įvairovės, lengvai randamos informacijos apie lankytinus objektus ir veiklas bei dėl gero pasiekiamumo.

4 pav. Respondentų pasirinkimai, kuo Kauno marių regioninis parkas yra patraukliausias

Tyrimo dalyviams pateikus klausimą, į ką reikėtų labiau atsižvelgti sudarant edukacinių veiklų programas, atsakymai pasiskirstė panašiai (5 pav.). Dauguma respondentų nurodė, kad reikia stengtis išlaikyti švarią gamtą (23 proc.), užtikrinti negalią turinčių asmenų poreikius (18 proc.) bei atsižvelgti į senyvo amžiaus asmenų poreikius (17 proc.). Kiek mažiau respondentų įvardino, kad turėtų būti atsižvelgta į infrastruktūrą, vaikų poreikius bei lankytojų saugumą.

5 pav. Aspektai, į kuriuos reikėtų atsižvelgti kuriant edukacines veiklas

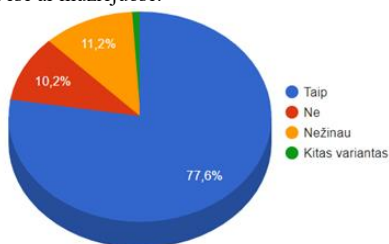
1 lentelėje pateikti duomenys, kaip edukacinių paslaugų naudotojai vertina saugumą, patogumą, informacijos gavimą, kuriuos patyrė Kauno marių regioninio parko direkcijos organizuojamų edukacinių veiklų metu. Daugeliu atvejų lankytojai jautėsi saugūs ir gavo pakankamai žinių. Saugumas ir žinių gavimas buvo įvertinti „pakankamai gerai“, – taip manė, atitinkamai, 44 proc. ir 34 proc. respondentų. Kiti rodikliai buvo vertinti „gerai“: paprastumas/aiškumas gerai įvertintas 43 proc. respondentų; patogumas – apie 41 proc. respondentų; laiko užimtumas/planavimas – 43 proc. respondentų ir bendravimas su lankytojais – 39 proc. respondentų.

1 lentelė

Kauno marių regioninio parko edukacinių veiklų vertinimas, remiantis skirtingais kriterijais

Kriterijus	Blogai	Prastai	Vidutiniškai	Gerai	Puikiai
	Procentai				
Saugumas	0,0	4,1	43,9	38,8	13,3
Paprastumas, aiškumas	0,0	2,1	38,1	43,3	16,5
Patogumas	0,0	7,3	37,5	40,6	14,6
Laiko užimtumas, planavimas	0,0	2,1	32,3	42,7	22,9
Bendravimas su lankytojais	0,0	3,1	28,9	39,2	28,9
Žinių gavimas	0,0	3,1	34,0	33,0	29,9

Net 77,6 proc. respondentų gamtinės edukacines veiklas įvardino kaip unikalias (6 pav.). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad tokios gamtinės edukacijos sudomina net tuos žmones, kurie retai lankosi kitose edukacinėse erdvėse ar muziejuose.

6 pav. Respondentų pasirinkimai, ar gamtinės edukacijos Kauno marių regioniniame parke turi privalumų, lyginant su edukacijomis kitose erdvėse

Tyrimo dalyviams buvo sudaryta galimybė įvardinti, kas labiausiai galėtų padėti pritraukti daugiau lankytojų į Kauno marių regioniniame parko direkcijoje organizuojamas edukacines programas. Daugelis respondentų pažymėjo, kad trūksta reklamos ir reikalinga didesnė informacijos apie organizuojamas edukacijas sklaida (spausdoje, televizijoje, internete, internetinėse svetainėse), galėtų būti apie tai kalbama mokyklose ar neformaliojo švietimo įstaigose (2 lentelė). Taip pat tyrimo dalyviai teigė, jog Kauno marių regioninio parko direkcijoje organizuojamos edukacinės programose juos paskatintų lankytis didesnė interaktyvių, šiuolaikiškų edukacijų pasiūla, todėl reiktų pasiūlyti naujų, įdomesnių edukacijų patalpose ir gamtoje, respondentams patiktų organizuojamos inovatyvios stovyklos ar interaktyvios pramogos.

2 lentelė

Didesnio lankytojų pritraukimo į edukacines programas sprendimai ir kryptys

(sudaryta autorių, remiantis tyrimo duomenimis)

Reklama, informacijos viešinimas, platesnė ir intensyvesnė sklaida: spaudoje, televizijoje, internete - socialiniuose tinkluose (facebook, instagram, "influencinimas"), internetinėse svetainėse, mokyklose, neformaliojo švietimo įstaigose.
Didesnė interaktyvių, šiuolaikiškų edukacijų pasiūla: naujos, įdomesnės edukacijos gamtoje, inovatyvios/šiuolaikiškos edukacijos ir stovyklos, interaktyvios pramogos.
Didesnė edukacijų skirtingoms amžiaus grupėms pasiūla: vaikams; jaunimui; suaugusiems.
Edukacijų tematikų pritaikymas moksleiviams/studentams: veiklų pritaikymas tam tikro amžiaus moksleiviams, suderinimas su bendrojo ugdymo mokyklų programomis.
Didesnė specializuotų edukacijų pasiūla: <ul style="list-style-type: none"> • proto lavinimo ir žinių patikrinimo edukacijos ir protmūšiai; • užduočių įtraukimas į veiklas; • edukacijos su kvalifikuotais gidais, specialistais ar edukatoriais; • išgyvenimas gamtoje ir gamtos iššūkiai; • įvairios užduotys gamtoje, sudėtingesnės edukacijos ar specialaus pasirengimo reikalaujančios užduotys; • edukacijos su iškydomis, nakvojant miške palapinėse.
Edukacijų derinimas su kitomis papildomomis veiklomis: <ul style="list-style-type: none"> • piknikas, vakarienė ant laužo; • renginių organizavimas - koncertas, muzikiniai renginiai, programose dalyvaujantys žinomi žmonės, kt.
Nuolaidos ir apdovanojimai: <ul style="list-style-type: none"> • pažymėjimų/diplomų išdavimas po edukacijos; • konkursų/akcijų organizavimas su prizais; • nemokamas dalyvavimas edukacijose; nemokamos pamokos ar pramogos; taikomos nuolaidos.
Kiti edukacijų dalyvių pastebėjimai: laisvalaikio zonų sukūrimas atskiroms žmonių grupėms, geresnis apšvietimas, nuorodų įrengimas, galimybė įsigyti maisto, geresnis susisiekimas.

Apibendrinant galima teigti, kad Kauno marių regioninis parkas edukuoja visuomenę įvairiomis gamtos temomis, domisi naujovėmis bei stengiasi kurti naujas interaktyvias programas, tačiau vis dar trūksta informacijos viešinimo, pritaikant šiuolaikines priemones. Tokios edukacijos

ne tik įprasmina gamtamokslio ugdymo funkciją, bet stiprina aplinkosaugines vertybes (Jordan & Chawla, 2019) bei skatina žmonių nusiteikimą tausoti aplinką (Kuo et al. 2019).

IŠVADOS

1. Tyrimas atskleidė, kad lankantis Kauno marių regioninio parko direkcijos siūlomose edukacinėse programose gaunama naujų žinių apie gamtą, biologinę įvairovę, jos saugojimo aspektus bei lankomi gamtos objektai. Edukacinių išvykų metu žmonės turi galimybę pabūti gamtoje, miške, prie vandens, o parkas yra patrauklus dėl gamtos pažinimo ir tinkamai bei aiškiai sutvarkytos infrastruktūros.
2. Edukacinių veiklų dalyviai Kauno marių regioninio parko direkcijos siūlomas programas vertino gerai, tačiau šios edukacinės programos būtų patrauklesnės jas nuolat atnaujinant, įvedant papildomų elementų, pritaikant šiuolaikiniams žmogui bei aktyviam, naujų pojūčių ir žinių siekiančiam jaunimui, taip pat mažai gamtos matantiems vaikams ar moksleiviams.
3. Vertinant edukacines veiklas vietovės darnumo kontekste bei analizuojant edukacinių veiklų indėlį atsakingo turizmo formavimui, galima teigti, kad edukacijos ne tik suteikia naujų žinių ir patyrimų, bet ir skatina žmones tausoti aplinką, atsakingai elgtis gamtoje, - taip stiprinamos aplinkosauginės vertybės.

Straipsnis parengtas Kolpingo kolegijos studentų R.Tilindytės ir E.Pervainytės baigiamųjų bakalauru darbų pagrindu. Tyrimą 2021 m. atliko R.Tilindytė, duomenis šiam straipsniui analizavo ir straipsnį rengė visos autorės.

LITERATŪRA

1. Balundė, A., Jovarauskaitė, L., & Poškus, M.S. (2020a). Exploring adolescents' waste prevention via value-identity-personal norm and comprehensive action determination models. *Journal of Environmental Psychology*, 72, 101526.
2. Balundė, A., Perlavičiūtė, G., & Steg, L. (2019). The relationship between people's environmental considerations and pro-environmental behavior in Lithuania. *Frontiers in Psychology*, 10, 2319.
3. Balundė, A., Perlavičiūtė, G., & Truskauskaitė-Kunevičienė, I. (2020b). Sustainability in youth: Environmental considerations in adolescence and their relationship to pro-environmental behavior. *Frontiers in Psychology*, 11, 2985.
4. Dagher, G.K., & Itani, O. (2014). Factors influencing green purchasing behaviour: Empirical evidence from the Lebanese consumers. *Journal of Consumer Behaviour*, 13, 188–195.
5. Dyrťova, R., & Nemejc, K. (2018). Evaluation of awareness and implementation of environmental education in teachers of secondary vocational schools. *Rural Environment, Education, Personality*, 11, 66–73.
6. Ervin, J., Sekhran, N., Dinu, A., Gidda, S., Vergeichik, M., & Mee, J. (2010). Protected Areas for the 21st Century: Lessons from UNDP/GEF's Portfolio. New York: United Nations Development Programme and Montreal: Convention on Biological Diversity.
7. Jančius, R., Gavenauskas, A., & Usas, A. (2021). The Influence of Values and the Social Environment on the Environmental Attitudes of Students: The Case of Lithuania. *Sustainability*, 13, 11436.
8. Jordan, C., & Chawla, L. (2019). A coordinated research agenda for nature-based learning. *Frontiers in Psychology*, 10, 766.

9. Kauno marių regioninio parko informacija (2022). [Žiūrėta 2022-03-14]. Prieiga per internetą: <https://www.kaunomarios.lt/gamtos-mokykla>.
10. Kuo, M., Barnes, M., & Jordan, C. (2019). Do experiences with nature promote learning? Converging evidence of a cause-and-effect relationship. *Frontiers in Psychology*, 10, 305.
11. Liefländer, A.K., Fröhlich, G., Bogner, F.X., & Schultz, P.W. (2013). Promoting connectedness with nature through environmental education. *Environmental Education Research*, 19(3), 370–384.
12. Matarasso, M., & Dung, N.V. (2022). Environmental Education Trainer's Guide for Nature Conservation. [žiūrėta 2022-03-14]. Prieiga per internetą: https://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/environmental_education_trainers_guide_for_nature_conservation.pdf.
13. Otto, S., & Pensini, P. (2017). Nature-based environmental education of children: Environmental knowledge and connectedness to nature, together, are related to ecological behaviour. *Global Environmental Change*, 47, 88–94.
14. Palmer, J.A. (1998). Environmental Education in the 21st Century: Theory, Practice, Progress and Promise, Routledge, London. *Australian Journal of Environmental Education*, 15, 165–166.
15. Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, Aplinkos ministerija (2022). [žiūrėta 2022-03-14] Prieiga per internetą: <https://vstt.lrv.lt/lt/saugomu-teritoriju-sistema/saugomu-teritoriju-sistema-1>.

IMPORTANCE OF EDUCATIONAL ACTIVITIES FOR THE DEVELOPMENT OF LOCAL SUSTAINABILITY: AN EXAMPLE OF KAUNAS MARIOS REGIONAL PARK

**IVETA VARNAGIRYTĖ-KABAŠINSKIENĖ^{A,B}, ROMĖNA TILINDYTĖ^A,
ERIKA PERVAINYTĖ^A**

^A*Kolping University of Applied Sciences, Lithuania*

^B*Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras, Lietuva*

ANNOTATION

Educational activities in protected areas develop society, provide new knowledge and skills, contribute to the environment knowledge, and indirectly contribute to the implementation of climate change mitigation policies, support the local economy and the service sector. The article analyzes the attractiveness of educational activities in Kaunas Lagoon Regional Park for visitors, provides insights into how educational activities can contribute to the development of local sustainability and increase the responsibility of visitors. The main educations analyzed are related to the observation of natural phenomena, outdoor activities, and visits to natural objects. Kaunas Lagoon Regional Park is one of the protected areas in Lithuania, which is rich in natural and cultural objects, the park offers visitors an interactive exposition, and ecological education is one of the priority activities of this regional park. Due to the great diversity of the natural territory, Kaunas Lagoon Regional Park has been paying a lot of attention to the organization of educational activities for children and adults for several years, encouraging responsible and safe behavior in nature, teaching its visitors a sustainable approach to natural systems.

Keywords: *protected areas; education; responsible tourism; sustainable development.*

BENDRUOMENIŠKUMO UGDYMO RAIŠKA ĮGYVENDINANT PREVCINIUS PROJEKTUS MOKYKLOJE

VIKTORIJA GEŠTAUTIENĖ

VšĮ Kolpingo kolegija, Lietuva

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjama bendruomeniškumo ugdymo raiška įgyvendinat prevencinius projektus mokykloje. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad bendruomeniškumą galima apibūdinti kaip jausmą, kurį itin svarbu ugdyti kaip vertybę. Bendruomeniškumo raiška prevenciniuose projektuose pasižymi individų bendravimu ir bendradarbiavimu, kurie paremti pozityvių santykių puoselėjimu. Bendruomeniškumo ugdymas mokykloje sudaro sąlygas teigiamam elgesiui formuotis bei prasmingai veiklai įgyvendinti.

Reikšminiai žodžiai: bendruomeniškumas, prevencinis projektas

ĮVADAS

Bendruomeniškumas skatina individus galvoti ne tik apie save, bet ir šalia esančius žmones (Nefas, 2010). Bendruomeniškumo gyvavimui užtikrinti svarbus vaidmuo tenka bendruomenei, kuri veikia kaip sistema. Mokykla apibūdinama kaip sistema, kurioje veikia plati bendruomenės dalis, ją sieja socialiniai santykiai, bendros vertybės bei interesai. Bendruomeniškumas autorių neretai apibūdinamas kaip jausmas, kuris turėtų būti ugdomas kaip vertybė. Vertybės skatina bendruomenę veikti vieningai, puoselėti tradicijas. Bendruomeniškumo raiškos teorinius aspektus tyrinėjo Šinkūnienė (2012), Nefas (2010), Dobranskienė (2002), McMillan ir Chavis (1986) ir kt., tačiau bendruomeniškumas, kaip reiškinys prevenciniuose projektuose vis dar mažai tyrinėta tema. Prevenciniai projektai mokykloje paremti bendruomeniškumo jausmo gyvavimu, kadangi mokiniai mokosi kartu ieškoti geriausių sprendimų sprendžiant sunkumus, grupėse atlieka užduotis, kas ugdo jų kūrybiškumą, bendradarbiavimo gebėjimus bei jų atsakomybę. Bendruomeniškumo raiška ugdymosi įstaigoje ypatingai svarbi sėkmingam prevencinių projektų įgyvendinimui.

Tyrimo objektas: bendruomeniškumo raiška įgyvendinant prevencinius projektus mokykloje

Tyrimo tikslas: atskleisti bendruomeniškumo raišką įgyvendinant prevencinius projektus mokykloje

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti mokinių bendruomeniškumo ugdymosi įstaigoje sampratą.
2. Atskleisti bendruomeniškumo ugdymo rašką įgyvendinant prevencinius projektus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė.

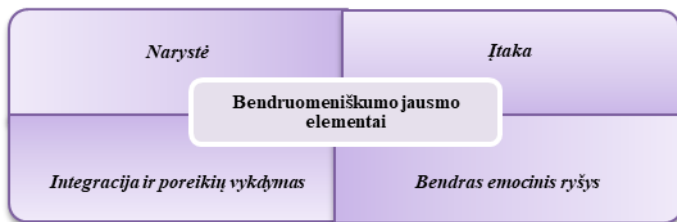
Bendruomeniškumo samprata ugdymo(si) kontekste

Pasak Šinkūnienės (2012), bendruomeniškumo sąvoką teoriškai apibrėžti yra sudėtinga. Priežastys lemiančios skirtingą bendruomeniškumo sampratos suvokimą, dažniausiai lemia bendruomenių skirtingumai, puoselėjimus vertybės ar kultūra. Individų tarpusavio supratimas, prasmės išgyvenimas bei pareigingumas ir saviugda – pasak Dobranskienės (2002) gali būti apibūdinama kaip bendruomeniškumo raiška. Kaip pat autorė pabrėžia, kad bendruomeniškumas pasižymi tokiomis savybėmis: artimesnis ryšys su kitais asmenimis, jų bei savęs pažinimas, užuojautos, draugiškumo puoselėjimas, tinkamas mikroklimatas mokymuisi, bendravimui. Nefas (2010) bendruomeniškumą apibūdina, kaip jausmą ir jį paaiškina, lyg tai būtų „narių jausmas, kad jie priklauso ir, kad jie yra svarbūs vienas kitam bei įsipareigojimas būti kartu“ (Nefas, p. 42-43).

Bendruomeniškumo sąvokos traktuotę (bendruomenė, bendruomenės centrai, bendruomeninė veikla) Lietuvoje išsamiau analizavo Grigas (2000) ir Būdvytis (1994). Būdvytis pastebėjo, kad

amerikiečių sociologas Hileris analizuodamas įvairius šaltinius aptiko per 90 skirtingų bendruomenės apibrėžimų. Pasak mokslininko, bendrija paprastai laikoma teritorija su joje gyvenančiais žmonėmis ir jų tarpusavio ryšiais. Pati bendruomenė susiformuoja, skatinama aiškaus konkretaus intereso. Kvieskienė (2003) teigė, kad bendruomenėje svarbiausias elementas yra žmonės, turintys vienodą interesą, o bendrija yra specifinis socialinės organizacijos tipas, priešingai nei daugelis kitų socialinių organizacijų, neturinti aiškiai apibrėžto tikslo. Mokslininkė išanalizavusi ir įvertinusi bendrijos ir bendruomenės sąvokų vokiečių bei anglų kalbų lingvistines reikšmes, daro išvadą, kad šios sąvokos yra sinonimiškos. Mokslininkės teigimu, minėtų kalbų žodžiai į lietuvių kalbą verčiami ta pačia reikšme.

Bendruomeniškumo jausmo sąvoką tyrinėta ir ankstyvųjų autorių darbuose. McMillan ir Chavis (1986) atskleidė, kad bendruomeniškumo jausmas pasireiškia per žmonių įsipareigojimus, tam kad būtų patenkinti jų poreikiai. Autoriai (1986) pateikė keturis bendruomeniškumo jausmo elementus:

1 pav. **Bendruomeniškumo elementai**
(McMillan, Chavis, 1986)

Bendruomeniškumo jausmo elementai pabrėžia bendro emocinio ryšio egzistavimą: priklausymo jausmo svarbą, pasitikėjimo savimi egzistavimą bei asmens emocinio saugumo bendruomenėje gyvavimą. Įtakos vaidmuo bendruomeniškumo jausmui veikia abipusiai: asmuo daro įtaką savo grupei, o ji daro įtaką jiems. Būvimas narystėje sukuria bendrų vertybių aplinką, kurioje vyksta socialiniai mainai, tarpusavio parama. Poreikių vykdymas ir integracija, bendruomeniškumo elementų kontekste veikia kaip būtinoji sąlyga, kuri autentiškai veikia bendruomenę t.y. nenutrūkstamas bendravimas, kai bendruomenė išgyvena svarbius įvykius ir tai priimama kaip grupės ar asmenų bendra istorija (McMillan ir Chavis, 1986). Mokslinių šaltinių analizė parodė, kad bendruomenių poreikis paprastai išryškėja prie tam tikrų sąlygų: susidūrus su negalios atveju, stipria rasine ir etnine segregacija aplinkoje, plečiantis pilietiniam solidarumui, sumažėjus socialinėms garantijoms vyresniame amžiuje ir pan. Pasak Mažeikio (2007) šios sąlygos skatina eiti bendruomenių, klasių ir solidarumo stiprinimo keliu. Bendruomenės dėl savo vidinių savybių išlikdavo visuotinių sukrėtimų metu bei pakildavo naujai kuriamajai veiklai, vadinasi, bendruomenė sudaro sąlygas nuolatinei socialinei raidai ir mažina žmonių bejėgiškumo jausmą susidūrus su problemomis, kurių gausu tiek atskiro asmens, tiek ir įvairių bendruomenių (šeimos, kolektyvo, tautos ir t. t.) gyvenime (Štuopytė, 2002).

Apibendrinant galima teigti, kad bendruomenė bendraja prasme reiškia ryšį, apimantį bendrus išitikinimus, tikėjimą, vertybes ir pajėgumą kovoti su išylančiomis problemomis, sujungiant žmogiškuosius išteklius toms problemoms spręsti. Taigi bendruomeniškumą galima apibūdinti kaip jausmą, kuris atsiskleidžia terpėje, kai veikia daugiau nei vienas žmogus, kuriuos jungia bendri tikslai, vertybės ar interesai.

Sociologai pabrėžia, kad kritiš, kurioje kuriasi bendruomenė ir bendruomeniškumas įvardijami kaip socialiniai santykiai (Wellmanas ir Hampton, 1999). Ugdymosi įstaiga, t.y. mokykla, nūdienų aktualijose suprantama kaip sistema, kurios vienas iš veikimo principų – bendruomenės tarpusavio santykiai bei santykiai su aplinka. Bendruomeniškumas mokykloje paremtas pozityvių santykių paradigma, skatina bendruomenės egzistavimą ir bendruomeniškumo

vyravimą (Kulago, 2012). Pasak Šinkūnienės (2012) bendruomeniškumas ugdomosi įstaigoje pasižymi trimis bruožais:

1. egzistuojantys santykiai,
2. įvairios veiklos ar programos, skirtos bendruomenės narių gerovei,
3. atviras ir draugiškas jaunimas.

Minėti bruožai, jų raiška ugdomosi įstaigoje skatina bendruomeniškumo gyvavimą.

Apibendrinant galima teigti, kad pozityvios sąveikos, palaikomi geri tarpusavio santykiai bei sudaroma galimybė kiekvienam bendruomenės nariui augti kaip asmenybei. Mokykloje vyraujantys socialiniai santykiai skatina puoselėti tarpusavio santykius, sudaro sąlygas teigiamam elgesiui bei prasmingai veiklai, kas įrodo bendruomeniškumo gyvavimą ugdomosi įstaigoje. Bendruomeniškumo ugdymas mokykloje akcentuoja tikrojo bendradarbiavimo svarbą, kai mokiniai dalijasi atsakomybėmis, priima bendrus sprendimus bei atsakingai veikia kartu.

Bendruomeniškumo ugdymo raiška prevenciniuose projektuose

Sąvoka prevencija (lot. *praevnire* – pralenkti, ateiti pirma) tarptautinių žodžių žodyne apibrėžiama kaip išankstinis kelio užkirtimas, užbėgimas už akių, ypač teisės normų pažeidimui. Pedagogikoje ši sąvoka apibūdinama kaip įvairių auklėjimo metodų, kuriais siekiama užbėgti už akių įvykiams, prieštaraujantiems moralės ir teisės normoms, visuma (Jovaiša, 2007). Psichologijoje prevencija suprantama kaip galima trikdžio atpažinimas ir pašalinimas profilaktiškai kovojant, užkertant kelią ir stiprinant atsparumą neigiamiems veiksniams (Psichologijos atlasas, 2001). Socialinėje srityje prevencija suprantama kaip veikla, apimanti sėkmingo, sveiko ir pozityvaus elgesio skatinimą nuolat besikeičiančioje visuomenėje.

Lietuvos Respublikoje galioja įvairūs teisės aktai, sudarantys prevencinės veiklos švietimo sistemoje pagrindą ir pabrėžiantys jos svarbą. Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ kaip vienas iš prioritetų nurodomas uždavinys „ugdyti sveiką gyvenimą kaip svarbią veiklios visuomenės prielaidą“. Prie šio uždavinio įgyvendinimo prisideda Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje iškeltas siekis „mokyklose diegti sisteminius pokyčius, lemiančius patyčių, prekybos žmonėmis ir smurto, alkoholio ir tabako vartojimo mažinimą, kad būtų užtikrinamas mokyklos bendruomenės psichologinis saugumas“.

Nors mokykla yra dirbtinai sukurta ugdomoji bendruomenė, tačiau jos pagrindinis tikslas – ugdyti bei lavinti (Šalkauskis, 1992). Pasak Kvieskenės (2003) vaikams, antroji bendruomenė po šeimos – ugdomosi įstaiga, kurioje jie socializuojasi bei įgauna tam tikrus įgūdžius (bendravimo ir bendradarbiavimo; savarankiškumo; kūrybiškumo ir kt.). Prevencinė veikla apima visas prevencines priemones, kurios gali būti taikomos mokyklose. Galima tvirtinti, kad mokyklos aplinka labai palanki prevencijos priemonėms įgyvendinti, nes jose galimos įvairios veiklos kryptys, formos ir būdai. Be to, prevencijos priemonės gali būti taikomos mokiniams nuo jauniausio amžiaus iki aukštesniųjų klasių. Praktinė mokyklų patirtis rodo, kad prevencinė veikla gali būti vykdoma per programas, projektus, ji apima mokymus, kvalifikacijos tobulinimą, informacinius renginius, visuomenės informavimą. Neretai vykdat prevencinę veiklą atliekami įvairūs tyrimai, analizuojama mokyklos veikla, atliekamos apklausos ir pan. Mokyklose vykstantis mokymasis ir gyvenimas persipina įvairiomis veiklomis ir patirtimis (Vaicekuskienė, Jovaiša ir Dudulytė, 2013). Mokykloje be dalykinės sistemos įgyvendinimo, yra organizuojamos įvairios veiklos, projektai, užsiėmimai, kurių iniciatoriais gali būti bet kurios bendruomenės narys (mokytojai, mokiniai ar jų tėvai (globėjai, rūpintojai). Geros mokyklos koncepcijos (2013) projekto ataskaitoje numatyta, kad mokyklos bendruomeniškumo bruožas – saviraiškus dalyvavimas, kuris pasireiškia per bendruomenės narių velybę, dalinimąsi, rūpinimąsi kitais, pagalba ir įsipareigojimais (Ruškus, Jonynienė, Želvys, Bacys, Simonaitienė, Murauskas ir Targamadžė, 2013).

Bendruomeniškumo ugdymas mokykloje patvirtina faktą, kad siekiant pozityvaus pokyčio individo gyvenime reikia mokytis bendradarbiauti vieniems su kitais, taip individai gali įgyti naujų kompetencijų, kurios padėtų įsitvirtinti socialinėje erdvėje ir jaustis visaverčiu visuomenės nariu. Bendruomenės narių dalyvavimas įvairiose veiklose ar projektuose lavina individų kūrybiškumą,

mąstymą, lyderystės, bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimus (Vaicekauskienė, Jovaišas ir Dudulytė, 2013).

Projektai mokyklose neretais atvejais tampa prevencinėmis priemonėmis, kuriomis siekiama ugdyti mokinių gebėjimus, gyvenimo įgūdžius bei užkirsti kelią neigiamų nuostatų atsiradimui (Durlak, 2013). Prevenciją galima apibūdinti kaip veiklą, kuria siekiama užkirsti kelią netinkamiems rizikos veiksniams atsirasti bei plėstis, tačiau autorius Durlak, (2013) taip pat teigia, kad prevencija gali būti įgyvendinama ir tuomet kai nėra jokios aktualios problemos.

Prevencinių projektų veiklos metu dalyviai tarpusavyje sąveikauja, taip kuriamas bendruomeniškumo jausmas, pozityvi atmosfera grupėje. Bendradarbiavimas, pasitikėjimas, pozityvūs santykiai, bendras tikslo siekimas – prevenciniame projekte svarbūs veiksniai, kurie itin glaudžiai siejasi su bendruomeniškumo samprata. Minėti faktoriai reikalingi sėkmingam prevencinio projekto įgyvendinimui (Banytė, 2019).

Taip pat, prevencinio projekto sėkmę lemia bendruomenės įsitraukimas į įgyvendinimo procesą. Įgyvendinant prevencinius projektus, bendruomenė gerina tarpusavio santykius, gerina bendravimo kultūrą, puoselėja tradicijas. Pedagogai, įgyvendinami prevencinius projektus mokyklose, kuriuose gali dalyvauti ir ugdytinių tėvai, skatina bendruomeniškumą bei socialinį jautrumą (Jautakytė, 2014). Aktyvus tėvų (globėjų, rūpintojų) įsitraukimas į mokykloje organizuojamų projektų įgyvendinimą, turi tiesioginės ir teigiamos įtakos šeimos tarpusavio santykiams (Ruškus, Jonynienė, Želvys ir kt., 2013). Pasak Jautakytės (2014) mokyklos bendruomeniškumo funkcionavimui ypatingai svarbu bendruomenės narių neabejingumas įgyvendinamiems projektams, taip mokykla tampa atviresnė, aktyvesnė ir gali veikti bendruomenės labui.

Siekiant ugdyti bendruomeniškumą ne tik kaip jausmą, bet ir vertybę, svarbi tampa organizacijos narių vienybė, talkinimas kitiems, įsipareigojimas draugams ir bendruomenei. Minėti interesai turi būti grindžiami tarpusavio santykiais, geranoriškumo, pagarbos, pasitikėjimo, solidarumo, lygiateisiškumo principais (Vaicekauskienė, Jovaišas ir Dudulytė, 2013).

Bendruomeniškumo gyvavimas mokykloje yra naudingas, kadangi gali padėti spręsti iškilusias problemas, gali padėti spręsti mokykloje kylančias ar esančias problemas bei siekti geresnių tiek mokslo, tiek socialinių rezultatų.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant sėkmingai įgyvendinti prevencinius projektus būtinas bendruomeniškumas, kuris skatina mokinių bendravimą ir bendradarbiavimą. Šie faktoriai turi didžiausios įtakos norint išlaikyti bendruomeniškumo jausmą mokykloje. Bendruomeniškumas prevenciniuose projektuose pasireiškia per bendrą veiklą, bendrą tikslo siekimą, įsipareigojimus, lyderystę, kūrybiškumą bei bendrų vertybių ir pozityvių santykių puoselėjimą. Bendruomeniškumo jausmo atsiradimui teigiamos įtakos turi mokyklos bendruomenės aktyvus įsitraukimas į prevencinių projektų įgyvendinimą. Prevenciniame projekte dalyvaujanti plati mokyklos bendruomenė puoselėja tradicijas, palaiko teigiamus santykius tarp skirtingų sistemų. Bendruomeniškumas apima visą ugdymo procesą, kuriame bendruomenė veikia kaip sistema.

IŠVADOS

1. Bendruomeniškumą galima apibūdinti kaip jausmą, kuris atsiranda bendruomenei ar individams bendraujant ir bendradarbiaujant, kai siekiama bendro tikslo. Bendruomeniškumo jausmą būtina ugdyti kaip vertybę. Bendruomeniškumo atsiradimui ir gyvavimui įtakos turi tiek bendruomenės, tiek individų vertybinis pamatas ar bendri interesai, pozityvių santykių palaikymas bei emocinis ryšys tarp bendruomenės posistemų.
2. Prevencinių projektų įgyvendinimo mokykloje pagrindinis tikslas užkirsti kelią neigiamų nuostatų atsiradimui. Prevenciniai projektų įgyvendintojai tampa mokytojais, tačiau svarbus vaidmuo atitenka mokiniais, jų tėveliams ir visai mokyklos bendruomenei. Mokinių tėvų (rūpintojų, globėjų) įsitraukimas į mokykloje

organizuojamas veiklas turi teigiamos įtakos jų tarpusavio santykiams. Prevencinių projektų įgyvendinimo pagrindinė savybė – mokinių bendravimas ir bendradarbiavimas, siekiant bendro tikslo. Minėti veiksniai įrodo bendruomeniškumo gyvavimą įgyvendinant prevencinius projektus.

LITERATŪRA

1. Banytė, V. (2019). *Mokinių mokymasis bendradarbiaujant realizuojant prevencinius projektus mokykloje. Daktaro disertacija*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
2. Benesh, H. (2001). *Psichologijos atlasas II*. Vilnius: Alma littera.
3. Būdvytis, S. (1994). Bendrija kaip sociologijos objektas. *Filosofija. Sociologija*. 1994, 1(13): 24–35.
4. Grigas, R. (2000). Nūdienos pasaulio kontūrai ir lietuvių bendruomeniškumo problema. Iš: Grigas, R. (red.) *Bendruomeniškumas ir savivalda*. Kaunas, p. 4–14.
5. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. – Vilnius: Gimtasis žodis.
6. Dobranskienė, R. (2002). *Mokyklos bendruomenės vadyba*. Šilutė: Putinas.
7. Durlak, J. (2013). *The Importance of Quality Implementation for Research, Practice, and Policy*. ASPE Research Brief. US Department of Health and human Services.
8. Jautakytė, R. (2014). Kūrybiškumo samprata ir jo ugdymas darželyje: ikimokyklinio auklėjimo pedagogų pozicija. *Tiltai*, 1, 87-103
9. Kviešienė, G. (2003). Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius: UAB „Baltijos kopija“.
10. Mažeikis, G. (2007). Kompetencijų ugdymo sistema taikant kooperuotų studijų metodą. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
11. McMillan, D. W., ir Chavis, D. M. (1986). Sense of community: A definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 14(1), 6–23. [https://doi.org/10.1002/1520-6629\(198601\)14:13.0.CO;2-I](https://doi.org/10.1002/1520-6629(198601)14:13.0.CO;2-I)
12. Nefas, S. (2010). „Savivaldybių bendruomeniškumo indeksas“. Pranešimas konferencijoje Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje, Vilnius, vasario 10 d.
13. Prevencinės programos, jų vieta mokyklos gyvenime (2015). *Švietimo problemos analizė*. 6(133). [žiūrėta: 2022-03-18]. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/Prevencin%C4%97s-programos-j%C5%B3-vieta-mokyklos-gyvenime.pdf>
14. Šalkauskis, S. (1991). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: spaustuvė?
15. Šinkūnienė, J. R. (2012). *Bendruomeniškumas, komunikacija ir muzika: sociokultūriniai negalios aspektai*. Vilnius: MRU
16. Kulago, H. A. (2012). Theorizing community and school partnerships with Diné youth. *Journal of Curriculum Theorizing*, 28(2), dar turi atsirasti puslapiai.
17. Kviešienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
18. Štuopytė, E. (2002). Teritorinės bendruomenės centro darbo su vaikais socialinės edukacinės funkcijos ir jų raiškos ypatumai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija (S07). Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
19. Ruškus, J., Jonynienė, V., Želvys, R., Bacys, V., Simonaitienė, B., Murauskas, A., ir Targamadžė, V. (2013). Geros mokyklos koncepcija. *Parengta įgyvendinant projektą „Kokybės vadybos stiprinimas bendrojo lavinimo mokyklose (modelių sukūrimas)*.
20. Vaicekauskienė, V., Jovaišas, K., ir Dudulytė, A. (2013). *Geros mokyklos koncepcija*. [Žiūrėta 2022 – 03 – 18]Prieiga per internetą:< http://www.nmva.smm.lt/wpcontent/uploads/2015/08/GM_koncepcija_11-121-VV.pdf.
21. Perrault, E., McClelland, R., Austin, C., ir Sieppert, J. (2011). Working together in collaborations: Successful process factors for community collaboration. *Administration in Social Work*, 35(3), 282-298.

22. Wellman, B., Keith, N. (1999). Observing and Surveying a Wired Suburb. *American Behavioral Scientist*, 43(3), p. 475 - 492.

THE EXPRESSION OF COMMUNITY IMPLEMENTATION PREVENTIVE PROJECTS AT SCHOOL

VIKTORIJA GEŠTAUTIENĖ

Kolping University of Applied Sciences, Lithuania

ANNOTATION

This article examines the expression of community education in the implementation of the preventive projects at school. The analysis of the scientific literature has revealed that community can be described as a feeling that is paramount to nurture as a value. The expression of community spirit in preventive projects is characterized by communication and cooperation among individuals, based on fostering positive relationships. The development of community spirit at school creates conditions for the formation of positive behaviour and the implementation of meaningful activities.

Keywords: *Communality, Preventive projects.*

DARNIŲJŲ KOMPETENCIJŲ PLĖTRA AUKŠTOSIOSE MOKYKLOSE: PEDAGOGINIŲ GAIRIŲ TEORINIS MODELIAVIMAS

MARIUS BRAZDAUSKAS

Vilniaus kolegija, Verslo vadybos fakultetas

ANOTACIJA

Šiuo metu tiek politinėje darbotvarkėje, tiek akademinėje erdvėje vyksta daug diskusijų dėl darniųjų kompetencijų identifikavimo ir modeliavimo įvairiems jų pritaikomumo kontekstams. Kadangi darnus vystymasis yra įvairiakryptis, daugiapakopis ir kompleksiška sudėtingas procesas, mokslinėje literatūroje vis labiau akcentuojamas poreikis išgryninti esmines kompetencijas, kurios yra būtinos darnaus vystymosi užtikrinimui. Šiame straipsnyje yra remiamasi į naują Brundiars et al. (2021) darniųjų kompetencijų modeliavimą, kuris yra sukurtas sintezuojant ir išgryninant daugelio mokslinių darbų išvalgas ir pasiūlymus darniųjų kompetencijų plėtros kontekste. Šis modeliavimas koncentruojasi ties penkiomis esminėmis kompetencijomis: sisteminio mąstymo kompetencija, futuristinio mąstymo (numatymo) kompetencija, vertybinio mąstymo (normatyvinė) kompetencija, strateginio mąstymo kompetencija bei tarpasmeninė (bendradarbiavimo) kompetencija. Šio straipsnio tikslas - sisteminės mokslinės literatūros analizės pagalba, kontekstualizuoti šias kompetencijas, modeliuojant galimas pedagogines gaires šių kompetencijų plėtros užtikrinimui, kurias galima būtų pritaikyti studijų metu. Šis straipsnis - tai konceptuali teorinė išvalga į darniųjų kompetencijų modeliavimo ir pritaikymo galimybes aukštosiose mokyklose, siekiant toliau plėtoti akademinę diskusiją ir pedagogines gaires dėl darniųjų kompetencijų plėtros ir įgyvendinimo efektyvumo.

Raktiniai žodžiai: darnus vystymasis, darniosios kompetencijos

IVADAS

Šiuo metu tiek politinėje darbotvarkėje, tiek akademinėje erdvėje vyksta daug diskusijų dėl darniųjų kompetencijų identifikavimo ir modeliavimo įvairiems jų pritaikomumo kontekstams. Kadangi darnus vystymasis yra įvairiakryptis, daugiapakopis ir kompleksiška sudėtingas procesas, mokslinėje literatūroje vis labiau akcentuojamas poreikis išgryninti esmines kompetencijas, kurios yra būtinos darnaus vystymosi užtikrinimui. Šiame kontekste švietimas yra esminė darnaus vystymosi prielaida, net tik švietimo pagalba yra keičiamas požiūris ir plėtojamos reikiamos kompetencijos, kurios būtinos darnaus vystymosi efektyviam įgyvendinimui. Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad darnaus vystymosi tikslai negali būti pasiekti vadovaujantis tik politiniais susitarimais ar technologinėmis naujovėmis; švietimas vaidina lemiamą vaidmenį ugdant kompetencijas, reikalingas darniam vystymuisi (Barth et al., 2007; Rieckmann, 2012; Wiek et al., 2011; UNESCO, 2019). Tarptautinės organizacijos taip pat ženkliai akcentuoja švietimo vaidmenį darnaus vystymosi kontekste, pabrėžiant, kad švietimas turi nuveikti daugiau nei paruošti jaunus žmones darbo pasauliui; švietimas turi suteikti reikiamą įgūdžių darniam vystymuisi per aktyvų, pilietišką, socialiai atsakingą įsitraukimą (OECD, 2018; OECD, 2019). Universitetai prisiima didžiulę atsakomybę už sąmoningumą, žinių, technologijų ir priemonių plėtrą, kad sukurtų tvarią ateitį. Mokslinėje literatūroje yra akcentuojamas aukštųjų mokyklų potencialas, akcentuojant, kad jos turi visą reikiamą patirtį, kad sukurtų intelektualinę ir konceptualią sistemą, kuri padėtų pasiekti darnaus vystymosi tikslus. Šiame procese aukštosios mokyklos turi įgyvendinti svarbų vaidmenį švietimo, mokslinių tyrimų, politikos kūrimo, keitimosi informacija ir visuomenės informavimo srityse, kad padėtų sukurti teisingą ir tvarią ateitį, siekiant pateikti bendrą transformacijos instituciniu lygmeniu viziją darnios plėtros kontekste (Cebrian, 2015; Trencher et al., 2018).

Mokslinėje literatūroje galime pastebėti daug išvalgų, kuriose akcentuojama būtinybė išgryninti darniąsias kompetencijas. Šiuo metu darniųjų kompetencijų koncepcija pasižymi dideliu terminologiniu dviprasmiškumu ir interpretacine įvairove (Brundiars et al., 2020), kadangi terminas kompetencijos dažnai vartojamas pakaitomis su tokiais terminais kaip įgūdžiai, gebėjimai

ir kt. (Baartman et al., 2007; Baethge et al., 2006; Cebrian ir Junyent, 2015). Mokslininkai akcentuoja, kad visgi daugelio tyrimų pagalba pavyko padaryti proveržį darniųjų kompetencijų koncepcijos sampratoje ir interpretacijoje (Byrne 2000; Barthas et al., 2007), siekiant integruoti visus esminius elementus į apibrėžimo turinį. Vis plačiau darniosios kompetencijos yra apibrėžiamos kaip tarpusavyje susietas žinių, įgūdžių, požiūrių ir vertybių rinkinys, įgalinantis efektyvius, įprasmintus veiksmus, atsižvelgiant į realaus pasaulio tvarumo problemas, iššūkius ir galimybes, bei atsižvelgiant į gyvandinimo kontekstą“ (Wiek et al., 2011, 2021). Tačiau šiame kontekste yra itin svarbus apibrėžti, kas yra darnioji kompetencija? Mokslinėje literatūroje vis labiau akcentuojama, kad darnioji kompetencija yra daugiafunkcinė kompetencija, kurią sudaro kelios tvarumo kompetencijos, kurios funkcionalumo atžvilgiu yra susijusios viena su kita. Toks integralus požiūris padeda pasiekti sėkmingų rezultatų, skatinančių darnų vystymąsi, kartu sprendžiant konkrečius tvarumo iššūkius ir galimybes įvairiuose kontekstuose (Brundiars et al., 2020). Atsižvelgiant į tokią perspektyvą, kai kurie mokslininkai sutelkė dėmesį į tas kompetencijas, kurios yra pamatinės tvarumui ir kurios gali funkcionuoti kaip fundamentinės kompetencijos, pritaikomos įvairiuose kontekstuose (Brundiars et al., 2020; Wiek et al., 2011, 2016; Glasser & Hirsh, 2016). Mokslinėje literatūroje taip pat įvardinama ir tokio požiūrio problematika, argumentuojant, kad pamatinių tvarumo kompetencijų sistemose dažnai yra neatsižvelgiama į skirtingus kultūrinius ir vietinius kontekstus, nepaisant jų specifškumo svarbos siekiant tikrai darnaus vystymosi (Demssie et al., 2019; Eizaguirre et al., 2019).

Šiame straipsnyje yra remiamasi į naują Brundiars et al. (2021) darniųjų kompetencijų modeliavimą, kuris yra sukurtas sintezuojant ir išgryninant daugelio mokslinių darbų išvargas ir pasiūlymus darnių kompetencijų plėtros kontekste. Šis modeliavimas koncentruojasi ties penkiomis esminėmis kompetencijomis:

- sisteminio mąstymo kompetencija;
- futuristinio mąstymo (numatymo) kompetencija;
- vertybinio mąstymo (normatyvinė) kompetencija;
- strateginio mąstymo kompetencija;
- tarpasmeninė (bendradarbiavimo) kompetencija.

Šio straipsnio tikslas - sisteminės mokslinės literatūros analizės pagalba, kontekstualizuoti šias kompetencijas, modeliuojant galimas pedagogines gaires šių kompetencijų plėtros užtikrinimui, kurias galima būtų pritaikyti studijų metu. Šis straipsnis - tai konceptuali teorinė išvalga į darnių kompetencijų modeliavimo ir pritaikomumo galimybes aukštosiose mokyklose, siekiant toliau plėtoti akademinę diskusiją ir pedagogines gaires dėl darnių kompetencijų plėtros ir gyvandinimo efektyvumo.

Sisteminio mąstymo kompetencijos plėtra

Kadangi darnus vystymasis yra įvairiakryptis, daugiapakopis ir kompleksiskai sudėtingas procesas, mokslinėje literatūroje vis labiau akcentuojamas poreikis plėtoti sisteminio mąstymo kompetencijas. Sisteminis mąstymas - tai mąstymo perspektyva, kai siekiama integraliai analizuoti kaip dalykai yra tarpusavyje susiję ir veikia vienas kitą holistiniu būdu. Sisteminis mąstymas apima daugiakryptiškumo, daugiapakopiškumo elementus, siekiant įvertinti problemas didesnių sistemų kontekste.

Sisteminio mąstymo kompetencija yra interpretuojama kaip gebėjimas bendrai analizuoti sudėtingas sistemas įvairiose srityse (visuomenėje, aplinkoje, ekonomikoje ir kitose srityse) ir įvairiuose masteliuose (nuo vietinio iki pasaulinio), taip įvertinant pakopinius efektus, poveikį kitoms sistemoms, grįžtamąjį ryšį ir kitas susijusias sisteminės ypatybes (Wiek et al., 2011). Ryšiai tarp žmogaus ir gamtos sistemų yra ypač svarbūs, nes jie siūlo puikių pakopinių efektų pavyzdžių, iliustruojančių, kaip viena sistema gali daryti poveikį kitai sistemai (Warren et al., 2014).

Šiame kontekste yra sudaromos prielaidos atitinkamai modeliuoti ir skatinti studentų žinias, gebėjimus ir įgūdžius studijų metu, kurie užtikrintų sisteminio mąstymo kompetencijos plėtrą ir jų gebėjimus:

- Gebėti paaiškinti sistemų (pvz., išteklių, vietovių ir kitų ekosistemų) struktūrą, elgseną ir funkcionalumą, įskaitant aplinkos, socialinių, kultūrinių ir ekonominių posistemų tarpusavio ryšius;
- Gebėti analizuoti sudėtingus sistemų sąryšius, susijusias su tvarumu, įskaitant poveikio veiksmus, jų įvairovę, lūžio taškus, nelinijškumą, poveikio atsparumą, pažeidžiamumą, įgalinančią aplinką ir kitus veiksmus;
- Gebėti nustatyti fizines, socialines ir konceptualias analitines sistemų ribas ir paaiškinti skirtingus problemų ir tvarumo problemų sprendimo būdus įvairiose skalėse;
- Gebėti įvertinti įvairių suinteresuotųjų šalių interesus, vertybes ir poreikius, nustatant jų svarbą ir poveikį sistemoms;
- Gebėti derinti ir taikyti įvairius sisteminio mąstymo metodus kaip modeliavimas, patikimumo analizė ir pan., kad integraliai ir įvairiomis kryptimis bei perspektyvomis įvertinti sistemiškumą.

Futuristinio mąstymo kompetencijos plėtra

Siekiant efektyviai įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus, būtina turėti aiškia įgyvendinimo viziją ir ateities modeliavimą, todėl iškyla poreikis plėtoti futuristinio mąstymo kompetencijas. Futuristinis mąstymas dažnai yra tapatinamas su numatomuoju (angl. *anticipatory*) mąstymu, kadangi abu yra orientuoti į ateitį, tačiau jų interpretacijoje svarbu nustatyti ar veiksmai yra orientuoti į norimos ateities kūrimą, ar į ateities trajektorijų nuspėjimą pagal esamas realijas, kada būtina numatyti galimas žmogaus veiklos pasekmes – tiek teigiamas, tiek neigiamas – ir valdyti šią veiklą siekiant tvaresnės ateities. Futuristinio mąstymo ar ateities numatymo kompetencija - tai gebėjimas bendrai analizuoti, vertinti ir kurti turiningus ateities „vaizdus“, susijusius su tvarumo problemomis ir tvarumo problemų sprendimo sistemomis“ (Wiek et al., 2011).

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad ieškant tvarių sprendimų, suinteresuotosios šalys, politikos formuotojai, novatoriai ir piliečiai turi pagalvoti, kaip praities sprendimai privedė esamų prie krizių, su kuriomis susiduriame šiandien, todėl būtina numatyti ir įsivaizduoti, kaip šiandieniniai sprendimai gali sukelti neigiamą pakopinį poveikį ir tapti rytojaus problemomis (Warren et al., 2014).

Šiame kontekste yra sudaromos prielaidos atitinkamai modeliuoti ir skatinti studentų žinias, gebėjimus ir įgūdžius studijų metu, kurie užtikrintų futuristinio mąstymo kompetencijos plėtrą ir jų gebėjimus:

- Gebėti paaiškinti su tvarumu susijusias ateities koncepcijas, tokias kaip trumpalaikės ir ilgalaikės perspektyvos, esamos tendencijos, galimos vizijos, neapibrėžtumas, priklausomybė nuo variantų, bei įvertinti tokius aspektus kaip tikimybė, tikėtinumas, nuoseklumas ir pageidautinumas;
- Gebėti įvertinti pagrindines istorines ir tarpkultūrines ateities idėjas ir suvokti, kad skirtingos grupės turi skirtingas idėjas apie ateitį;
- Gebėti pasirinkti, derinti ir taikyti įvairius futuristinio mąstymo metodus, modeliuojant ateitį ir galimas trajektorijas, įvertinant skirtingų intervencijų pasekmes įvairiais masteliais.

Vertybinio mąstymo kompetencijos plėtra

Darnaus vystymosi sėkmė ir įgyvendinimo trajektorijos taip pat ženkliai priklauso nuo kultūrinių ir vertybinių aspektų, nes skirtingos kultūros ir/ar vertybės daro poveikį darnaus vystymosi tikslų prioritetizavimui ir aktualizacijai. Vertybinio mąstymo (angl. *value thinking*) ar normatyvinė kompetencija leidžia įvertinti kaip kultūra, tradicijos ir vertybės daro įtaką sprendimams ir suponuoja ateities trajektorijas. Mokslinėje literatūroje pažymima, kad vertybinio mąstymo kompetencija apima gebėjimą kolektyviai nubrėžti, taikyti, derinti ir derėtis su tvarumo vertybėmis, principais, tikslais ir uždaviniais (Wiek et al., 2011).

Vertybinis mąstymas taip pat dažnai yra įvardinamas kaip į vertybes orientuotas mąstymas, kurių kontekste yra įvertinamos skirtingos vertybės kaip teisingumas, sąžiningumas, lygybė, socialinė atsakomybė, socialinis-ekologinis vientisumas ir kt. Šioje perspektyvoje taip pat svarbu įvertinti kaip skirtingos vertybės yra interpretuojamos įvairiose kultūrose ir koks jų vaidmuo darnaus vystymosi kontekste (Warren et al., 2014). Mokslinėje literatūroje vertybinio mąstymo kompetencija dažnai siejama su savimone, tarpasmeninė kompetencija, pasauliniu pilietiškumu, gebėjimu empatijai, užuojautai ir solidarumui (Trad, 2019).

Šiame kontekste yra sudaromos prielaidos atitinkamai modeliuoti ir skatinti studentų žinias, gebėjimus ir įgūdžius studijų metu, kurie užtikrintų vertybinio mąstymo kompetencijos plėtrą ir jų gebėjimus:

- Gebėti paaiškinti normines sąvokas, įskaitant skirtingas vertybes, etiką, teisingumo sąvokimą, bei pripažinti, kad žmogaus mintys ir veiksmai yra pagrįsti vertybėmis;
- Gebėti paaiškinti norminių vertybių skirtumus tarp individų, grupių ir kultūrų ir suprasti, kaip šie skirtumai lemia jų elgesį ir daro įtaką tvarumo vizijoms;
- Gebėti įvertinti, kaip vertybės ir norminiai principai lemia asmenų, grupių, organizacijų ir kultūrų sprendimus, elgesį ir vertybinius konfliktus;
- Gebėti derinti ir taikyti tinkamus normatyvinius metodus problemoms nustatyti, vertinant skirtingas sistemas bei numatant pageidaujamas ateities trajektorijas.

Strateginio mąstymo kompetencijos plėtra

Darnus vystymasis yra strateginė žmonijos raidos trajektorija link pageidaujamos vizijos, todėl strateginio mąstymo kompetencija yra itin svarbi šio proceso dalis. Siekiant tvarios ateities, strateginis mąstymas teikia pirmenybę pažangai siekiant ilgalaikių tikslų, o ne reaguoti į problemas trumpalaikiais sprendimais. Strateginio mąstymo kompetencija yra apibrėžiama kaip gebėjimas bendrai kurti ir įgyvendinti įvairias procesų intervencijas, perėjimo etapus ir kurti transformuojančias valdymo strategijas siekiant tvarumo (Wiek et al., 2011), bei ieškoti kūrybiškų būdų, kaip efektyviai išspręsti svarbias problemas (Warren et al., 2014).

Strategijos, orientuotos į darnų vystymąsi, dažnai yra laiko nepatikrinti veiksmų planai, todėl šiame procese būtina sutelkti geriausią turimą patirtį, sistemaiškai integruoti efektyviausius metodus, kūrybiškai planuoti novatoriškus eksperimentus ir nebijoti išbandyti naujas strategijas (Brundiers et al., 2020). Šiame kontekste yra sudaromos prielaidos atitinkamai modeliuoti ir skatinti studentų žinias, gebėjimus ir įgūdžius studijų metu, kurie užtikrintų strateginio mąstymo kompetencijos plėtrą ir jų gebėjimus:

- Gebėti taikyti strateginio mąstymo koncepcijas tokias kaip ilgalaikiai ir trumpalaikiai tikslai, pereinamojo laikotarpio darbotvarkės, įgyvendinamumo etapai, suinteresuotųjų šalių įtraukimas ir kt.;
- Gebėti įvertinti strategijų efektyvumą pagal tvarumo tikslus ir uždavinius individualiu, organizaciniu ar regioniniu lygmeniu;
- Gebėti derinti ir taikyti tinkamas strateginio mąstymo priemones ir metodus kaip rizikos vertinimas, SSGG analizė ir pan., siekiant sukurti efektyvias intervencijas, kurios vestų prie tvarių sprendimų.

Bendradarbiavimo kompetencijos plėtra

Darnus vystymasis apima daugelio šalių ir suinteresuotųjų pusių bendradarbiavimą ir gebėjimą įgyvendinti bendrus planus kartu. Bendradarbiavimo kompetencija reiškia efektyvų darbą su kitais siekiant bendro tikslo, todėl dažnai ši kompetencija yra įvardinama kaip tarpasmeninė kompetencija. Bendradarbiavimo (tarpasmeninė) kompetencija - tai gebėjimas motyvuoti, įgalinti ir palengvinti bendradarbiavimą siekiant tvarumo, todėl ši kompetencija yra tampriai susijusi su tokiais įgūdžiais kaip projekto (grupės) valdymas, bendravimas, svarstymas, derybos, bendradarbiavimas, lyderystė, pluralistinis (transkultūrinis) supratimas, empatiškas klausymasis ir

įsitraukimas (Brundiars et al., 2021), suinteresuotųjų šalių įtraukimas, konfliktų sprendimas (Trad, 2019). Šiame kontekste yra sudaromos prielaidos atitinkamai modeliuoti ir skatinti studentų žinias, gebėjimus ir įgūdžius studijų metu, kurie užtikrintų bendradarbiavimo kompetencijos plėtrą ir jų gebėjimus:

- Gebėti taikyti efektyviausią tarpasmeninio bendravimo ir bendradarbiavimo, komandinio darbo, motyvavimo ir dalyvavimo projekte praktiką.
- Gebėti taikyti komandinius įgūdžius, įskaitant konfliktų sprendimą, derybas, kompromisus, pasitikėjimo stiprinimą ir profesionalų elgesį.
- Gebėti taikyti lyderystės įgūdžius tiek kaip komandos lyderiui, tiek kaip komandos nariui, įveikiant bendradarbiavimo kliūtis, motyvuojant komandos narius, sprendžiant konfliktus.

IŠVADOS

Kadangi darnus vystymasis yra įvairiakryptis, daugiapakopis ir kompleksiskai sudėtingas procesas, mokslinėje literatūroje vis labiau akcentuojamas poreikis išgryninti esmines kompetencijas, kurios yra būtinos darnaus vystymosi užtikrinimui. Šiame straipsnyje buvo aptartamos darnių kompetencijų modeliavimo ir pritaikomumo galimybės aukštesiose mokyklose ir akcentuotos integralios kompetencijos, kurios yra vertinamos kaip darniosios kompetencijos sudedamosios dalys: sisteminio mąstymo kompetencija, futuristinio mąstymo (numatymo) kompetencija, vertybinio mąstymo (normatyvinė) kompetencija, strateginio mąstymo kompetencija bei tarpasmeninė (bendradarbiavimo) kompetencija.

Darniųjų kompetencijų modelis yra vis dar plėtojimo ir kūrimo procese, todėl būtina aktyvi mokslinė diskusija kaip šios kompetencijos turėtų būti puoselėjamos studijų metu, siekiant ugdyti tokias studentų kompetencijas, kurios užtikrintų tiek ateities specialistų poreikius darbo rinkoje, tiek efektyvų darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą. Šiame straipsnyje pateikiamos darniųjų kompetencijų plėtros gairės leidžia švietimo atstovams geriau įvertinti ir adaptuoti studijų tikslus, turinį ir numatomas kompetencijas darnių kompetencijų plėtros atžvilgiu.

LITERATŪRA

1. Baartman, L.K.J., Bastiaens, T.J., Kirschner, P.A., Van der Vleuten, C.P.M. (2007). Evaluation assessment quality in competence-based education: a qualitative comparison of two frameworks. *Educational Research and Reviews*, 2, 114–129.
2. Barth, M., Godemann, J., Rieckman, M., Stoltenberg, U. (2007). Developing key competences for sustainable development in higher education. *International Journal of Sustainable Higher Education*, 8(4), 416–430.
3. Barth, M., Godemann, J., Rieckmann, M., Stoltenberg, U. (2007). Developing key competencies for sustainable development in higher education. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 8(4), 416–430
4. Brundiars, K., Barth, M., Cebrián, G., Cohen, M., Diaz, L., Doucette-Remington, S., Dripps, W., Habron, G., Harre, N., Jarchows, M., Losche, K., Michel, J., Mochizuki, Y., Rieckmann, M., Parnell, R., Walker, P., Zint, M. (2020). Key competencies in sustainability in higher education—toward an agreed-upon reference framework. *Sustainability Science*, 1, 1-17.
5. Brundiars, K., Barth, M., Cebrián, G., Cohen, M., Diaz, L., Doucette-Remington, S., et al. (2021). Key Competencies in Sustainability in Higher Education-Toward an Agreed-Upon Reference Framework. *Sustainability Science*, 16, 13–29. doi:10.1007/s11625-020-00838-2

6. Byrne, J. (2000). From policy to practice: creating education for a sustainable future. In: Wheeler KA, Bijur AP (eds) *Education for a sustainable future: a paradigm of hope for the 21st century*. New York: Kluwer/Plenum, 35–72
7. Cebrián, G., Junyent, M. (2015). Competencies in education for sustainable development: Exploring the student teachers' views. *Sustainability*, 7(3), 2768–2786.
8. Demssie, Y. N., Wesselink, R., Biemans, H. J., & Mulder, M. (2019). Think outside the European box: Identifying sustainability competencies for a base of the pyramid context. *Journal of Cleaner Production*, 221, 828–838.
9. Eizaguirre, A., García-Feijoo, M., & Laka, J. P. (2019). Defining sustainability core competencies in business and management studies based on multinational stakeholders' perceptions. *Sustainability*, 11(8), 2303.
10. Glasser H, Hirsh J (2016) Toward the development of robust learning for sustainability core competencies. *Sustainability*, 9(3),121–134.
11. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), (2019) *The Future of Education and Skills 2030. Learning compass 2030 - A series of concept notes*.
12. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2018). *The Future of Education and Skills 2030*.
13. Trad, S. P. (2019). A framework for mapping sustainability within tertiary curriculum. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 20 (2), 288–308.
14. Trencher, G., Vincent, S., Bahr, K., Kudo, S., Markham, K., and Yamanaka, Y. (2018). Evaluating Core Competencies Development in Sustainability and Environmental Master's Programs: An Empirical Analysis. *Journal of Cleaner Production*, 181, 829–841. doi:10.1016/j.jclepro.2018.01.164
15. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2018). *Issues and Trends in Education for Sustainable Development*, UNESCO, Paris
16. Warren, A., Archambault, L., Foley, R.W. (2014). Sustainability education framework for teachers: developing sustainability literacy through futures, values, systems, and strategic thinking. *Journal of Sustainable Education*, 6(4), 23–28.
17. Wiek, A., Redman, A. (2021). What Do Key Competencies in Sustainability Offer and How to Use Them. *Competencies in Education for Sustainable Development – Critical Perspectives*. Editors P. Vare, N. Lausset, and M. Rieckmann, New York, Berlin: Springer.
18. Wiek, A., Withycombe, L., Redman, C.L. (2011). Key competencies in sustainability: a reference framework for academic program development. *Sustainability Science*, 6(2), 203–218.

**ADVANCING SUSTAINABILITY COMPETENCES IN HIGHER EDUCATION :
THEORETICAL MODELLING OF PEDAGOGICAL GUIDELINES**

MARIUS BRAZDAUSKAS

*Vilniaus kolegija / University of Applied Sciences
Business Management Faculty*

ABSTRACT

Today both political and academic agenda is actively engaged in a discussion on identifying and modelling sustainability competences in order to make them adaptable to different contexts. Since sustainable development is a multi-directional, multi-stage and highly complex process, there is a growing academic need to establish key sustainability competences which serve as foundation in implementing sustainable development goals. This paper focuses on a new sustainability competence framework established by Brundiers et al. (2021) which is modeled by synthesizing and identifying different scientific insights and guidelines in sustainability competence development. This model focuses on five key sustainability competences: systemic thinking competence, future thinking (anticipatory) competence, value thinking (normative) competence, strategic thinking competence and interpersonal (collaborational) competence. Bases on the systemic research analysis, the key objective of this paper is to contextualize the aforementioned competences by modelling possible guidelines for their advancement during study process. This paper is a conceptual theoretical insight towards modelling and adapting sustainability competences in higher education in order to advance further the academic discussion on their development and implementation.

Keywords: *sustainable development, sustainability competences*

EVALUATING CONCEPTS OF LOCAL HEAT SUPPLY SYSTEMS USING SUSTAINABILITY INDICATORS

KATHARINA GAPP-SCHMELING^a, JURI HORST^b

^a *IZES gGmbH & VICTORIA University, Germany*

^b *IZES gGmbH, Germany*

ANNOTATION

The heat transition is one of the central topics of future climate-neutral energy production and supply in Germany as well as in Europe. While renewable electricity already accounts for the largest share of German electricity generation at over 40 percent, the renewable share in heat supply has stagnated at a consistently low level of about 15 percent since 2010. With a comprehensive implementation of innovative, sustainable, municipal heat supply solutions and the associated investments in the necessary heat generation and heating infrastructures, significant, previously unimplemented CO₂ reduction potential and flexibility capacities necessary for sector coupling can be developed.

The research project KoWa - 'Heat transition in municipal energy supply' aims to support municipal utilities in the development of sustainable heat supply systems. For this purpose, different heat supply options were designed in six study areas and compared using a multi-criteria sustainability assessment. In order to ensure a comparable and transparent procedure, a methodology for the sustainability assessment of municipal heat supply concepts was developed and published in a method description. The article presents the evaluation framework and the operationalisation of selected criteria.

Keywords: heat-transition; sustainability indicators

INTRODUCTION

The heat transition is one of the central topics of future climate-neutral energy production and supply in Germany as well as in Europe. While in 2020 renewable electricity already accounts for the 44.7 % German electricity generation (20.2 % in Lithuania), the renewable share in heat supply in Germany has stagnated at a consistently low level of less than 15 % since 2010. In contrast to that, the renewable share in heat supply has risen in Lithuania to 50.4 % in 2020 (Eurostat, 2022, Code: NRG_IND_REN). With a comprehensive implementation of innovative, sustainable, municipal heat supply solutions and the associated investments in the necessary heat generation and heating infrastructures, significant, previously unimplemented CO₂ reduction potential and flexibility capacities necessary for sector coupling need to be developed.

The research project KoWa – 'Heat transition in municipal energy supply' aims to support municipal utilities in the development of sustainable heat supply systems and cooperation aimed at defossilisation and increasing energy efficiency. As part of the project, various heat supply options were designed in six study areas and compared using a multi-criteria sustainability assessment. In order to ensure a comparable and transparent procedure, the methodology presented here for the sustainability assessment of municipal heat supply concepts was developed on the basis of sustainable economics and published in a method description (Gapp-Schmeling et al., 2021).

The aim of this article is to give an insight into the methodical procedure of the sustainability assessment of municipal heat supply concepts. First, the development of the evaluation framework is presented below. A comprehensive explanation of all 15 sustainability criteria including indicators and their operationalisation is not possible due to the brevity of the article. Therefore, one selected criterion per dimension of sustainability is described in detail. The greenhouse gas emissions criterion is explained in more detail as a criterion with a quantitative indicator for the ecological dimension. For the economic dimension, the goal of uninterrupted security of supply is operationalized. The conflict potential of the resources used serves as a criterion in the socio-

cultural dimension. Section 4 shows how the strengths and weaknesses of the various supply options can be identified with the help of the sustainability assessment. The fifth section gives a brief conclusion.

Evaluation Framework Based on Sustainable Economics

In this section, the development of the assessment framework for the sustainability assessment of heat supply options based on the sustainable economics is presented. Sustainable development strives for appropriate ecological, economic and socio-cultural standards for all people living today and future generations within the natural capacity. Against this background, the instruments and measures used, such as heat supply solutions, must be assessed according to their contribution to the goals of sustainable development and thus to solving global problems (Rogall & Gapp-Schmeling, 2021, chapt. 1 & 8).

The preliminary work of the Sustainable Economics Network was used to develop a corresponding evaluation concept. Based on the work on several monographs (Rogall, 2000, 2002, 2003, 2004, 2008), sustainable economics summarizes the global problems and megatrends of the 21st century in the three dimensions of sustainability (ecological, economic and social -cultural dimension). The network identified five problem areas in each dimension and developed a target system that is suitable for evaluating the degree of sustainability of national economies, political strategies and technological options. The target system, slightly adapted for KoWa, is shown in table 1.

Table 1

Target System, criteria and indicators of a sustainable municipal heat solution		
Challenge	Goal	Criteria and Indicators
<i>Ecological Dimension</i>		
Global warming	Climate neutrality	GHG emissions in kg CO _{2eq} /MWh
Material requirement	Less primary raw materials	Cumulative material consumption in kg / MWh
Overexploitation of renewable resources	Sustainable use of renewable resources	Impact on regeneration rate compliance
Danger to human health	Healthy living conditions	Pollutant emissions in kg SO _{2eq} /MWh
Destruction of species and biotope diversity	Nature compatibility	Impact on nature compatibility
<i>Economic Dimension</i>		
Negative developments on the labour market	Decent work: secure jobs, no vulnerable employment	Contribution to regional added value
Lack of sustainable products to satisfy basic needs	Uninterrupted security of supply/ system stability	Redundancy
Instability of monetary value and on fin. markets (depreciation), external costs	Low heat generation costs	Heat generation costs (€ / MWh)
External economic imbalances	Low foreign trade dependency	Import rate of energy sources and operating materials
national debt; insufficient equipment with merit goods	Financial ability to act	Financial predictability
<i>Social and Cultural Dimension</i>		
Undesirable developments in economy, politics and society	good governance	Expected local acceptance
Uncertainty of long term energy supply	Long-term security of supply	Range of resources used (reflecting carbon budget)
<i>Table continued on next page</i>		

Challenge	Goal	Criteria and Indicators
Centralisation of supply structures	Appropriate decentralisation & participation	Complexity of decision-making structures
Violent conflicts	Conflict Avoidance	Conflict Potential of the resources used
Technical risks (e.g. nuclear technology, fracking)	Avoidance of risky technologies	Risk Assessment

(Gapp-Schmeling et al., 2021, p. 4)

For the application of the evaluation framework in KoWa, individual criteria and indicators were adjusted considering the overarching goal. For the comparison of different examination units (concepts), the evaluation of the individual criteria was operationalized in a qualitative step-by-step scheme, which makes it possible to compare the strengths and weaknesses of the heat-supply-system options using a vertical Likert chart. The operationalisation of three selected criteria in five evaluation levels is presented in next section.

Operationalisation of Selected Criteria

Ecological Dimension: Green House Gas Emissions

In order to effectively limit global warming, all anthropogenic activities must be climate-neutral. Global warming is being driven forward by anthropogenic greenhouse gas emissions (GHGE), which arise in the heat supply primarily through the use of fossil fuels. In order to be able to compare the supply options in the individual KoWa study areas, the specific CO₂-equivalent emissions in kg CO_{2eq} per MWh were used as an indicator.

The GHGE of the heat supply options is a quantitative indicator, i.e. the specific CO₂-equivalent emissions in kg CO_{2eq} per MWh can be determined. It must be considered that the concepts in the six study areas have different levels of detail. To work with comparable values, the specific emissions of the respective options are determined using the GEMIS database (Global Emissions Model of Integrated Systems). The GEMIS database contains various process data sets (PDS; IINAS, 2021). To be able to compare the data sets used, only PDS that were calculated based on energy equivalents and could be attributed to heat generation (functional output unit: space heating or hot water) are taken into account. Furthermore, only processes with a German location reference are included in the evaluation. In total, this results in a representative compilation of a total of 355 GEMIS-PDS for heat generation or provision via a wide variety of energy sources.

For these PDS, the specific greenhouse gas emissions in the air can be evaluated in kg CO_{2eq}/MWh. The statistical distribution of the values was examined for the classification of the evaluation levels and the determination of the level limits. It is shown in Figure 1.

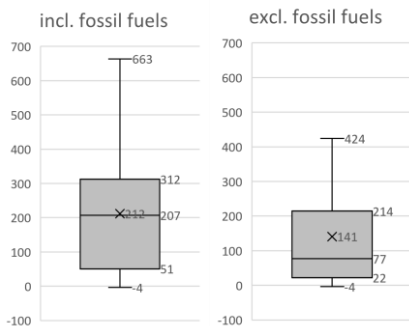

Figure 1: Boxplot of the GEMIS process data.

Figure 1 shows the values in kg CO_{2eq} / MWh for specific emissions of the heat supply technologies in a Boxplot (Gapp-Schmeling et al., 2021, p. 9). When determining the class limits for the operationalisation, the distribution of the values including and excluding directly used fossil fuels was considered. The following operationalisation levels were defined for the climate neutrality criterion.

Table 2

Assessment	Meaning: The specific CO _{2eq} emissions are	
	greater than or equal to	(but) smaller than
Level 1	-	50 kg CO _{2eq} / MWh
Level 2	50 kg CO _{2eq} / MWh	100 kg CO _{2eq} / MWh
Level 3	100 kg CO _{2eq} / MWh	150 kg CO _{2eq} / MWh
Level 4	150 kg CO _{2eq} / MWh	200 kg CO _{2eq} / MWh
Level 5	200 kg CO _{2eq} / MWh	-

(Gapp-Schmeling et al., 2021, p. 10)

Economic Dimension: uninterrupted security of supply

The challenge of insufficiently satisfying basic needs with sustainable products can best be met in energy supply with the goal of uninterrupted security of supply (Rogall, 2014, 38 & 66). This goal can be ensured in the heat supply by a high degree of resilience (resistance to short-term changes) of the supply system. Therefore, the redundancy of the energy sources (including the short term supply via storage) is used as an evaluation criterion.

The uninterrupted security of supply is primarily ensured by the technical design of the systems. Provision can be made for short-term failures in heat supply concepts by planning redundancies. This criterion does not focus on the probability of incidents, but on the question of whether the supply can be maintained in the short term even in the event of an incident. The short-term security of supply is usually given when the failure of one particular heat source can be compensated for by other heat sources or be buffered by storage systems. Five evaluation levels were also defined for this criterion.

Table 3

Rating Levels for the criterion Redundancy	
Rating	Description
Level 1	very high level of resilience, failure of any heat source of more than three can be compensated.
Level 2	high level of resilience, the failure of one of three heat sources can be compensated by another, possibly by emergency units.
Level 3	The short-term security of supply is formally given. The failure of one of two heat sources can be compensated.
Level 4	The short-term security of supply is not completely given. If a heat source fails, the supply can only be partially guaranteed, possibly with noticeable restrictions.
Level 5	Uninterrupted supply cannot be guaranteed .

(Gapp-Schmeling et al., 2021, p. 22)

Social Dimension: Conflict potential of the resources used

The extraction of non-renewable resources leads to numerous conflicts around the world, as the current war in Ukraine shows. A sustainability assessment of different energy supply options must therefore also consider the conflict potential of the raw materials used.

As part of KoWa's sustainability assessment, the focus was on the fuels used in the utility. Compared to the mineral raw materials used in the set-up, the fuels account for the vast majority of raw materials used in the entire life cycle.

The conflict potential of an energy source is essentially determined by the concentration of countries of origin from which the energy source is imported (three-country concentration) and their weighted risk of conflict. A comparable approach can be found in Bähr and Neligan (2020). A country's risk of conflict can be compared using the Worldwide Governance Indicators (WGI) indicator 'political stability and no violence' (Bähr & Neligan, 2020, p. 55; Kaufmann, Kraay, & Matruzzi, 2020). The share of the three countries of origin with the largest import quantities of the energy source in Germany (three-country concentration) is used as a measure of the concentration. The weighted conflict risk of the individual energy sources is based on the proportional import quantities and the WGI conflict risk of the individual countries. The matrix shown in Figure 2 for evaluating the conflict potential of the energy sources used results from both indicators. The ranks correspond to the respective evaluation levels.

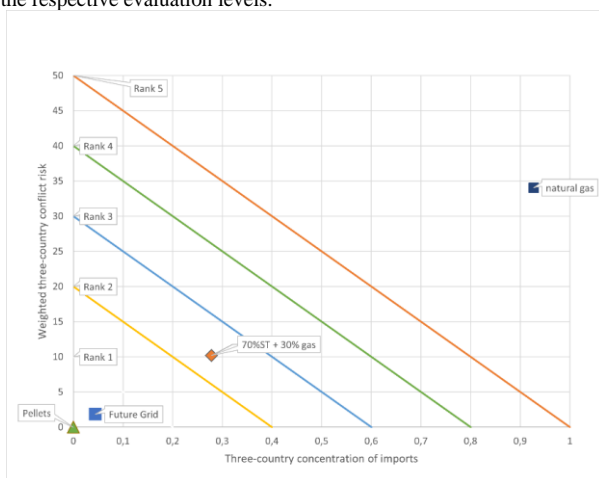

Figure 2: Evaluation of the conflict potential of the resources used. (Gapp-Schmeling et al., 2021, p. 34)

Presentation of Results and Possible Interpretations

The aim of the sustainability assessment is to identify and compare the strengths and weaknesses of the individual heat supply options within a study area. The vertical likert chart in Figure 3 shows the evaluation for the fictitious example 'KoWa city'. The evaluation of the heat supply options basically reveals the strengths and weaknesses of the individual options. The quantitative values stated based on the GEMIS-PDS are plausible estimates by GEMIS. However, the actual emissions depend on the specific implementation and design on site. The assessment of the qualitative criteria is based on the evaluation rules developed by the KoWa team in a discussion. It was validated in a KoWa evaluation team to reduce subjective influences and to ensure a consistent approach.

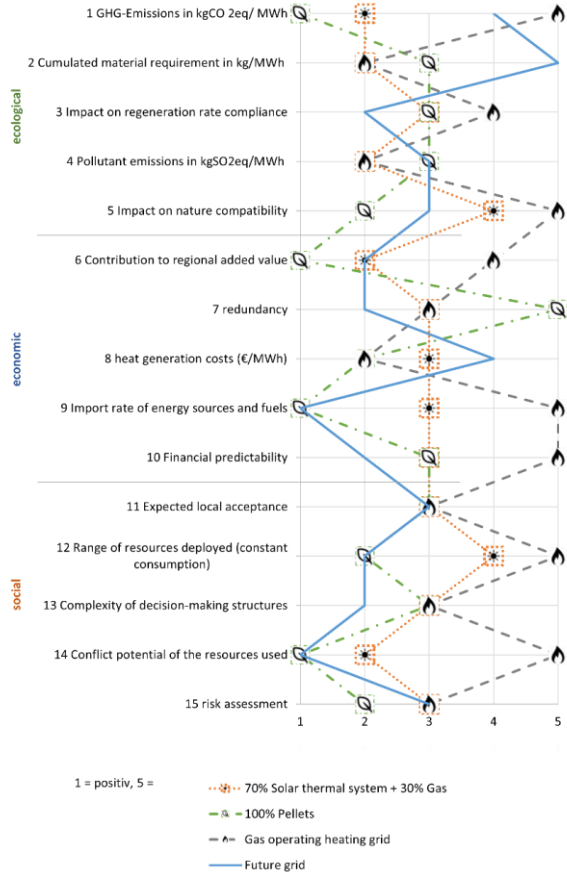

Figure 3: evaluation for the fictitious example KoWa city.

CONCLUSION

This article gave an insight into the methodical procedure of the sustainability assessment of municipal heat supply concepts based on 15 criteria in the three dimensions of sustainability. The sustainability criteria based on the target system of the sustainable economy (Rogall & Gapp-Schmeling, 2021, chapt. 8) have already been included several times in the trend articles of yearbook series (e.g. Rogall, Gapp-Schmeling, & Welz, 2021), as part of the evaluation of EE technologies (Rogall, 2014) and used to evaluate political and legal instruments (Gapp-Schmeling, 2020). The application within the framework of the KoWa research project shows the transferability of the evaluation framework, whereby the criteria and indicators based on the quality goals have to be adapted and specified for the respective application context.

REFERENCES

1. Bähr, C., & Neligan, A. (2020, June 3). *Versorgungssicherheit mit Energierohstoffen: Eine Risikobewertung - endgültige Fassung*. Köln. Retrieved from

- https://www.iwkoeln.de/fileadmin/user_upload/Studien/Gutachten/PDF/2020/IW-Gutachten_Energierohstoffsicherheit.pdf
2. Eurostat - Statistisches Amt der Europäischen Union (2022, April 19). *Share of energy from renewable sources: NRG_IND_REN*. Brüssel. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NRG_IND_REN__custom_2811824/default/table?lang=en
 3. Gapp-Schmeling, K. (2020). *Faktoren nachhaltigen Stromkonsums in Europa und seine Förderung durch politisch-rechtliche Instrumente: Eine Analyse aus Sicht der Nachhaltigen Ökonomie* (1. Auflage). Baden-Baden: Nomos.
 4. Gapp-Schmeling, K., Hewelt, F., Meyer, M., Rogall, H., Schmidt, C., Waldhoff, C., . . . Wern, B. (2021). *Nachhaltigkeitsbewertung kommunaler Wärmeversorgungsoptionen: Methodenbeschreibung* (KoWa-Berichte). Retrieved from https://www.kowa-projekt.de/wp-content/uploads/kowa/2021/10/KoWa_AP4-Methode-Konzeptbewertung_fin.pdf
 5. IINAS - Institut für Nachhaltigkeitsanalysen und -strategien (2021). GEMIS (Version 5.0, Feb. 2021) [Computer software]. Retrieved from <http://iinas.org/gemis-download-121.html>
 6. Kaufmann, D., Kraay, A., & Matruzzi, M. (2020). *The Worldwide Governance Indicators (WGI)*. Retrieved from <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#home>
 7. Rogall, H. (2000). *Bausteine einer zukunftsfähigen Umwelt- und Wirtschaftspolitik: Eine praxisorientierte Einführung in die Neue Umweltökonomie und Ökologische Ökonomie. Studien zu Umweltökonomie und Umweltpolitik: Vol. 5*. Berlin: Duncker & Humblot.
 8. Rogall, H. (2002). *Neue Umweltökonomie - ökologische Ökonomie: Ökonomische und ethische Grundlagen der Nachhaltigkeit, Instrumente zu ihrer Durchsetzung. Lehrtexte : Umweltökonomie*. Opladen: Leske und Budrich.
 9. Rogall, H. (2003). *Akteure der nachhaltigen Entwicklung: Der ökologische Reformstau und seine Gründe* (2. Aufl.). München: ökom-Verl.
 10. Rogall, H. (2004). *Ökonomie der Nachhaltigkeit: Handlungsfelder für Politik und Wirtschaft*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. <https://doi.org/10.1007/978-3-322-81029-8>
 11. Rogall, H. (2008). *Ökologische Ökonomie: Eine Einführung* (2., überarb. und erw. Aufl.). Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss
 12. Rogall, H. (2014). *100%-Versorgung mit erneuerbaren Energien: Bedingungen für eine globale, nationale und kommunale Umsetzung*. Marburg: Metropolis-Verl.
 13. Rogall, H., & Gapp-Schmeling, K. (2021). *Nachhaltige Ökonomie: Band 1: Grundlagen des nachhaltigen Wirtschaftens* (3., überarbeitete und stark erweiterte Auflage). *Grundlagen der Wirtschaftswissenschaft: Band 27*. Marburg: Metropolis-Verlag.
 14. Rogall, H., Gapp-Schmeling, K., & Welz, A. (2021). D. Trends der globalen Herausforderungen. In H. Rogall, K. Gapp-Schmeling, A. Grothe, N. Michaelis, F. Ekardt, W.-D. Hasenclever, . . . H. G. Nutzinger (Eds.), *Jahrbuch nachhaltige Ökonomie: 2020/2021. Jahrbuch Nachhaltige Ökonomie 2020/2021: Im Brennpunkt: Nachhaltiges Wirtschaften und Innovation* (1st ed.). Weimar (Lahn): Metropolis

EKOLOGINIO TURIZMO PLĖTROS GALIMYBĖS MARIJAMPOLĖS SAVIVALDYBĖJE

GABRIELĖ BARTNIKAITĖ, DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ

VšĮ Kolpingo kolegija, Kaunas

ANOTACIJA

Straipsnyje pristatoma ekologinio turizmo, kaip vienos iš aktyvaus poilsio rūšių situacija ir plėtros galimybės Marijampolės savivaldybėje. Per eilę metų turizmas, kaip perspektyvi investicijų šaka išsiplėtojo į daugelį skirtingų rūšių: sportinis turizmas, religinis turizmas, pažintinis turizmas, žaliasis (ekologinis) turizmas, pramoginis turizmas, ir dar daug kitų. Įvertinus tai, kad pastaruoju metu žmonijai aktualiausia problema tapo gamtos išteklių, floros ir faunos išsaugojimas ekologinis turizmas tapo vienas iš populiariausių turizmo šakų. Ši turizmo forma išsiskiria siekiu išsaugoti natūralią gamtą įvairiose pasaulio teritorijose. Lietuvoje apie ekologinį turizmą kalbama gana mažai. Suprantama, kad Lietuva, siekdama integruotis į Europos kontekstą, turi išsiaiškinti ir įsivertinti ekologinio turizmo taikymo bei vystymo kryptis. Marijampolės savivaldybėje ekologinis turizmas taip pat nėra plačiai išvystytas ir žinomas, nepasižymi dideliais turistų srautais. Šiame darbe sprendžiama problema: kokia ekologinio turizmo situacija Marijampolės savivaldybėje ir kokiomis priemonėmis gali būti plėtojamas ši veikla? Atlikta turizmo veiklų Marijampolės savivaldybėje analizė parodė, kad šioje teritorijoje apstu įvairių veiklų ir pramogų, tačiau jos pilnai neišnaudojamos, dėl nepakankamo dėmesio reklamai ir populiarinimui.

Raktiniai žodžiai: *ekologinis turizmas, aktyvus poilsis, Marijampolės savivaldybė.*

ĮVADAS

Literatūros šaltiniuose turizmas apibrėžiamas, kaip viena aktyvaus poilsio rūšių – laisvalaikio kelionės (nuo vienos paros iki vienerių metų) iš įprastos gyvenamosios vietos poilsiniais, pažintiniais, pramoginiais, sveikatinimo, sporto, religiniais ir kitais tikslais. Armaitienės (2009) teigimu aktyvus turizmas efektyviausias žmonių rekreacinių poreikių tenkinimo būdas, stiprinantis sveikatą, gerinantis darbingumą, padedantis pažinti pasaulį, plėsti akiratį. Per daugelį metų turizmas kaip perspektyvi investicijų šaka, išsiplėtojo į daugelį skirtingų rūšių, tokių kaip: sportinis turizmas, religinis turizmas, pažintinis turizmas, žaliasis (ekologinis) turizmas, pramoginis turizmas, ir dar daug kitų. Pastaruoju metu žmonijai viena aktualiausių problemų yra gamtos išteklių, floros ir faunos išsaugojimas, o žaliasis (ekologinis) turizmas tampa vienas iš populiariausių turizmo šakų. Ši turizmo forma sietina su natūralios gamtos išsaugojimu įvairiose pasaulio teritorijose. Ekologinis turizmas ne tik skatina investicijas į teritorijų infrastruktūrą, bet kartu saugo gamtos ir kultūros paveldą, gerina gyvenimo kokybę. Kiekviena turizmo forma, o tuo pačiu ir ekologinis turizmas skatina visuomenės sąmoningumą, pažinimą ir patyrimą, kad gamtos ištekliai nėra begaliniai, o juos reikia tausoti ir stengtis išsaugoti ateities kartoms.

Ekologinis turizmas (ekoturizmas) priskirtinas aktyviojo turizmo grupei, kuri yra pakankamai nauja turizmo šaka, labiau suprantama tausojančio turizmo kontekste. Nors ekologinio turizmo šalininkai dažniausiai yra išsilavinę, tausojantys žmogiškuosius išteklius bei ekologišką gyvenimo būdą propaguojantys žmonės, tačiau pats ekologinis turizmas iki šiol Lietuvoje nepakankamai analizuotas. Akivaizdu, kad ekologinio turizmo skatinimas turi ilgalaikę naudą: kurti bendruomenių gerovę, teikti finansinę paramą vietos gyventojams, padėti išsaugoti kraštovaizdį, biologinę įvairovę ir kultūros paveldą, skatinti sveikos gyvensenos principus, ugdyti atsakomybę ir pagarbą gamtai (Drumm, Moore, 2005). Pasitelkiant ekologinį turizmą galima ugdyti turistų savimone keliauti ir pažinti aplinką taip, kad būtų kuo mažiau pažeidžiama natūrali gamtos būklė.

Tinkamai organizuojant ekologinio turizmo veiklas galima pasiekti tam tikrų tikslų: išlaikyti nepakitusių kraštovaizdį, drauge ir biologinę įvairovę, užtikrinti vietos bendruomenės gerovę, išsaugoti kultūrinį paveldą, plėtoti ilgalaikį darnų vystymąsi, organizuoti edukacines priemones, stebėti gamtą negriaunant jos tvarkos ir nepaliekant buvimo pėdsakų. Ekologinio turizmo plėtra turi tapti prioritetine kiekvienos valstybės ir / ar savivaldybės turizmo sektoriaus veikla.

Ekologinio turizmo, kaip masinio turizmo alternatyvą analizavo Ceballos – Lascurain (1991), Fennel (1999), Honey (1999). Ekoturizmo metodines rekomendacijas nacionaliniu lygiu yra parengę Stoškus, Birgelytė, Dijokienė (2008). Gamtinio turizmo vadybos klausimus savo publikacijose yra aptarę Astromskienė, Sirusienė (2007), Armaitenė (1999), Vainienė (2001). Apie saugomas teritorijas savo darbuose pristatė Baškytė (2006). Ekologinio turizmo vystymo galimybes saugomoje teritorijoje analizavo Birgelytė (2012), Drumm ir Moore (2005) ir kt.

Vertinant ekologinio turizmo žinomumą Lietuvoje pastebėta, kad šia tema kalbama gana mažai. Suprantama, kad Lietuva siekdama integruotis į Europos kontekstą turi išsiaiškinti ir įsivertinti ekologinio turizmo taikymo bei vystymo kryptis. Marijampolės savivaldybėje ekologinis turizmas taip pat nėra plačiai išvystytas ir žinomas, nepasižymi dideliais turistų srautais. Įvertinus tai galima teigti, kad yra svarbu įvertinti ir pristatyti visuomenei Marijampolės savivaldybės teritorijai esamus gamtinius išteklius lankytinų ekoturizmo objektų kontekste.

Darbo problema formuluojama klausimu: *kokia ekologinio turizmo situacija Marijampolės savivaldybėje ir kokiomis priemonėmis gali būti plėtojamas ši veikla?*

Tyrimo objektas: ekologinio turizmo plėtra Marijampolės savivaldybėje

Darbo tikslas: išanalizuoti ir įvertinti ekologinio turizmo plėtros galimybes Marijampolės savivaldybėje.

Darbo uždaviniai:

1. Teoriniu aspektu išanalizuoti ekologinio turizmo aspektus;
2. Atskleisti ekologinio turizmo plėtros tendencijas Lietuvoje;
3. Išanalizuoti ir įvertinti esamą ekologinio turizmo situaciją Marijampolės savivaldybėje ir pateikti rekomendacijas.

Iškeltiems darbo uždaviniams įgyvendinti analizuojant ekologinio turizmo plėtros galimybes Marijampolės savivaldybėje, tyrimo metu šie **tyrimo metodai:** teorinei daliai - mokslinės literatūros analizės metodas, nacionalinių ir tarptautinių dokumentų, reglamentuojančių ekologinį turizmą ir aplinkosaugą, analizė. Tyrimui atlikti taikytas anketinės apklausos metodas.

Ekologinio turizmo samprata

Fennel (1999) teigimu ekologinis turizmas – tai turizmo forma, tausojanti gamtinius išteklius, orientuota į gamtos pažinimą ir patyrimą, etiškai organizuojama, siekiant mažai veikti aplinką, nevirtotojišką ir lokaliai orientuotą (kontrolės, gaunamos naudos ir apimties požiūriu). Ekologinio turizmo veiklos paprastai apima mažai paliestas gamtines teritorijas ir prisideda prie jų išsaugojimo. Ekologinis turizmas apibrėžiamas kaip masinio turizmo alternatyva paplito dar XIX a. viduryje. Pasak Honey (1999), ekologinis turizmas – tai turizmas į jautrias, mažai ūkinės veiklos paliestas, dažniausiai saugomas gamtines teritorijas, kuris siekia sumažinti savo neigiamą poveikį aplinkai bei teikia tiesioginę paramą jos išsaugojimui. Jis paprastai orientuotas į nedideles grupes ar pavienius asmenis, supažindina su gamtos bei kultūros vertybėmis, prisideda prie vietos bendruomenių ekonominės ir socialinės gerovės, ugdo pagarbą skirtingoms kultūroms bei žmogaus teisėms. Ekologinis turizmas literatūroje apibūdinamas kaip „atsakingas keliavimas gamtinėse teritorijose, prisidedantis prie aplinkos apsaugos ir vietos žmonių gerovės” (TIES 2015). Literatūros šaltinių analizė parodė, kad sąvokos *ekoturizmas* ar *ekologinės / ekoturizmo* išvykos pirmą kartą paminėtas 1960 m. Kanados vyriausybės institucijų, įgaliotų saugoti natūralų ir kultūrinį gamtos paveldą (McGahey, 2012). Vienas iš pirmųjų ekologinį turizmą 1965 m. apibrėžė Hetzer (Baležentis, Paulauskienė, 2012), tačiau visuotinai ekologinio turizmo gimimo metais laikomi 1983-ieji, kai Ceballos - Lascurain suformulavo pirmąją ekologinio turizmo apibrėžtį: „Tai turizmas į mažai paliestas ir neužterštas teritorijas siekiant pažinti, patirti ir pasidžiaugti vietos vaizdais su laukiniais augalais ir gyvūnais bei visomis ten sutinkamomis (tiek praecities, tiek ir

dabarties) kultūros apraiškoms“ (Birgelytė, Dijokienė, 2008). Ekologinis turizmas yra inovatyvi turizmo rūšis, pastaraisiais dešimtmečiais sparčiai populiarėjanti ir jungianti vis didėjančią ekologinio turizmo bendraminčių grupę visame pasaulyje. Mokslinės literatūros šaltiniuose pateikiama daugiau nei 80 ekologinio turizmo interpretacijų. Tokioje gausybėje ekoturizmo apibrėžčių nė viena nėra visiškai tiksli ir neginčijama (Dowling, Fannell, 2003). Be to, pati sąvoka „Ekoturizmas“ ir „Ekologinis turizmas“ dažnai tapatinama. Ekologinio turizmo sampratai nuolat suteikiama naujų dedamųjų, tačiau daugelis autorių išskiria keletą aspektų, nusakančių ekologinio turizmo esmę.

1 lentelė

Ekologinio turizmo (ekoturizmo) sąvokų aiškinimas įvairių autorių kontekste

Autorius, metai	Ekologinio turizmo (ekoturizmo) sąvokos apibrėžimas
Ceballos – Lascurain H. (1987)	Ekoturizmas – tai toks turizmas kai <i>mažai paliestas ir neužterštas teritorijas siekiama pažinti</i> , pasidžiaugti vietos vaizdais su laukiniais augalais ir gyvūnais bei visomis ten sutinkamomis (tiek praeities, tiek ir dabarties) kultūros apraiškoms.
Ceballos – Lascurain H. (1996)	Ekoturizmas – tai <i>kelionių ir ekologiškai jautraus požiūrio į gamtą derinys</i> , leidžiantis pajusti pažinimo džiaugsmą, susipažinti su floros ir faunos pavyzdžiais, taip pat prisidėti prie jų apsaugos.
Fennel (2008)	Ekoturizmas – <i>tvari, neinvazinė gamta grįsto turizmo forma</i> , kuri pirmiausia fokusuota į mokymąsi ir yra etiškai valdoma, kad būtų daromas, kuo mažesnis poveikis aplinkai, resursai nebūtų išnaudojami, o turizmas orientuotas į pačią vietovę. Jis tipiškai vyksta natūraliose vietovėse ir stengiasi išsaugoti ją tokią, kokia buvo.
Honey (2007)	Ekoturizmas – tai <i>turizmas į jautrias, mažai ūkinės veiklos paliestas, dažniausiai saugomas gamtines teritorijas</i> , kuris siekia sumažinti savo neigiamą poveikį aplinkai bei teikia tiesioginę paramą jos išsaugojimui. Jis dažniausiai orientuotas į nedideles grupes ar pavienius asmenis, supažindina su gamtos bei kultūros vertybėmis, prisideda prie vietos bendruomenių ekonominės ir socialinio gerbūvio, ugdo pagarbą skirtingoms kultūroms bei žmogaus teisėms.
Sirusienė (2008)	Ekoturizmas – tai <i>lankymasis unikaliose gamtos teritorijose, mažai paliestose ūkinės veiklos, išsaugojusiose tradicinę vietos gyventojų gyvenimą</i> ; tai visų turistinės veiklos dalyvių ekologinės kultūros kėlimas ir vietos gyventojų gyvenimo lygio gerinimas, gamtosauginių normų ir technologijų laikymasis rengiant ekologinius turus ir programas.
The International Ecotourism Society (TIES) (2015)	Ekoturizmas – <i>atsakingas keliavimas gamtinėse teritorijose</i> , prisidedantis prie aplinkos apsaugos ir vietos žmonių gerovės.

Apibendrinant įvairių autorių nuomonę galima teigti, kad ekologinis turizmas (ekoturizmas) – tai kelionės į sąlyginai nepalietas gamtos vietas, kurios netrikdo ekosistemos visumos ir yra orientuotos į konkrečios teritorijos kultūrinės, etninės ir gamtinės aplinkos savitumą suvokimą bei jų išsaugojimą.

Ekologinio turizmo (ekoturizmo) raida Lietuvoje

Vadovaujantis pirmuoju Lietuvos turizmo terminų aiškinamuoju žodynu, kuris buvo inicijuotas Valstybinio turizmo departamento prie Ūkio ministerijos, turizmą galime apibrėžti taip: turizmas / *tourism*)

1. sporto, laisvalaikio ar aktyvaus poilsio viena veiklų – kelionė, išvyka, žygis pavieniui arba grupėmis sveikatai stiprinti, fizinėms ir asmenybės ypatybėms ugdyti, pramogai ar šviečiamuoju tikslu;
2. kelionių organizavimo, apgyvendinimo, maitinimo, kultūros paslaugų turistams teikimo verslas;
3. veikla, susijusi su kelionėmis ir jų tikslų įgyvendinimu.“

Tarptautiniame žodžių žodyne bei dabartinės lietuvių kalbos žodyne turizmo sąvoka apibūdinama, kaip pramoginis, pažintinis ar sportinis keliavimas (Armaitienė, Grecevičius ir kt., 2009). 2 lentelėje pateikiamas Ekologinio turizmo (Ekoturizmo) sąvokos pristatymas skirtinguose dokumentuose.

2 lentelė

Ekologinio turizmo (Ekoturizmo) samprata Lietuvoje

Saugomų teritorijų įstatymas 1993 m. (Galioja nuo 2017 05 01 pagal 2016 10 18 LR įstat. Nr. XII-2683)	Aiškinamasis turizmo terminų žodynas 2009 m.	Lietuvos turizmo plėtros programa 2007 – 2010 m., 2010	Lietuvos turizmo plėtros programa 2014 – 2020 m., 2016
Pažintinis turizmas - turizmas, apimantis tikslingą krašto gamtos ir kultūros vertybių, kraštovaizdžio, istorijos pažinimą, mokymąsi.	Ekologinis turizmas (ekoturizmas) turizmo rūšis, kai keliaujama į saugomas gamtines teritorijas norint jose apsisistoti, studijuoti, stebėti augalus, gyvūnus bei vietos kultūrą ir nekenkti aplinkai, o vietiniams gyventojams suteikti socialinių ekonominės veiklos galimybių.	Ekologinis turizmas (ekoturizmas) - tai turizmas kuris apima keliavimą saugomose gamtinėse teritorijose, augalų, gyvūnų stebėjimą, vietinės kultūros ir tradicijų pažinimą bei aplinkos puoselėjimą.	Ekologinis turizmas (ekoturizmas) - tausojant aplinką ir suteikiant vietos gyventojams socialinės ekonominės veiklos galimybių. Apima pažintinį, aktyvųjį (dviračių, vandens, pėsčiųjų ir kitokį) turizmą ir kaimo turizmo paslaugas.

Iki šiol Lietuvoje aiški „Ekoturizmo“ apibrėžtis nebuvo suformuluota, tačiau valstybėje galioja sąvoka „Pažintinis turizmas“, kuris labiau vadovavosi krašto gamtos ir istorijos pažinimu bei mokymąsi, nei gamtos išsaugojimu ir plėtojimu. Vistik, 2009 m. aiškinamajame turizmo terminų žodyne buvo pristatyta sąvoka „Ekologinis turizmas (Ekoturizmas)“, kurio apibrėžtis buvo daug aiškesnė ir formalesnė, už 1993 m. pristatytą sąvoką. Siekiant kurti darniojo turizmo politiką bei skatinti ekoturizmą buvo būtina derinti ne tik ekologinę, bet ir ekonominę bei socialinę šalies veiklą (Anužis, Anužienė, 2011, p. 89). Darnaus turizmo plėtra įgavo pagreitį 1998 - 2004 m., prasidėjus Lietuvos integracijos į ES procesui, kurio vienas iš svarbiausių elementų buvo nacionalinės ir ES teisės harmonizavimas, įskaitant gamtos išteklių ir aplinkos apsaugą (Čiegis, Zeleniūtė, 2008, p. 17). Tuo metu Vyriausybė ir vietos valdžios institucijos pradėjo skirti didesnę dėmesį darniam ūkiui, o kartu ir ekologinio turizmo vystymuisi rengiant įvairių sričių strategijas ir veiksmus.

Vertinant bendruosius ir strateginius Lietuvos Respublikos teisės aktus susijusius su ekologinio turizmo (ekoturizmo) sąvokomis ir jo veiklomis galima teigti, kad ekoturizmo raida Lietuvoje nebuvo stabili. Įvertinus tai, kad per du nepriklausomybės dešimtmečius buvo priimta gausybė norminių teisės aktų, reglamentuojančių gamtos ir kultūros išteklių apsaugą bei ekoturizmo veiklą jų teritorijose, ekoturizmo sąvoka ir jo teisinis reguliavimas pradėtas daug aiškiau ir suprantamiau formuoti tik Lietuvos turizmo plėtros 2014 – 2020 metų programoje. Nors ši programa yra nebegaliojanti, ir oficialiam Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerijos puslapyje dar nėra 2021 – 2030 metų strateginio turizmo plėtros plano, tačiau jis pagal oficialius puslapio duomenis yra rengiamas, ir turėtų tapti vieninteliu Nacionaliniu turizmo politikos strateginiu dokumentu, kuris didintų Lietuvos turizmo konkurencingumą, atvertų dar didesnes keliavimo galimybes, skatintų ekoturizmo plėtrą ir įvairias veiklas, bei įvairios valdžios institucijos daugiau dėmesio skirtų ekologinio sertifikavimo sistemų, saugomų teritorijų tinklo plėtrai, infrastruktūros saugomose teritorijose gerinimui bei visuomenės ekologiniam švietimui.

Ekologinis turizmas (ekoturizmas) dar nėra populiarus turizmo rūšis Lietuvoje. Viešojoje erdvėje Lietuva kol kas nepakankamai pristatoma kaip ekologinio turizmo valstybė. Lietuvoje apie ekoturizmą ir jo vystymąsi iki šiol kalbama itin mažai, nors jis po truputį įgauna pagreitį. Nors Lietuvoje ekologinis turizmas vis labiau plečiasi valstybiniuose parkuose ir miškų urėdijose, tačiau kaimo turizmas taip pat turi tinkamas sąlygas šio verslo sektoriaus plėtrai – šios sodybos

apsaugotos nuo oro, dirvožemio, vandens taršos ir miesto triukšmo. Estetiškai sutvarkyta aplinka žavi keliautojus savo vaizdu, spalvų ir kvapų įvairove, teigiamai veikia turistų mintis, emocijas ir nuotaiką.

Lietuvoje, pasak ekspertų, jau matyti tendencija keisti kelionių įpročius, lėtinti tempą, ieškoti autentiškumo, natūralumo. Tokie pokyčiai nebūtinai visuomet paskatinti oro sąlygų, bet gali, savo ruožtu, teigiamai prisidėti prie poveikio klimatui mažinimo. Anot Beleženčio (2020) „*Daugelį metų buvo tikslas kuo daugiau – nuvažiuoti, pamatyti, nesvarbu, kaip ten ką, bet visur ir daug būti. Dabar ta mada pradeda keistis ir keičiasi turizmo filosofija. Svarbiau ne „kiek prabėgti“, bet svarbiau tampa sustoti, išgirsti medį, paukštį, save, pamatyti saulėlydį, saulėtęj“*. Šio autoriaus teigimu, plėtojant vietas ar atvykstamąjį turizmą Lietuvoje būtų prisidedama prie šalies ekonomikos, kita vertus, tai mažintų ir poveikį gamtai, nes mažėtų tolimųjų kelionių. Tad klausiant, ar reikia kovoti su klimato kaita, ar ja pasinaudoti, „*matyt, protingiausia taktika ir strategija būtų – ir kovoti, ir naudotis*“ (Beležentis, 2020).

Lietuvos teritorijoje gausu ekoturizmui tinkančių gamtinių išteklių. Nors geresnes sąlygas šios turizmo rūšies plėtrai turi nacionaliniai ir regioniniai parkai, kurie pasižymi rekreacinių ir turistinių išteklių gausa, tačiau skatinti ekoturizmą yra tikslinga ir tose teritorijose, kuriose išsidėstę pavieniai gamtos paveldo objektai. Visais atvejais ekoturizmo vystymas šalyje padėtų ne tik racionaliai išnaudoti gamtos išteklius, bet ir padidintų saugomų teritorijų visuomeninį prestižą. Lietuvos ūkio plėtroje ekoturizmui jau ne vienerius metus teikiamas prioritetas, tačiau ši turizmo kryptis šalyje šiuo metu labiausiai plėtojama saugomose teritorijose. Vis daugiau nacionaliniu ir lokaliu mastu išskirtinių teritorijų siūlo ekoturizmui pritaikytus produktus – poilsines - pažintines ekskursijas, žygius, gamtos stebėjimą ir pan. Atsižvelgiant į pagrindinius ekoturizmo produktą sudarančius elementus šiame darbe pristatomos tos saugomos teritorijos, kuriose ekoturizmas yra pakankamai išvystytas.

Aukštaitijos Nacionalinis parkas (ANP) – seniausias nacionalinis parkas esantis Lietuvoje, įkurtas norint išsaugoti unikalų kalvotą, ežeringą Aukštaičių aukštumų kraštovaizdį. Ši teritorija jau daugelį metų garsėja kaip svarbiausias šalies ekoturizmo arealas, kuriame gausu gamtinio, kultūrinio, istorinio bei etnografinio paveldo. (Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija, 2018).

Ekoturizmo produktai: Organizuojamos įvairios ekskursijos (po Palūšę, po centrinę parko dalį) ir įvairūs žygiai pėsčiomis (parkas turi septynis pėsčiųjų maršrutus), plaukimas įvairiomis bėmatorėmis vandens priemonėmis (valtimis, baidarėmis), paukščių stebėjimo išvykos. Žiemą organizuojami žygiai slidėmis. (Aukštaitijos nacionalinis parkas, 2022).

Ekoturizmui pritaikyta infrastruktūra: Įrengtos sausumos ir vandens trasos su visa reikalinga informacine bei rekreacine įranga. Parko teritorijoje gausu poilsiviačių ir kaimo turizmo sodybų. (Aukštaitijos nacionalinis parkas, 2022).

Dzūkijos Nacionalinis parkas – Lietuvos valstybinis parkas, įkurtas 1991 m., norint apsaugoti Dainavos krašto gamtinius ir kultūrinius kompleksus, užtikrinti Nemuno ir Merkio santakos upyno ekologinę pusiausvyrą, puoselėti Dzūkijos kultūrinę tradicijas, propaguoti tradicinius ūkininkavimo metodus ir sudaryti sąlygas ekoturizmo plėtojimui. (Dzūkijos nacionalinis parkas, 2019).

Ekoturizmo produktai: Organizuojamos įvairios ekskursijos po visą parko teritoriją pažintiniais takais. Plėtojamas vandens turizmas bėmatorėmis vandens priemonėmis. Vykdomas ornitologinis turizmas (Dzūkijos nacionalinis parkas, 2019).

Ekoturizmui pritaikyta infrastruktūra: Visame parke įrengti įvairūs sausumos ir vandens turizmo takai, kurie turi skirtingų ilgių (km) pažintinius takus, atitinkantys ekoturizmo pagrįstus reikalavimus. Parko pažintiniuose takuose, taip pat galima rasti poilsio stotelės. (Dzūkijos nacionalinis parkas, 2019).

Kuršių Nerijos Nacionalinis parkas - Pajūrio regione šis unikalus kraštovaizdžio kompleksas turi didžiausią rekreacinę vertę ir kaip gamtinis, ir kaip kultūrinis objektas. Šiuo metu parko teritorija puikiai panaudojama vystant įvairių rūšių turizmą, tačiau perspektyviausia plėtojant ekoturizmo veiklas. (Kuršių Nerijos nacionalinis parkas, 2019).

Ekoturizmo produktai: Parko direkcija organizuoja integruotus, kompleksinius pažintinius - žygius pėsčiomis, dviračiais, burinių laivu. Veikia du maršrutai bei trys vietos taškiniam paukščių stebėjimui. (Kuršių Nerijos nacionalinis parkas, 2019).

Ekoturizmui pritaikyta infrastruktūra: Teritorijoje įrengti net trys pažintiniai pėsčiųjų takai – Parnidžio (1,8 km), dendrologinis (1,6 km) bei pažintinis takas Naglių gamtos rezervate. Įrengta 52 km ilgio dviračių trasa, kuri jungia Nidą, Preilą, Pervalką, Juodkrantę bei Smiltynę. Žiemos metu veikia net keturios slidinėjimo trasos. Visoje teritorijoje gausu informacinių stendų, įrengtos atokvėpio vietos, stebėjimo bokšteliai. (Kuršių Nerijos nacionalinis parkas, 2019).

Lietuvos gamtinė aplinka, kultūros paveldas ir rekreacinių išteklių gausa sudaro palankias sąlygas ekoturizmo plėtojimui. Ypač pagrįstą potencialą šios krypties turizmo plėtrai turi šalies saugomos teritorijos, kuriose, be rekreacinių paslaugų, vis dažniau organizuojamos įvairios ekologinės ir edukacinės pramogos. Tinkamai Lietuvoje plėtojamas ekoturizmas galėtų tapti svarbia priemone siekiant sumažinti neigiamą gamtinio turizmo įtaką aplinkai, sezoniškumo problemas ir padidinti mažesne turistine paklausa pasižyminčių teritorijų patrauklumą. Atlikus Lietuvos nacionalinių parkų veiklos analizę galima teigti, kad visos saugomos teritorijos vis labiau orientuojasi į ekoturizmo produktų ir paslaugų kūrimą ir plėtrą, skiriasi tik jų apimtis ir pobūdis. Nacionaliniuose parkuose ekoturizmas daug intensyvesnis negu kito pobūdžio saugomose teritorijose - organizuojamos tiek specializuotos, tiek bendresnio pobūdžio veiklos, kuriami nesezoniniai produktai, labiau išplėta viešoji infrastruktūra (turistinės trasos, poilsio ir apžvalgos vietos, informacinės nuorodos). Kita vertus, ekoturizmas turi puikias galimybes ir išteklius savo veiklas plėtoti ir regioniniuose parkuose. Daugelyje jų kasmet plečiasi pažintinių takų skaičius, organizuojamos edukacinės programos, plėtojamos į darnią plėtrą orientuotos apgyvendinimo paslaugos. Vadinasi, pilnai išnaudojus ekoturizmo privalumus, regioniniai parkai taip pat gali didinti savo populiarumą bei kurti konkurencinį pranašumą tarp kitų turistinių teritorijų.

Ekologinio turizmo galimybių Marijampolės savivaldybėje vertinimas

Marijampolės savivaldybė bene viena mažiausiai populiarių teritorijų esančių Lietuvoje. Nors čia apstu įvairių veiklų ir pramogų, kurios yra organizuojamos, Marijampolės savivaldybė, dar iki šiol nėra itin populiari, kaip turizmui patraukli vieta. Marijampolės savivaldybės esančiose teritorijose gausu miškingų kraštovaizdžių ir kitų su gamtine aplinka susijusių vertybių. Marijampolės savivaldybės teritorijos reljefas, miškai, klimatas, vandenys, augalija ir gyvūnija, puikiai tinka organizuoti ir plėtoti ekoturizmo veiklas ir paslaugas.

Kultūros paveldo departamentas 2019 metais sudarė Kultūros paveldo objektų sąrašą, ir įtraukė beveik visus Marijampolės savivaldybės priklausančius piliakalnius: *Piliakalnių piliakalnis (Šunskų sen.)*, *Nendrinų kapinynas (Nendrinų k. Sasnavos sen.)*, *Padovinio piliakalnis su gyvenvietė (Padovinio k. Liudvinavo sen.)*, *Šakališkių piliakalnis su gyvenvietė (Šakališkių k. Igliaukos sen.)*, *Varnupių piliakalnis su gyvenvietė (Varnupių k. Igliaukos sen.)*, *Lakinskių piliakalnis su gyvenvietė (Lakinskių k. Liudvinavo sen.)*, *Liudvinavo piliakalnis su gyvenvietė (Pašešupių k. Liudvinavo sen.)*, *Makrickų, Rudėnų kapinynas (Makrickų k. Gudelių sen.)*, *Senkapis (Balaių k. Liudvinavo sen.)*, *Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapai, Liudvinavo mstl. senosios kapinės, Lietuvos partizanų užkasimo vieta ir kapai (Degučių k.)*, *Dybakalnio k. senosios kapinės (Kukų k. Marijampolės sen.)*, *Ivoniškio (Gudelių) dvaro sodybos fragmentai (Gudelių sen.)*. (Kultūros paveldo departamentas, 2019). Įtraukus šiuos gamtinius ir kultūrinius objektus į tokį svarbų sąrašą, Marijampolės savivaldybėje tapo vis labiau žinoma tarp kitų miestų ir keliaujančių žmonių.

Nors Marijampolės savivaldybėje nėra itin daug veiklų susijusių su ekoturizmu, bet apžvelgus įvairius savivaldybės miestelius, rajonus ir mažesnius kaimelius, galima rasti ne tik dviračių takų maršrutų, bet taip pat ir gamtinių pažintinių takų, kurių rekreaciniai šaltiniai puikiai tinka plėtoti ir tobulinti ekoturizmo veiklas.

Buktos pažintinis takas. Marijampolės savivaldybėje esantis pažintinis Buktos takas, puiki vieta ne tik susipažinti su įvairiais medžių pavadinimais, bet taip pažinti grybus, uogas ir įvairios rūšies augalus. Buktos giria – unikali ypač botanikams ir gamtininkams. Šioje, vienoje iš

vertingiausių Lietuvos miškingųjų teritorijų vien tik žolinių augalų daugiau nei 500. Buktos pažintiniame take yra įengta 1,3 km ir 1,7 km ilgio pažintiniai takai, kurių metu 7 įrengtose stotelėse galima pamatyti skroblynus, aliuvinius miškus, pelkėtus lapuočių miškus, ir taip pat su tako aplinkoje augančiomis ir gyvenančiomis augalų ir gyvūnų rūšimis. (Marijampolės informacijos turizmo centras, 2022).

Amalvos pelkės pažintinis takas. Marijampolės savivaldybės teritorijoje įrengtas Amalvos pelkės pažintinis takas, yra vienas unikaliausių, žmogaus rankos nepaliestas, gamtinis reiškinys Marijampolės savivaldybėje. Šis pažintinis takas veda lankytojus į vieną didžiausių Suvalkijoje Amalvos pelkę, kurioje galima susipažinti su pelkės istorija bei jos ekosistema, gyvūnija ir augalija. Pažintinio tako pradžioje įrengta apžvalgos platforma, nuo kurios atsiveria nuostabi Amalvos pelkės panorama bei tolesnis Žuvinto biosferos rezervato kraštovaizdis, kuriame yra ir kitų lankytinų objektų. Anot miškininkų, tai labai natūralus ir unikalus Sūduvos gamtos kampelis, kurį būtina pamatyti. (Marijampolės informacijos turizmo centras, 2022).

Meškučių piliakalnis. Archeologinėje literatūroje vadinamas Meškučių, rečiau – Marijampolės piliakalniu. Piliakalnis buvo Tarpučių kaimo žemių pietiniame pakraštyje, o nuo Meškučių jį skiria Pabaigai ir Ungurinė (Marijampolės seniūnija). Kultūros vertybių registre vadinamas Meškučių piliakalniu, tačiau vietovės pavadinimas nenurodomas. Šiuo metu piliakalnis yra Marijampolės miesto teritorijoje. Piliakalnis su gyvenviete datuojamas I tūkstantmečiu pr. m. e. – XIII a. 1972 m. paskelbtas respublikinės reikšmės archeologijos paminklu, šiuo metu saugomas kaip į registrą įrašytas kultūros paveldo objektas (Marijampolės informacijos turizmo centras, 2022).

Padovinio piliakalnis. Padovinio piliakalnis su gyvenviete – piliakalnis ir papėdės gyvenvietė centrinėje Marijampolės savivaldybės teritorijos dalyje, į šiaurės vakarus nuo Padovinio. 1972 m. paskelbtas respublikinės reikšmės archeologijos paminklu. 1997 m. piliakalnis su gyvenviete įrašytas į Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registro archeologinių vietų sąrašą kaip kultūros vertybių kompleksas, kuris 1998 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 612 paskelbtas kultūros paminklu, o 2005 m. pripažintas valstybės saugomu paminklu. (Marijampolės informacijos turizmo centras, 2022).

Šakališkių piliakalnis. Šakališkių piliakalnis su gyvenviete arba Aušrakalnis – piliakalnis su papėdės gyvenviene rytiniame Marijampolės savivaldybės teritorijos pakraštyje, Šakališkių kaime. Piliakalnis žinomas nuo seno. XX a. pradžioje jį aprašė kraštotyrininkas Juozapas Radziukynas. Aušrakalnis aprašytas rašytojo Vinco Mykoliaičio-Putino romane „Altorių šešėlyje“. 1935 m. Valstybės archeologijos komisija surinko apie piliakalnį medžiagą ir įpareigojo žemės savininką Joną Karalių jį saugoti. 1972 m. piliakalnis paskelbtas respublikinės reikšmės archeologijos paminklu. 1997 m. piliakalnis su gyvenviete įrašytas į Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registro archeologinių vietų sąrašą kaip kultūros vertybių kompleksas, kuris 1998m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 612 paskelbtas kultūros paminklu, o 2005 m. pripažintas valstybės saugomu paminklu. (Marijampolės informacijos turizmo centras, 2022).

Varnupių (Kirkvalnio) piliakalnis. 13 km į pietryčius nuo Marijampolės esantis piliakalnis žinomas nuo seno. Padavimai pasakoja, kad jį žemės nešdami kepurėmis supylė senovės lietuviai, gindamiesi nuo kryžiuočių. Ešą, aikštelės viduryje buvęs įrengtas rūsysis, kuriame gyventojai paslėpė nuo kryžiuočių savo turtus. Šis padavimas buvo sudominęs lengvatikius lobių ieškotojus, kurie piliakalnio viduryje buvo iškasę didelę duobę. Karo metais piliakalnio viršūnėje buvo iškasti apkasai, o šlaituovės – slėptuvės. Dabar piliakalnio papėdėje, Kirkvalnio festivalio metu, rengiamos tarptautinės Gyvosios archeologijos dienos. (Marijampolės informacijos turizmo centras, 2022).

Kneipo terapijos takas. Marijampolė garsėja futbolo komanda „Sūduva“, o „Via Baltica“ einanti pro Šunskus – viena svarbiausių transporto arterijų šiaurės - pietų kryptimi. Todėl Marijampolė savivaldybėje Šunskų kaimelyje, įkurtas Kneipo refleksoterapinis takas, kurio ilgis 88 metrai. Šis takas įrengtas pagal vokiečių filosofo, dvasininko Sebastiano Kneipo sveikatos filosofiją, kuri remiasi 5 elementų sistema: vienas iš elementų yra judėjimas, o einant po jų taku basomis kojomis reikia leisti savo kūnui pajusti, ką reiškia eiti skirtingais paviršiais. (Marijampolės informacijos turizmo centras, 2022).

Tyrimo metodologija

Mokslinės literatūros analizė atskleidė ekologinio turizmo, kaip naujos turizmo krypties, naudą aplinkai, žmonėms ir regionams. Ekoturizmas kaip mechanizmas skatina plačiau ir racionaliau išnaudoti šalies turizmo išteklius, užtikrina jų apsaugą, populiarina mažiau žinomas vietas, puoselėja vietinių bendruomenių papročius ir tradicijas, didina turizmo paslaugų įvairovę bei formuoja ekologinėmis normomis pagrįstą turistų aptarnavimo sistemą. Dėl to, ekologinio turizmo populiarinimas gali būti ypač aktualus ir reikšmingas regionams, kurie nėra suformavę savito turistinio įvaizdžio ir lieka nežinomi turistams, nors turi tam tinkamą vertingą gamtinę ir kultūrinę aplinką.

Tyrimo tikslas: iširti ir įvertinti esamas ir galimas ekologinio turizmo plėtros galimybes Marijampolės savivaldybėje.

Tyrimo metodai: anketinė apklausa. Kiekybinis tyrimas.

3 lentelė

Anketos klausimų pagrindimas

Klausimai	Klausimų pagrindimas	Kriterijus
1-2 klausimai	Uždaro tipo klausimai, suteikiant galimybę pasirinkti vieną atsakymą iš pateiktų. Šiais klausimais siekiama išsiaiškinti kokias amžiaus grupei priklauso Marijampolės savivaldybės gyventojai, ir kokias yra jų gyvenamoji vieta.	Marijampolės savivaldybės gyventojų amžius ir jų gyvenamoji vieta.
3-4 klausimai	Uždaro tipo klausimai, galima pasirinkti atsakymus. Jais siekiama išsiaiškinti ar Marijampolės savivaldybės gyventojams yra svarbu išsaugoti natūralią gamtą, ir ar jie yra žino ekoturizmo sąvoką ir jo reikšmę.	Marijampolės savivaldybės gyventojų siekis išsaugoti natūralią gamtą, ekoturizmo sąvokos žinojimas.
5-6 klausimai	Uždaro tipo klausimai. Galima buvo pasirinkti vieną variantą iš pateiktų. Šie klausimai skirti sužinoti ar Marijampolės savivaldybės gyventojai domisi ekologinio turizmo veiklomis, ar jų nuomone, tų veiklų užtenka Marijampolės savivaldybėje.	Marijampolės savivaldybės gyventojų domėjimasis ekoturizmo veiklomis
7-8 klausimai	Uždaro tipo klausimai galima pasirinkti kelis variantus iš pateiktų, šiais klausimais buvo siekiama išsiaiškinti kokias ekoturizmo veiklas būtų galima plėtoti Marijampolės savivaldybėje, taip pat ar pakanka informacijos apie ekoturizmo veiklas jų savivaldybėje.	Marijampolės savivaldybės gyventojų dalyvavimas ekoturizmo veiklose, informacijos pakankumas internetinėse erdvėse.
9-10 klausimai	Uždaro tipo klausimai. Galima buvo pasirinkti vieną variantą iš pateiktų, šiais klausimais buvo siekiama išsiaiškinti, iš kur Marijampolės savivaldybės gyventojai sužinojo apie Ekoturizmo veiklas jų krašte, ir ar jie dalyvautų jose jeigu jos būtų visiškai nemokamos.	Ekoturizmo kaip sąvokos žinojimas. Dalyvavimas ekoturizmo veiklose.
11-12 klausimai	Uždaro tipo klausimai. Galima buvo pasirinkti vieną variantą iš pateiktų, šiais klausimais buvo siekiama išsiaiškinti, kur Marijampolės savivaldybės gyventojai labiausiai atkreiptų dėmesį apie reklamas susijusias su ekoturizmo veiklomis jų krašte, ir ar jų nuomone Marijampolės savivaldybės teritorijos yra pritaikytos ekoturizmų veiklų plėtojimui.	Ekoturizmo reklamos plėtojimas Marijampolės savivaldybėje, teritorijų pritaikumas ekoturizmo veikloms.

Tyrimo imtis: asmenys dirbantys Marijampolės savivaldybės turizmo centruose, kelionių agentūrose, įvairiose kultūrinėse, renginių organizavimo vietose, kurioje būtų galima organizuoti ekologinio turizmo veiklas ir jas plėtoti. Tyrimo **imties atrankos tipas:** tikslinė atranka, ir remiantis populiacija reprezentatyvusis atrankos tipas.

Atliekant tyrimą anketinė apklausa buvo pateikta internetinėje svetainėje (apklausa.lt). Respondentams buvo taikyta tikslinė atranka. Anketinė apklausa buvo atliekama renkant duomenis, iš anksto paruoštu klausimynu. Tyrimo anketą sudaro 12 uždaro tipo klausimų su pateiktais atsakymais. Anketa respondentams buvo pateikiama internetu. Į anketą atsakė 100 respondentų, o remiantis rezultatais buvo galima daryti tam tikras išvadas.

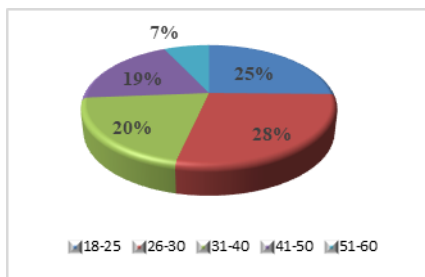
Tyrimo organizavimas: empirinis ir apklausos tyrimas buvo atliktas 2022 metų kovo – balandžio mėnesiais, Lietuvoje, Marijampolės savivaldybėje.

Tyrimo etika: tyrimo metu buvo remtasi tyrimų etikos principais: geranoriškumo, pagarbos asmens orumui, anonimiškumo bei teisės gauti tikslią informaciją. Prieš atsakant į anketos klausimus dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu bei informuoti dėl apklausos anonimiškumo. Tyrimas buvo atliekamas dalyviams patogiu laiku, patogioje vietoje, taip užtikrinant komfortą. Respondentai galėjo atsakinėti į pasirinktą klausimą su pateiktais atsakymo variantais. Šis būdas pasirinktas tam, jog atsakymai būtų kuo išsamesni, tikslesni ir patikimesni. Tyrime buvo pateikti klausimai, susiję su keliamo tyrimo tema, bei sudaryti taip, jog respondentas galėtų lengvai suprasti tyrimo klausimus.

Tyrimo instrumentas: tyrimui atlikti buvo naudojamas anketinės apklausos metodas.

Tyrimo rezultatų analizė

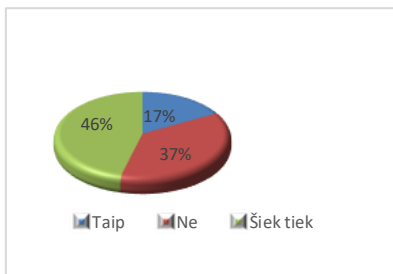
Atliekant anketinę apklausą ekologinio turizmo veiklų patrauklumui ir plėtojimui Marijampolės savivaldybėje, siekta išsiaiškinti, ar respondentai žino, ar domisi ekoturizmo veiklomis, kurios yra teikiamos ir organizuojamos Marijampolės savivaldybėje.

I pav. Respondentų amžiaus grupės ir darbo vieta

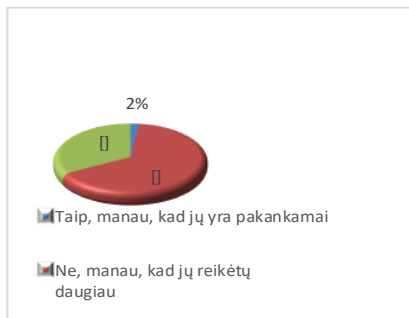
Gauti rezultatai parodė, (žr. I pav.) kad įvairiose Marijampolės savivaldybės teritorijose, turizmo ir įvairių renginių organizavimo vietose dirba įvairaus amžiaus žmonės. Didžiausią amžiaus grupę sudaro 26 – 30 metų asmenys (28%), maždaug po lygiai pasiskirstė 18 – 25 (25%), 31 – 40 (20%), 41 – 50 (19%), amžiaus asmenys. Tuo tarpu mažiausią dalį sudaro 51 – 60 (7%) amžiaus asmenys. *Antruoju* anketos klausimu siekta išsiaiškinti kur gyvena turizmo ir kitose organizavimo srityse dirbantys Marijampolės savivaldybės asmenys. Didžiausią apklaustųjų dalį sudarė Marijampolės mieste dirbantys žmonės (50%). Įvairiuose Marijampolės rajonuose dirbantys sudarė 30%, o mažiausią dalį sudarė Marijampolės savivaldybėje dirbantys žmonės 19%. *Trečiuoju* anketos klausimu siekta išsiaiškinti ar respondentams dirbantiems ir gyvenantiems Marijampolės savivaldybėje, yra svarbu išsaugoti natūralią gamtą. Rezultatai parodė, kad 100% atsakiusių svarbus natūralios gamtos išsaugojimas. Apibendrinant galima teigti, kad didžioji apklaustųjų dalis mano, kad ekologinis turizmas yra gana perspektyvi turizmo rūšis, nes natūralios gamtos išsaugojimas yra vienas iš pagrindinių šio turizmo principų. Galima daryti išvadą, jog respondantai dirbantys turizmo ir kitose su turizmu susijusiose sferose domisi gamtos vertybėmis ir jos išsaugojimu. *Ketvirtuoju* klausimu buvo siekta išsiaiškinti ar respondantai yra girdėję tokią sąvoką kaip ekologinis turizmas (ekoturizmas). Apibendrinus respondentų atsakymus (žr. 3 pav.) aiškiai matyti, jog daugiau negu 57% atsakiusių yra šiek tiek girdėję apie ekoturizmą. Kita pusė - 25%

atsakė, kad žino kas yra ekoturizmas, o tuo tarpu 17% respondentų nežino kas yra ekoturizmas. Galima teigti, kad dauguma žmonių kurie dirba Marijampolės savivaldybėje žino kas yra Ekoturizmas, ir gali paaiškinti sąvokos reikšmę.

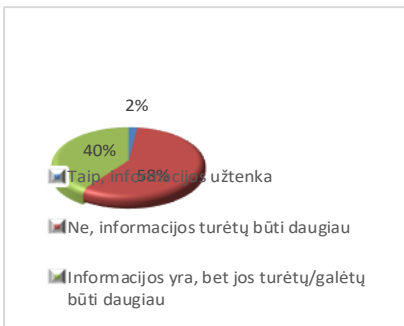

3 pav. Respondentų atsakymai apie ekoturizmo sąvokos žinomumą

Penktuoju klausimu buvo siekta išsiaiškinti ar asmenys dirbantys Marijampolės savivaldybėje domisi ekoturizmo veiklomis. Apibendrinus atsakymų rezultatus nustatyta, kad 37% visiškai nesidomi ekologinio turizmo veiklomis, tuo tarpu kita pusė teigė besidomintys (17%), ir besidomintys tik šiek tiek sudarė 46%. Galima daryti prielaidą, kad Marijampolės savivaldybėje iki šiol nėra aiškiai apibrėžta pati ekologinio turizmo (ekoturizmo) sąvoka ir menkai skleidžiama informacija apie šias veiklas. Šeštasis klausimas buvo pateiktas, norint sužinoti respondentų nuomonę apie Marijampolės savivaldybėje ekoturizmo veiklų pakankamumą. Vertinant respondentų atsakymus pastebėta, kad 65% (žr. 3 pav.) atsakė, jog ekoturizmo veiklų turėtų būti daugiau, o 33% atsakiusiųjų nežino, kad Marijampolės savivaldybėje yra ekoturizmo veiklų. Tik 2% atsakiusiųjų teigė, jog Marijampolės savivaldybėje ekoturizmo veiklų yra pakankamai. Tyrimo rezultatai parodė, kad asmenims dirbantiems ir gyvenantiems Marijampolės savivaldybėje, nėra pateikiama aiški informacija apie ekoturizmo veiklas, todėl šios veiklos nesulaukia susidomėjimo.

3 pav. Respondentų nuomonė apie ekoturizmo veiklų pakankamumą

4 pav. Respondentų nuomonė apie informacijos apie ekoturizmo veiklas pakankamumą

Septintuoju klausimu skirtu respondentams buvo siekiama išsiaiškinti ar asmenims gyvenantiems Marijampolės savivaldybėje pakanka informacijos apie ekoturizmo veiklas. Rezultatai parodė, kad daugiau nei pusė visų respondentų 58% (žr. 4 pav.) teigė, kad informacijos

yra, bet jos turi ir gali būti daugiau. Kita pusė (40%) teigė, kad informacijos apie ekoturizmo veiklas Marijampolės savivaldybėje neužtenka, ir jos turi būti gerokai daugiau. Apibendrinant galima teigti, kad Marijampolėje gyvenantys ir dirbantys asmenys mielai domisi ir toliau domėtusi ekoturizmo veiklomis, tačiau informacijos pateikiama per mažai ir ji dažnai nepasiekia vartotojų. *Aštuntuoju* klausimu buvo siekta išsiaiškinti kokiomis ekoturizmo veiklomis Marijampolės savivaldybės gyventojai norėtų pasinaudoti. Buvo pateiktos įvairios ekologinio turizmo alternatyvos: nakvynės stovyklavietėse, palapinėse (neteršiant gamtos); slidinėjimas; žygiai dviračiais; žygiai pėsčiomis; laukinės floros ir faunos stebėjimas; gamtos ir kultūros paveldo lankymas; aplinkos tvarkymas ir medžių sodinimas. Apibendrinus respondentų atsakymus galima teigti, kad Marijampolės savivaldybėje gyvenantys asmenys norėtų išbandyti visas ekologinio turizmo veiklas priklausomai nuo metų sezono. Ekoturizmo veiklos Marijampolės savivaldybėje galėtų būti tikrai populiarios, nes respondentai ne tik yra pasirošę pramogauti, bet norėtų susipažinti su teritorijos floros ir faunos grožiu, aplinkos tvarkymu ir jos saugojimu. *Devintuoju* klausimu buvo siekta išsiaiškinti, ar Marijampolės savivaldybėje gyvenantys ir dirbantys asmenys dalyvautų ekologinio turizmo veiklose, jeigu jos būtų nemokamos. Šiuo klausimu siekta, respondentus sudominti ekoturizmo veiklomis jų savivaldybėje, bei populiarinti jų žinomumą. Tyrimo rezultatai parodė, kad net 70% apklaustųjų dalyvautų ekologinio turizmo veiklose, nors jos ir būtų mokamos, o 27% atsakiusiųjų teigė, jog dalyvautų tik nemokamose ekoturizmo veiklose. *Dešimtu* klausimu buvo siekta išsiaiškinti iš kur Marijampolės savivaldybės gyventojai pirmą kartą sužinojo apie ekologinio turizmo veiklas savo savivaldybės teritorijose. Apklausos rezultatai parodė, kad 37% apklaustųjų pirmą kartą apie ekologinio turizmo veiklas sužinojo iš internetinių socialinių medijų. 16% respondentų atsakė, kad apie ekologinio turizmo veiklas Marijampolės savivaldybėje sužinojo iš draugų / pažįstamų. Apibendrinant galima teigti, kad nors Marijampolės savivaldybė nėra didelė, naujienas apie ekoturizmo veiklas galima plėtoti ne tik per socialines medijas, bet dalijantis informacija „iš lūpų į lūpas“. *Vienuoliktuoju* klausimu buvo siekta išsiaiškinti respondentų nuomonę apie ekologinio turizmo populiarinimo priemones. Nors respondentai galėjo rinktis atsakymus, kuriuose buvo pateiktos įvairios reklamos sklaidos alternatyvos, tačiau 34% teigė, jog reklamas apie ekoturizmo veiklas Marijampolės savivaldybėje labiausiai norėtų matyti įvairiuose naujienų puslapiuose. Paskutiniuoju dvyliktu klausimu buvo siekta išsiaiškinti ar Marijampolės savivaldybės teritorijos yra pritaikytos ekoturizmo veiklų plėtojimui, bei tobulinimui. Tyrimo rezultatai parodė, kad 71% apklaustųjų mano, jog Marijampolės savivaldybės teritorijos yra tinkamos ekologinio turizmo veikloms plėtoti.

IŠVADOS

1. Atlikta literatūros šaltinių analizė parodė, kad ekologinio turizmo samprata iš dalies skiriasi, nėra vieningo apibrėžimo, tačiau esminiai ekologinio turizmo aspektai, dėl kurių sutaria dauguma autorių yra aktyvus prisidėjimas prie gamtos ir kultūros paveldo išsaugojimo, istorijos pažinimas, mokymasis.
2. Vertinant ekologinio turizmo plėtos tendencijas Lietuvoje pastebėta, kad gamtinė aplinka, kultūros paveldas ir rekreacinių išteklių gausa sudaro palankias sąlygas ekologiniam turizmui plėtoti. Nors Lietuvos turizmo sektorius vienas iš sparčiausiai augančių turizmo pramonės šakų, tačiau ekologinis turizmas dar vis nėra itin populiarus. Nors šalies teritorijoje gausu ekologiniam turizmui tinkančių gamtinių išteklių, tačiau geresnes sąlygas šios turizmo rūšies plėtrai turi nacionaliniai ir regioniniai parkai, kurie pasižymi rekreacinių ir turistinių išteklių gausa. Siekiant išnaudoti turimus gamtinius išteklius tikslinga skatinti ekologinį turizmą mažesnėse teritorijose, kuriose išsidėstę pavieniai gamtos paveldo objektai.
3. Siekiant įvertinti esamą ekologinio turizmo situaciją Marijampolės savivaldybėje atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad šioje teritorijoje organizuojama nemažai įvairių veiklų ir pramogų, tačiau Marijampolės savivaldybė iki šiol nėra itin populiarus, kaip ekoturizmui patraukli vieta. Tyrimas atskleidė, kad Marijampolės savivaldybė yra tinkama

organizuoti ir plėtoti ekologinio turizmo veiklas, tačiau tikslinga aktyviau populiarinti ir reklamuoti lankytinas vietas ir teikiamus ekologinio turizmo produktus.

REKOMENDACIJOS

1. Didinti esamų ekologinio turizmo veiklų Marijampolės savivaldybėje populiarumą internetiniuose puslapiuose (Facebook, Instagram, Marijampolės miesto internetiniuose puslapiuose).
2. Numatyti lėšų ekologinio turizmo viešinimui pasitelkus televiziją, internetą, žiniasklaidą.
3. Plėtoti bendradarbiavimą su vietos bendruomenėmis, verslininkais, turizmo paslaugų teikėjais rengiant savivaldybės ekoturizmo paslaugų plėtros ir infrastruktūros gerinimo investicinius projektus.

Straipsnis parengtas Kolpingo kolegijos studentės Gabrielės Bartnikaitės baigiamojo bakalauro darbo pagrindu. Tyrimą 2022 m. atliko G. Bartnikaitė, duomenis šiam straipsniui analizavo ir straipsnį rengė abi autorės.

LITERATŪRA

1. Anužis, A., Anužienė, L. (2011). Darniojo turizmo paslaugos pasirinkimo modeliavimas. ISSN 1392-3137. TILTAI.
2. Armaitienė, A. ir kt., (2009). Turizmo terminų žodynas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 26.
3. Astromskienė, A., Sirusienė, R. (2007). Kaimo turizmas. Kaunas: UAB „Arx Baltica“.
4. Aukštaitijos Nacionalinis parkas. (2022). [Žiūrėta 2022 03 20]. Prieiga per internetą: <https://www.aparkai.lt/data/cxfinder/files/ANP-LT%20mazas.pdf>
5. Baškytė, R., Bezaras, V., Kavaliauskas, P., Klimavičius, A., Raščius, G. (2006). Lietuvos saugomos teritorijos. Kaunas: Lututė.
6. Beležentis, A., Paulauskienė, L., (2012). Ekologinio turizmo vystymas - nuo skatinimo iki darnumo.
7. Beležentis, A. (2020). Klimato kaita Lietuvai atveria galimybę tapti ekoturizmo centru. [Žiūrėta 2022 03 20]. Prieiga per internetą: <https://kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/klimato-kaita-lietuvai-atveria-galimybę-tapti-ekoturizmo-centru-954862>
8. Birgelytė, A. (2012). Ekologinis turizmas: metodinė priemonė. – Vilnius: Edukologija, ISBN 978-9955-20-745-0. P. 41, 42 – 43, 48.
9. Ceballos-Lascurain, H., (1987). Estudio de Prefactibilidad Socioeconomica del Turismo Ecologico y Anteproyecto Arquitectonico y Urbanistico del Centro de Turismo Ecologico de Sian Ka'an Roo. Mexico City: SEDUE.
10. Ceballos-Lascurain, H., (1996). Tourism, ecotourism and protected areas: The state of nature-based tourism around the world and guidelines for its development; IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
11. Čiegis, R. Zeleniūtė, R. (2008). Ekonomikos plėtra darnaus vystymosi aspektu. Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai. ISSN 1392-1142 t. 2, Nr. 1, p. 37-54.
12. Dowling, R. K., Fannell, D. A., (2003). The context of ecotourism policy and planning. Brock University, St. Catherines, Ontario, Canada. CAB international.
13. Drumm, A., Moore, A., (2005). An Introduction to Ecotourism Planning. Ecotourism Development: a Manual for Conservation Planners and Managers. Vol. 1. Second edition. Virginia, USA.
14. McGahey S., (2012), The ethics, obligations, and stakeholders of ecotourism marketing.
15. Dzukijos Nacionalinis parkas, (2019). [Žiūrėta 2022 01 22]. Prieiga per internetą: <http://gamta.cepkeliai-dzukija.lt/18867/-informacija-parko-lankytojams/paslaugos.html>

16. Fennell, D. A. (1999). *Ecotourism: An Introduction*. New York: Routledge, p. 43.
17. Honey, M. *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* Washington D.C. Island Press. 1999, p. 25.
18. <https://kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/klimato-kaita-lietuvai-atveria-galimybe-tapti-ekoturizmo-centru-954862>.
19. Lietuvos turizmo plėtros 2014-2020 metų programa.
20. Marijampolės informacijos turizmo centras. (2022). [Žiūrėta 2022 01 22]. Prieiga per internetą: <https://marijampoletic.lt/>
21. Stoškus, A., Birgelytė, A., Dijokienė, M. (2008). *Taikomasis mokslo tiriamasis darbas Ekoturizmo metodinės rekomendacijos*. - Vilnius: 2008.
22. TIES (2015). *The International Ecotourism Society (TIES)*. <https://hopineo.org/en/meet-kelly-bricker-ties-the-international-ecotourism-society/>

OPPORTUNITIES FOR ECOLOGICAL TOURISM DEVELOPMENT IN MARIJAMPOLE MUNICIPALITY

GABRIELĖ BARTNIKAITĖ, DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ
Kolping University of Applied Sciences, Lithuania

ANNOTATION

The article presents the situation of ecotourism as one of the types of active recreation and development opportunities in Marijampolė municipality. Over the years, tourism as a promising branch of investment has expanded into many different types: sports tourism, religious tourism, cognitive tourism, green (ecological) tourism, recreational tourism, and many others. Considering the fact that the preservation of natural resources, flora and fauna has recently become the most important problem for mankind, ecological tourism has become one of the most popular branches in tourism. This form of tourism is distinguished by the desire to preserve natural nature in various parts of the world. There is relatively little talk about ecotourism in Lithuania. It is understood that in order to integrate into the European context, Lithuania needs to clarify and self-assess the directions of application and development of ecological tourism. In Marijampolė municipality, ecological tourism is also not widely developed and known, it is not characterized by large flows of tourists. This paper solves the problem: what is the situation of ecological tourism in Marijampolė municipality and by what means can this activity be developed? The analysis of tourism activities in Marijampolė municipality pointed out various activities and entertainment abound in this area, but they are not fully used due to insufficient attention to advertising and popularization.

Keywords: ecological tourism, active recreation, Marijampolė municipality.

**PSICHOSOCIALINĖS PAGALBOS POREIKIS STUDENTAMS, DERINANT DARBĄ,
ŠEIMOS GYVENIMĄ IR STUDIJAS**

LEDA NORGIALIENĖ

Konsultantė RAMUNĖ BAGDONAITĖ-STELMOKIENĖ

VšĮ Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Europoje jau kelis dešimtmečius domimasi studentų psichosocialine gerove, tuo tarpu Lietuvoje tik pastaraisiais metais atkreiptas didesnis dėmesys į studentų psichosocialinės gerovės svarbą. Norint atskleisti, kokios psichosocialinės pagalbos tikisi studentai tam, kad būtų suteikta jiems tinkama pagalba, svarbu identifikuoti, su kokiais iššūkiais jie susiduria skirtingose situacijose derinant šeimos gyvenimą, studijas ir darbą. Straipsnyje pateikiami kokybinio tyrimo, kuriuo siekta atskleisti psichosocialinės pagalbos poreikį studentams, derinant darbą, šeimos gyvenimą ir studijas, rezultatai. Apklausti 6 dirbantys ir šeimas sukūrę studentai. Duomenų analizei atlikti pasitelkta induktyvi kokybinė turinio analizė. Tyrimo metu identifikuota, jog pagalba studentams teikiama iš trijų pagrindinių šaltinių: pagalba, kurią sukuria pats asmuo, pagalba iš pirminio ir antrinio tinklo. Atskleistas psichosocialinės pagalbos trūkumas iš antrinio tinklo: informacijos dėl teikiamų įvairių socialinių ir psichologinių paslaugų bei finansinių paskatų studentams stoka, dėstytojų supratingumo stoka, nepakankamas laikas skiriamoms užduotims atlikti. Stipriausiai išreikštas psichosocialinės gerovės specialistų pagalbos poreikis, pvz., psichologo konsultacijos.

IVADAS

Pasak Hlalele (2012), psichosocialinė parama apibrėžiama kaip nuolatinis emocijų, socialinių, psichinių ir dvasinių poreikių tenkinimo procesas. Jie visi yra laikomi pagrindiniais teigiamo žmogaus vystymosi elementais. Tai yra daugiau nei fiziniai asmens poreikių patenkinimai, – didesnis dėmesys skiriamas emocinio vystymosi bei socialinio bendravimo poreikių tenkinimui. Europoje jau kelis dešimtmečius domimasi studentų psichosocialine gerove (Bücker ir kt., 2018), tuo tarpu Lietuvoje tik pastaraisiais metais atkreiptas didesnis dėmesys į studentų psichosocialinės gerovės svarbą jų akademiniam pasiekimams (Rapuano, 2019; Lietuvos studentų sąjunga, 2021). Pastebėta, jog studentams vyksta svarbūs pokyčiai socialiniame ir akademiname gyvenime, jie susiduria su šeimos, darbo ir studijų suderinimo iššūkiais, trukdančiais sėkmingai tęsti studijas ir įgyti reikiamas kompetencijas.

Remiantis Čyžiute (2017), šeimos įvaizdžio supratimą visuomenėje, kuomet vyras yra šeimos maitintojas, pakeitė kita – kur šeimos maitintojo, vaikų priežiūros vaidmenimis dalijamasi priklausomai nuo gyvenimiškų aplinkybių ir tarpusavio susitarimo. Gimstamumas Lietuvoje mažėja, bet vaikų poreikis, kurį tapatina su alternatyva vienatvei, svarba auga. Moterys išsilaisvina iš stereotipinio modelio ir šeimos tampa moderniomis. Šeimose, tiek moterys, tiek vyrai siekia išsilavinimo ir karjeros jau turint vaikų ir dėl to neatsisako viso potencialo išnaudojimo galimybių. Vyrai ir moterys išlaisvinami iš jiems priskirtų stereotipinių, tradicinių vaidmenų ir yra labiau orientuoti į save. Tad šiame darbe siekiama atskleisti ne tik studentų – vyrų – tėčių, bet ir studentų – moterų – motinų patirtis, derinant studijas, tėvystės / motinystės iššūkius ir darbą.

Zulumskytė ir Skipstaitienė (2012) savo tyrime analizavo moterų studijų ir darbo suderinimo veiksnių raišką, autorės akcentavo studijuojančių ir kartu dirbančių moterų požiūrį į studijas, nuolatinio mokymosi ir profesinės veiklos derinimo svarbą. Bet jų tyrimas atspindi apskritai suaugusių studentų moterų su darbine patirtimi požiūrį į šeimą ir karjerą. Jų darbe atskleista, kad šių dienų visuomenėje aktyviai keičiamasi nuomonėmis ne tik apie darbinę, bet ir apie asmeninę žmogaus karjerą: galimybę parodyti savo stiprias puses darbe ir šeimoje, gilinti žinias ir tobulinti įgūdžius, nuolat studijuoti ir stengtis pasiekti aukštų rezultatų visose gyvenimo srityse. Pastebėta, jog trūksta tyrimų apie studentų – vyrų – tėvų patirtis, derinant šeimos gyvenimą, darbą ir studijas.

Tėvai (tiek moterys, tiek vyrai), bandantys suderinti studijas, šeimos gyvenimą ir profesinę karjerą susiduria su įvairiais psichosocialiniais sunkumais.

Remiantis Giedraitienės ir Čepienės (2005) atliktu tyrimu, kuriame teigiama, kad jaunimo požiūris į šeimą ir profesinio siekimo norai bei prioritetai nuolatos keičiasi, psichosocialinės pagalbos poreikis studentams yra per mažai tyrinėjamas. Kadangi studentai, sukūrę šeimą ir turintys darbą, susiduria su įvairiais vidiniais ir išoriniais sunkumais, jiems reikia pagalbos, norint juos išspręsti, siekiant, kad nenukentėtų nei jų asmeninė, nei jų aplinkos gerovė. Norint atskleisti, kokios psichosocialinės pagalbos tikisi studentai tam, kad būtų suteikta jiems tinkama pagalba, svarbu identifikuoti, su kokiais iššūkiais jie susiduria skirtingose situacijose derinant šeimos gyvenimą, studijas ir darbą.

Straipsnyje keliamas probleminis klausimas - kokios psichosocialinės pagalbos trūksta studentams derinant darbą, šeimos gyvenimą ir studijas?

Straipsnio tikslas – atskleisti psichosocialinės pagalbos poreikį studentams, derinant darbą, šeimos gyvenimą ir studijas.

Uždaviniai:

1. Išskirti, su kokiais iššūkiais susiduria studentai, derindami darbą ir studijas.
2. Apibūdinti iššūkius, kuriuos patiria studentai, derinant šeimos gyvenimą ir studijas.
3. Identifikuoti, kokią psichosocialinę pagalbą studentai gauna, derinant darbą, šeimos gyvenimą ir studijas.
4. Nustatyti, kokios pagalbos trūksta studentams, derinant darbą, šeimos gyvenimą ir studijas.

Iššūkiai, su kuriais susiduria studentai, derinant darbą, šeimos gyvenimą ir studijas

Remiantis McPartlan, Rutherford, Rodriguez, Shaffer ir Holton (2021) atliktu tyrimu, galima pastebėti, kad ištęstines studijas ir dienesines studijas renkasi skirtingo gyvenimo tipo asmenys. Tyrime atsiskleidė, kad dažniausiai ištęstines studijas renkasi asmenys, kuriems yra svarbus lankstumas – šeimas sukūrę asmenys, darbą prioretizuojantys studentai. Pasak Gilardi ir Guglielmetti (2011), studentai yra skirstomi į tradicinius studentus (apie 19 metų amžiaus, studijas pradėję iškart po vidurinės mokyklos baigimo, dažniausiai iš vidutinės klasės šeimų) ir netradicinius studentus (dažniausiai apie 23-25 metų amžiaus, praėjus bent keletui metų po vidurinės mokyklos baigimo, dažniausiai turintys darbą ir / ar šeimą). Šiame tyrime nagrinėjami antros grupės studentai. Zumulskytės ir Galminaitės (2011) tyrime apie akademinio jaunimo patiriamus mokymosi sunkumus studijų pradžioje ir vėlesniais studijų metais atskleista, jog daugelis studijuojančių žmonių tiek nuotolinėse, tiek ištęstines studijose susidūrė su laiko trūkumu pradėjęs studijuoti. O tai gali vesti prie perdegimo sindromo, kuomet nebepajėgiama sėkmingai suderinti darbo ir studijų. Perdegimo sindromą studentų tarpe ar įvairiose darbinėse srityse dažnai analizuoja skirtingi tyrinėtojai. Fedotenkova (2021) nagrinėjo medicinos studentų perdegimo sindromą ir nurodė, kad perdegimo sindromo komponentai yra emocinis išsekimas, depersonalizacija ir sumažėjęs veiksmingumas. Vinitha ir Rangarajan (2019) tyrime taip pat buvo nurodyta, kad studentai susiduria su fiziniu ir psichologiniu sunkumu, derinant darbą ir studijas. Studentai nurodė, kad dirbant jie jaučia mažesnį pasitenkinimą savo studijų gyvenimu, neturi pakankamai laiko įprastiesiems dalykams, pvz., tokiems kaip pusryčiai. Studentai susiduria su dilema dėl darbo poveikio studijoms ir tenka rinktis tarp studijų ir darbo pirmumo, visgi - dažniausiai nukenčia abi pusės. Aukštosios mokyklos ir tėvystės lūkesčiai – įsipareigojimas visu etatu. Šios nesuderinamos idealizacijos palieka studentą suglumusį. Studijuojantys tėvai jaučiasi nepajėgūs patenkinti kultūrinių lūkesčių būti „gerais“ tėvais ir „gerais“ studentais. Rūpinimasis vaiku ar vaikais dažnai suvokiami kaip darbas visą darbo dieną ir savaime suprantamas dalykas visuomenėje, tai atneša iššūkius mamoms ir tėčiams, kurie kartu ir studijuoja. Mikkelsen (2007) savo tyrime išskyrė, kad studentai, kurie vienu metu laviruoja šeimos gyvenimo ritmu, darbu ir studijomis, dažniau susiduria su emociniais sunkumais, dėmesio koncentracijos stoka, atliekant numatytas užduotis visose srityse, kuriose dalyvauja. Pare (2009) taip pat savo tyrime išskyrė, kad studentai, turintys savo vaikų dažniau nebaigia mokslų arba nestoja į aukštesnes mokslų pakopas. Ji

teigė, kad studentai su vaikais rečiau stoja į aukštesnes studijų pakopas nei absolventai be vaikų. Absolventai su vaikais dažniau teigia, kad asmeninio gyvenimo ir darbo derinimas nėra lengva patirtis ir tai gali atrodyti neįveikiama, norint mokytis ir siekti akademinį aukštumą. Torres, Sangala, Jose ir Mortos (2020) tyrime apie studenčių-mamų patirtis išsiaiškino, kad dažnai susirgus vaikui mamai tenka praleisti paskaitas, nes reikia rūpintis sergančiu vaiku namuose. Laiko stoka yra dažna problema, nes reikia rinktis tarp pirmenybės pasirūpinti vaiku ir pirmenybės studijų užduočių atlikimui. Taip pat reikia gebėti planuoti finansinius išteklius, nes studijuojant ir turint šeimą, arba lieka mažai laiko darbui, arba išvis nelieta, o tai gali lemti žemesnes finansines pajamas. Pasak Mikkelsen (2007), šeimos gerovei kyla rizika, kai šeimos laikas yra skiriamas mokymuisi savarankiškai. Tėvai, kurie studijuoja kelia grėsmę šeimos gerovei, neskiriant pakankamai laiko bendram laiko leidimui, šeimos atostogoms. Studentai-tėvai susiduria su poilsio, miego trūkumu, visa tai neigiamai veikia ir finansinę gerovę – tenka atsakyti darbo sesijų metu. Taip pat studentai, kurie mokosi namų aplinkoje dažniausiai tai daro nereguliaru metu arba su įvairiais trukdžiais ir tai kenkia mokymosi kokybei ir žmogaus sveikatai.

Studentų gaunama psichosocialinė pagalba, derinant darbą, šeimos gyvenimą ir studijas

Bosch (2013), tyrinėdama motinystės ir studijų suderinamumą, padarė išvadas, kad studijos paveikė beveik kiekvieną moters gyvenimo aspektą. Buvo išsiaiškinta, kad moterys išmoko derinti laiką tarp studijų ir vaikų priežiūros. Prie laiko planavimo įveikę prisidėjo ir partnerių parama bei poilsio ir miego aukojimas. Moterys nurodė, kad jas paskatino susidurti su šiais iššūkiais ir juos įveikti asmeninių pasiekimų troškimas ir noras duoti geresnę ateitį savo vaikams. Aukštojo mokslo išsilavinimas buvo tarsi apdovanojimas, rodantis laisvę, pasididžiavimą savimi ir profesinių gabumų įrodymas. Mikkelsen (2007) atlikto tyrimo metu taip pat buvo atrasta, kad studentų partneriai ar sutuoktiniai labai prisideda prie studijuojančio partnerio gerovės emociškai juos palaikant ir paskatinant, taip pat susidorojant su kasdieniais darbais, tokiais kaip - pasirūpinimas vaiku, namų ruoša ar maisto gamyba. Moghadam ir kt. (2017) tyrimo rezultatuose buvo atskleista, kad dažnai ta pagalba yra abipusė, kai abu tėvai studijuoja. Palaikymas, kurį tėvai suvokia gaunantys iš aukštosios mokyklos, gali pakeisti jų studijų rezultatus. Tyrimai, kuriuos atliko Hammer, Grisby ir Woods (1998) bei Šidlauskienė ir Borisevičienė (2007), atskleidė, kad studentai, kurie sulaukė aukštosios mokyklos teikiamos veiksmingos paramos, pasižymėjo žemiausiu mokymosi įstaigos ir studentų konflikto lygiu. Bosch (2013) teigė, kad studentės mamos yra atskira grupė, todėl į jas aukštosios mokyklos administracija turėtų reaguoti atitinkamai ir joms padėti. Šių dienų aktualijose labiau reiktų akcentuoti šeimas (mamas ir tėčius) su vaikais, neišskiriant tik studenčių-mamų. Laikyti šią studentų grupę tokiais pačiais kaip ką tik vidurinę mokyklą baigusius ir dabar esančius bakalauro studijų studentus būtų netinkama, kadangi ši studentų grupė turi specifinių poreikių ir daugybę kitų pareigų be savo, kaip studento, vaidmens. Rapuano (2019) taip pat nurodė, kad vidinė motyvacija, stiprybė, mokėjimas naudotis aplinka ir pasitikėjimas savimi leidžia geriau derinti pareigynes ir pasiekti geresnių mokymosi rezultatų. Kadangi studentų patiriamų iššūkių, derinant kelis skirtingus darbus, įveika labai priklauso nuo psichosocialinės gerovės ir pasitenkinimo jausmo, svarbu atsižvelgti į tyrimus susijusius su studentų psichosocialine gerove. He, Turnbull, Kirshbaum, Phillips ir Klainin-Yobas (2018) tyrimas nors ir atskleidė, kad netradiciniai studentai susiduria su didesniu stresu ir jaučia žemesnę psichosocialinę gerovę, mokslininkai nurodė, kad studentai geriau susitvarko su iššūkiais dėl turimos gyvenimiškos patirties. Tiriamieji nurodė, kad šeimos gyvenimo, darbo ir studijų derinimas jiems padeda, jie įgijo savo veiksmingumo, atsparumo, sąmoningumo įgūdžių. Li, Dorstyn ir Denson (2014) tyrimas atskleidė, kad studentai yra linkę ieškoti profesionalios pagalbos. Tai prisideda prie studentų psichosocialinės gerovės, padeda įveikti iškilusius iššūkius bei atrasti vidinę pusiausvyrą, norint suderinti tėvystę ir studijas. Goh, Xie, Wahl, Zhong, Lien ir Romano (2007) tyrime apie studentų požiūrį į psichosocialinę pagalbą taip pat atskleidė, kad studentai teigiamai žiūri į psichosocialinės pagalbos ieškojimą. Šie aspektai yra susiję su tuo, kad jie yra ankščiau gavę

pagalbos, taip pat, kad gauna paramą iš daugiau šaltinių, tokių kaip šeima ir artimieji, ar turėjo žinių apie psichosocialinės pagalbos naudą.

Tyrimo metodologija

Siekiant atskleisti pačių tyrimo dalyvių (studentų) patirtis, kaip jie derina studijas, darbą ir šeimos gyvenimą, su kokiais iššūkiais susiduria, kaip juos sprendžia bei kokios psichosocialinės pagalbos jiems trūksta, buvo panaudotas pusiau struktūruotas interviu. Pusiau struktūruotas interviu atliekamas sukūrus konkrečių klausimų planą pagal iškeltus tyrimo problemos klausimus. Naudojant šį interviu metodą, stengiamasi neuždavinėti uždarų klausimų, nes norima, kad interviu dalyvis atsakytų kiek įmanoma plačiau ir savais žodžiais į užduodamus klausimus, taip pat prašoma pateikti pavyzdžių. Gavus plačius atsakymus, tyrėjas turi mažesnę tikimybę interpretuoti klausimus savaip ir bus tikslingesni tyrimo rezultatai. Tyrimo metu buvo apklausti 6 dirbantys ir šeimas sukūrę, šiuo metu studijuojantys asmenys (3 vyrai ir 3 moterys).

Tyrimo dalyviams buvo užduoti šie pagrindiniai 3 atviro tipo klausimai su pasitikslinamaisiais klausimais:

1. Su kokiais iššūkiais susidūrėte / susiduriate derindami studijas, darbą ir šeimos gyvenimą?
2. Kokią psichosocialinę pagalbą gaunate / gavote, siekiant sėkmingai suderinti studijas, darbą ir šeimos gyvenimą?
3. Kokios pagalbos jums trūksta, derinant studijas, darbą ir šeimos gyvenimą?

Tyrimas organizuotas 2021 m. lapkričio – 2022 m. gegužės mėn.

Tiriamųjų atrankai vykdyti, buvo remtasi patogiąja atranka, kuomet „imtis formuojama, pasirenkant lengviausiai tyrėjui prieinamus atvejus“ (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, p., 63). Tyrimo vieta – internetinės programos „Zoom“ pagalba iš tiriamųjų ir tyrimo vykdytojo pasirinktos vietos, bei susitikus gyvai su tyrimo dalyviais abiem pusėms tinkančioje vietoje.

Tyrimas buvo organizuojamas laikantis tyrimo etikos principų (pagal Sabaliauskas ir Žydzūnaitė, 2011): pagarba asmens privatumui, konfidencialumas, geranoriškumas ir nusiteikimas nepakenkti tiriamajam asmeniui, teisingumas.

Tyrimo rezultatų analizė

Analizuojant duomenis, išskirtos šios pagrindinės temos: iššūkiai, su kuriais susiduria studentai, derindami darbą, šeimos gyvenimą ir studijas; studentų gaunama psichosocialinė pagalba, derinant darbo, šeimos gyvenimo ir studijų iššūkius; psichosocialinės pagalbos trūkumas studentams, derinant darbą, šeimos gyvenimą ir studijas.

Pirmuoju interviu klausimu buvo siekta atskleisti, su kokiais iššūkiais susiduria studentai derinant šeimos gyvenimą, darbą ir studijas. Tyrimo rezultatai matomi 1, 2 ir 3 lentelėse.

1 lentelė

Studijų ir šeimos gyvenimo suderinimo iššūkiai

SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Prioritetų skirstymo dilema	<...> yra tekę rinktis ar vaiko spektaklis darželyje ar pasirošimas svarbiam egzaminui, tuo metu atrodo viskas svarbu, bet turi rinktis <...> (TD2). <...> sunku buvo rinktis tarp šeimos gerovės ir asmeninio išsilavinimo, rinkausi žinodamas, kad dar grįšiu <...> (TD6).
Laiko šeimai stoka	<...> dažnai neužtenka laiko su vaiku nueiti į žaidimų aikštelę, ar į baseiną <...> (TD1). <...> tą savaitę kai vaikai su manim, tai tas laikas ir būna tik bėgte, bet kad normaliai išeitume kažkur kaip šeima, tai kai atostogos, net ne savaitgaliais <...> (TD4).

Susilpnėjęs ryšys su partneriu	<...> tai per tą amžiną laiko trūkumą ir išsiskyrėm <...> (TD4). <...> kol vaikai maži, tai visai laiko kartu buvimui nelieka, belieka tikėtis, kad ištersim kol baigsiu mokslus. Neatsimenu kada buvom pasimatyme <...> (TD5).
---------------------------------------	--

Interviu metu tyrimo dalyvių paprašius papasakoti, koks yra šeimos požiūris į studijas, kaip vyksta jų šeimos gyvenimas, kai tyrimo dalyviams vyksta paskaitos, atsiskleidė prioritetų skirstymo dilema. Apie laiko stoką pasakojo visi tyrimo dalyviai. Laiko stoka kelia daugelį sunkumų tiek studijų procese, tiek šeimos gyvenime. Tyrimo metu atskleistas dar vienas studijų ir šeimos gyvenimo derinimo iššūkis ir pasekmė – susilpnėję ryšiai su partneriu. Interviu metu tyrimo dalyvių buvo paklausta, ar studijų, darbo ir šeimos derinimas turi įtakos ne tik vaikams, bet ir bendravimui su partneriu. Šiuo klausimu atsiskleidė, kad tai turi tiek teigiamos (sustiprėjęs vienas kito supratingumas, palaikymas, įvairių iššūkių sprendimas kartu ir vertinamas laisvas laikas), tiek neigiamos įtakos.

Atskleidus, su kokiais pagrindiniais iššūkiais susiduria tyrimo dalyviai, derindami studijas ir šeimos gyvenimą, toliau buvo siekta nustatyti, kokie yra studijų ir darbo derinimo iššūkiai (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Studijų ir darbo suderinimo iššūkiai	
SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Darbo užduočių neatlikimas	<...> būna, kad darbe kažko tenka nedaryti, kad pasidarytum mokslus arba atvirksčiai, kai skiriu laiką mokslams. Būna koks ekstra atvejis darbinis iškyla ir tenka mesti pradėtus mokslo darbus (TD3). Darbe dažniausiai bandau išeiti valanda, dviem anksčiau, kad spėti arba į fizinę arba internetinę paskaitą, arba egzaminą, arba atsiskaitymą<...> (TD1).
Finansinės padėties susilpnėjimas	<...> mano studijų grafikas toks, kad kiekvieną savaitę trečiadieniais turiu praleisti paskaitose, mano šefas mane išleidžia, bet neapmoka, tai automatiškai alga pasijaučia mažesnė (TD4). <...> ir finansiškai nepajėgiau išlaikyt šeimos. Žmona aišku gavo dekretą, bet neužteko viskam (TD6).
Koncentracijos stoka	<...> iki vaiko turėdavau gerą koncentraciją mokslams, atsisėsdavau ir mokydavau. Dabar tai vaikas verkia <...> (TD3). <...> kai bandau mokytis – mintys ties vaikais, kai būnu su vaikais – galvoju apie mokslus (TD5).
Laiko stoka	Aš tai realiai nieko nespėju. Atsikeli ir bėgte varai, kad suruošt vaikus, po to bėgte darbe ir namie su mokslais ir darbais ir šeima bėgte (TD4).

Paprašius papasakoti, kaip tyrimo dalyviams sekasi derinti darbą su studijomis, ir su kokiais iššūkiais susiduria, atsiskleidė darbo užduočių neatlikimas. Tyrimo metu buvo atskleistas svarbus aspektas, kurį jaučia daugiau ar mažiau kiekvienas tyrimo dalyvis, tai finansinės padėties susilpnėjimas. Šis aspektas ypatingai svarbus žmonėms turintiems šeimą ir kitus finansinius įsipareigojimus, kadangi auginant vaiką dažniausiai finansų reikia daugiau. Interviu metu išryškėjo, jog tyrimo dalyviai, derindami studijas ir darbą, susiduria su koncentracijos stoka. Dažniausiai koncentracijos stoką iššaukia – poilsio trūkumas, kokybiško miego stoka, stresas. Dėl koncentracijos stokos ir panašių iššūkių, tyrimo dalyviai įvardijo ir laiko stoką, kuri atsiskleidė ir kalbant apie šeimos ir studijų derinimą.

Atskleidus su kokiais iššūkiais susiduria studentai, derinant darbą ir studijas, toliau buvo siekiama išsiaiškinti su kokiais emociniais sunkumais susiduria studentai derinant darbą, šeimos gyvenimą ir studijas (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Studentų emocinė būseną derinant darbą, šeimos gyvenimą ir studijas	
SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Išsibalansavimas	<...> Prarandi visiškai kontrolę ir po sesijos jautiesi, tarkim prireikia tiek šefo pagalbos, tiek aplinkinių pagalbos, kad paskui galėčiau susirinkti save ir jaustis pilnaverčiu žmogum, nes savijauta būna taip, kad aš nebeturiu kontrolės, aš nieko nesugebu ir viskas eina tiesiog šuniui ant uodegos <...> (TD1).
Stresas	<...> man viskas nauja, tai jaučiu stresą visur, nuo namų iki darbo, o tame tarpe ir paskaitose ir viskame kas su tuo susiję (TD3).
Nuovargis	<...> savo asmenines atostogas tenka naudoti paskaitoms, todėl kai ateina laikas šeimos atostogoms, aš jų neturiu. Tai galų gale gaunasi, kad dirbu arba mokausi visa laiką, o atostogų, kad pailsėt ir nelieka <...> (TD2).
Nepasitikėjimas	ir galų galiausiai nežinau ar tu atliksi šimtu procentų gerai savo studijas, taip kaip tu norėtum atlikti arba gebi atlikti bendrai paėmus <...> (TD1).
Bejėgiškumas	<...> kartais atrodo taip sunku susitaikyti su tuo, kad viena visgi nepajėgiu. Kai stojau mokytiš įsivaizdavau, kad viskas bus lengva, kad su vyru su viskuo puikiai susitvarkom ir tai, kad aš studijuosiu niekas nepasikeis. <...> (TD2).
Savigrauža	Šiuo metu nukenčia mano artima aplinka. Prasidėjęs savikaltės ir savigraužos jausmas, kad negali padaryti to, kad nespėji visko. Kad negali suteikti to ko reikia tavo šeimai (TD1).

Tyrimo dalyviai interviu metu pasakodami apie studijų, šeimos gyvenimo ir darbų derinimą, atskleidė, kad dažnai jaučiasi išsibalansavę. Emociškai išsibalansavęs asmuo jaučia stresą, šią emociją taip pat įvardijo tyrimo dalyviai. Pasakojimuose apie sesijų laikotarpiu iškylančius sunkumus, tyrimo dalyviai įvardino nuolatinį nuovargį. Tai būseną, kai asmuo jaučia miego trūkumą, neturi pakankamai laisvo laiko, kad atsigautų po darbingų užsiėmimų. Kalbant apie studijų, šeimos gyvenimo ir darbo derinimo iššūkius, atsiskleidė studentų nepasitikėjimas savimi, savo galimybėmis ir aplinka. Bendraujant su tyrimo dalyviais, išaiškėjo ir studentų bejėgiškumo jausmas, kuris kyla iš nepasitikėjimo savimi. Tyrimo dalyviai įvardijo ir savigraužą, kaip jausmą, kurį sukelia darbo, šeimos gyvenimo ir studijų derinimas.

Atskleidus, su kokiais iššūkiais ir emociniais išgyvenimais susiduria studentai, derindami studijas, šeimos gyvenimą ir darbą, toliau buvo siekiama atskleisti, kas jiems padeda šiuos iššūkius įveikti, kokią pagalbą jie gauna, kokios trūksta. Antruoju klausimu buvo siekiama išsiaiškinti kokią psichosocialinę pagalbą gavo / gauna studentai, siekiant sėkmingai suderinti studijas, darbą ir šeimos gyvenimą. Tyrimo rezultatai pateikiami 4 ir 5 lentelėse.

4 lentelė

Psichosocialinė pagalba studentams iš pirminio tinklo	
SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Sutuoktinio palaikymas	Vyro palaikymas, paskatinimas ir supratimas yra labai didelė pagalba, nes be to tikrai negalėčiau su tuo susitvarkyti (TD2).
Šeimyninių pareigų pasidalinimas	Tą savaitę, kai aš einu į mokslus, dažniausiai nespėju vaiko pati pasiimti iš darželio, tą tai padaro vyras (TD1). <...> žmona padeda labai daug. Be jos tai niekaip neišsiversčiau. Mes nuo pradžių susitarėm, kad vaiku rūpinsimės abu vienodai, bet kartais atrodo, kad jai perduodu didesnę dalį šiuo metu (TD3).
Senelių pagalba prižiūrint vaikus	<...> labai džiaugiuosi, kad tėvai yra šalia ir, kai jau nebespėjam, jie mums padeda su vaiko priežiūra (TD3). Turiu mamą, sesę su šeima, bet nesinori jų apkrauti. Esant sesijų metu, kai

	manęs nebūna namie, - taip, žinoma, prašau <...> (TD1).
Vyresnių vaikų pagalba prižiūrint jaunesnius vaikus	<...> vaikų ligos atveju yra buvę, kad, man dalyvaujant paskaitose, prašau vyresnio kitame kambaryje prižiūrėti jaunėlį, nes jei koks egzaminas ar kitas atsiskaitymas, tai pati jau niekaip nebeįėjusi visko susižiūrėti ir susikoncentruoti į užduotį (TD2).

Sutuoktinio palaikymas buvo nurodytas, kaip vienas iš labai svarbių pagalbos būdų, derinant studijas, šeimos gyvenimą ir / ar darbą. Kalbant apie emocinį palaikymą iš sutuoktinio, tyrimo dalyviai pasidalino, kad ne mažiau svarbu ir tai, kad partneriai padeda su šeimyninių pareigų pasidalinimu. Tyrimo dalyvių paklausus, kokios pagalbos sulaukia iš artimųjų, išryškėjo, kad studentai sulaukia senelių pagalbos prižiūrint vaikus. Kiti tyrimo dalyviai neturi tėvų ar kitų artimųjų, bet nurodė, kad, esant reikalui, jiems padeda vyresni vaikai, prižiūrint jaunesnius vaikus. Visi studentai, kurie įvardino, jog gauna pagalbą iš artimųjų, nurodė, kad šį pagalbos šaltinį renkasi retai, tik tuomet, kai nemato kitos išeities. Bet tęsiant interviu pokalbį, atsiskleidė, kad dažniau tyrimo dalyviai naudojami antrinio tinklo pagalbą (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Psichosocialinė pagalba studentams iš antrinio tinklo

SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Auklės pagalba	Kadangi žmona irgi dirba, tai turime pastoviai auklę, nes man paskaitos kasdieną iki devintos valandos vakaro (TD3). <...> kai jau visiškai spaudžia, ieškai, ieškai galimybių, ieškai, klausai žmonių, bandai ieškot auklės (TD1).
Bendradarbių palaikymas	<...> prireikia tiek šefo pagalbos, tiek aplinkinių pagalbos <...>, darbe šefas padeda, tiksliau galbūt išklauso ir sustato ribas (TD1).
Bendrakursių dalinimasis informacija	Kai niekas iš šono nebegali padėti su vaiko priežiūra, tai nedalyvauju paskaitose ir vėliau prašau kurso draugų, kad pasidalintų informacija, paašškintų, kaip daryti užduotis (TD3).
Psichologo konsultacijos	<...> nemeluosiu, šiais metais pradėjau lankytis pas psichologą. Nes kartais atrodydavo, kad nebežinau kaip viską aprėpti ir ar teisingai aš elgiuosiu, kad turint tokį mažą vaiką aš pasiryžau studijuoti aukštesnėse studijose (TD3). <...> vis pagalvoju, kad reiktų pasidomėti psichologais ar kažkuo, kur galėčiau išsišnekėti be baimės ir atiduoti savo sunkumus (TD1).

Auklės pagalba yra puikus pagalbos būdas, kuomet artimųjų ratas negali padėti, o darbe arba studijose yra neatidėliojamų reikalų. Tėvai dažnai susiduria su vaikų peršalimo ligomis, o tokios ligos gali tęstis ir ne vieną dieną. Kadangi nutraukti darbinių įsipareigojimų ar atidėti paskaitų lankymą nėra galimybės, studentai renkasi samdomą auklės pagalbą. Su iššūčiais studentai susiduria ir darbe, kai jų darbinę veiklą paveikia studijų sesijos ar asmeniniai šeimos išgyvenimai. Studentai atskleidė, kad jiems tokiais atvejais padeda bendradarbių palaikymas. Pasakojant apie aplinkinių pagalbą, išaiškėjo, jog bendrakursių dalinimasis informacija yra labai reikšmingas, kai studentai dėl šeimos aplinkybių ar darbinių reikalų neturi galimybės dalyvauti paskaitose, jiems praleista informacija suteikia bendrakursiai. Kai aplinkinių pagalbos būna nepakankamai, studentai ieško profesionalios pagalbos. Psichologinė pagalba dažnu atveju galėtų būti suteikta ankščiau, bet dėl sunkumo atpažįstant problemą, dėl žinių trūkumo ar stigmos ne visada kreipiamasi laiku.

Trečiuoju interviu klausimu buvo siekta išsiaiškinti, kokios psichosocialinės pagalbos trūksta studentams, derinant studijas, darbą ir šeimos gyvenimą. Nei vienas tyrimo dalyvis neminėjo pagalbos trūkumo iš pirminio tinklo, bet įvardijo trūkstamos pagalbos poreikį iš antrinio tinklo. Tyrimo rezultatai pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė

Iš antrinio tinklo trūkstamos psichosocialinės pagalbos poreikis studentams

SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Aukštosios mokyklos dalinimasis detalesne informacija	Būtų labai naudinga, jei universitetas teiktų daugiau informacijos: kur prašyt pagalbos ar kažkaip (TD5). Aš manau, kad jei kolegija būtų daugiau teikus informacijos, kaip perstoti į

	ištęstines, būčiau gal baigęs (TD6).
Dėstytojų supratingumas	Man tiesiai pasakė, kad atėjai studijuot, savo problemas palik už durų, juk suaugęs vyras <...> (TD3).
Ilgėnis laikas užduotims atlikti	<...> labai norėjosi paprašyti supratingumo ir paprasčiau, kad palauktų, kad sunkus periodas, bet nesulaukiau (TD2).
Lengviau prieinamos konsultacijos	<...> man ne visada tinka jų nustatytas laikas, aš neprašau vakarais vėlai ar kažką, bet galėtų dažniau atsiklausti į mūsų požiūrį, poreikius (TD4).
Privalomos psichosocialinės patikros	Idealiu variantu tai įsivaizduoju, kad padarytų grafiką, kada apsilankyti pokalbiui, gal specialistai pastebėtų problemą dar prieš jai atsirandant (TD6).

Kalbant apie iš antrinio tinklo trūkstamos psichosocialinės pagalbos poreikį studentams, atskleista, jog studentai jaučia aukštosios mokyklos teikiamos informacijos trūkumą. Dėstytojai yra žmonės, su kuriais studentai susiduria kiekvieną kartą, jie juos lydi paskaitose, su jais kontaktuojama ir po paskaitų kitais studijų dalykais. Dėstytojų supratingumas yra vienas iš aspektų, apie kurį kalbėjo studentai, įvardijant, kokios psichosocialinės pagalbos jiems trūksta. Taip pat interviu metu paaiškėjo jog studentams trūksta ilgėnio laiko užduotims atlikti. Kalbant apie pagalbą, kurios tikisi iš dėstytojų, studentai minėjo, jog norėtų lengviau prieinamų konsultacijų laikų. Dėl įvairių skirtingų iššūkių, paliečiančių studentus, jie išskyrė, kad aukštosios mokyklos turėtų pastebėti ir pasiūlyti pagalbą, jie įvardijo, kad tai galėtų būti privaloma psichosocialinė patikra.

Apibendrinant galima teigti, jog studentai įvardino kelis teikiamos psichosocialinės pagalbos trūkumus iš antrinio tinklo. Jie teigė, kad aukštosiose mokyklose turėtų būti aiškiau pateikiama informacija dėl teikiamų įvairių socialinių paslaugų studentams ir kur dėl jos kreiptis. Taip pat jie tikisi didesnio dėstytojų supratingumo, kai iškyla dilema tarp šeimos ir studijų. Studentams padėtų ilgėnis laikas skiriamoms užduotims atlikti arba kitokia užduočių atlikimo sistema laike, pritaikyta studentams, turintiems šeimas ir darbus. Stipriausiai išreikštas buvo psichosocialinės gerovės atstovų pagalbos poreikis, pvz., tyrimo dalyviai norėtų privalomų specialistų patikrų mokymosi įstaigose ar lengvai prieinamos psichologo konsultacijos.

IŠVADOS

Atlikus lietuvių ir užsienio šalių tyrimų apžvalgą, atskleista, jog pagrindiniai iššūkiai, su kuriais susiduria studentai, derinant darbą, šeimos gyvenimą ir studijas, yra šie: laiko trūkumas, šeimos gerovės trikdymas, finansinis nepakankamumas, dėstytojų nesupratingumas bei emociniai sunkumai, tokie kaip depresija, nerimas, perdegimo sindromas, psichologinės krūvis, kurie paveikia psichosocialinę studentų gerovę. studentai jaučia neigiamą įtaką mokymosi kokybei, jiems sunkiau sekasi sukoncentruoti dėmesį, dirbantys studentai jaučia didesnę nuovargį bei stresą. Visų šių neišspręstų iššūkių pasekmės gali būti studijų nutraukimas ar sustabdymas. Taip pat studentai, siekiantys baigti studijas, gali ieseiti iš darbo, tačiau tokiu atveju susiduriama su dar didesniu finansiniu nestabilumu, o kartais tokio pasirinkimo studentai daryti net negali, tad renkasi nutraukti ar sustabdyti studijas, bet neprarasti darbo.

Tyrimo metu identifikuota psichosocialinė pagalba, kurią gauna studentai, derindami darbą, šeimyninį gyvenimą ir studijas. Pagalba teikiama iš trijų pagrindinių šaltinių: pagalba, kurią kuria pats asmuo, pagalba iš pirminio tinklo ir pagalba iš antrinio tinklo. Studentai sau padeda naudodamiesi daugiaveika, laiko valdymo įgūdžiais; kaip asmeninę-šeimos pagalbą jie įvardijo sutuoktinio palaikymą bei šeimyninių pareigų pasidalinimą su partneriu. Pirminio tinklo pagalba taip pat įvardijama kaip senelių pagalba prižiūrint vaikus bei vyresnių vaikų pagalba prižiūrint jaunesnius vaikus. Į antrinio tinklo pagalbos apibūdinimą įtraukta auklės pagalba, bendradarbių palaikymas, bendrakursių dalinimasis informacija bei psichologo konsultacijos. Studentai įvardino kelis teikiamos psichosocialinės pagalbos trūkumus iš antrinio tinklo. Jie teigė, kad aukštosiose mokyklose turėtų būti aiškiau pateikiama informacija dėl teikiamų įvairių socialinių ir psichologinių paslaugų bei finansinių paslaugų studentams ir kur dėl jos kreiptis. Taip pat jie tikisi

didesnio dėstytojų supratingumo, kai iškyla dilema tarp šeimos ir studijų. Studentams padėtų ilgesnis laikas skiriamoms užduotims atlikti arba kitokia užduočių atlikimo sistema laike, pritaikyta studentams, turintiems šeimas ir darbus. Stipriausiai išreikštas buvo psichosocialinės gerovės specialistų pagalbos poreikis, pvz., tyrimo dalyviai norėtų privalomų specialistų patikrų mokymosi įstaigoje ar lengvai prieinamos psichologo konsultacijos.

LITERATŪRA

1. Bosch, B. (2013). *Women who Study: Balancing the Dual Roles of Postgraduate Student and Mother*. Edith Cowan University.
2. Bücken, S., Nuraydin, S., Simonsmeier, B. A., Schneider, M., and Luhmann M. (2018). Subjective well-being and academic achievement: A meta-analysis. *Journal of Research in Personality*, 74, 83-94. DOI.org/10.1016/j.jrp.2018.02.007.
3. Čyžiūtė, J. (2007). Veiklios moters socialiniai vaidmenys šeiminių partnerystės kontekste. *Filosofija. Sociologija*, 18(2), 55- 63.
4. Fedatenkova, N. (2021). *Medicinos studentų perdegimo sindromas. Magistro baigiamasis darbas*. Lietuvos sveikatos mokslų universitetas [žiūrėta 2022-01-22]. Prieiga per internetą: <https://www.lsmuni.lt/cris/bitstream/20.500.12512/110846/1/NatalijaF.MBDSS.pdf>
5. Giedraitienė, E., ir Čepienė, R. (2005). *Šeimos ir profesinių vaidmenų santykis: jaunimo požiūrio tyrimo rezultatai. Mokymasis visą gyvenimą ir karjeros raida*. Klaipėdos universitetas [žiūrėta 2022-01-22]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB0001:J.04~2005~1367153804995/J.04~2005~1367153804995.pdf>.
6. Gilardi, S., and Guglielmetti, C. (2011). University Life of Non-Traditional Students: Engagement Styles and Impact on Attrition. *The Journal of Higher Education*, 82(1), 33-53. DOI:10.1353/jhe.2011.0005.
7. Goh, M., Xie, B., and Herting Wahl, K., **Zhong**, K., Lian, G., **Romano**, F. (2007). Chinese Students' Attitudes toward Seeking Professional Psychological Help. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 29, 187–202. <https://doi.org/10.1007/s10447-007-9038-5>.
8. Hammer, L. B., Grigsby, T. D., and Woods, S. (1998). The conflicting demands of work, family, and school among students at an urban university. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 132(2), 220–226. <https://doi.org/10.1080/00223989809599161>.
9. He, F. X., Turnbull, B., Kirshbaum, M. N., Phillips, B., and Klainin-Yobas, P. (2018). Assessing stress, protective factors and psychological well-being among undergraduate nursing students. *Nurse Education Today*, 68, 4-12. doi: 10.1016/j.nedt.2018.05.013
10. Hlalele, D. (2012). Psychosocial support for vulnerable rural school learners: in search of social justice! *Journal for New Generation Sciences*, 10(2), 63-76.
11. Li, W., Dorstyn, D. S., and Denson, L. A. (2014). Psychosocial correlates of college students' help-seeking intention: A meta-analysis. *Professional Psychology: Research and Practice*, 45(3), 163–170. <https://doi.org/10.1037/a0037118>
12. McPartlan, P., Rutherford, T., Rodriguez, F., Shaffer, J. F., and Holton, A. (2021). Modality motivation: Selection effects and motivational differences in students who

- choose to take courses online. *The Internet and Higher Education*, 49, 1-50. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2021.100793>
13. Mikkelsen, T. (2007). *Den voksne heltidsstudenten: studier og familieliv*. Universitetet i Tromsø [žiūrėta 2022-01-22]. Prieiga per internetą: <https://munin.uit.no/handle/10037/1341>
 14. Moghadam, Z. B., Khiaban, M. O., Esmaeili, M., and Salsali, M. (2017). Motherhood challenges and well-being along with the studentship role among Iranian women: A qualitative study. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 12(1), 1-12. DOI: 10.1080/17482631.2017.1335168
 15. Pare, E. R. (2009). *Mother and student: The experience of mothering in college*. Doctoral Thesis. Wayne State University [žiūrėta 2022-01-22]. Prieiga per internetą: <https://www.proquest.com/openview/4dd52267abbc764a59e18fd42d6e6933/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750>
 16. Rapuano, V. (2019). Psychological Well-being and its Relationship with the Academic Achievement of Lithuanian Students. *Socialiniai tyrimai / Social Research*, 42(2), 44–51.
 17. Šidlauskienė, V., ir Borisevičienė, T. (2017). Šeimai palankios organizacijos kūrimo prielaidos Šiaulių universitete. *Lyčių studijos ir tyrimai*, 3, 4-26.
 18. Torres, R. M. V., Sangala, T. L. J, San Jose, E. A., and Mortos, A. R., (2020). Untold Stories of Student-Mothers' Academic Journey: A Phenomenology. *Journal of Studies in Social Sciences and Humanities*, 6(4), 158-169.
 19. Vinitha, K. M. S., and Rangarajan, R. (2019). A Study on Work Life Balance of College Students as a Part Time Worker – with Special Reference to Arts and Science Colleges in Chennai City. *International Journal of Research and Analytical Reviews*, 7(2), 63-79.
 20. Zulumskytė, A., ir Skirpstaitienė, R. (2012). Kai kurie studijų ir darbinės veiklos dermės veiksniai moterų patirties atžvilgiu. *Studijos šiuolaikinėje visuomenėje*, 3(1), 314-325.
 21. Žydžiūnaitė, V., ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.
 22. Zulumskytė, A., ir Galminaitė, L. (2011). Studentų mokymosi Lietuvos universitetuose pobūdis. *Tiltai*, 55(2), 1–15.

**THE NEED FOR PSYCHOSOCIAL ASSISTANCE FOR STUDENTS,
RECONCILING WORK, FAMILY LIFE AND STUDIES**

LEDA NORGIALIENĖ
Supervisor RAMUNĖ BAGDONAITĖ-STELMOKIENĖ
Kolping University of Applied Sciences

ANNOTATION

In Europe, students have been interested in the psychosocial well-being of students for several decades, while in Lithuania only in recent years has more attention been paid to the importance of students' psychosocial well-being. There is even less interest in the psychosocial well-being of students of both sexes who have started a family and have a job who face a variety of internal and external difficulties. They need help to resolve them so that neither their personal well-being nor their environmental well-being is harmed. Research problem - In order to reveal what

psychosocial support students expect in order to provide them with appropriate support, it is important to identify the challenges they face in reconciling family life, study and work in different situations. The aim of the research is to reveal the need for psychosocial help for students, combining work, family life and studies. Research methods - qualitative research and inductive qualitative content analysis. Key Findings: 1. Identified challenges faced by students in reconciling work, family life, and study; 2. Identified what psychosocial support students receive when combining work, family life and studies; 3. The lack of support for students in reconciling work, family life and studies has been identified. The main conclusions are: 1. Wider dissemination of information on the assistance provided by higher education institutions; 2. The need for understanding by teachers; 3. More time is needed to complete the tasks and / or the assessment system adapted to this group of students; 4. The need for mandatory psychosocial screening.

Keywords: *psychosocial assistance, students, non-traditional students*

IŠŠŪKIAI IR SOCIALINĖ ATSAKOMYBĖ VERSLE

Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų medžiaga

ISSN 2029–7130

SL 344. 2022-09-31. 11,25 leidyb. apsk. l.

Tiražas 10 egz. Užsakymas 171. Kaina sutartinė.

Išleido Kolpingo kolegija, Raguvos g. 7, 44275 Kaunas

Spausdino leidyklos „Technologija“ spaustuvė, Studentų g. 54, 51424 Kaunas